

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

112925
SÖZLÜ YARGILAMA USULÜ

112925

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Gülümdeñ ÜRCAN

Danışman

Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ

2002

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Sözlü Yargılama Usulü" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15.7.2002

Gülümden ÜRCAN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün/...../.....tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göre Özel Hukuk Anabilim Dalı yüksekisans öğrencisi Gülümden Urcan' ın Sözlü Yargılama Usulü konulu tezini incelemiş ve aday/...../..... tarihinde, saat.....'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmasına dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..*başarılı*..... olduğuna oy *birliği*..... ile karar verildi.

BAŞKAN

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
ÜYE

ÜYE

[Handwritten signature]

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No: Konu Kodu: Üniv. Kodu:

Tez Yazarının

Soyadı: Ürcan

Adı: Gülümden

Tezin Türkçe Adı: Sözlü Yargılama Usulü

Tezin Yabancı Dildeki Adı: Oral Trial Procedure

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: Dokuz Eylül

Enstitü: Sosyal Bilimler

Yıl: 2002

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 166

Referans Sayısı: 420

Tez Danışmanının

Ünvanı: Prof. Dr.

Adı: Hakan

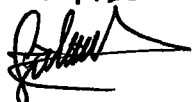
Soyadı: Pekcanitez

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Sözlü yargılama usulü
- 2- İş mahkemesi
- 3- Sulh teşebbüsü
- 4- Özel yargılama usulü
- 5- Sözlülük ilkesi

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Oral trial procedure
- 2- Industrial Tribunal Court/Labor Court
- 3- Conciliation/conciliatory proceedings
- 4- Special trial procedure
- 5- Principle of orality

15.7.2002

ÖZET

Sözlü yargılama usulü, çekişmeli yargıda uygulanan özel bir yargılama usulüdür. 1711 sayılı Kanun'la getirilen değişiklikten önce sulh hukuk mahkemelerinde uygulanmakta olan sözlü yargılama usulü, bu değişikliğin ardından yerini basit yargılama usulüne bırakmıştır. Ancak sözlü usul, yürürlükten kaldırılmamıştır. Bugünkü yasal düzenleme uyarınca iş mahkemelerinde sözlü yargılama usulü uygulanmaktadır. Dolayısıyla sözlü yargılama usulü, iş mahkemelerinin geniş görev alanı çerçevesinde halen medeni yargıda etkin bir usuldür. İş yargısı ile sözlü yargılama usulünün bu birlikteliği nedeniyle tezimizde sözlü usulün esasları iş mahkemelerindeki yargılama hüküm ve ilkeleriyle beraber incelenmiştir.

Devlet yargılamasına alternatif ve barışçı uyuşmazlık çözüm arayışlarının yaşandığı günümüzde, sözlü yargılama usulü özellikle tarafların mahkemeye birlikte başvurusunu kabul eden kendine özgü sistemiyle bir bakıma hakimin tarafsız bir arabulucu gibi davranmasıyla taraflara uyuşmazlığı sulh yoluyla basit, çabuk, daha az masrafla ve barışçı bir yöntemle çözebilme olanağını sağlamaktadır. Bu esas, iş yargılamasında davanın başında yerine getirilmesi zorunlu sulh teşebbüsü ile birlikte değerlendirildiğinde anlamlı bir bütünlük oluşturmaktadır. Tezimizde bu yöntem önemle incelenmeye çalışılmış ve yargı sistemimizin aksayan bazı yönlerine bir çözüm olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, ilk kısımda genel olarak yargılama usulü kavramı, farklı yargılama usullerinin kabul edilmesinin nedenleri ve gerekliliğine işaret edilmiştir. Daha sonra sözlü yargılama usulünün esasları, genel yargılama usulünden ayrıldığı noktalar, işlevi, uygulanma alanı, iş mahkemelerinde arz ettiği görünüm ele alınmıştır. Ayrıca sözlü yargılama usulünün uygulandığı davaların ortalama görülme süresi ile sulh yoluyla çözüme dair istatistikler sunulmuştur.

ABSTRACT:

Oral trial procedure is a specific trial procedure which is used for litigious proceedings. With the amendment made by 1711 numbered Act, the oral trial procedure which was used in Magistrate Courts has been replaced by fast track trial (simple trial) procedure. However this alteration hasn't abolished the oral trial procedure completely. It is still the procedure of Industrial Tribunal Courts according to standing regulations of today. Because of the broad jurisdiction of Industrial Tribunal Courts, the oral trial procedure is still stays as an effective method in civil procedure. In this thesis; because of the co-existence of industrial trial procedure and oral proceeding, the principle of oral trial procedure has been analyzed together with the provisions and principals of industrial trial tribune.

Recently an alternative approach to civil law courts is on a rise as an alternative dispute resolution. In this situation, oral trial procedure comprises a specific system in which the opponents could apply to court together in seek a resolution. By this way the judge in one sense takes an action as an impartial (neutral) mediator to resolve and an opportunity is provided the disputes between parties in an amicable, simple, quick and economic way. This method forms a meaningfull entirety when it is considered as an obligatory conciliatory proceedings which must take place at the beginning of the case. In this study, this method has been analyzed in detail and it has been considered as an alternative suggestion to some problematical parts of our trial system.

In the first part of this study, the terminolgy of trial procedure, the reasons of the acceptance of different trial methodologies and its necessities have been stressed in general. Proceedingly, the principles of oral trial procedure and the points which separate it from the general trial procedure, its function, its application area, and its usage in the Industrial Trial Tibune, have been reviewed. Additionally, statistics are presented regarding to average duration of finalition trial and its resolution with conciliation where the oral trial procedure has been applied.

SÖZLÜ YARGILAMA USULÜ

YEMİN METNİ	II
TUTANAK	III
YÖK DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	XIII

§1. YARGILAMA USULÜ KAVRAMI

I. KAVRAM	1
II. YARGILAMA USULLERİNİN KANUNİLİĞİ	5
III. FARKLI YARGILAMA USULLERİ KABUL EDİLMESİNİN NEDENİ	7

§2. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNÜN NİTELİĞİ VE İŞLEVİ

I. GENEL OLARAK	11
II. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNÜN NİTELİĞİ	13
A- Özel Bir Yargılama Usulü Olması	13
B- Çekişmeli Yargıda Uygulanması	15
C- Sözlü Yargılama Usulüne Egemen Olan İlkeler	18

§3. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNÜN UYGULANMA ALANI

I. GENEL OLARAK SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNÜN TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ	22
A- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nda Sözlü Yargılama Usulünün Uygulama Alanı	22
B- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Dışında Sözlü Yargılama Usulüne Yer Veren Diğer Kanunlar Bakımından Uygulama Alanı	26
1. 2613 Sayılı Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu	26
2. 766 Sayılı Tapulama Kanunu	27
3. 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	26

4. 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu	27
5. 5613 Sayılı Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlükleri' nin Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun	28
6. 5521 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu	28
II. YÜRÜRLÜKTEKİ MEVZUAT BAKIMINDAN SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNÜN UYGULAMA ALANI	28
A- İş Mahkemelerinin Görevi Bakımından Sözlü Yargılama Usulünün Uygulanma Alanı	29
1. Genel Olarak İş Mahkemelerinin Görev Alanı	29
2. İş Mahkemelerinde Sözlü Yargılama Usulünün Uygulanmayacağı Bazı Dava ve İşler	32
B- Sözlü Yargılama Usulüne İlişkin İş Mahkemeleri Kanunu'nda Yer Alan Hükümler ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndaki Hükümler Arasındaki İlişki	39
C- İş Mahkemelerinde Sözlü Yargılama Usulünün Kabul Edilmesinin Nedeni	40
Ş4. SÖZLÜ USULDE DAVA AÇILMASI, SONUÇLARI VE DAVAYA CEVAP	
I. DAVA AÇILMASI	42
A- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Dava Açılması	42
1. Tarafların Birlikte Başvurusu ile Dava Açılması	42
2. Davacı Tarafından Dava Açılması	48
3. Yazı Bilmeyenler Bakımından Dava Açılması	49
B- İş Mahkemeleri Kanunu' na Göre (İdari Yoldan) Dava Açılması	49
II. DAVA AÇILMASININ SONUÇLARI	56
A- Maddi Hukuk Bakımından Sonuçları	57
B- Yargılama Hukuku Bakımından Sonuçları	57
III. DAVAYA CEVAP	59
A- Dava Şartları ve İlk İtirazlar	59
1. Sözlü Yargılama Usulünde İlk İtirazların İleri Sürülmesi	62
a) İş Mahkemelerinin Yetkisi ve Yetki İtirazı	64

b) Dava Dilekçesinde veya Cevap Layihasında	
Kanuni Noksanlıklar Bulunduğu İlk İtirazı	69
2. İlk İtirazların İncelenmesi	69
B- İtirazlar ve Defiler	70
C- Sözlü Yargılama Usulünde Karşılık Dava	72
IV. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNDE İDDİA VE SAVUNMAYI GENİŞLETME	
VE DEĞİŞTİRME YASAĞI	76
A- Genel Olarak	76
B- İddia ve Savunmayı Genişletme ve Değişirme Yasağının İstisnaları	80

§5. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNDE TAHKİKAT

I.TAHKİKATIN YAPILMASI	84
II. OTURUMLAR	85
A- Genel Olarak	85
B- Tarafların Duruşmaya Çağrılması	86
C- Duruşma Tutanakları	87
III. TARAFLARI SULHE TEŞVİK	88
A- Genel Olarak Sulh	89
B- Hakimin Tarafları Sulhe Teşvik Etmesi	90
IV. ÖN SORUN – BEKLETİCİ SORUN	98
A- Ön Sorun (Hadise)	98
B- Bekletici Sorun (Meselei Müstehire)	99
V. DAVALARIN BİRLEŞTİRİLMESİ	101
VI. TAHKİKATIN SONA ERMESİ	104

§6. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNDE DELİLLERİN İLERİ SÜRÜLMESİ VE İNCELENMESİ

I. DELİLLERİN İLERİ SÜRÜLMESİ	105
II. DELİLLERİN İNCELENMESİ	110

§7. SÖZLÜ YARGILAMA VE HÜKÜM

I. SÖZLÜ YARGILAMA	112
II. HÜKMÜN VERİLMESİ VE TEFHİMİ	113
III. HÜKÜM YERİNE GEÇEN TARAF İŞLEMLERİ	115
A- Feragat	115
B- Kabul	118
C- Sulh	120

§8. KANUN YOLLARI

I. TEMYİZ	125
A- Sözlü Yargılama Usulünde Temyiz Süresi	125
B- İş Mahkemesi Kararlarının Temyizi	127
1. Temyiz Süresi ve Temyiz Yoluna Başvurulması	130
2. Temyiz İncelemesi ve Sonuçları	133
II. KARAR DÜZELTME	136
III. YARGILAMANIN YENİLENMESİ	142
SONUÇ	145
KAYNAKLAR	153
EKLER	163

KISALTMALAR

ABD.	Ankara Barosu Dergisi
AD.	Adalet Dergisi
AİHS.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD.	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b.	Bent
BBD.	Bursa Barosu Dergisi
BÇM	Bölge Çalışma Müdürlüğü
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
c.	Cümle
dn.	Dip notu
E.	Esas
EÜHFD.	Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
f.	Fıkra
Harç. K.	Harçlar Kanunu
HD.	Hukuk Dairesi
HGK.	Hukuk Genel Kurulu
HUMK	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBD.	İstanbul Barosu Dergisi
İBK.	İçtihadı Birleştirme Kararı
İHD.	İş ve Hukuk Dergisi
İHFM.	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İHU.	İş Hukuku Uygulaması
İKİD.	İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi
İş K.	İş Kanunu
İşM. K.	İş Mahkemeleri Kanunu
İzBD.	İzmir Barosu Dergisi
K.	Karar
m.	Madde
MGKTD.	Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi
MHB.	Milletlerarası Hukuk Bülteni
MK.	Medeni Kanun
RG.	Resmi Gazete

RKD.	Resmi Kararlar Dergisi
S.	Sayı No
s.	Sayfa No
SK	Sendikalar Kanunu
sk.	Sayı Kanun
S. sayısı	Sıra Sayısı
T.	Tarih
TBB.	Türkiye Barolar Birliği
TBBD.	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TD.	Ticaret Dairesi
TSGLK	Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu
TNBD.	Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi
TÜHİS	Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası
vd.	ve devamı
YD	Yargıtay Dergisi
YKD.	Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Yargılama usulü, uyuşmazlıkların çözümü ile hakların yerine getirilmesinde, korunmasında ve hakların tespitinde, kısaca yargılama faaliyeti esnasında tarafların ve hakimin uymak zorunda olduğu, hüküm ve sonuçları kanunla düzenlenen şekli kurallar bütünüdür. Burada sözü edilen yargılama faaliyeti, yine mahkemelerce yerine getirilen organik-şekli (geniş) anlamda yargısal faaliyeti değil; objektif-maddi (dar) anlamda yargısal faaliyeti ifade eder.

Maddi hukukça belirlenen hakların kamu gücünü elinde bulunduran devlet tarafından adalet mekanizmasının işletilmesiyle korunması gerekir. Bu koruma ve güvence yargı faaliyeti ile sağlanacağına göre, bu faaliyetin yürütülmesine ilişkin yargılama usulü kuralları da maddi temel haklara etkili bir koruma sağlamanın tek aracıdır.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 473-491. maddeleri arasında düzenlenen sözlü yargılama usulü, özel bir yargılama usulüdür. Önceleri sulh hukuk mahkemelerinde uygulanan bu usul, 1711 sayılı Kanun'la getirilen değişiklik sonucunda yerini basit yargılama usulüne bırakmıştır. Ancak medeni usul hukuku sistemimizden tümüyle çıkarılmamıştır. Nitekim İş Mahkemeleri Kanunu 7.maddesi uyarınca iş mahkemelerinde sözlü yargılama usulü uygulanmaktadır. Bu Kanun ayrıca kendi bünyesinde iş yargılamasına ilişkin özel usul hükümleri de öngörmektedir. Kanun'un başka bir yargılama usulü uygulanmasını kabul etmediği tüm hallerde sözlü yargılama usulü uygulanır. İş Mahkemeleri Kanun Taslağı'nın hazırlanması aşamasında Çalışma Meclisi Raporu'nda da belirtildiği gibi, -her ülkede iş yasalarının sağladığı hakların gerçek güvencesi, bu hakların ihlali halinde uygulanacak usul hükümlerindeki etkinlik ve kolaylıklarla ortaya çıkar.- Özellikle sosyal adalet ve sosyal himaye kavramlarını içeren ve Anayasamızda yer alan sosyal devlet anlayışı kuşkusuz çalışanların haklarını elde edebilmeleriyle yakından ilgilidir. Ayrıca devletin işçi işveren ilişkilerini koruyucu, çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirler almasına ilişkin anayasal yükümlülüğünü yerine getirmesinde, iş uyuşmazlıklarının etkin, süratli, basit ve barışçı yöntemlerle çözülmesinin önemi büyüktür. Bu noktada, sözlü yargılama usulünün niteliği ve işlevi ile iş yargılamasının anılan amacı birleşmektedir. Dolayısıyla sözlü yargılama usulü, diğer yargılama usulleri arasında iş uyuşmazlıklarının çözümüne en iyi hizmet edebilecek usul olarak görülüp benimsenmiştir.

Sözlü yargılama usulünde usul işlemlerinin şekli ve bu usulün niteliği gereği, sözlülük, doğrudanlık ve usul ekonomisi ilkeleri ayrı bir önem taşımaktadır. Elbette, medeni yargılama hukukuna egemen olan tasarruf, taraflarca getirilme, teksif, aleniyet, adil yargılama, dürüstlük kuralı gibi diğer ilkeler sözlü usulde de geçerlidir. Yazılı yargılama usulünden farklılık arz eden hususlar Kanun'da açıkça düzenlenmiştir.

Sözlü yargılama usulünde de dava kural olarak bir dilekçeyle yazılı olarak açılmakla beraber, yargılama özellikle tarafların duruşmadaki sözlü iddia ve savunmalarıyla şekillenmekte, yine ilk itirazlar, hadiseler, ispat sebepleri, sözlü olarak ileri sürülebilmektedir. Elbette bu usulde de yazılılık ilkesinden tümüyle vazgeçilmemiştir. Zira yargılamanın sadece yazılı veya sözlü esaslara bağlı kılınmasının çeşitli avantajları yanında dezavantajlarının da bulunduğu açıktır.

Sözlü yargılama usulü, medeni yargı sistemimizde, yazılı yargılama usulü yanında ayrı bir usul olarak ve diğer özel yargılama usullerine nazaran çok daha ayrıntılı hükümlerle düzenlenmiştir. Ne var ki, bugüne değin Türk hukuk doktrininde sözlü yargılama usulünün bir bakıma göz ardı edildiği düşüncesi ve genellikle yazılı usulden ayrıldığı noktalara kısaca değinilmeye yetinilmesi sebebiyle bu konuda çalışmayı seçtim. Ayrıca sözlü yargılama usulünün diğer yargılama usullerinde yer almayan bir düzenleme ile tarafların mahkemeye birlikte başvurusuna olanak sağlamasının yargılamanın barışçı yolla, daha hızlı, basit ve az masrafla çözümlenmesine katkısı olacağı kanaatindeyiz. Ne var ki, genel olarak usul hukuku sistemimizin esaslarından ayrı olan bu yöntemin niteliği ve medeni yargıdaki yeri konusunda hemen hiçbir değerlendirme ve araştırmanın yapılmamış olması da bizi bu konuyu araştırmaya yöneltti. Çalışmamızda birlikte başvuru müessesesini medeni yargılama ilkeleri bakımından analiz etmeye, hukuki niteliğini belirlemeye ve tanıtmaya çalıştık. Yine sözlü yargılama usulü ve iş yargılaması bakımından önem taşıyan sulh girişimine de özellikle yer verdik.

İncelememiz sekiz paragraftan oluşmaktadır. İlk paragrafta, bir üst kavram olarak yargılama usulü kavramı ele alınmış, yargılama usullerinin kanuniliği ilkesi ve farklı yargılama usulleri kabul edilmesinin nedenleri ile bunun bir ihtiyaç olup olmadığı ele alınmıştır. İkinci ve üçüncü paragraflarda sırasıyla sözlü yargılama usulünün niteliği, işlevi, sözlü yargılama usulüne egemen olan ilkelere ve bu ilkelerin

sözlü yargılama usulündeki görünümüne yer verilmiştir. Sözlü yargılama usulünün geçmişte ve günümüzdeki mevcut durum itibariyle uygulama alanına değinilmiştir. Bu esnada sözlü yargılama usulünün sadece iş mahkemelerinde uygulanmasına rağmen, bu mahkemelerinin geniş görev alanı sayesinde halen etkin bir uygulama alanına sahip olduğu görülmüştür.

Dördüncü paragrafta sözlü usulde dava açılması ve sonuçları, davaya cevap ile iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağı, beşinci paragrafta tahkikat, tahkikatın yürütülmesi, sulh teşebbüsü gibi konular incelenip değerlendirilmiştir. Delillerin ileri sürülmesi ve incelenmesi ise altıncı paragrafın konusunu oluşturmaktadır.

Yedinci paragrafta, tahkikatın tamamlanmasının ardından yer alan sözlü yargılama ve hüküm safhası ele alınmış, bu arada hüküm yerine geçen taraf işlemlerinden feragat, kabul ve sulh iş davalarında arz ettiği özelliklerle incelenmiştir. Ayrıca sulh ile ilgili olarak yeni Avukatlık Yasası düzenlemeleri özellikle 35/A maddesi bağlamında değerlendirilmiştir. Son paragraf, kanun yollarına ayrılmıştır.

İnceleme, yukarıdaki konuların özetlenerek değerlendirildiği ve bazı önerileri, tespitleri içeren bir sonuç bölümü ile tamamlanacaktır. Ayrıca sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş davalarında uyuşmazlıkların ortalama görülme süreleri ile sulh yoluyla çözüm verilerini içeren, tablo ve grafiklere aktarılan istatistik değerleri de sunmayı uygun bulduk.

Ş1. "YARGILAMA USULÜ" KAVRAMI

I. Kavram

Hukuk düzeninin korunması ve gerçekleştirilmesini, kişilerin haklarının korunmasını amaçlayan yargı fonksiyonu, yasama ve yürütme erklerinin yanısıra üçüncü bir erktir. Yargı yetkisi, ulus egemenliğini ilgilendirdiğinden ulusa; kullanılması ise ulus adına, sadece bağımsız mahkemelere aittir: "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır (Anayasa m.9)." Modern hukuk düzenlerince tartışmasız kabul edilen adaletin Devlet tarafından yerine getirilmesi ve fertlerin kendiliğinden hak almalarının yasaklanması, yargısal işleyişin nasıl sağlanacağı hususuna da yaşamsal bir önem yüklemiştir. Usul kurallarını, yargılama yetkisinin kullanılmasından ayrı olarak değerlendirmek olası değildir. Maddi hukuk kuralları, hakların tespiti, uyuşmazlığın esası ve yaptırımını konusunda neyi getirirse getirsin, bunların uygulanması, hayata geçirilmesi adalet mekanizmasında yargılama yoluyla gerçekleşecektir. Uyuşmazlığın giderilmesi ve adaletin gerçekleştirilmesi için yapılan yargılama sonucunda verilen kararın tarafları tatmin etmesi zorunludur. Bu da ancak usul kurallarına tam bir uyumla sağlanabilir ki, taraflar verilen kararın gerçekten haklı olduğuna inanıp güvenebilsin¹. Demek ki, yargısal temel haklar, maddi temel haklara etkili bir hukuki koruma sağlamanın yegane aracıdır². Bu sebeple, yargı fonksiyonu ve yargılama sırasında uyulması zorunlu usul kurallarının salt normal kanunlarla düzenlenmesiyle yetinilmemiş bunlar Anayasal teminatlarla da bağlanmışlardır (Anayasa m.10, 36, 37,39, 138, 141,142 gibi).

Yargılama, genel bir tanımla "*yargı organlarında girilen, özellikle yargı organlarıncaya yapılan usul işlemlerinin bütünüdür*"³. Bu yönüyle yargılama, yargı kavramından ayrı olarak bir faaliyeti içerir⁴. Öyle ki, yargısal faaliyetler biri organik-

¹ Postacıoğlu, İ. E., Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1970, s. 5.

² Onar, S.S./Belgesay, M.R., Adliye Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul 1944, s. 7; Atalay, E., Yargısal Temel Haklar, Şükrü Postacıoğlu' na Armağan, İzmir 1997, s.442.

³ Bilge, N., Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1967, s.7. Bu çalışmanın konusuyla sınırlı olarak; açıklamalar, yargı kolları arasında yer alan medeni yargıya yöneliktir. "*Medeni yargının konusu da hukuk mahkemelerinin özel hukuk alanındaki yargısal faaliyetleridir*" (Kuru, B./Arslan, R./Yılmaz, E., Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 1999, s. 55.)

⁴ Pekcanitez, H./Atalay, O./Özekes M., Medeni Usul Hukuku, Ankara 2001, s. 54.

şekli diğeri maddi açıdan dar ve geniş anlamda iki yönlü bir eylemi ifade eder. Faaliyette bulunan makam göz önüne alınarak yapılan *organik (şekli) anlamda yargısal faaliyet*, mahkemelerin kanunen yerine getirmekle görevli buldukları her türlü işlemi içerir. Bu kapsama mahkemelerinin kuruluşu, işleyişi, kalem işlerinin yürütülmesi, personelin yönetilmesi, özlük işleri gibi, esasen idari nitelikli faaliyetler de dahildir. Bu hususa Anayasa Mahkemesi'nin 1964 tarihli bir kararında açıkça yer verilmiştir⁵. *Maddi (dar) anlamda yargısal faaliyet* ise, mahkemelerin bir tarafın talebi üzerine, objektif (maddi) hukuk kurallarının bağımsız ve tarafsız olarak, somut olaylara uygulanmasıdır⁶. İşte yargılama usulü kavramı da maddi anlamda yargısal faaliyetle ilgili olup, bu faaliyetin icrasına yönelik şekli kurallar bütünüdür.

Bir başka tanımla "*usulü muhakeme, hakkın istenilmesinde, hakkın tesbitinde tatbik edilen şekillerden ve merasimden ibarettir*"⁷. Yargılama usulü, tarafların iddia ve müdafaalarını mahkeme huzurunda izah ve mahkemelerinin uyuşmazlıkların çözümü için uygulamaya zorunlu oldukları şekilleri belirleyen kurallardır⁸.

Usul, sözlük tanımıyla belirli bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, yöntem, metot, tarz, birbiri ardına yapılması gerekli formalitelerdir⁹. Dar anlamda ise usul; hakların tespiti, yerine getirilmeleri ve korunmaları amacıyla yasalarca

⁵ "*Hakimler ve mahkemeler, kalem işlerinin yürütülmesi ve personelin yönetimi için de işlem yaparlar. Ancak bu işlemlerde, hakim sıfatıyla değil, idari bir makam olarak hareket ederler. Bunlar, Adalet Bakanlığı adına yapılır ve bu işlerin hakimlik sıfatıyla hiçbir ilgisi yoktur*" Anayasa Mahkemesi, 13.5.1964 T., 99/38 sayılı K. (Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 1965/2, s.115 vd.).

⁶ **Karafakih, İ. H.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları, Ankara 1952, s. 14; **Kuru, B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.I, İstanbul 2001, s. 3.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s.52; **Üstündağ, S.**, Medeni Yargılama Hukuku, C.I-II, İstanbul 2000, s. 45-46; **Pekantez/Atalay/Özekes**, s. 54.

⁷ **Onar/Belgesay**, s.7; Dar anlamda yargılama usulünü işaret eden bu tanımın yanında, geniş anlamda yargılama usulü ise, uyuşmazlıkları gidererek hakkı yerine getirecek makamların oluşumuna, bunların uyacakları usullere, hakkın kamu gücüyle cebren yerine getirilme araçlarına ve bu hususun tabi olduğu şekil ve formalitelere dair kuralların tümüdür (aynı eser, s.6).

⁸ **Onar/Belgesay**, s. 71.

⁹ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, İstanbul 1992, s. 1518; **Yılmaz, E.**, Hukuk Sözlüğü, Ankara 1992, s. 940.; **Karafakih**, s. 2.

belirlenen müessese ve hükümlerin bütünüdür¹⁰. Kanımızca, teknik anlamda usul (yargılama usulü) kavramını sadece, fertlerin haklarının korunması, tespiti ya da elde edilmesi amacıyla “yargı mercilerine başvururken” uymaya zorunlu oldukları formalitelerdir¹¹ şeklinde tanımlamak yeterli değildir. Öyle ki, usul kuralları sadece davanın açılması, mahkemeye başvuru esnasında değil; tüm yargılama faaliyeti sürecinde, iddia-savunma-tahkikat ve hüküm aşamalarında, konunun yargı makamı önüne getirilmesinden hükmün elde edilmesine (hatta icrasına) dek uyulması gerekli kurallardır. Ayrıca, yargılama usulleri sadece davacıya değil, yargılamaya katılan taraflara ve mahkemeye yönelik kurallar getirmektedir.

Yargılama usulü terimi hukukumuzda ilk olarak Fransa’dan alınan Usul-i Muhakeme-i Ticariye Nizamnamesi (1861)’nde kullanılmış, 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye ve Usul-i Muhakemat-i Cezaiye kanunlarında da yer almıştır¹².

Terminolojik açıdan, 1982 Anayasası’nda “yargılama usulü” (m.142), 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nda genellikle “usulü muhakeme” (m. 428, 430, 473, 501,502, 508, 511 gibi) bazı hükümlerde ise “yargılama usulü” (m. 490, 507 gibi) terimi kullanılmıştır. Doktrinde, çoğunlukla “yargılama usulü” kavramı

¹⁰ **Karafakih**, s. 2.; Benzer şekilde yargılama usulü, kısaca “yargı gücünün faaliyetini düzenleyen kurallar bütünü” olarak tanımlanabilir (**Çenberci**, İş Mahkemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 1969, s. 77).

¹¹ Bkz. **Karafakih**, s.2.

¹² **Karafakih**, s. 12; **Ansay, S.Ş.**, Hukuk Yargılama Usulleri, Ankara 1960, s. 11; **Bilge**, s. 9.

tercih edilmekle¹³ beraber “muhakeme usulü”¹⁴ ya da “usulü muhakeme”¹⁵ şeklinde adlandırılan yazarlara da rastlanmaktadır¹⁶.

Kunter ; “muhakeme” yerine “yargılama” sözcüğünün kullanılmasını eleştirmektedir. Bu tespite göre yargılama, kazanın türkçesidir ve kaza, muhakemeyi oluşturan unsurlardan sadece hakimlerin yaptığı eylem ve işlemleri karşılamaktadır. Muhakeme ise, davacı-davalı ve hakimlerin yaptıklarından oluşan üçlü bir faaliyettir¹⁷.

Kanaatimizce, “yargılama” kavramının tercih edilmesi halinde de bu üçlü faaliyet göz ardı edilmemektedir. Öyle ki yargılama; davanın açılması, layihalar teatisi, tahkikat, sözlü yargılama ve hüküm aşamalarından ibarettir. Yani bir hüküm, mahkemece yürütülen yargılama sürecinin ardından yargılamanın tamamlanıp varılan sonucun (hükmün) bildirilmesiyle oluşmaktadır¹⁸. Zira, bu faaliyete hakimnin re’sen hareket edeceği hallerin, mahkemece yerine getirilecek usul işlemlerinin yanında, taraflar da tez ve antitezleriyle katılmakta, yasaca belirlendiği şekilde taraf işlemlerini yerine getirmektedirler. Üstelik, kural olarak taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı medeni yargı alanında, yargılama faaliyetinin “taraf ağırlıklı” yönü iyice belirginleşmektedir. İşte, bu şekilde gerçekleştirilen yargılamanın ardından hakim, bir “yargı” ya varacak ve hükmünü verecektir. Bu bakımdan “yargılama” sözcüğünün kullanılması, bu faaliyette tarafların konumunu indirgeyerek yargı makamının

¹³**Ansay**, s.1-6, 9, 146...; **Bilge**; 11, 158... ; **Bilge, N./Önen, E.**, Medeni Yargılama Hukuku, Ankara 1978.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**; s. 564, 699 vd.; **Pekcanitez, H.**, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2000, s. 259, 449-452...; **Üstündağ**; s. 88.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 175-179; **Budak, A.C.**, Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması, İstanbul 2000, s. 55-64.

¹⁴**Karafakih**, s. 2, 3, 10...; **Berki, Ş.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Ankara 1959., s. 97, 100,101...; **Berkin, N.M.**, Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 1969, s. 207.

¹⁵ **Onar/Belgesay**, s. 6, 7, 33, 71...; **Berki**, s. 100, 101...; **Postacıoğlu, İ.E.**, Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975, s. 552, 553.

¹⁶ Ayrıca “yargılama yöntemi” şeklindeki kullanım için bkz. **Önen, E.**, Medeni Yargılama Hukuku, Ankara 1979; **Yılmaz**, s.978.

¹⁷ **Kunter, N.**, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1989, s. 5-6, dn. 9.

¹⁸ **Özekes, M.**, Medeni Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm, YD., C. 26., S. 4., Ekim 2000, s. 666.

faaliyetlerini daha önemli görmek, anlamını taşımamaktadır. Kastedilen elbette, taraflar ve mahkemenin eylem ve işlemlerinden oluşan üçlü faaliyettir.

Bu değerlendirmeden hareketle biz, “muhakeme” kavramının sadece usulleri değil aynı zamanda yargılama kuruluşlarını da içine alan daha geniş bir anlam taşıması¹⁹; ayrıca, neden-sonuç ilişkilerini, karşılıklı durumları düşünüp irdeleyerek değerlendirme, bir sonuca varma (yani muhakeme etme) unsurunu da barındırması sebebiyle “yargılama usulü” terimini kullanmayı uygun buluyoruz.

II.Yargılama Usullerinin Kanuniliği

1924 Anayasası' nın 53.maddesi “Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri kanunla gösterilir” hükmünü getirmişken 1961 Anayasası m.136/f.1' de bu esas genişletilerek “ Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir” hükmüne yer verilmiştir. 1982 Anayasası'nda da bu hüküm aynen yer almaktadır (m.142). Dolayısıyla, yargılama usulleri açısından da Anayasanın benimsediği ilke, kanunilik ilkesidir. Böylelikle, yargılamaya katılan kişiler, iddia ve savunmalarını ne şekilde ortaya koyacaklarını bilecekler, yargılamanın ilerleyen aşamalarını önceden hesaplayabileceklerdir. Bu sayede hukuk devletinin gerektirdiği şekilde hak arama özgürlüklerini (Anayasa m.36) ve hukuki dinlenilme haklarını kullanabileceklerdir. Yine adil yargılanma hakkının unsurlarından olan sürpriz karar verme yasağıyla karşı karşıya kalınmayacaktır. Esasen, yargılama usullerinin kanuniliği prensibi, bu gereklilik ve ilkelerin bir sonucudur²⁰.

Ceza Hukukunda “Kanunsuz suç ve ceza olmaz” şeklinde ifade edilen kanunilik ilkesi, bu defa yargılama usulleri hakkında “*kanunsuz usul olmaz*”²¹ ifadesiyle dile getirilmektedir. Kanunilik ilkesine uygun olarak, hukuk sistemimizde çeşitli yargı kollarında uygulanacak yargılama usullerini belirleyen kanunlar bulunmaktadır: 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu, 2845 sayılı Devlet

¹⁹ Üstündağ, s. 43.

²⁰ Alangoya, Y., Anayasanın Medeni Usul Hukukuna Etkisi, MHB S.2, 1981, s. 3.

²¹ Erem, F.; Ceza Usulü Hukuku, Ankara 1970, s. 94.

Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun gibi. Bunlar dışında bazı kanunlarda da hangi yargılama usulünün uygulanacağı belirlenip gösterilmiştir. Örneğin, 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu m.7, iş mahkemelerinde şifahi yargılama usulü uygulanacağını, 3402 sayılı Kadastro Kanunu m. 29, bu kanunun tatbikinde ayrıca açıklık bulunmayan hallerde basit yargılama usulünün uygulanacağını, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu m.30, işyeri sendika temsilcilerinin işe iade davalarının seri muhakeme usulüne göre sonuçlandırılacağını içeren hükümlerdir.

Yargıtay "*İçtihat ve yorumla, mahkemelerin kanunla belirlenmiş görev ve yetkilerini ve bu yoldan da işleyiş ve yargılama usullerini değiştirmeye cevaz yoktur*"²² diyerek yargılama usullerinin de kanunilik ilkesine tabi olmaları sebebiyle içtihat, yorum vasıtasıyla değiştirilip, genişletilemeyeceklerini belirtmektedir. Aynı yasak, kıyas açısından da geçerli olmalıdır. Mahkemelerin kuruluşu, işleyişi, görev ve yetkileri açısından kıyas reddedilerek kanunilik ilkesinin getirilmesiyle, bu mahkemelerde uygulanacak yargılama usullerinin de sadece kanunla düzenlenebilmesi organik bir bütün ve uyum içindedir²³.

Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi' ne göre, bazı medeni usul kuralları, çağdaş toplumlarının gereksinimlerine artık cevap verememeleri ve amaçlarından saptırılarak davaları uzatmak gayesiyle kullanılabilmeleri nedeniyle gerçek adaletin yerine gelmesini engelleme ihtimali taşımaktadır. Bu noktadan hareketle Bakanlar Komitesi'nce, usul kurallarının taraflara tanıdığı güvencelerin ve demokratik topluma yaraşan adalet seviyesinin korunmasının yanısıra medeni usulün daha basit, esnek ve kısa olmasının gerekliliğine yönelik bir takım tavsiye kararları alınmıştır²⁴. Bunlar arasında yer alan 4. İlke, hakimin hangi yargılama usulünü uygulayacağı konusunda serbest bırakılarak, seçim hakkı tanınması yönündedir. Şöyle ki; "*Kanun tarafından sarahaten öngörülen haller dışında hakim, yargılamanın hiç olmazsa ilk derece*

²² 10. HD. 16.4.1974 T., E., 74/2310, K. 74/3319 (ABD, 1974/5, s.973-974).

²³ Akmut, A., Yargılama Usullerinin Kanuniliği Sorunu, YD., C.11, S.3, Temmuz 1985, s.257.; Arslan, R./Tanrıver, S., Yargı Örgütü Hukuku, Ankara 2001, s. 37.

²⁴ Öztekin, S., Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Adaletin İşleyişini İyileştirmeye Yönelik Medeni Usul İlkeleri" Konulu Tavsiye Kararı, Hukuk Araştırmaları, C.I., S.1, Ocak-Nisan 1986, s. 9.

*mahkemesi önündeki aşamasında, uyuşmazlığın niteliğini gözönüne alarak, sözlü veya yazılı yargılama usulünün mü, yoksa her ikisinin bileşimi bir yargılama usulünün mü takip edilmesinin uygun olacağına karar verme yetkisini haiz olmalıdır*²⁵.

Bu öneriye benzer bir hüküm 509 sayılı Tapulama Kanunu'ndan önce yürürlükte olan 1950 tarih 5602 sayılı eski Tapulama Kanunu' nun 31. maddesinde yer almaktaydı. Bu maddede davanın hakimine göre adi veya şifahi yargılama usulü ile yürütüleceği ve Tapulama Kanunu' nun 33. maddesine göre yapılacak ilanda bunun açıklanması esası kabul edilmişti. Ancak uygulamada bu durumun karışıklığa yol açması ve adi usule de çok nadir başvurulması gibi gerekçelerle, uygulanacak usulün seçimi konusunda hakime tanınan bu takdir hakkı kaldırılarak, onun yerine uyuşmazlıkların sözlü yargılama usulü ile çözümlenmesi kabul edilmiştir.²⁶

Hukuk sistemimizde Anayasa ve dolayısıyla usule ilişkin diğer yasaların öngördüğü düzenleme uyarınca, yargılama usulleri de kanunilik prensibine bağlı olduğundan, yargıcın bu konuda herhangi bir takdir yada seçim hakkı bulunmamaktadır. Mahkemenin görev alanına giren uyuşmazlık hakkında yasa, hangi usulün uygulanması gerektiğini göstermişse, hakim bununla bağlıdır. Aynı şekilde, taraflar da iradeleri doğrultusunda yargılama usulünü bir sözleşme ile değiştiremezler²⁷.

III.Farklı Yargılama Usulleri Kabul Edilmesinin Nedeni

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 1. Bab'ındaki Genel Hükümlerin ardından, 178 – 426. maddeleri arasında Adi (Yazılı) Yargılama Usulü' ne ayrıntılı olarak yer vermiştir. 6. Bab' da 5 Kısım halinde 473 ila 491. maddelerde Şifahi Usulü Muhakeme düzenlenmiştir. Kanunun 7. Bab'ında Hususi Usuli Muhakemeler başlığı

²⁵ Öztekin, s.13.

²⁶ 509 sayılı Tapulama Kanunu m. 58' e ilişkin gerekçe (Gürsel, M./Dönmez, İ., 509 Sayılı Tapulama Kanunu Tatbikatı ve İlgili Mevzuat, İstanbul 1965, s. 226,227.); Öktem, İ., Temyiz Mahkemesi 7. Hukuk Dairesi Emsal Kararları ve Usul Hakkında Birkaç Söz, Ankara 1953., s. 22.

²⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 160.

altında ise, 501 – 506. maddeler Seri Usulü Muhakeme'ye, 507 – 511. maddeler Basit Usulü Muhakeme' ye ilişkindir. Yani usul kanunumuz yazılı, sözlü, seri ve basit yargılama usulü olmak üzere dört tür usul öngörmüştür.

Genel yargılama usulü, özellikle asliye mahkemelerinde bir davanın yürütülmesi ile ilgili olan ve ayrı bir usulün öngörülmediği tüm davalarda uygulanma alanı bulmasından ötürü genel (adi/yazılı) sayılan usuldür²⁸. Ancak bazı davaların niteliği, özellik arz etmeleri sonucunda, daha basitleştirilen, sürelerin kısaltıldığı özel yargılama usullerine kanunen yer verilmiştir. Örneğin, çabuk bozulan mallar ve belirli bir ikametgâhı olmayıp kaçmak üzere olan kimseler hakkında seri yargılama usulünün (m.501); her çeşit nafaka davaları, velayet-vesayet işlerine ilişkin davalar, nüfus davaları, kıymetli evrakın kaybindan doğan davalar, iflas ve konkordatoya ilişkin davalarda v.b. (m.507) basit yargılama usulünün; iş mahkemelerinde görülen iş davalarında sözlü yargılama usulünün (İşM. K. m.7) uygulanması gibi.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'muza esas olan Neuchatel Usul Kanunu'nda bir takım işler için çabuk ve kısa yargılama usulleri kabul edilmiştir. Yargılama makamları önüne gelen her türlü uyuşmazlığın tek yargılama usulüyle çözümü yeterli olamamaktadır. Bazı işlerin niteliği gereği, var olan yargılama usulünün farklılaşması, en azından sürelerin kısaltılarak uygulanması ihtiyacı doğmaktadır. Bu gereksinmeden hareketle Almanya ve Fransa da, yargılama usullerinde çeşitliliği kabul etmişlerdir. Böylelikle yargıca uyuşmazlığın türüne göre uygulamakta seçim yetkisi tanınan çeşitli yargılama usulleriyle, yargılamanın uyuşmazlığın özelliklerine kolaylıkla uyarlanmasına çalışılmıştır²⁹.

Bazı basit ve acil hallerde genel ve daha ayrıntılı esaslara dayalı genel yargılama usulünün uygulanması külfetli olacağı yada bir hakkın kaybına neden olabileceği göz önünde bulundurularak özel muhakeme usulleri kabul edilmiştir³⁰. Farklı yargılama usullerinin uygulanması, medeni usul hukukuna egemen olan ilkelerden, usul ekonomisine (yargılamanın basit, çabuk, ucuz görülmesi) hizmet etmektedir. Tavsiye Kararları'nın gerekçesinde de belirtildiği şekilde, bu şekildeki bir

²⁸ Bilge, s.636.; Çeliksular, A., Özel Yargılama Usulleri, ABD., S. 5., Eylül-Ekim 1975, s.726.

²⁹ Üstündağ, s. 781.

³⁰ Onar/Belgesay, s. 82.

esnekliğin adaletin yerine getirilmesini kolaylaştırmaya, adalet hizmetlerinin işleyişini hızlandırmaya ve taraflarla topluma olan maliyetini azaltmaya katkıda bulunacağı şüphesizdir³¹. Uygulanan bütün bu farklı usullerin ortak yanı, bazı davalarda şekilciliğin, formalitelerin azaltılması, sürelerin kısaltılması gibi önlemlerle davanın hızla sonuçlandırılmasını sağlayabilmektir³².

Hukuki dinlenme hakkının nasıl kullanılacağı, uygulanan yargılama usulüne göre değişiklik göstereceğinden³³, çeşitli yargılama usullerinin gerektirdiği farklı süreler ve esasların bazı zorluklara, karışıklıklara yol açabileceği düşüncesi daha önemle ortaya çıkmaktadır. İlginçtir ki; aslında yargılamanın daha basit ve süratli yürütülebilmesi hedefine dayalı olan farklı, özel yargılama usullerinden bazılarının (ya da bir kısım kurallarının) gereksizliği ileri sürülerek kaldırılmaları ve yalnızca bir yargılama usulünün geçerli olması, hukuk usulünde sürat ve basitliği sağlamaya yönelik öneriler şeklinde ileri sürülmüştür³⁴. Bu çelişki, sanırım teori ile uygulamanın zaman zaman uyumlu ve dengeli yürüyememesinden kaynaklanmaktadır. Bunun tüm sebeplerini tartışıp değerlendirmek ise, bu çalışmanın sınırlarını ve hacmini aşacaktır. Adalet Bakanlığı' nın Usul Kanunu' nu tümünden değiştirmeyi amaçlayan girişimiyle oluşturulan Çalışma Komisyonu'nda, kanunda tek bir yargılama usulünün mü getirilmesi yoksa mevcut durumdaki gibi özel yargılama usullerinin korunmasının gerekli olup olmadığı sorusuyla karşılaşmıştır³⁵.

Kanaatimizce, bu soruya verilecek yanıt salt bir tercih sorunu değildir. Öyle ki, özel yargılama usullerine tabi kılınan işler, işçi-işveren, kiracı-kiralayan, aile ilişkileri, nafaka işleri v.b. nitelikleri gereği bir farklılık, özel önem taşıdığından; söz konusu çıkarların daha kolay, ucuz ve hızla karşılanması yerinde olacaktır. O halde, tüm uyuşmazlıklara aynı ve tek usulün uygulanması yerine, belli ölçülerde, uyuşmazlığın konusuna, niteliğine, miktarına, tarafların şahsi durumlarına göre

³¹ Öztekin, s. 16; Yücel, T., Avrupa Konseyinin Adalet Reformu Dosyası, ABD. 1990/6, s. 924.

³² Bilge, s.636.

³³ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 249.

³⁴ İstanbullu, T., Hukuk Usulünde Sürat ve Basitlik, Adliye Dergisi, 35 inci Sene, 1944/7, s. 577.; Kuru, ise haklı olarak, bu yargılama usulleri için kanunda öngörülen hükümlerin tam olarak uygulanmasıyla davaların çok daha çabuk sonuçlanacağı kanaatindedir (Kuru, B., Sözlü Yargılama Usulü, AD., S. 9-10, 1963, s.911.)

³⁵ Üstündağ, s. viii.

çeşitlenen, özel yargılama usullerinin öngörülmesi gerekmektedir. Elbette, bu tespitlerden, diğer uyuşmazlıkların daha az önemli olduğu sonucu çıkmamalıdır. Yargılamanın adil, makul sürede ve ucuz yürütülmesinin tüm uyuşmazlıklar ve dava türleri açısından zorunlu ve geçerli ilkeler olduğu açıktır. Zaten, yargılamanın iyileştirilmesine, hızlandırılmasına dair yapılan tüm reform çabaları, bu bütünlüğe dayalıdır. Günümüzde medeni yargıda, alternatif uyuşmazlık çözümlerinin ve devlet mahkemelerine alternatif yöntemlerin araştırıldığı (daha doğrusu yaygınlaşarak uygulandığı) bir dönemde, mahkemelerin tek bir yargılama usulünü uygulaması, alternatif ve çeşitli yargılama usullerinin devre dışı kalması düşünülmemelidir.

Buradan bir adım daha atarsak, özel yargılama usullerinde düzenlenen ve bunların uygulanmasıyla sağlanan olumlu hususların, genel yargılama usulüne teşmili de önem kazanabilir. Örneğin, İtalyan Usul Kanunu'nda 1990 yılında, iş yargısından hareketle yapılan yeni düzenlemeyle, tarafların talep ve vakialarını dayandırdıkları delillerini ilk oturumda hakime sunmaları öngörülmüştür³⁶.

Belirtmek gerekir ki; her durumda adi (genel) yargılama usulü ile özel yargılama usulleri tümüyle birbirinden bağımsız değerlendirilip uygulanmazlar. Bunlar birbirini tamamlayan hükümler, düzenlemeler şeklinde karşımıza çıkabilir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.473/f.2 de sözlü yargılama usulü ile ilgili ayrıca açıklık olmayan hallerde, kanunun ikinci babında (m.178-426) yer alan kuralların da uygulanacağı belirtilmektedir. Yine, seri yargılama usulünün öngördüğü esaslara aykırı olmamak kaydıyla, alelade usulü muhakemeye ilişkin hükümler, bu yargılama usulünde de uygulanır (m.502). Aynı içerikteki hüküm, basit yargılama usulünde de geçerlidir (m.511). Bunlardan çıkarılacak sonuç; özel yargılama usullerinin açık düzenleme getirdiği hususlarda öncelikle ve sadece bu hükümlerin uygulanacağı, ancak böyle bir düzenlemenin bulunmadığı, özel yargılama usulüne ilişkin hükümlerin açıklık getirmediği hallerde genel (alelade) yargılama usulünün uygulanması gerekliliğidir. O halde, eğer özel yargılama usulleri bütünüyle, başından sonuna kadar bir yargılamayla ilgili her türlü kuralı, esası getirmişlerse, *Postacıoğlu*'nun deyimiyle "*kendi kendilerine yeten bir sistem olarak tanzim edilmişlerse*"³⁷ elbette farklı usullerin birlikte uygulanması söz konusu olmayacaktır. Ancak,

³⁶ **Pekcanitez, H.**, Yargının Hızlandırılmasına İlişkin Avrupa Usul Hukukundaki Gelişmeler, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir, Ekim 2000, s. 55.

³⁷ **Postacıoğlu**, 1975, s.660.

yukarıda örnekleriyle yer verdiğimiz üzere, usul kanunumuz özel yargılama usullerini bütünüyle bağımsız, ayrı yöntemler olarak düzenlememiştir. Farklılık arz eden yönleri, esaslara dair açık hükümler getirdikten sonra, geriye kalan ve ayrıca düzenleme gereği duyulmayan hallerde alelade usule atıfta bulunmakla yetinilmiştir. Bu sistem, medeni yargılama hukuku alanında, bir özel yargılama usulünün adı (genel) yargılama usulü ile tamamlanacağı prensibinin kabul edildiğini açıkça ortaya koymaktadır³⁸.

Ş2. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNÜN NİTELİĞİ VE İŞLEVİ

I. Genel Olarak

Öncelikle belirtmek gerekir ki; kavramı –**sözlü yargılama usulü**- olarak değil; **-sözlü yargılama usulü-** şeklinde anlamak gereklidir. Çünkü, bu usulde kavramın işaret ettiği “sözlü yargılama” safhası değil, usul işlemlerinin şekline göre yargılamanın “sözlü” yapılmasıdır. Şöyle ki;

Esasen “sözlü yargılama” tahkikat sona erdiğinde, hükmün verilmesinden önce geçirilen bir aşama olup, burada taraflar son beyanlarını belirtip, tahkikatın sonucunu tartışarak kendi lehlerine sonuç çıkarmaya çalışırlar (m.376/II, 377/II, 488)³⁹. Bu açıdan sözlü yargılama, sadece sözlü usulde değil, yazılı yargılama usulü ve diğer özel yargılama usullerinde de var olan bir aşamadır.

Sözlü yargılama usulü ise, yazılı usule oranla “sözlülük ilkesini” ön plana çıkarmıştır. Usul işlemlerinin şekline yönelik olarak sözlülük ilkesi, muhakemenin sözlü yapılmasını, tarafların sözlü olarak dinlenmesini ve hükmün esasının sözlü olarak verilmesini ifade eder⁴⁰. Layihalar teatisinin bulunmadığı sözlü yargılama usulünde yargılama özellikle oturumlarda cereyan etmekte ve hüküm temeli de ağırlıklı olarak duruşmalarda ileri sürülen hususlara ve işlemlere dayanmaktadır. Bu

³⁸ Postacıoğlu, 1975, s.660.

³⁹ Ansay, s. 318; Berkin, s. 206; Kuru, B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.III, İstanbul 2001, s. 2943; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 425 vd.; Üstündağ, s. 785 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özkes, s. 354.

⁴⁰ Pekcanitez/Atalay/Özkes, s. 237.

özellik, sözlü yargılama usulüne egemen olan ilkelerden başlıca sözlülük ve doğrudanlık ilkelerinin bir sonucudur⁴¹.

Bu usulde layihalar safhasının olmaması, tarafların iddia ve savunmalarını sözlü olarak bildirebilmeleri, hadiselerin sözlü olarak ileri sürülmesi ve hakimin tarafların sözlü beyanlarından edineceği kanaate göre hüküm vermesi sebebiyle “sözlü yargılama usulü” adı verilmektedir⁴².

Doktrinde, daha eski tarihli eserlerde genellikle *şifahi muhakeme usulü* (*şifahi usulü muhakeme*) kavramı kullanılmakta⁴³ iken zamanla *sözlü yargılama usulü* olarak yerleşmiştir.⁴⁴

Bu usulün kabul edilmesinin amacı, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bir kararında “davaların tezelden bitirilmesini sağlamak” şeklinde ifade edilmiştir⁴⁵. Sözlü yargılama usulü aynı zamanda, taraflara fazlaca külfet yüklemekten basitleştirilmiş, sadeleştirilmiş bir yöntemle çözüme ulaşabilmeye hizmet etmektedir. Sözlü yargılama usulünün uygulanmasını kabul eden yasa gerekçelerinde de bu işlevler üzerinde durulmuştur. Örneğin 509 ve 766 sayılı eski Tapulama Kanunu gerekçelerinde “ tapulama işlerinde adi usulü muhakemenin tatbikinin haklara etkili bir yarar ve güvence sağlamadığı gibi sürata de engel olduğu, bu sebeple prensip olarak sözlü yargılama usulünün uygulanmasının kabul edildiği” belirtilmektedir⁴⁶.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu altıncı bab, 473 ila 491. maddeleri arasında düzenlenen sözlü yargılama usulü, yazılı yargılama usulünden farklı; basit

⁴¹ İlkelerle ilgili açıklamalar için bkz. aşağıda II, C.

⁴² **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 911; **Bilge**, s. 637-638; **Postacıoğlu**, 1975, s. 663; **Kuru**, C.III, s. 3179; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 438.

⁴³ **Onar/Belgesay**, s. 140. ; **Karafakih**, s. 137, 138; **Berki**, s. 97.; **Berkin**, s.207,208; **Postacıoğlu**, s. 553.

⁴⁴ **Ansay**, s.391, 392; **Bilge**, Medeni Yargılama Hukuku Dersleri; **Akbayrak, M.**, Özel Yargılama Usullerimiz Hakkında Bir İnceleme, Konya Barosu Dergisi, 1976/10, s.12-13; **Kuru**; C.III., s. 3179...; **Kuru/Arslan/Yılmaz**; s. 437. ; **Pekcanitez**, s. 451; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 547.

⁴⁵ HGK., 12.12.1962 T., 4/155 E., 108 K. (İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi, Sene 1963, S.27, s. 2023 vd.).

⁴⁶ **Gürsel/Dönmez**, s. 227.

ve seri yargılama usullerine göre ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu hükümlerle açıkça sözlü yargılama usulü için öngörülen hususlar dışında, yazılı yargılama usulüne dair kurallar da uygulama alanı bulmaktadır (m.473/f.2).

II. Sözlü Yargılama Usulünün Niteliği

A- Özel Bir Yargılama Usulü Olması

Sözlü yargılama usulünün özel (hususî) bir yargılama usulü olduğu konusunda görüş birliği yoktur.

Özellikle bu usule ilişkin hükümlerin HUMK 7. Babındaki Hususî Usulü Muhakemeler başlığı altında değil de; 6. Babda bağımsız olarak yer alması, sözlü usulün özel bir yargılama usulü olmadığı yönünde değerlendirilmiştir. Bu görüş, genel yargılama usulünü; *yazılı genel (adi) yargılama usulü ve sözlü genel (adi) yargılama usulü* olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutarak, sadece seri ve basit yargılama usullerini özel yargılama usulleri arasında kabul etmektedir⁴⁷.

Doktrindeki genel eğilim ise, sözlü yargılama usulünün de özel yargılama usulleri arasında bulunduğu yönündedir⁴⁸. Çünkü sözlü yargılama usulü, davanın açılış şekli, davanın açıldığı tarih, tebligat, tahkikat, hadiselerin ileri sürülmesi, delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi, muhakeme ve hüküm, kanun yollarına başvuru gibi birçok hususta kendine özgü ve yazılı yargılama usulünden farklı hükümler içermektedir.

Postacıoğlu ise, kanun sistematüğinden yola çıkarak ortaya koyduğu tespitlerinde, m.473/f.2'nin yazılı yargılama usulüne yaptığı atıfla sözlü yargılama usulünün yazılı yargılama usulüne oranla hususî nitelikte, ancak seri ve basit yargılama usulleri karşısında adi yargılama usulü hükmünde kaldığını

⁴⁷ Karafakih, s. 137; Ansay, s. 391 vd.; Çeliksular, s.727.; Erman, E.S., Sulh Mahkemelerinde Yargılama Usulü ve Temyiz Müddetinin Başlangıç Tarihi, AD., 1975/3-4, s.293,294.

⁴⁸ Onar/Belgesay, s. 82; Berki, s. 97; Bilge, s. 636; Berkin, s. 207; Akbayrak, s. 12; Önen, s. 283; Kuru, C. III., s.3177; Üstündağ, s. 780; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 547 vd.

belirtmektedir⁴⁹. Yazar, bunun sonucunda 1711 sayılı Kanunla sulh hukuk mahkemelerinde basit yargılama usulünün geçerli olması karşısında da, sulh hukuk mahkemelerinde görülen işler açısından, basit usulü muhakemenin hüküm getirmedeği hallerde yazılı değil, sözlü yargılama usulüne ilişkin esasların uygulanması gerektiğini düşünmektedir⁵⁰.

Kanaatimizce, sözlü yargılama usulünün de özel yargılama usulleri arasında sayılması uygun olur. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda esas alınan geniş ve ayrıntılı hükümlerle düzenlenen ve en geniş uygulama alanı bulan yazılı yargılama usulüdür. Sözlü, basit ve seri yargılama usulü gibi diğer usuller ise bu kapsam dışında kalmaktadır. Bu usullerin nitelikleri gereği özellik taşıyan yanları ayrı ve özel hükümlerle ele alınmış, geri kalan hususlarda ise genel yargılama usulü olan yazılı usule atıf yapılmıştır. Oysa yazılı yargılama usulünde aynı şekilde özel yargılama usulüne dair hükümlerin de uygulanabilmesi söz konusu değildir. Bunun yanısıra sözlü yargılama usulüne dair hükümlerle ulaşılmaya çalışılan amaçla, özel yargılama usullerinin getirilmesindeki amaçlar⁵¹ birbiriyle uyumludur. Öyle ki, bu usule tabi kılınan işler fazla külfet ve masrafa tahammülü olmayan, çözüme kısa zamanda ulaşmayı gerektiren işlerden olup, bu usul sayesinde bazı formalitelerin azaltılıp basitleştirilmesi, sürelerin kısaltılması gibi tedbirlere gereksinim duyulmuştur⁵². Ayrıca, kanunda davanın açılmasından, hükmün verilmesine ve kanun yollarına başvuruya dek, yargılama aşamaları sözlü yargılama usulüne özgü biçimde düzenlenmiştir. Kanımızca, (1711 sayılı kanunla basit yargılama usulünün getirilmesinden önce dahi) sözlü usulün kanunda ayrı bir babta sulh hukuk mahkemelerinde uygulanmak üzere düzenlenmesi ve sulh mahkemelerinin de genel mahkemeler olmasından yola çıkılarak, bu usulün genel bir yargılama usulü olduğu sonucuna ulaşamazdı. Çünkü bir yargılama usulünün özel - genel yargılama usulü olarak tasnifi, o usulün uygulandığı mahkemelerin özel yada genel mahkeme

⁴⁹ Postacıoğlu, 1975, s. 660-661.

⁵⁰ Postacıoğlu, 1975, s. 661. Bu konuya "Sözlü Yargılama Usulünün Uygulanma Alanı" başlığı altında daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Bkz. aşağıda §3, I, A, 2.

⁵¹ Bkz. yukarıda §1, III.

⁵² Erman, s. 294.; Sitti S., İş Davalarında Kesin Önel, İzBD., S. 3., Temmuz 1991, s. 55.

olmasına bağılı değildir⁵³. Nitekim özel yargılama usullerinden basit ve seri usullerin genel mahkemelerde de (sulh-asliye) uygulandığı aşıktır.

B- Çekişmeli Yargıda Uygulanması

Medeni yargılama hukuku, çekişmeli yargı (nizalı kaza) ve çekişmesiz yargı (nizasız kaza) olmak üzere iki kısma ayrılır. Kanunda bu kavramlar tanımlanmadığı gibi, çekişmesiz yargıda uygulanacak ayrı bir usul (ya da usul kanunu) bulunmamaktadır. Çekişmesiz yargıya tabi işler farklı kanunlarda yer almaktadır. Örneğin, Medeni Kanun'da düzenlenen vasi tayini, evlat edinmeye izin, terekenin resmen idaresi. Ticaret Kanunu'nda yer verilen kıymetli evrakın ziyai halinde iptal kararı verilmesi (m.563). Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu m.22'de düzenlenen arabulucu tayini gibi.

Karafakih' in tanımıyla çekişmesiz yargı (nizasız kaza), "iki tarafın huzuruna lüzum olmaksızın, yalnız bir tarafın müracaatıyla mahkemenin bir hakkın doğumuna, tadiline, nihayet bulmasına yardım ve çok defa hususi hakların henüz malum olmayan üçüncü şahıslar tarafından tecavüzüne karşı himaye maksadiyle hakimın karar ittihaz etme haline denir."⁵⁴

Berkin'e göre ihtilafsız kaza, "mahkemenin bir nizamı halline matuf olmayan hasımsız olarak ittihaz ettiği idari mahiyetteki tasarruflarıdır."⁵⁵

Kuru' ya göre, hukuki kazanın bir türü olan nizasız kaza, objektif hukukun bağımsız mahkemelerce, ihtilaf yokluğu – subjektif hakkın yokluğu – re'sen harekete geçme kıstası – ve alacaklıların mahkemece himaye edilmesini gerektiren hallerde inşai,önleyici etki kıstaslarından birine veya birkaçına göre, bu kazaya giren işlere tatbikidir⁵⁶.

⁵³ Bu bağlamda *Çenberci'* nin "özel yargılama usulü, özel mahkemelerde uygulanır" (*Çenberci*, s. 77) şeklindeki sınırlayıcı yargısına katılmadığımızı belirtmek isteriz. Belki bu cümleyi, özel mahkemelerde kural olarak, özel bir yargılama usulünün uygulandığı, yönünde anlamak daha uygun olacaktır.

⁵⁴ *Karafakih*, s. 19.

⁵⁵ *Berkin*, s. 22.

⁵⁶ *Kuru, B.*, Nizasız Kaza, Ankara 1961, s. 39-40.

Kavrama ilişkin bir başka tanıma göre çekişmesiz yargı, "hukuki yargı çeşidi olup, üzerinde ihtilaf bulunmayan, bazılarında hasım olmayan, hakimin bazen resen harekete geçebileceği, cemiyetin düzenli yaşamasının sağlanmasında önleyici tesirleri bulunan, bazılarının neticelerinin yeni şekiller aldığı, değişmeyi sağladığı, inşai tesir kudreti bulunan ve karşı tarafa kabili dermeyen subjektif hakkın bulunmadığı işlerin bu kıstaslara göre bir veya birkaçına giren işlerde ve muamelelerde bağımsız Mahkemelerce objektif hukukun tatbik edilmesidir."⁵⁷

Görüldüğü gibi, bu tanımlarda çekişmesiz yargıya ilişkin unsurlara ve çekişmeli yargıyla farkların belirlenmesindeki kıstaslara yer verilmektedir. Biz de bu kıstaslardan hareketle, sözlü yargılama usulünün çekişmeli yargıda uygulanan bir usul olduğunu belirlemeye çalışacağız.

İki yargı türü arasındaki farklılığı belirlemeye yarayan önemli bir kıstas "ihtilaf (çekişme) yokluğu kıstası"dır. Kavramların adından da anlaşıldığı gibi, çekişmeli yargıda bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren davacı ile davalı arasında bir uyuşmazlık bulunmakta olup, esasen bu yargının amacı da uyuşmazlığı esastan çözümlenektir. Çekişmesiz yargıda ise, kural olarak bir ihtilaf var olmadığından, mahkemenin yargısal faaliyeti uyuşmazlığın çözümüne yönelik değildir⁵⁸.

Bir diğer kıstas "subjektif hakkın yokluğu kıstası"dır. Buna göre, çekişmesiz yargıda talepte bulunan kişinin subjektif bir hakkı bulunmamakta iken çekişmeli yargıda davacının hukuki himaye talep ettiği subjektif bir hakkı vardır⁵⁹.

Üçüncü kıstas "re'sen harekete geçme kıstası"dır. Çekişmeli yargıda, uyuşmazlık ancak birey tarafından tasarruf ilkesine uygun olarak mahkeme önüne getirilmedikçe hakim kendiliğinden yargılamaya geçemez (m.72). Oysa çekişmesiz yargıya tabi işlerde, mesela çocuklar hakkında koruma tedbirlerinin alınması (MK m.

⁵⁷ **Bilgiç, M.**, Türkiye'de Çekişmesiz Yargı Sorunu, TBB'nin Düzenlediği 1. Türk Hukuk Kongresi' ne Sunulan Tebliğler, Ankara 1971, s. 4.

⁵⁸ **Kuru**, Nizasız Kaza, s. 16 vd.; **Postacıoğlu**, s. 27; **Bilgiç**, s. 4; **Önen**, s. 5; **Kuru, C.I.**, s. 27; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 61; **Üstündağ**, s. 33; **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 63.; **Arslan/Tanrıver**, s. 54.

⁵⁹ **Bilgiç**, s. 4; **Kuru, C.I.**, s. 28; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 62; **Üstündağ**, s. 33; **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 64.

272,273), hacir kararı (MK. m.355), velayetin nez'inde olduğu gibi, kamu düzenini ilgilendirdiğinden sebeplerin öğrenilmesi halinde hakim de resen müdahale edebilir⁶⁰. Buna bağlı olarak, çekişmesiz yargıda kendiliğinden araştırma ilkesi gereğince, hakim, ilgilinin ileri sürmediği vakıaları, hususları kendiliğinden araştırıp inceleyebildiği gibi re'sen delil toplanmasına da karar verebilir. Çekişmeli yargıda ise, hakim taraflarca getirilme ilkesiyle bağlı olduğundan ileri sürülmeyen vakia veya delilleri inceleme, değerlendirme olanağına sahip değildir.

Yine bu konuda önemli bir farklılık, çekişmesiz yargıya tabi işlerde verilen kararların kesin hüküm niteliği taşımasıdır. Bu sebeple hakim kararını geri alabilir, değiştirebilir. Çekişmeli yargıda ise, verilen hüküm kesin hüküm niteliğinde olup sonradan ortaya çıkan vakıalara göre değiştirilemez⁶¹. Ayrıca çekişmeli yargıda verilen kararlar genelde açıklayıcı nitelik taşıdığı halde, çekişmesiz yargı kararları genel olarak yenilik doğurucu niteliktedir⁶².

Sözlü yargılama usulü bu unsur ve kıstaslar açısından değerlendirildiğinde, her şeyden önce, Altıncı Bab hükümleri uyarınca, bu usulün düzenlediği işlerde bir nizanın, çekişmenin olduğu görülür. Bu uyuşmazlık karşısında "davacı" ve "davalı" olarak taraflardan, karşılıklı iddia ve müdafaadan ve bunlara ilişkin delillerden söz edilir. Ayrıca bu usule tabi davalarda, davacının subjektif bir hakkı vardır. Yani dava konusu, maddi (objektif) hukukun fertlerin karşılıklı durumlarını düzenlerken tanıdığı hakların ihlali iddiasına ve bu hakkın gerçekleştirilmesi, korunması talebine dayalıdır⁶³. Sözlü yargılama usulünde de, hakim bir davaya kendiliğinden bakamaz. İki tarafın ya da taraflardan birinin mahkemeye müracaatı gereklidir (m.474). Yine bazı çekişmesiz yargı işlerinde duruşma yapılması bile öngörülmezken⁶⁴ sözlü yargılama usulü, esasen celselerde⁶⁵ tarafların sözlü beyanlarıyla şekillenir (m.476,

⁶⁰ 2. HD. 19.2.1973 T., 915/969 sayılı karar (RKD., 1973/12, s. 486).; Ayrıca bkz. **Kuru**, Nizasız Kaza, s. 20 vd.

⁶¹ **Berkin**, s. 23; **Postacıoğlu**, s. 29; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 64.

⁶² **Arslan/Tanrıver**, s. 54, dn. 7c.

⁶³ **Postacıoğlu**, s. 5; **Kuru**, C.I., s. 36.

⁶⁴ **Ansay**, s. 29; **Berkin**, s. 23; **Bilgiç**, s. 7;

⁶⁵ "...Esasen şifahi usulü muhakemenin nasıl yapılacağını düzenleyen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 473 ve ardından gelen maddelerinde duruşma yapma

478, 479, 483, 484 vd.). Sözlü yargılama sonunda verilen hükümler, kesin hüküm olup kanun yollarına müracaat yolu açıktır. Bu kıstas yönünden de sözlü yargılama usulü, çekişmeli yargıya tabi işlerde uygulanır.

Elbette, çekişmesiz yargı işleri de şekil kurallarıyla yürür. Çekişmesiz yargı alanındaki uyuşmazlıkların yer aldığı maddi hukuka dair kanunlar, usule ilişkin kurallar da getirmişlerdir. Örneğin, gaiplik kararı verilmesindeki usul (MK m.31-34), vesayet hukukuna ilişkin usul hükümleri (MK. m.346-438), kıymetli evrakın iptali usulü (TTK m.982-985) gibi. Eğer bu şekilde özel usul hükümleri yoksa, HUMK hükümleri uygulanır. Usul Kanunu'nun 9. Babındaki kurallar çekişmesiz yargı işlerinde uygulanır ve bunlarda -basit yargılama usulüne- (m. 507) atıf yapılmıştır (m. 550, 565, 566 gibi)⁶⁶. Nitekim konusu parayla ölçülemeyen ve kanunlarda sulh mahkemelerinin görevlendirildiği davaların hemen hepsi çekişmesiz yargı işidir (MK. m. 161-163, 169 gibi). Dolayısıyla bu işlerde basit yargılama usulü uygulanır. Bu hükümler açısından bakıldığında da sözlü yargılama usulünün, çekişmesiz yargıda uygulanan bir usul olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu tespitlerden ortaya çıkan sonuç, *Ansay*'ın da belirttiği gibi⁶⁷, sözlü yargılama usulünün çekişmeli yargıya tabi işlerde uygulanan bir usul olmasıdır.

C- Sözlü Yargılama Usulüne Egemen Olan İlkeler

Medeni yargılama hukukuna egemen olan ilkeler⁶⁸ sözlü yargılama usulünde de geçerlidir. Ancak bu yargılama usulünde usul işlemlerinin şekli ve bu usulün niteliği gereği sözlülük, doğrudanlık ve usul ekonomisi ayrı bir öneme haizdir.

zorunluluğu getirilmiştir." 10.HD. 18.5.1995 T., 1995/4283 E., 1995/4564 K. (<http://evrak.yargitay.gov.tr/yargitay/se...=10.+Hukuk+dairesi&esasno=954283>).

⁶⁶ **Üstündağ**, s. 37; **Berkin**, s. 23.; **Alangoya, Y.**, Medeni Usul Hukuku Esasları I, İstanbul 2000, s. 47.

⁶⁷ **Ansay**, s. 391.

⁶⁸ **Karafakih**, 73 vd.; **Ansay**, s. 144 vd.; **Alangoya, Y.**, Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979, s. 2 vd.; **Kuru, B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II., İstanbul 2001, s. 1917 vd.; **Yıldırım, M.K.**, İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku, İstanbul 1999; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 224 vd.; **Üstündağ**, s. 238 vd.; **Arslan/Tanrıver**, s. 177 vd.

Sözlü yargılama usulüne tabi işlerde de tasarruf ilkesinin bir sonucu olarak hakim, iki taraftan birinin istemi olmaksızın bir davaya bakamaz (m. 72). Aynı şekilde davanın sulh, kabul veya feragat gibi sebeplerle sona ermesi tarafların iradesine bağlıdır. Dava sonunda verilen hüküm de taraflar temyiz etmedikçe Yargıtayca kendiliğinden incelenemez. 74. madde uyarınca talepten fazlasına hüküm verme yasağı bu yargılama usulü açısından da herhangi bir farklılık arz etmez. Ancak sözlü yargılama usulüne özgü bir yol olarak 474. maddede düzenlenen her iki tarafın rızalarıyla birlikte dava açmaları mümkündür. Bu yolla tasarruf yetkisi sadece davacının iradesiyle değil, taraflarca ve birlikte kullanılmaktadır.

Taraflarca getirilme ilkesi uyarınca dava malzemesinin yargılamaya dahil edilmesi işinin taraflara ait olması ve mahkemenin tarafların ileri sürmediği vakıaları araştıramaması (m. 75/I) sözlü usulde de geçerli bir ilkedir. Ancak sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemelerinin görevli olduğu iş ve sosyal güvenlik hukuku ile ilgili uyuşmazlıklar nitelikleri itibarıyla kamu düzeniyle ilgili bulunduğu ve kamu yararı ağır bastığından hakimin resen harekete geçmesi zorunluluğu bulunmaktadır ve bu bakımdan taraflarca getirilme ilkesinden belli ölçüde veya tümüyle uzaklaşmaktadır⁶⁹. Ayrıca hakim, davayı aydınlatma ödevi doğrultusunda tarafları her zaman dinleyebilir (m.213, 214/II, 219) ve yeni delil ibrazına da gerek görebilir (m. 484).

Tarafların tüm iddia ve savunmalarını belli bir usul kesiti içinde sunmalarını öngören teksif ilkesi de, sözlü yargılama usulünde geçerlidir. Ancak burada iddia ve savunmaların değiştirilmesi ve genişletmesi yasağının başlangıç anı yazılı usulden farklıdır ve 482. madde uyarınca, iddia ve savunmalar duruşmada zapta geçirildikten sonra genişletilip değiştirilemezler.

Yargılamanın hakim tarafından yürütülmesi, tarafların doğruyu söyleme ödevi ve dürüstlük kuralı da uygulanan yargılama usulüne göre değişiklik göstermeyen genel ilkelerdir.

⁶⁹ "İş ve Sosyal güvenlik hukuku ile ilgili düzenlemeler nitelikçe kural olarak kamu düzeniyle ilgilidir. Bu bakımdan...tarafların istemlerine bakılmaksızın hakimin görevi gereğince resen yerine getirmesi gereken hususlardandır..." 21. HD. 9.7.1998 T., 5182 E., 5270 K. (YKD. 1999/1., s. 90). Aynı yönde 10. HD. 19.11.1992 T., 6744 E., 10643 K. (YKD. 1993/2, s. 212).

Sözlü yargılama usulü getirdiği sistem itibariyle, yukarıda kısaca ele alınan bu ilkeler dışında özellikle sözlülük (şifahlilik) prensibi ile doğrudanlık ilkelerini ön plana çıkarmıştır. Sözlülük, usul işlemlerinin şekliyle ilgili olup özellikle duruşmalarda şifahen ileri sürülen hususların hükme esas alınması ile iddia ve savunmaların hakime sözlü olarak yöneltmesi sonucunda bunların zapta geçirilmesi şeklinde ortaya çıkar⁷⁰. Sözlülük ilkesi tarafların iddialarını hakime sözlü olarak iletebilmeleri olanağı sağladığından özellikle taraflar açısından kolaylık sağlar. Yargılamayı yürüten hakimin delilleri bizzat değerlendirmesi ve incelemesi (m. 241), tarafları herhangi bir vasıta olmaksızın dinleyebilmesi doğrudanlık ilkesidir⁷¹. Esas itibariyle sözlülük ve doğrudanlık birbirinden farklı ilkeler olmakla beraber, Sözlülük (şifahlilik) prensibi, doğrudanlık ilkesinin gerçekleşmesine hizmet eder. Bu sayede yargıç, taraflar ve iddiaları hakkında daha güçlü kanaat edineceği gibi, kanunun hakime bir ödev olarak yüklediği davayı aydınlatma yükümlülüğü de daha etkin ve kolay yerine getirilebilecektir. Öyle ki yargıç, taraflarla doğrudan ve sözlü olarak temasa geçebildiğinde belirsiz ve çelişik görülen hususlar kısa sürede ve rahatlıkla giderilebilecektir (m.75). Ne var ki, doğrudanlığı her durumda sağlamak mümkün olmadığından ya da bu ilkesinin istisnasız uygulanması zaman kaybı ve ek masraflara yol açabildiğinden usul ekonomisi gözetilerek örneğin istinabe müessesesi ile bu ilkedен zaman zaman vazgeçilmiştir.

Kanun, yargılamanın özünün sözlülük ilkesi olduğundan hareketle, istisnalar dışında hakimin her iki tarafı istima veya iddia ve müdafaalarını beyan için kanuni şekillere tevfikân davet etmedikçe hükmünü veremeyeceğini (m.73) düzenlemiştir. Yine 376. maddeye göre, hükmün verilmesinden önce taraflara mutlaka sözlü savunma olanağı tanınmalıdır.

Elbette yargılama usulünün sadece ne yazılılık ne de sözlülük ilkesine dayandırılması mümkündür. Her iki ilkenin istisnasız uygulanması sakıncalıdır. Öyle ki, tüm vakıaların uzun uzadıya sözlü olarak açıklanması zaman, kalıcılık v.s. açısından olanaksızdır. Yazılılık, dava malzemesinin daha doğru olarak tespitini sağlamanın yanısıra bu şekilde somutlanan konuların temyiz incelemesinde

⁷⁰ Onar/Belgesay, s. 80 vd.; Karafakih, s. 80 vd.; Ansay, s. 153 vd.; Alangoya, İlkeler, s. 5.; Yıldırım, M. K., Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990., s. 97; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 237.; Arslan/Tanrıver, s. 180.

⁷¹ Ansay, s. 156.; Yıldırım, s. 90 vd., 97.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 238.

kontrolünü de mümkün kılmaktadır. Usul Kanunu da bu kabulle, sözlülük ve yazıllık ilkelerine birlikte yer vermiştir. Kural olarak davanın açılması (m.178), davaya cevap (m.195), kanun yollarına başvuru (m.431 vd.) yazıllık ilkesine tabidir. Tahkikat aşamasında duruşmalar, isticvap, delillerin değerlendirilmesi ile sözlü yargılama safhasında (örneğin m. 213, 216, 226/f.2, 230 vd., 241 vd., 376 vd.) ise sözlülük ilkesi geçerlidir⁷².

Daha önce de belirttiğimiz gibi, sözlü yargılama usulünde, sözlülük ilkesi ön plandadır⁷³. Her ne kadar uygulamada yazılı yargılama usulüne yaklaşan bir yol izlense de kanuni düzenlemede, yargılamanın özellikle duruşmalarda tarafların sözlü iddia ve savunmalarına dayandırılacağı belirtilmektedir. Nitekim m.478'de "ilk itirazda bulunmak isteyen tarafın...bunların hepsini birden şifahen beyan edeceği", m.479'da "...iki tarafın iddialarını şifahen izah edecekleri...", "hadiselerin şifahen dermeyan olunup (m.483), şifahen tahkik edileceği (m.484)", yine 486.maddede "iki tarafın ispat sebeplerini söylemeye davet olunacakları", ve "hakimin iki tarafın son sözlerini dinledikten sonra yargılamanın sona erdiğini bildirerek kararını tefhim edeceği (m.488)" hükme bağlanmıştır.

Bu hükümler elbette, sözlü yargılama usulünde hiçbir halde yazıllık ilkesine yer verilmediği anlamını taşımaz. Öncelikle belirtelim ki, sözlü usulde de dava, yazı bilmeyenler hariç, yazılı olarak açılır (m.474). Yine tarafların iddia ve savunmalarını yazılı olarak vermelerine, ilk itirazların yazılı olarak yapılmasına engel bir hüküm bulunmamaktadır (m.477, 488).

Ancak uygulamada, iş yükü, hakim azlığı gibi sebeplerle sözlü usulün öngördüğü sistemden uzaklaşarak adi (yazılı) yargılama usulüne benzer bir usulün yürütüldüğü bir vakiadır. Bu durum, mevcut hükümlere aykırıdır ve eleştirilmektedir⁷⁴.

⁷² Sözlülük ve Yazıllık ilkelerinin karşılıklı değerlendirmesi için ayrıca bkz. **Onar/Belgesay**, s. 81; **Karafakih**, s. 81; **Ansay**, s. 155.; **Alangoya**, s. 167; **Yıldırım**, s. 97; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 237-238.

⁷³ Bkz. yukarıda §2, I.; **Belgesay, M.R.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İstanbul 1940, s. 440.

⁷⁴ **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 911, 918 vd.; **Akbayrak**, s. 16.

§3. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNÜN UYGULANMA ALANI

I. Genel Olarak Sözlü Yargılama Usulünün Türk Hukukundaki Yeri

A- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda Sözlü Yargılama Usulünün Uygulama Alanı

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda değişiklikler getiren 1711 sayılı yasa ile sözlü yargılama usulünün uygulama alanı da değişmiştir. Bu sebeple konuyu, 1711 sayılı yasanın öncesi ve sonrasında ayrı ayrı değerlendirmek gereği doğmuştur.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.473/f.1.c.1' e göre, "Şifahi usulü muhakeme sulh mahkemelerinde caridir." 1711 sayılı kanunun yürürlüğünden önce Sulh mahkemelerinde uygulanan yargılama usulü, sözlü yargılama usulü idi⁷⁵.

1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki 1711 Sayılı Kanun⁷⁶, 8.6.1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Esasen adı geçen kanun, doğrudan HUMK m.473/f.1.c.1'de yer alan "şifahi usulü muhakeme sulh mahkemelerinde caridir." hükmünü değiştirmemiştir. Ancak 1711 sayılı yasa ile değişik, basit yargılama usulünün uygulama alanını kapsayan m. 507/1'e göre, 176. maddenin onuncu bendinde yazılı dava ve işlerde basit yargılama usulü uygulanır. Bu hükümle atıf yapılan m.176/10.bent de, "kanunların sulh mahkemesini veya hakimini görevlendirdiği dava ve işler" i kapsamaktadır. Dolayısıyla 1711 sayılı kanunla m.473/f.1.c.1 hükmünün zımnen yürürlükten kaldırıldığı ve artık sulh mahkemelerinde sözlü değil, basit yargılama usulünün uygulanacağı kabul edilmektedir⁷⁷.

⁷⁵Neuchatel'de, distrikt mahkemelerinde uygulanan usuldür ve aksine hüküm bulunmadıkça bu mahkemelerin görevine giren tüm uyuşmazlıklarda uygulanır (Bauer, A./Öztek, S.,Yeni Nöşatel Medeni Usul Kanunu, Facultatis Decima Anniversaria, İstanbul 1993, s. 434.)

⁷⁶ R.G., 8.Mayıs.1973 T., 14529 S. Ayrıca kanunun gerekçelerine ilişkin değerlendirmeler hakkında bkz. Anayasa ve Adalet Komisyonu 6.2.1973 T., Toplantı 12., S.Sayısı. 220.

⁷⁷ Kuru, B., Sulh Hukuk Mahkemesi Kararlarına Karşı Temyiz Süresi Tebliğ ile İşlemeye Başlar, Prof.Dr. Mahmut Koloğlu'ya Armağan, Ankara 1975, s. 726.; Kuru, B./Yılmaz,E.,

Bu genel kabule karşılık *Postacıoğlu* ve *Berkin* konuya daha farklı yaklaşmaktadırlar: *Berkin*, yeni 507. maddenin sulh mahkemelerindeki davaların basit yargılama usulüne tabi kılındığının kabulü halinde sözlü yargılama usulünün uygulama kabiliyetinin kaybolacağını, ki böyle bir sonucun kabul edilemez olduğunu ve yasa koyucunun da sözlü usule ilişkin HUMK hükümlerini gözden kaçırdığının düşünülmemeyeceğini ileri sürmektedir. Ancak yine yazara göre, “*değişik 507. maddenin son cümlesindeki -...Kanunun başka bir yargılama usulü göstermediği haller bunun dışındadır- hükmünden hareketle, sulh mahkemelerinin tabi olduğu sözlü yargılama usulünün muhafaza edildiği kabul edildiği*” takdirde ise 507.madde ile m.176/10.bente yapılan atıf tamamen gereksiz ve anlamsız kalacaktır. *Berkin*, bu iki yönlü tespitin ardından; m.176/bent 10’a yapılan atfın, bu bentteki “...sulh...hakimini görevlendirdiği...işler” ifadesini ihtilafsız kaza tasarrufları açısından değerlendirerek, basit yargılama usulünün ancak sulh hakiminin baktığı çekişmesiz yargı işlerine hasredilmesi gerektiğini, çözüm olarak sunmaktadır⁷⁸.

1711 Sayılı Kanuna Göre Gıyap ve Davanın Yenilenmesi Rejimi, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununu Değiştiren 1771 Sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu Hakkında Sempozyum, İstanbul 1976 (İÜMHE Yayını, Ankara 1979, s.234); **Kuru**, C.III., s. 3177.; **Erman**, E.S., Sulh Mahkemesi Kararlarında Temyiz Süresi, ABD., S. 2., Mart-Nisan 1975, 191 vd.; **Erman**, s. 292 vd.; **Çeliksular**, s. 731.; **Akbayrak**, s. 12. **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 549.; Aynı yönde 8. HD. 11.11.1974 T., 2719 E., 5397 K. (**Kuru**, Sulh Hukuk Mahkemesi Kararlarının Temyizi, s. 731). **Öktemer**, 507.maddeye, 176.maddenin onuncu bendinin de alınmasının, arzu edilmediği halde “şifahi yargılama usulü”nün zımnen kaldırılması gibi bir sonuç doğurduğunu, oysa kanun koyucunun böyle bir amaç gütmeyeceğini, zira bu konuda kanun metninde ve gerekçede hiçbir açıklama olmadığını, ancak yine de sonraki kanun önceki kanunun kendisine aykırı hükümlerini kaldırır, ilkesi gereğince zımnen ilganın kabulünün gerektiğini ve sözlü yargılama usulünün sadece diğer özel kanunlarla bu usulünün uygulanmasının kabul edildiği mahkemelerde (iş mahkemeleri, gezici toprak mahkemeleri ve tapulama mahkemeleri gibi) uygulanabileceğini ileri sürmüştür (**Öktemer**, S., HUMK.nunda Değişiklik Getiren 1711 Sayılı Kanununun Tahlil ve Tenkidi, ABD., 1973 / 3., s. 478-479.). *Kuru* ise, kanun koyucunun sulh mahkemelerinde basit yargılama usulünün uygulanmasını istediği için, 507.maddenin 1. bendine Tasarıda bulunmayan “onuncu bendi” de bilerek eklediğini ifade etmektedir (**Kuru**, B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, 3.Baskı, Ankara 1974, s. 507)

⁷⁸ **Berkin**, N.M., Noterlik Mevzuatında ve Hukuk Yargılama Usulünde Değişiklik Yapan Kanunlar, İÜHFM., C.XXXVIII, 1973 / 1-4, s. 396.

Kanaatimizce, 507.maddenin m.176/bent 10'a yaptığı yollamayı sadece sulh hakiminin görevlendirildiği çekişmesiz yargı işleriyle sınırlı değerlendirmek olanağı yoktur. Çünkü m.507/bent 1.'de açıkça 176 ıncı maddenin...onuncu bentlerinde yazılı **dava ve işlerden** söz edilmektedir. Burada çekişmesiz yargıya tabi işlerle, sulh mahkemelerinin bakmakla görevli olduğu davalar arasında ayırım yapılmayıp, aksine, bunlar birlikte ele alınmışlardır.

Nitekim, 507. maddenin gerekçesi de konuya açıklık getirmektedir. Gerekçeye göre, " 507 nci maddede yapılan değişiklikle de basit yargılama usulünün uygulama alanı genişletilmiş ve birinci bendi ile atf yapılan 176 ncı maddenin 3-9 ncu bentlerinde sayılan davalarla sulh mahkemesinin görevine giren bütün dava ve işleri ifade eden 10 ncu bendi dahi sayılmak suretiyle bunların tamamı basit usule tabi tutulmuş bulunmaktadır"⁷⁹.

Postacıoğlu ise, 1711 sayılı kanunla sulh mahkemelerinde basit yargılama usulünün uygulanacağını kabul ederken, bu usulün hüküm getirmediği boşlukların öncelikle sözlü yargılama usulüne dair hükümlerle doldurulması gerektiğini, zira kanunda sözlü yargılama usulünün ortadan kaldırılmadığını ve bu çözümün hem HUMK bünyesine hem de 1711 sayılı kanunun sulh işlerini basit usule tabi tutmasındaki sürat amacına daha uygun düşeceğini belirtmektedir⁸⁰. Yargıtay 8. Hukuk Dairesi' nin 1974 yılında verdiği bir içtihadında yer alan muhalefet şerhinde de bu yöndeki görüş paylaşılmaktadır. Buna göre " 7. bapta hususi usulü muhakemelerin herhangi biri başlı başına bir muhakeme usulü olmayıp bazı istisnai hallerde uygulanacak istisnai kurallardır... Usulün 511. maddesinde ifade olunan "alelade muhakeme kaideleri" Sulh Mahkemeleri için 6. bapta sözlü usul, Asliye Mahkemeleri için 2. bapta yazılı usul kaideleridir. Hususi usuli muhakemelere ilişkin 7. babın basit usulü muhakemeyi belirleyen 4. fıslındaki kurallar 6. babdaki sözlü yargılama usulünün yerini tutabilecek vüsatta bir şumula asla malik değillerdir. Hatta iki usul içinde birinin diğerini kaldırdığı veya onun yerine geçebileceği kabul

⁷⁹ Kuru, 3. Baskı, s. 507.

⁸⁰ Postacıoğlu, 1975, s. 661.; Bu amaca işaret eden Yargıtay' a göre "1711 sayılı kanunun, sulh hukuk mahkemelerinde sözlü yargılama yerine basit yargılama usulünü getirmesinin sebebi, davanın en çabuk biçimde sonuçlandırılması ve korunacak hakkın bu çabuklukla yerine getirilmesi düşüncesi olabilir..." 14. HD. 17.2.1975 T., 825 E. 993 K. (Dalamanlı, L., İçtihatlı Hukuk Usulü, Ankara 1980., s. 84.).

edilebilecek hükümler de pek yoktur. Eğer sözlü usulün Sulh işlerinde uygulama imkanı kalmadığı kabul edilirse 511. madde yolile yazılı usul uygulanacaktır. Yazılı usul çok daha uzun zaman alıcı olduğu kuşkusuz bulunduğu nazaran 1711 sayılı kanunun Sulh işlerini uzatıcı bir usul getirdiği sonucuna varılır. Halbuki bu kanunun tüm hükümlerinden işlerin daha süratle sonuçlandırılmasının amaç edindiği pek açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu itibarla o türlü anlayış kanunun hem ruhuna hem lafzına muhaliftir”⁸¹.

1975 tarihli İBK’da Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, söz konusu değişiklikle artık sulh hukuk mahkemelerinde sözlü değil, basit yargılama usulünün öngörüldüğünü kabul etmiştir. İBK’ da önemle yer verilen bir husus da, sulh mahkemelerinde sözlü yargılama usulünün, basit usulün hüküm getirmediği hallerde uygulanabilecek olmasıdır: “...1711 sayılı Kanunla değiştirilmesi yoluna gidilmeyen (Basit usulü muhakemeye tabi olan hallerde...muhalif olmayan alelade usulü muhakeme kaidelerinin de tatbik olunacağını) öngören 511. maddenin sözlü yargılamayı kapsayan (473-491) maddelerin uygulanmamasını amaçladığı da öne sürülemez.

1711 sayılı Kanunun, yürürlüğe girdiği 8/6/1973 gününe kadar 45 yılı geçen bir uygulamayı gördüğü işlerin ivediliği kabul edilen sulh hukuk mahkemelerinden kaldırmak istediği yolunda bir sonuca varmak da kanunun belirlenen amacına da aykırı düşer. Bu mahkemelerde basit yargılama usulünün uygulanmasını öngören kanun değişikliğinin işleri çabuklaştırmak amacıyla “yargılama ve delil toplama safhasına” yönelik olduğu bir gerçektir.

Kanunun yorumunda, sözden çıkan anlam kanun hükümlerinin tümünden çıkan anlamla çatışma halinde olmadığı takdirde, bu anlamı esas almak, böyle bir çatışma bulunması halinde ise, kanunun ruhundan çıkan sonucu esas tutmak Medeni Kanunun 1. maddesi hükmü gereğidir. Diğer bir kural da, yorum yapılırken tutulacak yolun işleri zorluklara sürükleyecek bir şekil almamasıdır.

⁸¹ 8. HD. 11.11.1974 T., 2719 E., 5397 K., Muhalefet Şerhi (Kuru, Sulh Hukuk Mahkemesi Kararlarının Temyizi, s. 731, 732.).

Demek oluyor ki, kanun hükümlerinin konuluş amaçları gözönünde tutulmalı ve kanunun yalnız sözüne değer verilerek, konuluş amacına aykırı yorumların gerçekleşmesine meydan verilmemelidir...”⁸²

Gerek kanun gerekçesi ve lafzı, gerekse Yargıtay'ın ortaya koyduğu şekilde 1711 sayılı kanunla getirilen değişikliğin ardından, sulh hukuk mahkemelerinde uygulanan yargılama usulü, sözlü yargılama usulü değil, basit yargılama usulüdür. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 473 – 491 arasında düzenlenen sözlü yargılama usulü hükümleri de halen yürürlüktedir. Diğer kanunlarda açıkça sözlü yargılama usulünün uygulanacağına öngörüldüğü hallerde elbette bu hükümler uygulama alanı bulacaktır. İçtihadı Birleştirme Genel Kurul Kararı uyarınca, sulh hukuk mahkemelerindeki dava ve işlerde, basit yargılama usulünün boşlukları, bu usule aykırı olmayan hallerde öncelikle sözlü yargılama usulü hükümleri ile doldurulacaktır. Esasen yasa koyucunun söz konusu hükümleri yürürlükten kaldırmayarak, korumasındaki temel etkenlerin bu sebeplerden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

B- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Dışında Sözlü Yargılama Usulüne Yer Veren Diğer Kanunlar Bakımından Uygulama Alanı

İş Mahkemeleri Kanunu hariç kalmak üzere, sözlü yargılama usulünün uygulanmasını öngören kanunlar, genellikle Tapulama Mahkemeleri'nde görülen davalarda uygulanmak üzere tapulama ve tarım reformu ile ilgili kanunlardır. Her ne kadar bu yasalar halen yürürlükte olmasalar da, sözlü yargılama usulünün geçmişten günümüze uygulama alanını ortaya koymak amacıyla bu yasalara da kısaca değinmek gereklidir.

1. 2613 Sayılı Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu

15.12.1934 Tarihli Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu m.29/f.1'e göre, Kadastro Mahkemesi sıfatıyla Asliye Mahkemelerinde görülen dava ve işlerde sözlü yargılama usulü uygulanmaktaydı⁸³.

⁸² 21.4.1975 T., 1975/4-4 No.lu İBK (RG. 10 Haziran 1975 T., S. 15261).

⁸³ Bkz. Gürsel, M., Şehir Kadastro Davaları, 2613 Sayılı Kanun, İstanbul 1970, s. 33-34.

2. 766 Sayılı Tapulama Kanunu

28.6.1966 Tarih, 766 sayılı Tapulama Kanunu'nun Muhakeme Usulü başlıklı 58.maddesi uyarınca, "*bu kanunun tatbikatında ayrıca açıklık bulunmayan hallerde şifahi muhakeme usulü uygulanır.*"⁸⁴

3. 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

11.6.1945 Tarih, 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' nun 27. maddesinin 1. fıkrasında " Bu kanunun uygulanması ile ilgili olup görülmesi sulh ve asliye hukuk mahkemelerine ait dava ve işleri yerinde görmek üzere asliye mahkemesi yetkisinde, gerektiği kadar gezici mahkemeler kurulur. Bu mahkemelerde şifahi usul uygulanır" denilmiştir.

5572 sayılı Kanun m.3/f.1'de ise 4753 sayılı kanunla kurulan gezici mahkemelerin kaldırıldığı, bu kanunun uygulanması ile ilgili dava ve işlerin genel mahkemelerde sözlü yargılama usulüne tabi tutularak görüleceği hükme bağlanmıştır.

4. 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu

25.6.1973 T., 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu' nun iki maddesinde sözlü yargılama usulünün uygulanacağına dair hükümler getirmiştir.

Bunlardan m.126/f. II' ye göre, kiracılık ve ortakçılığa ilişkin hükümlerin uygulanması ile uyuşmazlıklar ile toprak ve tarım reformu bölgelerinde bu kanunun uygulanmasından çıkan uyuşmazlıkların (m.126/f.I) çözümünde sözlü yargılama usulü uygulanır.

Yine aynı kanun, toprak ve tarım reformu bölgelerinde, bu kanunun ve ilgili diğer kanunların uygulanmasından doğan adli ve idari yargıya ilişkin her türlü

⁸⁴ "...tapulama davalarında sözlü yargılama usulü uygulanır" Y. 7. HD. 16.1.1975 T., 1974/462 E., 1975/69 K. (**Karahacıoğlu, A.H.**, Tapulama Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara 1982, s. 386). Anayasa Mahkemesi'nce 12.5.1966 günü iptal edilen 509 sayılı Tapulama Kanunu'nun muhakeme usulüne ilişkin 58. maddesi de aynı hükmü taşımaktaydı.

uyuşmazlığın çözümünü Tapulama Mahkemeleri'ne bırakırken (m.164), bu uyuşmazlıkların çözümünde de sözlü yargılama usulünün uygulanmasını öngörmüştür (m.165/1). Bu kanun, Anayasa Mahkemesi'nce 10.Mayıs.1978'de iptal edilmiştir.

5. 5613 Sayılı Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlükleri'nin Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun

28.6.1966 Tarihli bu Kanun, 6. maddesinin 2.fıkrasının atfıyla, iskan mevzuatının uygulanması konusunda, bu mevzuattan doğan davalarda genel mahkemelerde sözlü yargılama usulünün uygulanmasını kabul etmiştir⁸⁵.

6. 5521 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu

30.1.1950 tarihinde kabul edilen 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 7. madde ilk cümlesinde "*İş mahkemelerinde şifahi yargılama usulü uygulanır*" hükmü getirilmiştir.

II. Yürürlükteki Mevzuat Bakımından Sözlü Yargılama Usulünün Uygulama Alanı

1711 sayılı kanunla sulh hukuk mahkemelerinde sözlü yargılama usulünün zımnen kaldırılarak basit yargılama usulünün kabul edildiğini yukarıda belirtmiştik⁸⁶.

1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu' nun Anayasa Mahkemesi'nce iptali ve ayrıca, sözlü yargılama usulüne yer veren 766 ile 2613 sayılı Tapulama Kanunları'nın da yürürlükteki 3402 sayılı Kadastro Kanunu ile ilga edilmesi sonucunda (ki, 3402 sayılı Kadastro Kanunu m. 29/f.III, ayrıca açıklık bulunmayan hallerde basit yargılama usulünün uygulanmasını kabul etmiştir) sözlü yargılama usulünün tapulama mahkemeleri (şimdiki kadastro mahkemeleri)nde uygulanma olanağı da kalmamıştır.

⁸⁵ Akbayrak, s. 13.

⁸⁶ Bkz. §3, I, A.

Bu itibarla yürürlükteki mevzuat açısından sözlü yargılama usulünün uygulanma alanı iş mahkemeleri ile sınırlıdır. Ancak iş mahkemelerinin gerek ferdi ve kollektif iş uyuşmazlıkları gerekse Bağ-Kur ve Sosyal Sigortalar Kanunu'ndan doğan uyuşmazlıkları çözmekle görevli (İşM. K. m.1) oldukları düşünülürse halen sözlü yargılama usulü oldukça geniş bir uygulama alanına sahip bulunmaktadır.

A- İş Mahkemelerinin Görevi Bakımından Sözlü Yargılama Usulünün Uygulama Alanı

Sözlü yargılama usulünün mevcut düzenleme karşısında sadece iş mahkemelerinde uygulanması sebebiyle, bu usulün uygulanma alanı ile iş mahkemelerinin görev alanının büyük ölçüde örtüştüğü söylenebilir.

1. Genel Olarak İş Mahkemelerinin Görev Alanı

İş mahkemelerinin görevi, 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu m.1'de belirlenmiştir. Bunun yanında bazı özel kanunlarda da iş mahkemeleri görevlendirilmiştir⁸⁷.

5521 sayılı kanun madde 1/f.1 uyarınca, iş mahkemeleri, İş Kanununa göre işçi sayılan kimselerle...işveren veya işveren vekilleri arasında iş akdinden veya İş Kanununa dayanan her türlü hak iddialarından doğan hukuk uyuşmazlıklarının çözülmesi ile görevlidir. Maddede adı geçen İş Kanunu yürürlükteki 1475 sayılı İş Kanunudur. Aynı zamanda 854 sayılı Deniz İş Kanunu m.46 hükmü gereğince bu kanunun kapsamına giren gemi adamlarıyla bunların işveren veya işveren vekilleri

⁸⁷ İş mahkemelerinin göreviyle ilgili geniş bilgi için bkz. **Çenberci**, s. 14 vd.; **Kuru, B.**, İş Mahkemeleri, TBB'nin Düzenlediği 1. Türk Hukuk Kongresi' ne Sunulan Tebliğ, Ankara 1971, s. 14 vd.; **Uygur, T.**, İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Temel Kavramlar, Yargılama, Ankara 1980, s. 303 vd.; **İplikçioğlu, İ.H.**, Tatbikatta İş Davaları, İstanbul 1980, s. 331 vd.; **Sancar, M.**, Özel Mahkemelerde Uygulanan Özel Yargılama Usulleri, Diyarbakır 1987, s. 19 vd. (Yayınlanmamış YL Tezi); **Tuncay, A.C.**, İş Mahkemelerinin Görev ve Yetkisi Üzerinde Düşünceler, İBD., 1988/4-6, s. 221 vd.; **Rüzgar, O.**, İş Mahkemelerinin Görevi ve Yargılama Usulü, BBD., Yıl. 15, S.39, Şubat 1991, s. 14 vd.; **Bozkurt, A.**, İş Yargılaması Usul Hukuku, Ankara 1999, s. 68 vd.; **Günay, C.İ.**, İş Mahkemelerinin Görevi, ABD., 1999/2-3, s.77 vd.; **Günay, C.İ.**, İş Mahkemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2000, s. 32 vd.

arasında bu kanundan veya hizmet akdinden doğan davalar hakkında 5521 sayılı Kanun hükümleri uygulanacağından söz konusu davalara iş mahkemelerinde bakılacaktır. Yine 5953 sayılı Basın İş Kanunu Ek Madde-4 uyarınca basın mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki...hukuk uyuşmazlıkları da iş mahkemelerinde görülür.

2821 sayılı kanuna göre sendikaların açacakları ve bu sıfatla aleyhlerine açılacak hukuk davalarına iş mahkemelerinde bakılır (5521 sk. m.1/A). 2821 sayılı Sendikalar Kanunu m.63/f.2 uyarınca Sendikalar Kanunu'nun uygulanmasından doğan bütün uyuşmazlıklar iş davalarına bakmakla görevli mahkemelerde çözümlenir, ki bu mahkemeler iş mahkemeleridir.

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun uygulanmasından doğan davalarda iş mahkemeleri görevlidir (5521 sk. m. 1/B).

1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu m.70/f.1 gereğince bu kanunun uygulanmasından doğan davalar da iş mahkemelerinde görülecektir.

2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu' nun uygulanmasından doğan bütün uyuşmazlıklar, iş mahkemelerinde çözümlenir (2822 sk. m.66/f.2).

Ayrıca, 20.1.1986 tarihli İBK ile "Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri hakkındaki yasalar uyarınca kurulmuş bulunan kooperatif ve birliklerin yönetici kadrolarında çalışanların, bu kooperatif ve birliklerle aralarında çıkan ücret, tazminat ve benzeri uyuşmazlıklara bakmaya iş mahkemeleri görevlidirler"⁸⁸.

İş davasının itirazın iptali davası (İİK. m.67) olarak açılması durumunda ya da SSK ve Bağ-Kur'un prim alacakları karşısında prim borçlusunun açtığı İİK m.72'ye dayanan menfi tespit davalarında iş mahkemeleri görevli olmak gerekir⁸⁹. Nitekim Yargıtay' a göre "itirazın iptali davası ile genel hükümler dairesinde açılan dava arasındaki fark itirazın iptali davasının bir zaman ile sınırlandırılmış

⁸⁸ 20.1.1986 gün ve 6/1 sayılı İBK (RG. 10.3.1986 T., S.19043, s. 5-12).

⁸⁹ Kuru, B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.V, İstanbul 2001, s. 5622; Rüzgar, s. 16; Bozkurt, s. 123; Başterzi, F., İş Yargısı, Ankara 1999, s. 94-95. (Yüksek Lisans Tezi).

*olmasından ve bu davada inkar tazminatı istenebilmesinden ibarettir. Ancak itirazın iptali davası da yetki ve görev yönlerinden genel hükümlere tabi bulunduğu ve görev sonucu kamu düzenini ilgilendirdiğinden, bu tür davaların da yasa ile belirgin olan görevli mahkemede bakılması zorunludur... taraflar arasındaki hukuki ilişkinin iş akdine dayanması ve davacının işinin niteliği itibarıyla iş yasasına göre işçi sayılan kimselerden olması ve uyuşmazlığın da iş akdinde sayılı tazminata dayanması nedeniyle davaya bakmakla iş mahkemesi görevlidir.*⁹⁰

Burada ana hatlarıyla belirlenmeye çalışılan, iş mahkemelerinde görülecek uyuşmazlıkların çözümünde, kural olarak sözlü yargılama usulü uygulanır. Ancak, kanunlarda bazı dava ve işlerin çözümlenmesinde ayrı bir yargılama usulü öngörülmüşse hiç kuşkusuz buna riayet edilecektir.

Ayrı bir iş mahkemesi bulunmayan yerlerde bu davalara asliye hukuk mahkemesince (iş mahkemesi sıfatıyla) İş Mahkemeleri Kanunu'ndaki esas ve usullere göre (5521sk. m.1/f.3) bakılacağından⁹¹, asliye hukuk mahkemesindeki yargılama, sözlü yargılama usulüne tabi olacaktır⁹².

⁹⁰ 4. HD., 30.4.1979 T., 11131 E., 5758 K. (Uygur, s. 402); Aynı yönde HGK., 6.4.1983 T., 10-8331/384 (İBD., 1983/4, s.44-45).

⁹¹ Esasen İş Mahkemeleri Kanunu'nda açıkça asliye hukuk mahkemesinden söz edilmemekle birlikte, HUMK' da sulh mahkemelerinin görevleri sınırlayıcı biçimde sayılıp, istisnaların da kıyasla genişletilmesi olanağı bulunmadığından, söz konusu mahkemenin "asliye hukuk mahkemesi" olduğu kabul edilmektedir (Kuru, İş Mahkemeleri, s. 12; Şahlanan, F., İş Yargılaması, İÜHF, C.XLII, S.1976/1-4, s.380 vd.; Uygur, s. 302; Günay, Şerh, s. 34; Bozkurt, s. 71. Yargıtay'ın öteden beri uygulaması da bu yöndedir: "İş Mahkemesi kurulmadığı yerlerde, iş davalarına sulh hukuk mahkemesinde bakılamaz. 5521 sayılı K.nun 1 nci maddesinde Sulh Hukuk Mahkemesine böyle bir görev verilmemiştir" Yargıtay TD., 1.2.1954 T., 8197 E., 643 K. (Uygur, s. 402); "...davalarında iş mahkemeleri veya iş mahkemesi sıfatıyla Asliye Hukuk Mahkemeleri vazifelidir" 9. HD., 1.7.1968 T., 3793 E., 9285 K. (İplikçioğlu, s. 334).

⁹² "... müstakil İş Mahkemesi bulunmamaktadır...iş davalarının görevlendirilmiş Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından bakılması gerekir...mahkemece, dava dilekçesi görev yönünden reddedilmemeli ara kararı ile İş Mahkemesi sıfatıyla davaya bakıldığı belirtilmek suretiyle dava anılan yasanın 7 nci maddesinde öngörülen şifahi yargılama usulüne göre görülüp sonuçlandırılmalıdır" 10. HD., 17.4.1979 T., 2186 E., 3396 K. (Uygur, s. 403).

2. İş Mahkemelerinde Sözlü Yargılama Usulünün Uygulanmayacağı Bazı Dava ve İşler

İş mahkemelerinin bakmakla görevli olduğu her türlü dava ve işler, sözlü yargılama usulüne tabi değildir⁹³. Örneğin;

- 2821 sayılı Sendikalar Kanunu m.30' a göre, işyeri sendika temsilcilerinin bu madde uyarınca açtıkları işe iade davalarında *seri muhakeme usulü* uygulanır.

- Yine aynı kanun m.17/f.3'te sendika ve konfederasyon genel kurulunun toplantıya çağırılması ile ilgili olarak, "çağırının yapılmaması halinde üyelerden birinin başvurusu üzerine iş davalarına bakmakla görevli mahalli mahkemenin üyeler arasından seçeceği üç kişiyi genel kurulu toplamakla görevlendireceği" yazılıdır. Bu iş, çekişmesiz yargıya tabidir ve sözlü yargılama usulünün uygulanma alanı dışında kalır.

- Benzer şekilde 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu m.22' de düzenlenen resmi arabulucu tayini çekişmesiz yargıya tabi işlerden olup⁹⁴, tarafların ya da görevli makamın istemi sonucunda mahkemece, resmi listeden arabulucu atanacağından burada da sözlü yargılama usulü uygulama alanı bulmaz.

- 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu m. 15 sözlü yargılama usulünün uygulama alanı bakımından ilginç bir hükümdür. "Yetki İtirazı"nı düzenleyen bu maddede, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının aynı kanununun 13. ve 14.maddeleri uyarınca, toplu iş sözleşmesi akdetmeye yetkili olan sendikayı tespit kararına üzerine, Bakanlık'ın bu kararına itiraz ve itirazın mahkemece incelenmesi usulüne yer verilmiştir. 15. maddenin 2. fıkrasında bu inceleme usulü konusunda ikili bir ayırım yapılmıştır. Şöyle ki;

Bu fıkranın ilk cümlesi, "*işçi ve üye sayılarının tespitinde maddi hata iddiasıyla süreye ilişkin itirazların mahkemece duruşma yapılmaksızın altı işgünü*

⁹³ Bu sebeple konunun açıklıkla ortaya konulabilmesi için, sözlü yargılama usulünün uygulanamayacağı hallere yer verdikten sonra, genel olarak iş mahkemelerinin görev alanı bağlamında bu usulün kapsamı belirlenebilecektir.

⁹⁴ Bozkurt, s. 437.

içinde kesin olarak karara bağlanacağı” hükmünü getirmiştir. Buna göre mahkeme duruşma yapmaksızın, kayıtlar ve dosya üzerinden inceleme yaparak kısa sürede kesin bir karar verecektir ve bu kararın temyiz olanağı yoktur.

275 sayılı eski Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu’ nun benzer içerikteki 11. maddesiyle ilgili olarak verdiği bir kararda Yargıtay, söz konusu itirazın gerçek anlamda bir “itiraz” olduğuna, “dava” niteliğinde bir uyuşmazlık olmadığına işaret etmiştir. Buna göre; *“sözü edilen kanun maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesinde (bu itirazlar...6 iş günü içinde kesin olarak karara bağlanır) denilmektedir. Şu sözlerden de açıkça anlaşıldığı üzere konu öncelikle belli süre içinde sonuçlandırılması gereken hallerden görülmüş fakat Hukuk Usulünde söz edilmiş (dava) niteliğinde olan uyuşmazlıklardan sayılmamıştır. 5521 sayılı kanun iş davaları için kolaylık, öncelik ve Yargıtay incelemelerinde iki ay gibi bu işe oranla daha uzunca bir inceleme süresi kabul ettiği halde görüşme yetkisi üzerindeki uyuşmazlıklarda...kanun olayın sosyal ve ekonomik düzen üzerindeki önemli etkilerini de gözleterek bu işleri (itiraz) niteliğinde görmüş ve belli bir iş günü süresi içinde çözülmesini amaç tutmuştur. Bu amacın gerçekleşmesi için incelemenin evrak üzerinde yapılması zorunluluğu kabul edilmiş ve inceleme kağıtlar üzerinde yapılmıştır.”⁹⁵. Şifahi usulü muhakemenin nasıl yürütüleceğini düzenleyen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 473 ve ardından gelen maddelerinde esasen duruşma yapma zorunluluğu getirildiğine göre⁹⁶, 2822 sayılı kanunun 15. maddesindeki bu düzenleme karşısında, maddi hata veya süreye ilişkin itirazlarda, mahkemenin duruşmasız, evrak üzerinden yapacağı inceleme sonucunda 6 işgünü içinde vereceği kesin kararlar bakımından sözlü yargılama usulünün uygulanması mümkün olmamaktadır.*

2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu m.15/f. 2, ikinci cümlede ise maddi hata veya süreye ilişkin itirazlar dışında kalan, diğer sebeplerle itiraz edilmesi halinde mahkemenin duruşma yaparak karar vermesi öngörülmüştür. Bu kararlara karşı ise temyiz yolu açıktır. Bu itirazlar; işkolu uyuşmazlığı, işyerlerinin

⁹⁵ 4. HD. 25.9.1963 T., 12605 E. 8498 K. (Mimaroğlu, S.K., Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi, Ankara 1964, s. 162, dn. 38.). Tunçomağ, K., İş Hukuku, C.II., Kırklareli – Vize 1980, s. 63.; Tuğ, A., Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi, Ankara 1996, s. 105; Günay, C.İ., Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Hukuku, Ankara 1999, s. 592.

⁹⁶ 10. HD., 18.5.1995 T., 4283 E. 4564 K. (YKD., Ağustos 1995, s. 1233).

toplu iş sözleşmesi kapsamına girip girmeyeceği, sendikanın o işkolunda çalışan işçilerin yarısından fazla çoğunluğu temsil edip etmediği veya sahte üyelik gibi her türlü hukuki sebepten doğabilir⁹⁷. İşte bu noktada kanun, duruşma yapılması zorunluluğunu açıkça getirerek dosya üzerinden inceleme yönteminden ayrılmıştır. Bu halde ortada davalı ve davacı tarafları ile çekişmeli bir davadan söz edilir. Dolayısıyla mahkeme, itiraz dilekçesini ve duruşma gününü tebliğ edecek, taraf teşkili yaptıktan sonra, tarafları dinleyip, delilleri toplayacak ve gerekli incelemeleri yaparak temyiz yolu açık olmak üzere hükmünü verecektir⁹⁸. Kanunda bu yargılama açısından ayrı, özel bir usul getirilmediğine göre, uyuşmazlığın çözümünde sözlü yargılama usulünün uygulanması gereklidir. Yargıtay da “*Kanunlarda evrak üzerinde inceleneceği açıkça belirtilmeyen davalarda HUMK hükümlerine uymak gerekir. Mahkemece evrak üzerinden inceleme yapılarak savunma haklarının takyidi esasa müessir usuli hatadır*” diyerek, evrak üzerinden incelemeyle yetinilemeyeceğini, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’ na göre yargılama yapılması gerektiğini haklı olarak içtihat etmiştir⁹⁹.

Gerek 275 gerekse 2822 sayılı kanunda “itiraz” tanımlanmamıştır. Ancak eski Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu m.11’deki çağrı yetkisine itirazdan yola çıkılarak yapılan bir tanıma göre, bu maddedeki *itiraz*, “taraflardan birinin diğer tarafın çağrı konusundaki yetki hakkına karşı ileri sürdüğü beyandır”¹⁰⁰. Hukuk yargılaması anlamında *dava* ise, *mahkemeden verilecek hükümle hukuki*

⁹⁷ Günay, s. 596 vd.; Reisoğlu, S., 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu Şerhi, Ankara, Ağustos 1986, s. 196 vd.

⁹⁸ Oğuzman, M.K., Hukuki Yönden İşçi İşveren İlişkileri, C.I., İstanbul 1984, s. 39; Tuğ, s. 107; Çelik, N., Karar İncelemesi, İHU, 1984/II, TSGLK 15 No.1.; Aynı yönde 9. HD., 19.6.1978 T., 8214 E., 8648 K.(Reisoğlu, s. 199).

⁹⁹ 9. HD. 29.6.1984 T., 7047 E., 7215 K. (Reisoğlu, s. 64.); “*İtiraz konusu niteliği itibariyle üye tamsayısının tesbiti ile süreye ilişkin bulunmamakta dolayısıyla duruşma açılarak yargılama suretiyle çözümlenmesi gerekmektedir...Uyuşmazlık mahiyeti itibariyle karşı sendikaya husumet yöneltilmek duruşma açılıp yargılama yapılarak çözümlenmesi gerektiğinden öncelikle bu usulü eksiklik tamamlanıp tarafların delilleri incelenip sonucu uyarınca karar verilmelidir.*” 9. HD. 18.6.1984 T., 6441 E., 6675 K. (İHU, 1984/II, TSGLK 15 (No.1).; Aynı yönde 9. HD. 27.5.1985 T., 6074 E., 5757 K. (Berkun, A./Eşmelioğlu, İ., Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, Ankara 1989, s. 344).

¹⁰⁰ Mimaroglu, s. 159.

korunmanın sağlanması dileği¹⁰¹ ya da "bir başkası tarafından subjektif hakkı ihlal edilen veya tehlikeye sokulan veya kendisinden haksız bir talepte bulunan kimsenin, mahkemeden hukuki koruma (himaye) istemesidir"¹⁰² şeklinde tanımlanabilir.

Birçok Yargıtay kararında bu maddeyle ilgili değerlendirmelerde iki kavram bir araya getirilerek "itiraz davası" terimi kullanılmaktadır¹⁰³. Çenberci 'ye göre de; "buradaki anlamıyla itirazı, doğrudan doğruya ne "itiraz" ne de "dava" olmayan, fakat ikisinin de birtakım özelliklerini taşıyan ve "itiraz davası" olarak adlandırılan kendine özgü bir müessese şeklinde nitelendirmek mümkün ve yerinde olur"¹⁰⁴. Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı'nda ise taraflar arasındaki "yetki kararının iptali davası"ndan dolayı yapılan yargılama sonunda...ifadesine yer verilmiştir¹⁰⁵. Gerçekten, burada mahkemeden talep edilen, Bakanlıkça verilen yetki belgesinin (tespit işleminin) iptali isteminden ibarettir. Dolayısıyla, mahkemece yapılacak yargılama sonunda verilen karar inşai bir karar olacaktır. Bu yönüyle, mahkemenin yaptığı işlemin dayanağı her

¹⁰¹ Ansay, s. 200; 1964 tarihli İBK'da yer alan benzer bir tanıma göre "dava, mahkemeden verilecek bir hükümlerle, bir iddia üzerinde hukuki korunmanın sağlanması dileğidir" (7.12.1964 T., 3/5 Sayılı İBK (RG. 12.12.1964 T., 11880 S., s.2.).

¹⁰² Kuru, C.I, s. 871.

¹⁰³ Bkz. 9. HD. 25.12.1997 T., 20461 E. 22400 K. (Kılıçoğlu, M., Sendikalar Hukuku ve Toplu İş Uyuşmazlıkları, Ankara 1999, s. 388); 9. HD. 22.4.1998 T., 7282 E. 7685 K. (Kılıçoğlu, s. 371); 9. HD., 5.3.1998 T., 3330 E. 3421 K. (Günay, s. 634); 9. HD., 8.7.1987 T., 6793 E. 7089 K. (Berkun/Eşmelioğlu, s. 348). Buna benzer kavramsal sorunlara diğer yargı çeşitlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin ceza yargılamasında, savcının kamu davası açmama kararı üzerine, bunun yargısal denetimini sağlamaya yönelik olarak getirilen yol, kanunda "itiraz" olarak adlandırılmakta ise de, burada esasen bir uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması maksadıyla yargılama makamı önüne götürülmesi yani dava açılması söz konusu olduğundan bu yola –koşuşturma davası- denmesi daha uygun bulunmaktadır (Kunter, s. 800, No. 426 II a; Öztürk, B., Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 1995, s. 190, No. 176d). İdari yargılamada da, idare ve vergi mahkemelerinin tek yargıyla verdiği nihai kararlara karşı, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine "itiraz" edilebilir. Ancak kanunda "itiraz" deyimini kullanılmasına karşın, bu bir temyiz yoludur (Gözübüyük, A.Ş., Yönetim Hukuku, Ankara 1998, s. 406, No. 737.).

¹⁰⁴ Çenberci, M., Toplu İş Sözleşmesi Yetkisinin Tespitinde Uyuşmazlıkların Çözümü: İtiraz, İşveren Dergisi, C.IX, S. 9., Haziran 1971, s. 15.

¹⁰⁵ HGK. 13.3.1985 T., 1984/9-834 E., 1985/201 K. (Günay, s. 628).

şeyden önce Anayasa'dan kaynaklanan bir yargısal denetim niteliğindedir¹⁰⁶. Zira idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır (Anayasa m. 125/1). Bu denetim ise, sendikanın mahkemeye taşıdığı bir dava ile gerçekleşmekte ve mahkeme gerçekten yetkili sendikanın hangisi olduğunu, yetki belgesi alan sendikanın kanunda aranan koşullara sahip olup olmadığını araştırmaktadır. Bu araştırma ise tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarının alınması, delillerin sunulup incelenmesi zorunluluğunu gerektirmektedir ki bunlar ancak bir "dava" sürecinde gerçekleşebilir. Dava sonucunda mahkemenin vereceği karar "*bir hakkın açıklanması gibi "kazai" bir karardır*" ve kazai kararlar da ancak bir dava sonunda verilir¹⁰⁷. Kanunun ayrı bir yargılama usulü uygulanmasını öngörmediği durumlarda, iş mahkemelerinde görülen davalar hakkında uygulanacak yargılama usulü, sözlü yargılama usulüdür. O itibarla söz konusu uyuşmazlıklarla ilgili olarak sözlü yargılama usulünün uygulanmasını kabul etmek gerekmektedir.

Yargıtay kararları incelendiğinde bu konudaki uyuşmazlıkların "dava" şeklinde görülerek, yargılamanın da buna uygun olması gerektiği sonuca ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda mahkemeden beklenen, *tarafların iddia ve savunmalarının dinlenmesi, delillerin toplanması, gerek duyulduğunda bilirkişiye başvurulması, keşif yapılması, muvazaa iddialarının incelenmesi, hatta işverenin üyesi bulunduğu sendika v.b. ilgililere davanın ihbar edilerek bunların davaya dahil edilmeleri* gibi eylem ve işlemlerdir¹⁰⁸.

Yargıtay, 506 Sayılı yasanın 80. maddesi uyarınca, Kurum prim alacaklarının tahsilinde "Haczedilmezlik İtirazı" nın evrak üzerinden incelemeyle karara bağlanamayacağını, zira mevzuatta haczedilmezlik itirazının evrak üzerinde incelemeyle sonuçlandırılacağına dair herhangi bir hüküm bulunmadığını, İş Mahkemesi' nde uygulanan sözlü yargılama usulüne ilişkin 473 vd. maddelerinin

¹⁰⁶ Coşkun, E., Karar İncelemesi, İHU 1975, TSGLK. 11, No.3, s. 4.

¹⁰⁷ Coşkun, s. 5.

¹⁰⁸ 9. HD., 28.10.1998 T., 15982 E. 15433 K. ; 19.11.1998 T., 16699 E. 16481 K.; 13.1.1999 T., 861E. 68 K.; 8.4.1993 T., 4598E. 5415 K.(Kararlar için bkz. Kılıçoğlu, s. 374 vd.); 9. HD., 26.3.1998 T., 1997/5968 E., 1998/5922 K.; 12.2.1998 T., 1451E. 1400 K. (Günay, s. 632 vd.)

öngördüğü şekilde duruşmalı olarak yapılan yargılama sonunda uyuşmazlığın çözümlenmesi gerektiğine karar vermiştir¹⁰⁹.

275 sayılı (eski) Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun 11. maddesinde düzenlenen yetki tespitine itiraz ile ilgili bir Hukuk Genel Kurulu Kararı'nda da "*itirazcı sendikanın ileri sürdüğü hususlar üzerinde durup, anılan yasanın 11. maddesindeki...muhakeme usulüne göre ve taraflar çağrılmak suretiyle inceleme yapmak ve varılacak sonuç uyarınca bir karar vermek*" gerektiğine işaret edilmiştir¹¹⁰.

Yine 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu' nun işkolu istatistiklerine itirazı düzenleyen 12. maddesi/son fıkra ile 15.maddenin ikinci fıkrasını birlikte değerlendiren Hukuk Genel Kurulu kararında¹¹¹ konuya ilişkin tespitlere yer verilmiştir. Gerek karar metni gerekse karşı oy yazısında belirtilen görüşlerin önemi dolayısıyla kararın geniş bir bölümü vermeyi uygun buluyoruz:

" ...2822 sayılı Yasa'da yetki itirazı kapsamında ileri sürülen iddiaların incelenmesi bakımından bir ayırım yapıldığı görülmektedir. Gerçekten 15. maddenin ikinci fıkrasında "...maddi hata iddiasıyla süreye ilişkin itirazları mahkeme altı işgünü içinde duruşma yapmaksızın kesin olarak karar bağlar. Bunların dışındaki itirazlar için mahkeme duruşma yaparak karar verir" denilmektedir. Konu ile doğrudan ilgili 12. maddenin son fıkrasında ise belgeler üzerinden incelemeye yer verilmemiştir. Bunun sonucu olarak da itirazların mahkemece duruşma yapılarak incelenip karara bağlanması zorunluluğu vardır. İstatistiki tesbite itiraz davalarında Yargıtay Dokuzuncu Hukuk Dairesi uygulamasının da aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Gerçekten anılan daire bu tür itiraz davalarında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birlikte aynı işkolunda kurulu sendikalara husumetin (husumetin) yöneltmesini ve duruşma yapılmasını gerekli görmektedir (9. Hukuk Dairesi 30.10.1986, 8874-9637).

¹⁰⁹10.HD.,18.5.1995 T., 1995/4283 E., 1995/4564 K. (YKD. C.21., S. 8., Ağustos 1995., s. 1232 vd.); 10. HD., 10.2.2000 T., 1999/9526 E., 2000/645 K. (YKD. C. 26., S. 11., Kasım 2000., s. 1697 vd.).

¹¹⁰ HGK 3.7.1971 T., 9-833 E., 430 K. (IKİD Mayıs 1972/137, s. 1070)

¹¹¹ HGK., 4.2.1998 T., 1997/9-840 E., 1998/3 K. (Günay, s. 507 vd.). Aynı yöndeki bir karar ve karşı oy yazısı için bkz. 9. HD. 15.7.1997 T., 1997/13006-14451 (Günay, s. 509 vd.).

Bu yasal düzenleme karşısında, istatistiki tesbite itiraz davasının taraf teşkili yapıp duruşma açılmak suretiyle görülüp sonuçlandırılması, bunun için de Yasa'da öngörülen sürelerle olabildiğince uyulması zorunluluğu vardır..."

Bu karara Karşı Oy Yazısı'nda ise "Bu dava klasik dava olmayıp, özel prosedürün işlemesine bağlı itiraz şeklinde bir yasal hukuk yoludur. Toplu İş Sözleşmesi yetki prosedürünün en kısa sürede sonuçlandırılması için mahkemece de kabul edildiği üzere, dosyanın takip edilmemesi sebebiyle işlem den kaldırılması söz konusu edilemez. Aksinin kabulü ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 409/son maddesi uyarınca işlem yapılması durumunda, itiraz edenin kötüniyetle dosyayı üçer aya yakın olmak üzere iki kez müracaata bırakması mümkündür. Bu durum işkolu istatistiğine itiraz işleminin kesinleşmesi yasakoyucu tarafından direktif olarak öngörülse de 15 günlük süreleri oldukça fazla bir süre uzatabileceğinden; bu hal Medeni Kanunu'nun 2. maddesine göre yasaca korunamaz.

Bu nedenle mahkeme tarafından 2822 sayılı Kanunun 12. maddesinde belirtilen sürelerle imkan nisbetinde uyulmak suretiyle Bakanlık kayıtları üzerinde re'sen inceleme yapıp sonucuna göre itiraz hakkında bir karar verilmesi gerektiği" görüşlerine yer verilmiştir.

Kanımızca, yasanın ayrı bir yargılama usulü, inceleme yöntemi öngörmediği durumları, bazı varsayımlarla genişletmek olanaklı değildir ve yargılama usullerinin kanuniliği prensibine de aykırıdır. Yasa, mevcut yargılama usulünden ayrılmak istediğinde bunu açıkça hükümlerinde belirtmiş hatta incelemenin nasıl yapılacağını da göstermiştir. Böyle açık bir düzenleme olmadıkça iş mahkemelerinde uygulanan yargılama usulünden vazgeçmek söz konusu olamaz. İddia ve savunmaların araştırılması, tahkiki, aksi öngörülmedikçe duruşma açılması mahkemelerin birincil görevidir¹¹². Buna uyulmaması hukuki dinlenilme hakkının, hak arama özgürlüğünün

¹¹² Grevin kanunsuzluğunun tespiti isteğine ilişkin bir davada mahkemece duruşma yapılmayarak evrak üzerinden hüküm tesis edilmesi üzerine Yargıtay, "HUMK m.73'e göre – Kanunun gösterdiği istisnalar haricinde hakim her iki tarafı istima veyahut iddia ve müdafaalarını beyan etmeleri için kanuni şekillere tevfikan davet etmedikçe hükmünü veremez-. Grevin kanunsuz olduğunun tespitine ilişkin dava, sözü edilen istisnalar arasında yer almamaktadır". 9. HD. 18.12.1967 T., 8866 E., 12518 K. (Çenberci, s. 158), diyerek aynı hususa işaret etmiştir.

ağır biçimde ihlaline yol açar. Karşı oy yazısında yer verilen bir bakıma haklı kaygılar da bu durumu değiştirmemelidir. Öyle ki esasen her hakkın kötüye kullanılması ihtimali, riski vardır. Ayrıca 12. maddenin esası bakımından da, Bakanlık istatistiklerinin gerçeği yansıtmadığı iddiasının yine Bakanlık kayıtları üzerinden re'sen incelenmesinin gerçek durumun ortaya çıkarılmasında her zaman sağlıklı ve yeterli bir yol olamayacağı da açıktır.

Bu durum karşısında, kanımızca, 15. maddenin 2. fıkrasında yer alan ikili düzenlemeyi göz ardı ederek, mahkemelerin bu uyuşmazlıkların çözümünde de dava yöntemlerini uygulamasını eleştiren ve bu itirazın teknik anlamda itiraz olduğunu ileri süren görüşlere¹¹³ katılma olanağı yoktur¹¹⁴. Aynı sonuç, işkolu istatistiğine itirazlar açısından (TİSGLK m.12) olduğu kadar, iş mahkemelerinin görevlendirildiği ve kanunun ayrı bir yargılama usulü ve inceleme yöntemini öngörmediği tüm uyuşmazlıklar açısından geçerli olmak gerekir.

B- Sözlü Yargılama Usulüne İlişkin İş Mahkemeleri Kanunu'nda Yer Alan Hükümler ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndaki Hükümler Arasındaki İlişki

5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu 7.maddesinde, iş mahkemelerinde sözlü yargılama usulünün uygulanacağını belirtmekle beraber, iş yargısına ilişkin bazı özel hükümler de getirmiştir. İlk oturumda tarafların sulhe teşvik edilmesi (5521 sk. m.7), idari mercilere yapılan başvurunun davaya çevrilmesi (5521 sk. m.10) gibi.

İş Mahkemeleri Kanunu'nun 15. maddesine göre, bu kanunda açıklık bulunmayan hallerde Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır. Konuyla ilgili olarak 6.6.1975 tarihli İBK'da "*İş Mahkemeleri Kanunu'nda salt ayrık (istisnai) hükümler düzenlenmiştir...İş Mahkemeleri Yasası'nda açıklık bulunmayan hallerde, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun hükümlerinin uygulanması gerekir*"¹¹⁵ tespitine yer verilmiştir.

¹¹³ Günay, s. 592.; Işık, R., Ehliyet ve Yetki, Ankara 1977, s. 86, 87.; Esener, T., İş Hukuku, Ankara 1973, s. 427.; ayrıca bkz. 4.2.1998 tarihli HGK kararına karşı oy yazısı (yukarıda s.38.).

¹¹⁴ Ayrıca bkz. yukarıda s. 33 - 37.

¹¹⁵ 6.6.1975 T., 6/8 sayılı İBK (RG. 18.7.1975 T., S. 15299).

İş mahkemelerinin bakacağı uyuşmazlıkların çözümünde izlenecek usuli kurallar sadece İş Mahkemeleri Kanunu'nda yer almamaktadır. İş mevzuatında bir çok hükümlerle özel yetki kuralları, dava şartları, inceleme yöntemi v.b. ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir¹¹⁶.

Hiç kuşkusuz, yargılamaya ilgili olarak bu tür özel düzenlemelerin bulunması halinde öncelikle bu kurallara uyulması gereklidir. İş Mahkemeleri Kanunu'nun yargılama usulü hakkındaki özel hükümler koyduğu durumlarda öncelikle bu hükümler, bu özellikler dışında ise kanunun 7. maddesinin atfıyla sözlü yargılama usulünün düzenlendiği Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.473 vd. hükümleri uygulanacaktır¹¹⁷. Madde 473/son fıkrada ise, ayrıca açıklık bulunmayan hallerde adi yargılama usulüne ilişkin kuralların (m.178-426) uygulanacağı belirtildiğinden, boşlukların doldurulmasında söz konusu maddelerden de yararlanılacaktır.

C- İş Mahkemelerinde Sözlü Yargılama Usulünün Kabul Edilmesinin Nedeni

1982 Anayasası' nın 2. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti,...sosyal bir hukuk devletidir. Bu maddenin ortaya koyduğu ve cumhuriyetin nitelikleri arasında

¹¹⁶ Örneğin 2821 sayılı SK m.28/f.3, 2822 sayılı TİSGLK m.3, 12/f.3, 15. Yargıtay, TİSGLK m.15'e göre, yetki itirazıyla ilgili olarak bu maddedeki –mahkemeye başvurudan önce itiraz dilekçesinin BÇM veya Çalışma Bakanlığı' na kaydedtirilmesi- usulünü bir dava şartı gibi mütalaa etmektedir. Yargıtay' a göre bu zorunluluk itirazın incelenmesini etkileyecek çok önemli bir koşul olup, dilekçe kaydedtirilmeden iş mahkemesine başvuru halinde, mahkemece işin esasına girilemez ve itirazın reddi gerekir. Bkz. 9. HD., 19.11.1985 T., 10993 E., 10691 K. (**Berksun/Eşmeliolu**, s. 346); 9. HD., 8.10.1984 T., 9606 E., 8682 K. (**Kılıçoğlu**, s. 368); 9. HD. 24.4.1985 T., 4592 E., 4383 K. (Yasa Hukuk Dergisi, Aralık 1985, s. 1776).

¹¹⁷ Bu hükümlerin uygulanması, iş yargısının özelliklerine göre iş mahkemelerinde uygulanmaya elverişli olmalarına bağlıdır (**Çenberci**, s. 79; **Sarısözen**, İ., İş Mahkemelerinde Uygulanan Yargılama Usulü Konusunda Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Prof. Dr. Akif Erginay Armağanı, Ankara 1981, s. 206; **Başterzi**, s. 136).

yer alan “sosyal devlet”, toplumdaki güçsüzlerin ezilmesini önlemek, dengesizlikleri gidermek gibi amaçlarla sosyal himayeyi gerçekleştirmeye yöneliktir¹¹⁸.

Sosyal himaye prensibi, hayatını sürdürmek için, emeğinden başka sermayesi olmayan ve geçimini ancak elde edeceği ücretiyle sağlayabilen işçi kesimiyle ilgili olarak, genellikle kamu düzeniyle ilgili kurallar içeren iş hukukunda daha somut olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹⁹. Sosyal adalet ve sosyal himaye kavramlarını içine alan sosyal devlet anlayışı, hiç kuşkusuz çalışanların hak elde edebilmeleriyle de yakından ilgilidir. Maddi hukuk normlarının işçilere tanıdığı tazminat, sosyal güvenlik, ücret, çalışma süreleri v.s. hakların korunması ve elde edilebilmesi ancak, bu hakların aranmasındaki usullerin kolaylığı ve etkinliğiyle gerçekleşebilir. Nitekim İş Mahkemeleri Kanun Taslağı hazırlanırken Çalışma Meclisi Raporu'nda önemle yer verildiği üzere, *“her memlekette iş kanunlarının işçilere sağladığı hakların gerçek teminatı, o hakların ihkaki hususunda mevcut usullerdeki müessiriyet ve kolaylıklarda tecelli eder. İşçi ve işveren münasebetlerinin zemini üzerinde her gün vuku bulagelen ihtilaflar ve işçilerin ücret vesair haklarına taalluk eden talep ve davaları iş hayatının düzen altında yürümesini zaruri kılan ihtiyaçlar karşısında hususi bir önem göstermekte ve ...dar gelirlili büyük bir kütle teşkil eden işçilerin yaşama imkanlarıyla sıkı bir surette ilgili bulunan hakları üzerinde çıkacak ihtilafların hususi kolaylıklarla halli ihtiyacı...”*¹²⁰ ortaya çıkmıştır.

¹¹⁸ **Soysal, M.**, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, İstanbul 1990, s. 234; **Özbudun, E.**, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 1990, s. 103 vd.; **İzveren, A./Akı, E.**, İş Hukuku, C.I., İzmir 1999, s. 44 vd.

¹¹⁹ **Narmanlıoğlu, Ü.**, İş Hukuku, Ferdi İş İlişkileri, İzmir 1998, s. 12.; **Sitti**, s. 55.

¹²⁰ Çalışma Meclisi Raporu (Çalışma Dergisi, yıl.2, Nisan 1947, S.17, s. 73 vd.); Aynı yönde Gerekçe için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, S.Sayı.131, s. 1.; Bir başka ifadeyle *“...hakları ihlale uğrayan işçi, kolayca o hakkını isteyip almak imkanına sahipse, bu takdirde o kanunlar hakkıyla tatbik ediliyor demektir. Yok eğer, işçinin bir dava açabilmesi türlü formalite ve masraflara boğulmuş ise, davalar da uzuyorsa, iş kanunlarının tatbiki bir hayalden ibarettir...İş kanunları büyük bir gemiye benzetilebilir. İş mahkemelerine ait usul ve teşkilat kanunları ise, bu büyük gemiye yol gösteren onu çekip çeviren romorkör mevkiindedir. Büyük gemi istediği kadar mükemmel olsun, iyi bir kılavuza malik değilse ergeç karaya oturmaya mahkumdur”* (**Erkün, S.Ş.**, İş Mahkemeleri Kurulurken Bazı Düşünceler, İçtimai Siyaset Konferansları, İkinci Kitap, İstanbul 1949, s. 36).

Yine Anayasa' ya göre, Devlet, işçi-işveren ilişkilerinde çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirler alır (m.49/f.son). Gerek ferdi gerekse kollektif iş uyuşmazlıklarının çözümünde yargılamanın etkin, süratli, ucuz ve basit yürütülmesi de, elbette bu anayasal ödevin yerine getirilmesinde belirgin bir rol oynamaktadır.

Özellikle işçiyi koruyucu bir felsefeyle kabul edilen "iş yargısının genel hukuk usulünden ayrılması toplumsal düşüncelere ve bu düşüncelerin gerçekleşmesini sağlayan alabildiğine süratli, basit ve ucuz bir yargılama usulünün gerekli oluşuna dayanmaktadır"¹²¹. Bu amaçlara ulaşmayı sağlamanın aracı olarak, iş mahkemelerinde, iş yargısına mahsus ayırıcı özelliklerin yanısıra, sözlü yargılama usulünün uygulanması kabul edilmiştir. Bu noktada sözlü yargılama usulünün basitlik, ucuzluk, çabukluk sağlamaya yönelik nitelik ve işlevi ile iş yargılamanın amaç ve işlevi birleşmektedir.

§ 4. SÖZLÜ USULDE DAVA AÇILMASI, SONUÇLARI VE DAVAYA CEVAP

I. Dava Açılması

Sözlü yargılama usulünde davanın nasıl açılacağı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 474. maddede düzenlenmiştir. Ayrıca, İş Mahkemeleri Kanunu 10.madde hükmü ile iş yargısına özgü bir yolla, idari mercilere yapılan başvurunun davaya çevrilmesi kabul edilmiştir. Dolayısıyla sözlü yargılama usulüne tabi olarak bakılacak bir dava, gerek Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda gerekse İş Mahkemeleri Kanunu'nda öngörülen şekillerde açılabilir.

A- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Dava Açılması

1.Tarafların Birlikte Başvurusu ile Dava Açılması

İki taraf, aralarında anlaşarak uyuşmazlığın çözümü amacıyla mahkemeye

¹²¹ **Kaskel/Dersch**, Arbeitsrecht, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1957, §55,II (Çenberci, s. 2'den naklen).; **Sancar**, s. 11-12.

başvurabilirler. Bu takdirde iddia ve savunmaları ile delillerini içeren bir dava zaptını da mahkemeye sunmaları gerekmektedir (m. 474)¹²². Maddenin ilk cümlesinde “şifahen müracaat” edilebileceği ifadesi yer almakta ise de; ikinci cümlede tarafların yazacağı bir “dava zaptı”nın verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu sebeple başvurunun yazılı olarak yapılması gerektiği sonuca ulaşılmaktadır¹²³. *Postacioğlu* ise, dava arzuhalı verilmesinin zorunlu olmadığı ve iddianın zapta geçirilerek davanın açılabilmesi görüşündedir¹²⁴. Oysa maddede açıkça dava zaptının, tarafların –kendileri tarafından yazılmış- olması öngörülmektedir.

Kanun her ne kadar “dava zaptı”ndan söz ediyorsa da, bir dava zaptının (tutanağın), zabıt katipleri dışında kişilerce yazılması Usulün 151 vd. maddelerine göre mümkün değildir. O itibarla buradaki dava zaptını, dava dilekçesi ya da iddia ve savunmaları içeren bir dilekçe, arzuhal olarak anlamak gereklidir¹²⁵. Yine de bu dilekçenin tümüyle m. 179’daki dava dilekçesinin unsurlarını taşıması gerekli değildir. Sadece 474.maddede belirlenen içeriğe sahip bir dilekçe olması yeterlidir¹²⁶.

¹²² Bu düzenleme Nöşateli Usul Kanunu’nun 422.maddesinde de yer almaktadır

¹²³ **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 912; **Önen**, s. 288; **Kuru**, C.III, s. 3180; **Şahlanan**, s. 412; **Akbayrak**, s. 12; **Sarisözen**, s. 219-220.; **Başterzi**, s. 167.; **Bozkurt**, s. 9.; “...Usulün 474/1 m.ne göre iki taraf her zaman sulh mahkemesine sözlü olarak başvurabilirler. Ancak, bu takdirde anılan maddede belirtildiği üzere, bir “dava tutanağı” verilmesi zorunludur. Aynı maddenin son fıkrasında öngörülen bu olanak (sözlü dava açılması olanağı), yazı bilmeyenlere tanınmıştır.” HGK 4.4.1975 T. 7/1268-519 (**Ozanalp**, N., Tapulama Kanunu Şerhi, 2. Baskı, Ankara 1976, s. 895, No.998).

¹²⁴ **Postacioğlu**, 1975, s. 663.

¹²⁵ **Ansay**, s. 391; **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 912; **Akbayrak**, s. 13.

¹²⁶ “...sadece iddia ve müdafaa sebep ve delillerinin muhtevi (dava zaptı) kanunun aradığı şekle uygundur. Sair hususların noksanından bahisle dilekçenin iptali talep olunamaz.” (**Köprülü**, Ö., Hukukta Sözlü Yargılama Usulü, İstanbul 1952, s.8). Yeni Nöşateli Medeni Usul Kanunu’nda da, genel olarak sözlü yargılama usulünde dava açılırken verilen dava dilekçesi şekilci olmayıp, dilekçeden dava konusu ve talebin ne olduğunun, hangi vakıalara dayanıldığıının anlaşılması yeterli görülmektedir (**Bauer / Öztekin**, s. 435.).

Taraflarca hazırlanan bu dilekçede iddia ve savunma sebepleri ile bunlara ilişkin delillerin mahkemeye sunulması, medeni yargılamaya egemen olan ilkelerden taraflarca getirilme prensibinin görünümüdür (m.75/1).

Tarafların mahkemeye birlikte başvurmaları, onların davacı ve davalı sıfatlarının gerektirdiği şekilde davranmalarını engelleyen bir düzenleme değildir. Yine bu halde de karşılıklı iddia ve savunmalar ileri süren, bu iddialarını kanıtlamak üzere çeşitli deliller ibraz edebilen iki taraf mevcuttur. Taraflar, bir uyuşmazlığa düşmüşler ve bunu kendi aralarında çözemeyerek sorunun mahkemeye götürülmesine beraberce karar vermişlerdir. Her iki yanın ortak iradesi mevcut uyuşmazlığın çözümüne yönelmiştir. Bu haliyle tarafların mahkemeye birlikte başvurusu, özellikle sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş yargılamasının öncelikli amacı olan uyuşmazlığın sulh yoluyla çözümlenmesine yakınlaşmayı sağlayan elverişli bir yol olarak değerlendirilebilir. Nöşateli Usul Kanunu'nda sözlü yargılama usulünün safhalarından biri sulhe teşviktir. Buna göre taraflar uyuşmazlıkla ilgili açıklamalarını ileri sürdükten sonra hakim sulh girişiminde bulunur (m. 347). Yine İş Mahkemeleri Kanunu m. 7 uyarınca; sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemelerinde hakim öncelikle tarafları sulhe teşvik etmelidir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 474 ile İş Mahkemeleri Kanunu'nun anılan maddesi birlikte değerlendirildiğinde, tarafların mahkemeye birlikte başvurarak bir nevi hakim arbuluculuğunu istemelerinin, 7.maddede öngörülen sulhe teşvik safhasıyla anlamlı bir bütünlük taşıdığı söylenebilir. Bir bakıma sözlü yargılama usulüne tabi davalarda uyuşmazlığın sulh yoluyla çözümü esas alınmıştır. Bu noktada tarafların mahkemeye birlikte başvurabilmelerinin kanunen kabul edilmesi, özellikle davanın sulh yoluyla çözümlenmesi esasına uygun bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. Hukuki soruna çözüm arayan ancak bu çözümü kendi aralarında bulamayan ya da uyuşmazlığın mahkeme aracılığıyla çözümlenmesini isteyen taraflar açısından sulh girişiminin yarar sağlaması kuvvetle muhtemeldir.

Kanun'un 474. maddesinde düzenlenen bu başvuru yöntemi, medeni yargılama hukuku sisteminin genel olarak getirdiği davacı tarafından dava açılması esasından ayrı bir düzenlemedir. Öyle ki, aralarındaki uyuşmazlığı tek başlarına gideremeyen tarafların bağımsız-tarafsız üçüncü kişi olan hakime başvurarak ondan yardım almaları, bir tür arbuluculuk yöntemini anımsatmaktadır. Gerçekten, alternatif uyuşmazlık çözümleri arasında yer alan " arbuluculuk " tarafların

uyuşmazlığa çözüm bulmak amacıyla uzlaşma niyetlerini açıkça ortaya koydukları ve bu doğrultuda tarafsız bir üçüncü kişiden yardım almaları anlamına gelir¹²⁷.

Ancak, 474.madde ile hukuk sistemimize dahil edilen bu yöntem, alternatif uyuşmazlık çözümleri olarak nitelenen diğer yollardan farklıdır. Öyle ki, tarafların mahkemeye birlikte başvuruları halinde dahi, eğer taraflar anlaşamazlarsa usul ve esasları kanunla öngörülen yargılama süreci işleyecektir. Bunun sonucunda ise, hakim tarafından verilen karara yani hükme¹²⁸ ulaşılabacaktır. Bazı ülkelerde alternatif uyuşmazlık çözümlerinin mahkemeler aracılığıyla yürütülmesi de kabul edilmektedir¹²⁹. Sözlü yargılama usulünde öngörülen birlikte başvurunun kabul edilmesi, bu şekilde mahkeme tarafından yürütülen alternatif çözüm yöntemi arayışına belirgin bir örnek teşkil etmektedir. Anılan hükmü salt dava açılması sırasında getirilen basit bir usuli farklılık olarak nitelendirmek hükmün amaç ve işlevini indirgemektir. Kanun, bu sayede uyuşmazlık çözümlerine alternatif, daha basit, hızlı ve her iki tarafı da tatmin eden bir sistem getirmeyi amaçlamış ve klasik yargılama aşamalarından uzaklaşarak sorunun giderilmesini sağlamaya çalışmıştır. Esasen bu yöntemin genel yargılama usulünden ayrı olarak sözlü yargılama usulünde kabul edilmiş olması da bu amacın göstergesidir.

Diğer yargılama usullerinde yer almayan bu ilginç düzenleme, sözlü yargılama usulüne özgü bir yol olarak kanunda açıkça öngörülse de; uygulamada bu yolla başvurunun hemen hiç görülmediği ve çıkarları birbirine karşıt olan tarafların birlikte ortak bir dilekçe yazmalarının mantıksız olduğu ileri sürülmektedir¹³⁰.

¹²⁷ **Ildır, G.**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler, İzmir 2001, s. 78 vd. (Yayınlanmamış doktora tezi).

¹²⁸ Oysa, alternatif uyuşmazlık çözümlerinde uyuşmazlığı sona erdiren veya uyuşmazlığa esas olan vakılarda anlaşmayı belirten "çözüm"e ulaşılmaktadır ve bu çözüm bir sulh sözleşmesi niteliğindedir (**Ildır**, s. 4, 54).

¹²⁹ ABD modeli için bkz. **Ildır**, s. 59 vd.

¹³⁰ **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 913.; **Bozkurt**, s. 9. *Kuru*' nun İş Mahkemeleri adlı Tebliğ'indeki bir görüşü, doktrinde tarafların *birlikte* mahkemeye başvurarak *dava açılması imkanının hayata geçirilmesi halinde mahkemelerin yükü büyük ölçüde hafifleyecektir*, yönünde değerlendirilmiş ise de (bkz. **Birben, E.Öktem, S.**, İş Yargılamasının Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Bakımından Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Nuri ÇELİK' e Armağan, C.II., İstanbul 2001, s. 1139, 1140.); kanımızca *Kuru*'nun görüşü, m. 474 anlamında davacı ve davalının birlikte dava açmasına değil; iş davalarında, m. 43/2

Kanımızca, bu halde tarafların birlikte dilekçe yazmalarının mantıksız bir yanı yoktur. Çünkü dilekçe düzenlenirken taraflardan beklenen asgari müştereklerde birleşerek bir orta yol bulmaları değildir. İddia ve savunmaları taban tabana zıt bile olsa, önemli olan bunların dilekçeye aktarılmış olmasıdır.

Nasıl ki, tahkim sözleşmesinde taraflar aralarındaki uyuşmazlığın çözümü amacıyla anlaşarak, bir hakeme başvurmayı kararlaştırıyorlarsa¹³¹, burada da her iki taraf bir hak üzerinde uyuşmazlığa düştükleri ve bunun yargılama sonunda kesin hükümle çözüme kavuşturulması doğrultusunda ortak bir irade beyanında bulunmaktadır.

Medeni yargıda bir yönüyle, taraflardan birinin (davacı) davanın açılması kararıyla beliren tasarruf ilkesi¹³², burada her iki taraf açısından ve eş zamanlı kullanılan bir tasarruf yetkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kural olarak muhakemeyi ancak taraflardan biri başlatabilir (m.72, 79). Yargılama esnasında ise, davacı iddialarını, maddi vakıaları dava dilekçesi ve replik ile; davalı da savunmalarını cevap layihası ve düplik dilekçesi ile (m. 208, 210) mahkemeye sunar. Oysa 474. maddeye göre davanın tarafların birlikte başvurusuyla açılması halinde, muhakeme her iki tarafın talebi ile başlamakta, iddia ve savunmalar da aynı dilekçede mahkemeye sunulabilmektedir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 72. maddede “ Hakim *iki taraftan birinin talebi* olmaksızın re'sen bir davayı tetkik ve halledemez ” hükmüyle işaret edilen tasarruf ilkesi, 474.maddede “*iki taraf* rızalarıyla her vakit davalarının faslı zımında sulh mahkemesine müracaat edebilir” şeklindeki düzenlemeyle, davanın açılması bakımından her iki tarafa birlikte tanınan bir tasarruf yetkisi haline gelmekte ve bu noktada tasarruf ilkesinin kapsamı, genel yargılama usulüne nazaran genişletilmiş olmaktadır.

hükmüne dayalı olarak aynı sebepten doğan davaların birleştirilmesi veya aynı işverene karşı birden çok işçinin dava arkadaşığığı şeklinde birlikte dava açmasının kabul edilmesine yönelik bir öneridir (bkz. **Kuru**, İş Mahkemeleri, s. 26,27).

¹³¹ **Taşkın, A.**, Hakem Sözleşmesi, Ankara 2000, s. 39.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 724 vd.

¹³² Bkz. **Karafakih**, s. 73 vd.; **Bilge**, s. 262; **Alangoya**, İlkeler, s. 2; **Üstündağ**, s. 239 vd.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 224 vd.

Bize göre, sözlü yargılama usulüne özgü olarak tarafların birlikte başvurusu ile davanın açılması yöntemi, hukuki niteliği itibariyle “usuli muvafakat ya da mutabakat” kavramıyla nitelenebilir. Usuli muvafakat ya da mutabakat olarak nitelendirilen taraf iradelerine dayalı bu işlemler, yargılama sürecini yönlendirmeyi ve işletmeyi amaçlayan ve mahkemeye karşı açıklanan taraf beyanlarıdır¹³³. Yine bu beyanlar sözleşmelerdeki gibi karşılıklı değil; birbirine paralel beyanlardır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 474. maddeye göre, her iki tarafın uyuşmazlığın çözümü için birlikte dava açmaları da, yargılama sürecini başlatmayı amaçlayan ve her iki tarafın dava açılması yönündeki iradelerini birbirlerine değil; mahkemeye karşı yönelttikleri paralel doğrultuda beyanlardır. Kanaatimizce tarafların birlikte başvurusu ile davanın açılması halinde, özellikle davanın açılması yönündeki iradelerin karşılıklı (icap-kabul beyanları şeklinde) değil, birbirine paralel taraf beyanlarından ibaret olması nedeniyle, bu yol bir “usul sözleşmesi”¹³⁴ olarak nitelendirilmemelidir.

Taşpınar başka bir açıdan bu iki kavram arasındaki farklılığa dikkat çekerken; tarafların usuli muvafakat-mutabakat beyanları ile akdi bir yükümlülük altına girmediklerini, sadece kendilerine sunulan usuli yetkiler üzerinde fiili bir tasarrufta bulduklarını belirtmektedir. Yine yazara göre, “yargılama hukuku düzeni süreci yönlendirmeyi ve işletmeyi tarafların iradesini mahkemeye karşı açıklamalarına bağlı tutmuşsa muvafakat-mutabakat beyanı...; diğer durumlarda ise usuli yetkiler üzerinde tasarruf ve bununla da usul sözleşmesi mevcuttur.”¹³⁵ Gerçekten burada da, her iki tarafın aralarındaki hukuki uyuşmazlığın mahkeme tarafından yargılama sürecinin işletilmesi ile giderilmesi beklenmektedir ve bu sürecin işletilmesi iki tarafın beraberce mahkemeye yönelttikleri iradeleriyle gerçekleşmektedir. Bu haliyle taraflar, mahkemeye birlikte başvurmak hususunda

¹³³ **Taşpınar, S.**, Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri, Ankara 2001, s. 51, 52.;

¹³⁴ *Usul Sözleşmeleri*, usuli yetkilerin kullanılmaları hakkında taraflarca yapılan, asıl etkilerini usul hukuku alanında gösteren anlaşmalardır ve usul sözleşmelerinin kuruluşuna Borçlar Kanunu'nun sözleşmelerin kuruluşuna ve sona ermesine dair hükümleri uygulanmalıdır (Üstündağ, s. 418.; Konuralp, H., Medeni Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, Ankara 1999, s. 59.; Karslı, A., Medeni Usul Hukukunda Usulî İşlemler, İstanbul 2001, s. 221 vd.).

¹³⁵ **Taşpınar**, s. 52.

karşılıklı ve akdi bir yükümlülük altında olmayıp; dava açma haklarını, kendilerine bu yönde tanınan usuli bir yetkiyi kullanmaktadırlar.

Madde 475'e göre, davanın açıldığı tarih, her iki tarafın mahkemeye geldiklerinin kaydolunduğu tarihtir.

Taraflar, söz konusu dilekçeyle birlikte yargılama giderlerini¹³⁶ mahkemeye bizzat verebilir ya da gönderebilirler (m.477/f.3). Sözlü yargılama usulünde iddia ve müdafaanın mahkemeye gelmeksizin gönderilebilme olanağının tanınması, yargılamada ucuzluk ve kolaylık ilkelerinin sağlanmasına yönelik bir düzenlemedir¹³⁷. İki taraf gelmişlerse davete gerek yoktur. Dava dilekçesi vasıtalı olarak gönderildiğinde, yargıç dilekçe ve belgelerin taraflara ait olduğundan şüphe ederse kendilerinden bilgi almak üzere, tarafları (veya vekillerini) usulüne uygun olarak çağırarak bizzat hazır bulunmalarını da emredebilir (m.477/f.3 son cümle).

2. Davacı Tarafından Dava Açılması

474. maddenin üçüncü cümlesi de, ilk cümlede olduğu gibi, önce davacının "şifahen müracaat" edebileceğini belirttiikten sonra, "Bu surette...iki nüsha dava zabıtnamesi vermesi" zorunluluğunu getirmektedir (c.4).

Yazılı yargılama usulünde olduğu gibi, sözlü yargılama usulünde de davacı, iki nüsha dava dilekçesi ile mahkemeye müracaat edebilir (m. 474). Nüshalardan biri duruşma günüyle birlikte davalıya tebliğ edilir (m. 474, 477).

¹³⁶ İş mahkemelerinde açılan davaların her türlü tebligat ücreti ile resim ve harçtan muaf olduklarına dair 5221 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu' nun m.11/f.1 hükmü 12.11.1980 gün ve 2345 sayılı yasa ile değiştirildiğinden, bu davalar da harca tabi olarak açılır. Bkz. RG. 28.11.1980 T., S.17174, s. 24). Davanın iki tarafça müştereken açılmasında başvuru harcı ve diğer giderlerin nasıl üstlenileceği konusunda 477.maddede açıklık bulunmamaktadır. Ancak hükümde, *iki tarafın yargılama giderini göndermesinden* söz edildiğine ve taraflar mahkemeye müştereken başvurduklarına göre, harç ve diğer masrafların yarı yarıya bölüşülmesi düşünülebilir.

¹³⁷ Onar/Belgesay, s. 140.

Davaya katılmak isteyen kişinin de, dava açma yöntemine uygun biçimde bu talebini yazılı olarak sunması gerekmektedir. Duruşma sırasında sözlü olarak bu talebin dile getirilmesi m.474 uyarınca davaya katılma olarak nitelendirilemez¹³⁸.

Davanın bu şekilde açılması halinde, davanın açılma zamanını yazılı yargılama usulündeki esaslara göre belirlemek gerekir¹³⁹.

3. Yazı Bilmeyenler Bakımından Dava Açılması

Sözlü yargılama usulünde davanın şifahen açılması ancak yazı bilmeyenler bakımından olanaklıdır. Bu takdirde hakim iki tarafın iddia ve savunmasını ve delillerinin neden ibaret olduğunu katibe yazdırır (m.474). Bu hüküm ifade şekliyle sadece iki tarafın birlikte başvurusu halini esas alıyorsa da, aynı çözüm yazı bilmeyen davacının dava açması sırasında da uygulanmalıdır.

Söz konusu dava zaptında tarafların (veya sadece davacının) mahkemeye geldikleri tarih belli olduğuna göre, dava bu tarihte açılmış sayılır¹⁴⁰.

B- İş Mahkemeleri Kanunu' na Göre (İdari Yoldan) Dava Açılması

İş Mahkemeleri Kanunu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nun sözlü yargılama usulüne dair dava açma yöntemlerinin yanısıra, özel bir düzenleme getirmiştir. Buna göre İş Kanunu' nun uygulanmasıyla görevli idari merciler, kendilerine yapılan müracaatları 15 gün içinde idari yoldan sonuçlandıramaz ve iş mahkemelerinin görevi içinde görürlerse, konuyla ilgili belgeleri yetkili iş

¹³⁸ 7. HD. 6.2.1978 T., 1977/6143 E., 1978/1215 K. (YKD., C.IV., S.9., Eylül – 1978, s. 1482); 7. HD., 31.5.1978 T., 1447 E. 7985 K. (YKD., C.V., S. 5., Mayıs – 1978, s. 651)

¹³⁹ **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 914; **Kuru**, C.III, s. 3184; **Bozkurt**, s. 10. 178. maddeyle ilgili 6.2.1984 T., 7/3 sayılı İBK uyarınca "*Harca tabi olmayan davalarda, hakimin dava dilekçesini havale tarihinde; harca tabi davalarda ise, harcın ödendiği tarihte dava açılmış sayılacağına; ancak, dava dilekçesinin ilgilisi tarafından daha sonraki bir tarihte mahkeme kalemine verildiğinin kalemce belgelendirilmiş olması halinde, davanın o tarihte açıldığının kabulü gerekir.*" (RG. 19.3.1984 T., S. 18346).

¹⁴⁰ **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 914; **Erdemir, İ.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. II., Ankara 1998, s. 1894

mahkemesine tevdi ederler (İş Mahkemeleri Kanunu m.10). Bu yol, iş yargısında basitlik ve çabukluk sağlamaya yönelik tedbirlerden biridir¹⁴¹.

Doktrinde bir görüş ise, bu uygulamanın kaldırılması gerektiği yönündedir. Bu görüşe göre, işçinin idari makama başvurmakta amacı, olayın mahkemeye intikali olmayıp, durumun açıklığa kavuşturulmasıdır. Mahkemeye intikal ettirilmesi halinde ise, işçinin hukuki bilgiye sahip olmaması yüzünden iradesinin aksine davacı olduğunu söylemesiyle dava açmaya zorlanmış olmaktadır. Oysa m.10'un amacı, idari makamın işçiye yardım etmesidir. Bunun, idari makamlar ile iş mahkemelerini karşı karşıya getirmeden sağlanması mümkündür. İdari makam işin mahkemelik olduğu kanısına varırsa, durumu işçiye açık bir şekilde bildirmeli, davanın hangi mahkemeye açılabileceği konusunda bilgi vermeli ve hatta zamanaşımına uğramak tehlikesi varsa bunu da işçiye anımsatmalıdır.¹⁴²

Bize göre, idari başvuruların davaya dönüştürülmesi yolu korunmalıdır. Gerçekten işçinin mahkemeye gidip dava açmaktan çekinmesi, bunu külfetli ve karmaşık bir iş gibi düşünmesi mümkündür. İşçinin idari makama başvurusu, şikayeti üzerine kısa sürede iş yerine gidilerek teftiş yapılması ve hazırlanan inceleme raporlarında tespit edilen hususlar, alınan ifadeler uyuşmazlığın yargı yoluyla çözümlenmesi aşamasında da yararlar sağlamaktadır. Üstelik idari makamlar, tarafların uzlaşmaması üzerine, durumu hemen kendiliğinden mahkemeye intikal ettirmemektedirler. Sorunun çözülmemesi üzerine "işçinin yetkili iş mahkemesine başvurabileceği" bildirildikten sonra, yine idari mercileri bu hususta harekete geçiren işçinin kendisidir. Şöyle ki; işçi, uyuşmazlığın mahkemeye intikal ettirilmesini basit bir dilekçe yazarak ya da matbu bir dilekçeyle idari makamdan talep etmektedir. O itibarla işçinin rızası hilafına dava açılması söz konusu olmayıp, esasen dava açma yönünde tasarruf yetkisini kullanan idari makam değil, işçidir. Mercinin fonksiyonu, konunun mahkeme önüne getirilmesi esnasında bazı formaliteleri üstlenerek aracılık etmektir¹⁴³. Bu sayede kolaylık sağlanmasıdır. Ayrıca bir kimsenin davacı olmak istememesine rağmen, mahkemede o yönde beyanda bulunarak dava açmaya zorlanması da pek olanaklı değildir.

¹⁴¹ Adalet Komisyonu Raporu, TBMM Tutanak Dergisi, S.Sayısı. 131., s. 9.

¹⁴² Kuru, İş Mahkemeleri, s. 20.; Sarısözen, s. 224-225.; Aksi görüş, Erkün, s. 48; Çenberci, s. 98; Günay, Şerh., s. 289

¹⁴³ Tunçomağ, s. 480.

Maddede görevlendirilen idari merciler, Çalışma Bakanlığı'nın tüm teşkilatı özellikle Bölge Çalışma Müdürlükleridir¹⁴⁴.

İdari makam tarafından gönderilen yazı, bir dava dilekçesi olmadığından mahkemede esas defterine değil; muhabere defteri veya değişik işler defterine kaydedilir (Hukuk ve Ticaret Mahkemelerinin Yazı İşleri Yönetmeliği m. 7).

Başvurunun idari makam tarafından mahkemeye tevdi edilmesi üzerine mahkemece yapılacak işler de aynı maddede gösterilmiştir. Buna göre mahkeme, re'sen duruşma günü belirleyerek tarafları çağırır ve bu ilk celsede başvuru sahibinin davacı olduğunu tespit ederek zabıtnameyi imzalatır.

İdari merci tarafından belgelerin mahkemeye tevdiinde, davanın açıldığı tarih, mahkemece davacılık sıfatının tespiti ile istemlerin ayrıntılı olarak davacıya sorularak zabıtnameye geçirildikten sonra okunup davacının imzasının alındığı tarihtir¹⁴⁵. Esasen bu yolla, dava sözlü olarak açılmış olmaktadır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 474'de sadece yazı bilmeyenler açısından kabul edilen sözlü dava açma olanağına çok benzeyen bu yöntemle, bir bakıma iş mahkemelerinde sözlü dava açma olanağı da sağlanmış olmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴⁴ **Uygur**, s. 579; **Günay**, Şerh., s. 290.; **Bozkurt**, s. 13. Kendilerine yapılan işçi ve işveren başvurularını gerekli soruşturma yapılması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüğü' ne havale eden valilik ve kaymakamlıkların da bu kapsamda düşünülmesi gerekir (**Çenberci**, s. 99; **Şahlanan**, s. 412).

¹⁴⁵ 9. HD. 12.6.1967 T., 5416 E., 5493 K. (**Uygur**, s. 583); 9. HD. 9.12.1969 T., 8148 E., 11629 K. (**İplikçiöğlü**, s. 388); 9. HD. 21.4.1969 T., 1253 E., 4700 K. (*İş Hukuku Dergisi*, C.I., S.6., Haziran 1969, s. 583).; **Devres, D.**, İş Mahkemelerinde Dava Açılması, İHD. 1969, S. 10, s. 854; **Şahlanan**, s. 413; **Uygur**, s. 583; **Sarısözen**, s. 223; **Kuru, C.V.**, s. 5638; **Narmanlıoğlu**, s. 65., dn. 178.; **Bozkurt**, s. 16.; **Birben/Öktem**, s. 1084, 1085.

¹⁴⁶ **Sarısözen**, bu durumu *sözlü dava açmanın –zımmen- kabul edildiği ikinci bir hal* olarak görmektedir (**Sarısözen**, s. 221). Bu konuda başka bir görüş ise, her ne kadar sözlü bir beyanla davacı olunmakta ise de, başlangıçta idari makam tarafından oluşturan bir dosyanın mahkemeye tevdi söz konusu olduğundan bu halde sözlülük ve yazılilik ilkelerinin bir bütünlük oluşturduğu, yönündedir (**Birben/Öktem**, s. 1115). Bu görüşe özellikle duruşma sırasında, idari makamın dilekçesinde yazılı taleplerin davacı tarafından kabulü halinde katılmak mümkündür. Fakat, başvuru sahibinin duruşmada, önceki dilekçeye bağlı

10. maddenin uygulanması bakımından da, hukuk usulünün davanın açılmasıyla ilgili genel hükümlerini göz ardı etmemek zorunludur. Zira işçi alacaklarına ilişkin davalar da harca tabi davalardır. İşçi duruşmada davacı olduğunu ve taleplerini bildirdikten sonra, harç yatırmak zorunda olduğundan 6.2.1984 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararı¹⁴⁷ ışığında harcın ödendiği tarihte dava açılmış sayılır¹⁴⁸. O itibarla tutanağın imzalandığı tarih ile harcın yatırıldığı tarih farklı ise, davanın harcın yatırıldığı tarihte açıldığını kabul etmek gerekir.

Harçlar Kanunu'nda açıklıkla belirtildiği üzere, yargısal işlemlerin yerine getirilmesi için, harçların ödenmesi gerekir (m. 27, 32). Aksine hüküm bulunmadıkça, harçların tamamı peşin olarak ödenmeden harca konu olan işlem yapılmaz (HarçK. m.127). Davacı işçi, ilk duruşmada taleplerini bildirdikten sonra harcı yatırmazsa dava dilekçesi işleme konulamaz ve dava, harcın yatırıldığı tarihte açılmış sayıldığına göre, harcı ödenmemiş bir dava açılmamış sayılır.¹⁴⁹ Bir kamu alacağı olan harcın yatırılmaması veya noksan yatırılması, tarafların istemlerine bırakılmamış, bu yönün mahkemece re'sen gözetilmesi öngörülmüştür.

olmaksızın tümüyle yeni ya da farklı talepler ileri sürmesi halinde sözlülük ilkesi egemendir ve bu takdirde dava sözlü olarak açılmış olmaktadır.

¹⁴⁷ IBK 6.2.1984 T., 7/3., RG. 19.3.1984 T., S. 18346.

¹⁴⁸ **Günay**, Şerh, s. 295; **Birben/Öktem**, s. 1085; Aynı yönde 9. HD. 12.12.1995 T., 21088 E., 35429 K. (**Günay**, Şerh, s. 295).

¹⁴⁹ **Bilge/Önen**, s. 433; **Kuru**, C. II., s. 1640 vd.; **Kuru**, C. V., s. 5315 vd.; **Kuru**, B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II., İstanbul 1990, s. 1125; **Turhan, A./Özdemir, E.** Kalem Mevzuatı, Ankara 1997, s. 188.; **Ulukapı, Ö.**, Medeni Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, Konya 1997, s. 112.; "Bölge Çalışma Müdürlüğü tarafından İş Mahkemesi'ne intikal ettirilen davada, davacı harçlar kanunu uyarınca gerekli harcı yatırmamıştır. Harcın alınmadan işin yürütülüp karara bağlanması hatalı olup bozmayı gerektirmiştir". 9. HD. 19.06.1996 T., 2741 E., 14099 K. (**Günay**, Şerh, s. 299).;" Harcı ödenmemiş dosyaya bakılamaz...Çünkü Harçlar Kanununun yukarıda anılan özel hükümleri harcı yatırılmayan isteğin üzerinde mahkemece herhangi bir işlem yapılmasını kural olarak yasak etmektedir." HGK. 18.12.1963 T., 42 E., 7 K. (**Yılmaz, Z.**, Hukukta Yargılama Harç ve Giderleri ile Vekalet Ücreti, Ankara 2000, s. 64).

Yargıtay'ın bazı kararları¹⁵⁰ ise, harç yatırmamanın yaptırımının “davanın açılmamış sayılması” olmadığı, böyle bir ihtimalde dosyanın işlemden kaldırılması gerektiği yönündedir.

Kanımızca, harcın yatırılmaması halinde davanın açılmamış sayılması sonucuna ulaşmak doğru ise de, hakimin bu yönde tarafa mehil vermesi ve bu önele rağmen harç yatırılmazsa davanın açılmamış sayılmasına karar vermek gerekir. Bazı Yargıtay kararlarında bu gerekliliğe işaret edilmektedir¹⁵¹. Hatta davacı işçiye bu mehil verilirken, harç yatırmamasının sonuçları da hatırlatılmalı ve uyarılmalıdır. Bu konuda, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 434/son fıkranın kıyasen uygulanması kanımızca mümkündür. Bu maddeye göre, temyiz isteminde bulunana harcı yatırması için mahkemece önel verilmekte ve aksi halde temyizden vazgeçmiş sayılacağı hususu bildirilmektedir. Verilen süre içinde harç ve giderler yatırılmadığında ise mahkemece kararın temyiz edilmemiş sayılmasına karar verilmektedir. Özellikle 10. madde uygulamasıyla açılan davaların açılışı göz önüne alındığında ilk duruşmada harcın yatırılması gerektiğinin ve aksi halde sonuçlarının ne olacağının davacı işçiye anımsatılması gereği önemle ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu halde ilk olarak bizzat davacı işçi tarafından mahkemeye verilen bir dava dilekçesi bulunmayıp, istekler idari merci tarafından mahkemeye iletilmektedir. Bu sebeple henüz davacı işçiden, genel olarak dava açılmasında olduğu gibi kalem şefi

¹⁵⁰ “Herhalde harç yatırmamış olmanın müeyyidesi *davanın açılmamış sayılması* değildir. Tersine, dava mevcut ve eldedir; ancak, yürütülmemesi anlamında askıdadır. Harçlar Kanunu m.30'un HUMK. m. 409'da gösterilen süre içinde dosyanın işleme konulmasından söz etmesi de bu yönü kanıtlar.” 9. HD. 07.5.1971 T., 372 E., 11283 K. (RKD. 1971/6-7, s. 209).; Aynı yönde 7. HD. 12.4.1993 T., 1990/12550 E., 1993/3908 K. (YKD. 1993/4, s. 329-330).

¹⁵¹ “...mahkeme harç yatırılmadığından bahisle davanın açılmamış sayılmasına karar vermiştir. Oysa mahkemenin ...gerekli harcın yatırılması için davacıya münasip bir mehil vermesi, harç yatırıldıktan sonra davaya devam etmesi gerekirdi...” HGK. 25.9.1991 T., 11-322 e., 434 K. (IKID, 1992/378, s. 8834).; “...yargı merciinin görevi Harçlar Yasası uyarınca sonraki işlemlere girişmeden önce harca ilişkin bütün işlemleri yerine getirmektir. Bu da dava dilekçesinde ileri sürülen kalemlerin değeri üzerinden gerekli harcın yatırılması lüzumunu dilekçeyi verene sözle ulaştırmak,...yükümlüye duruşma sırasında bunu hatırlatıp önel vermek gerekir. Ancak yükümlü bu yükümlülüğüne ihbar ve ihtara rağmen uygun davranmazsa dava o zaman açılmamış sayılabilir” 4. HD. 24.2.1973 T., 5454 E., 2052 K. (ABD. 1973/3., s. 583 vd.).

veya yardımcısı tarafından hesaplanarak dilekçenin arka yüzüne yazılan harçların ödenmesi istenmemiştir (Yönetmelik m. 14). İşçi, ilk duruşmada hakime taleplerini bildirdikten sonra tutanağı imzalamasının davanın açılması için yeterli olduğunu düşünebilir. Zira bu aşamaya kadar, harç yatırması gerektiği, harcın miktarı ve harcı yatırmazsa sonuçlarının ne olacağı konusunda bilgilendirilmemiştir. O itibarla duruşmada davacılık sıfatının tespiti ve istek kalemlerinin belirlenmesinin ardından davacıdan verilen mehil içinde harç yatırması istenmeli, aksi halde davanın açılmamış sayılacağı bildirilmelidir¹⁵².

Eğer davacı, duruşma esnasında daha önceki başvuruda yer alan taleplerini genişletirse, eksik harcın da tamamlanması gerekir¹⁵³. Davanın başında alınan peşin harcın eksik olduğu anlaşıldığında, noksan harç tamamlanıncaya kadar davaya devam olunamaz. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 409 uncu maddesinde gösterilen süre içinde dosyanın muameleye konulması noksan olan harcın ödenmesine bağlıdır (HarçK. m. 30). İş Mahkemeleri Kanunu m. 10 uyarınca dava açılması halinde de, eğer davacı duruşmada ek taleplerde bulunursa, harcın tüm talepler göz önüne alınarak toplam dava değeri üzerinden hesaplanacağı tabiidir. Davacı eksik harç yatırmışsa, Harçlar Kanunu 30. maddesine göre, "takip eden celseye kadar harcı tamamlamadığı müddetçe davaya devam olunamaz ve dosya işlemde kaldırılır."¹⁵⁴

¹⁵² "Mahkemece davanın açılmamış sayılmasına karar verilmiştir...mahkeme veznesine yatırılması için uygun bir önel ve kesin önel verilmesi, yerine getirilmediği takdirde sonucunun hatırlatılması gerekir..." 17. HD. 22.6.1993 T., 5423 E., 7897 K. (Yılmaz, Z., s. 181-182).

¹⁵³ Kurucu, O., İçtihatlarla İş Yargısı, Ankara 1994, s. 812.; "... yapılması gereken iş, anılan 10. maddeye göre davacı taraftan isteklerin türleri ve miktarları da gösterilmek suretiyle açıklattırılmalı ve varsa eksik harçta tamamlattırılarak yargılamaya devam edilip, sonucuna göre bir karar verilmesinden ibarettir." 9. HD. 21.10.1998 T., 12372 E., 14939 K. (Günay, Şerh, s. 298).

¹⁵⁴ "Verilen mehil içinde noksan harcın yatırılmaması ...davanın açılmamış sayılmasını gerektirmez, devamına engel olur." 2. HD. 7.5.1971 T., 372 E., 11293 K. (Erdoğan, s. 301).; "...noksan alınan harç tamamlanıncaya kadar dosyanın işlemde kaldırılmasına karar verilir". 8. HD. 18.9.1992 T., 11648 E., 11857 K. (Yılmaz, Z., s. 33); Aynı yönde 7. HD. 12.4.1993 T., 1990/12550 E., 1993/3908 K. (YKD., 1993/4, s. 329.); Postacıoğlu, s. 328.; Ulukapı, s. 112-113.; Kuru, C.II, s. 1587.; Kuru, C. V, s. 5318.; Yılmaz, Z., s. 33.

Doktrinde idari merciler yoluyla mahkemeye intikal eden davanın açılma zamanının, idari makama yapılan başvuru tarihine doğru geri götürülmesinin özellikle zamanaşımına uğrama riski olan işçi alacakları için uygun olacağı ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre, mahkemeye intikal ve mahkemece gün tayin edilene kadar hakların zamanaşımına uğrayabilecek olması, hükmün konuluş nedeni ve dayandığı koruyucu amaca ters düşeceğinden, hüküm aksi şekilde yorumlanmamalıdır. Burada sözü edilen tutanağa geçirme işlemi tamamlayıcı niteliklidir.¹⁵⁵

Mahkemenin, 10. madde hükmünde belirlenen işlemleri ve tutanağın hazırlanmasını tamamlayıcı bir işlem gibi görerek niteliğini indirgemek mümkün değildir. Çünkü, başvuru sahibinin gerçekten davacı olup olmadığının tespiti ile dava konusunun, taleplerinin belirlenmesi ancak bu işlemlerin yapılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. *Devres'* in de belirttiği gibi bu yolla iradenin ayrıca ve açıkça belirlenmesi gereklidir¹⁵⁶.

Dava tarihinin geriye yürütülmesini kabul eden görüş ağırlıkla, başvuru sahibinin mahkemeye gelerek, idari makamca mahkemeye intikal ettirilen hususları kabul edeceği, varsayımına göre şekillenmektedir. Eğer, başvuru sahibi davet üzerine gelmez ya da davacı olmadığını bildirirse, ne olacaktır? *Başterzi'* ye göre, bu takdirde davanın açılmış olması için gereken usuli işlem yerine getirilmediğinden ortada bir dava olmayacaktır¹⁵⁷.

¹⁵⁵ **Çenberci**, s. 101-102.; **Canbolat, T.**, İş Yargılaması ve Özellikleri, Argumentum, C. I., S. 4., s. 49.; **Başterzi**, s. 176, 177. *Sarısözen* ise, mevcut düzenleme bakımından **Çenberci'** ye katılmamakla birlikte, HUMK m. 523 (Tahkim Davası) örneğinde olduğu gibi, davanın açılış tarihinin idari mercie başvurma tarihine kadar geriye götürüldüğü yönünde açık hükmün yasaya getirilmesini önermektedir. Bu çözüm tarzı, iş hukukunun işçiyi koruma prensibine ve işçinin idari makama başvurmakla aslında uyumsuzluğun çözümüne dair irade beyanını açıklamış olmasına uygundur (**Sarısözen**, s.223). Bize göre, m. 523 hükmünün niteliği ile İşM K. m. 10 tümüyle aynı değildir. Çünkü, 523.maddede davacının ayrıca gelip taleplerini bildirmesine bile gerek yoktur (Bkz. **Başterzi**, s. 176). Oysa 10. maddeye göre başvuru sahibinin taleplerinin kendi beyanıyla ayrıca ve açıklıkla belirlenebilmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak bu işlemlerin yapılmasıyla davacılık sıfatı ve dava tespit edilebilmektedir.

¹⁵⁶ **Devres**, s. 856.

¹⁵⁷ **Başterzi**, s. 177.

Konuya medeni yargılama kuralları açısından bakıldığında, kanımızca bu tespit iç çelişkiler taşımaktadır. Öyle ki, hem davanın, daha önceki bir tarihte yani idari makama başvuru tarihinde açılmış olduğunu kabul etmek, hem de duruşmaya gelinmemesi (ya da davacı olmadığının bildirilmesi) üzerine ortada bir dava olmayacağından söz etmek uygun değildir. Davanın Bölge Çalışma Müdürlüğü' ne müracaat anında açıldığı kabul edildiğinde; eğer başvuru sahibi, duruşmada davacı olmadığını ifade ederse, kanaatimizce artık ortada bir feragat ya da davayı geri alma işleminden söz edilebilir. Bu sonuç ise, korunması amaçlanan işçinin çıkarlarına, haklarına zarar verebilecektir. Öyle ki, feragat (m.91, 93, 94, 95) hüküm yerine geçeceğinden davacı, bu haktan feragat etmiş olacak ve bir daha bunu dava edemeyecektir¹⁵⁸. Davanın geri alınması ise, ancak davalının rızasına bağlı olduğundan (m. 185), konuyu sadece davalının inisiyatifine bırakmak da doğru olmayacaktır.

Dolayısıyla, zamanaşımına uğrama tehlikesi bulunan bazı hakların korunması amacıyla da olsa, davanın açılmış sayılacağı zamanı geriye yürütmenin aslında her durumda işçinin haklarını korumaya yönelik sonuçlar doğurmayacağı ve bu kabulle usul hukuku kurallarının zorlandığı¹⁵⁹ görüşündeyiz. Bu açıdan davanın açılma tarihinin idari makama başvuru tarihi olduğunu kabul etmek yerine, belki kanuna, bu başvurunun zamanaşımını kesen işlemlerden biri olduğu yönünde hüküm sevk edilmesi önerisine biz de katılmaktayız¹⁶⁰.

II. Dava Açılmasının Sonuçları

Sözlü yargılama usulünde dava açılmasının sonuçları da genel olarak yazılı yargılama usulünde olduğu gibidir¹⁶¹. 185. maddede özel hukuk kanunlarında belirlenen haller saklı kalmak kaydıyla dava açılmasının usul hukuku bakımından sonuçlarına yer verilmiştir. Bir başka ifadeyle dava açılması maddi hukuk ve yargılama hukuku bakımından sonuçlar doğurur.

¹⁵⁸ Onar/Belgesay, s. 96.; Berkin, s. 164.; Önen, s. 277 vd.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 491.; Üstündağ, s. 571.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 458.; Alangoya, s.373.

¹⁵⁹ Devres, s. 857.; Şahlanan, s. 413.

¹⁶⁰ Erol, N., İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarından Doğan Hukuk Davaları, 1975, s. 9.; Sancar, s. 43.

¹⁶¹ Ansay, s. 392.; Kuru, Sözlü Yargılama Usulü, s. 914.; Bilge, s. 634.

A- Maddi Hukuk Bakımından Sonuçları

Esasen bir usul hukuku işlemi olan dava ikamesinin maddi hukuka ilişkin birtakım sonuçları bulunmaktadır. Dava açılması zamanaşımını kesen sebeplerden biridir (BK m. 133/b.2). Benzer şekilde süresi içinde açılan bir dava ile hak düşürücü süreler de korunur. Örneğin Kadastro Kanunu' na göre tesis edilen yolsuz tapu kayıtlarına karşı açılan her türlü düzeltim davası 10 yıllık hak düşürücü süreyi keser¹⁶².

Dava açılmasının maddi hukuk bakımından bir diğer sonucu iyiniyetin kötünüyete dönüşmesidir. İyiniyetle bir kazanımın korunmasında kanunda belirlenen süre boyunca kişinin o malı iyiniyetle ve çekişmesiz olarak elinde bulundurması gerekmektedir, Borçlar Kanunu m. 63 uyarınca sebepsiz zenginleşenin iade borcunun kapsamının belirlenmesinde de dava dilekçesinin tebliği ile kişi kötünüyetli hale gelir ve sorumluluğu buna göre belirlenir¹⁶³.

Şahsa bağlı olduğu için ancak hak sahibi tarafından açılabilen örneğin manevi tazminat davası, davanın açılmasıyla bu hak malvarlığı hakkına dönüşeceğinden davacının ölümü halinde mirasçılar bu davayı takip edebilirler. Dava sonucunda elde edilecek tazminat da bir malvarlığı alacağı olarak mirasçılara geçebilir (MK. M.24/a, III). Kısaca, dava açılmasının bir sonucu da şahsa bağlı hakların malvarlığı hakkına dönüşmesidir.

Ayrıca, davalı daha önce ihtar gibi bir yolla temerrüde düşürülmemiş ise, dava açılarak dilekçenin tebliği ile davalı borçlu mütemerrit hale gelir¹⁶⁴.

B- Yargılama Hukuku Bakımından Sonuçları

Dava açılmasının yargılama hukuku bakımından sonuçları ise; mahkemenin

¹⁶² Ertuş, Ş., Eşya Hukuku, Ankara 1995, s. 161.

¹⁶³ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 292.; Üstündağ, s. 492; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 297.; Alangoya, s. 202.; Zevkililer, A., Medeni Hukuk, Ankara 1992, s. 128-130; Eren, F., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.III, Ankara 1991, s. 56 vd.

¹⁶⁴ Berki, s. 41.; Karafakih, s. 143.; Önen, s. 156 vd.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 292.; Üstündağ, s. 490 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 297. ; Alangoya, s. 202 vd.

yargılama yapma zorunluluğu (Anayasa m.36), davanın, açıldığı tarihteki durum ve şartlara göre incelenmesi, derdestlik ve davalının rızası olmaksızın davanın geri alınamaması (m.185/b.I) dır.

Anayasa'da güvence altına alınan hak arama hürriyeti bağlamında, hiçbir mahkeme görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz (m. 36). Buna göre, dava açılmasının yargılama hukuku bakımından ilk sonucu mahkemenin yargılama yapma zorunluluğudur.

Sonuçlardan bir diğeri davanın açıldığı tarihteki şart ve durumlara göre incelenmesidir. Zaten hukuksal uyumsuzluk da, dava tarihinde mevcut koşul ve vakialardan kaynaklanmış olup, mahkemeye yöneltilen istem de bu haliyle uyumsuzluğun çözümü ve hukuki korumanın sağlanmasıdır.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 109 uyarınca, davadan önce alınan ihtiyati tedbir kararının ardından 10 gün içinde dava açılmazsa, tedbir kararı kendiliğinden kalkacağından, davanın açılmasıyla ihtiyati tedbir de korunmuş olur.

Davanın açılmasıyla, artık taraf ve konusu aynı olan başka bir dava tekrar açılmaz. Aksi halde derdestlik ilk itirazıyla karşılaşılır (m.187/6.)

Davalının rızası olmaksızın davacının davasını geri alamaması, 185. maddede sayılan sonuçlardan biridir.

İddia ve savunmanın değiştirilmesi/genişletilmesi yasağı (m.185/b.II) da, dava açılmasının usul hukuku bakımından sonuçları arasında yer almakla birlikte, sözlü yargılama usulünde bu yasağın başlangıç anı, yazılı usulden farklıdır (m.482)¹⁶⁵. Dolayısıyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nun 195 vd. maddelerinin sözlü yargılama usulünde uygulanma yeri yoktur¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Bu konu ileride incelenecektir. Bkz. aşağıda IV.

¹⁶⁶ 9. HD. 18.10.1968 T., 8108 E., 12950 K. (Çenberci, s. 197); HGK., 20.3.1968 T., 210 E., 151 K. (RKD., 1968, S.6-7., s.119-120).

III. Davaya Cevap

Sözlü yargılama usulünde, yazılı usulde olduğu gibi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren 10 günlük cevap süresi yoktur. Davalı, ilk celsede cevaplarını sözlü olarak açıklayabilir (m. 479). Eğer dilerse, duruşmadan önce, cevaplarını yazılı olarak da bildirebilir. Davalının itiraz ve def'iler gibi esasa ilişkin savunmalarının yanısıra, dava şartları ve ilk itirazlar gibi usul hukukuna ilişkin savunma sebepleri de olabilir¹⁶⁷.

A- Dava Şartları ve İlk İtirazlar

Dava (yargılama) şartları, mahkemenin davanın esası hakkında yargılama yapabilmesi için gerekli şartlardır ve re'sen araştırılacak olan bu şartlardan birinin yokluğu halinde esasa girilmeden davanın usulden red edilmesi gerekmektedir. Bu şartlar; mahkemeye, taraflara ve dava konusuna ilişkin olabilir: Yargı yetkisi, yargı yolu, görev¹⁶⁸ ve kamu düzenine ilişkin yetki halleri mahkemeye ilişkin; taraf-dava-

¹⁶⁷ Karafakih, s. 144 vd.; Ansay, s. 242 vd.; Berkin, s. 134 vd.; Bilge, s.398 vd.; Postacıoğlu, s. 249 vd.; Bilge/Önen, s. 452 vd.; Önen, s. 163 vd.; Kuru, C.II., s. 1758 vd.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 302 vd.; Üstündağ, s. 342 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 312 vd.; Alangoya, s. 210.

¹⁶⁸ Kuru, dava şartları arasında yer alan, iş mahkemelerinin göreviyle ilgili olarak HUMK'dan ayrılarak, görevsizliğin ancak ilk duruşmanın sonuna kadar re'sen dikkate alınmasını, tarafların da bu süre içinde görev itirazında bulunabilmelerini önermektedir. Buna ek olarak, hakim dosya üzerinden yapacağı ön incelemede görevsiz olduğu kanısına varırsa, dosyayı kendiliğinden görevli mahkemeye gönderebilmelidir. Bu yöndeki düzenleme, iş mahkemelerinde çabukluk ilkesinin gerçekleşmesine hizmet edebilecektir (Kuru, İş Mahkemeleri, s. 16,17). Bu öneri ilk bakışta, görev kuralarının niteliği düşünüldüğünde oldukça radikal görünse de, aslında böyle bir düzenleme hukuk yargılaması sistemimize tümüyle yabancı sayılmayabilir. Nasıl ki, özel bir mahkeme olan iş mahkemesinin görevine giren bir davaya karşı, genel mahkemenin görevine giren bir karşılık davanın açılması halinde her iki dava da iş mahkemesinde birlikte incelenip karara bağlanabilirse (bkz. aşağıda III, C.), burada da benzer bir esas kabul edilebilir. Sonuçta, iş mahkemesinin görevine girmediği halde bu mahkemede bakılabilen karşılık dava, tümüyle bağımsız bir davadır. Yine, aslında sulh veya asliye hukuk mahkemesinin görevine giren iptal davası, icra tetkik merciinde görülmekte olan istihkak davasına karşı açılabilirse, ya da sulh hukuk mahkemesinde görülen kira akdine dayalı bir davaya karşı asliye hukuk mahkemesinin görevine giren bağımsız bir karşılık dava açılabilir ve mahkeme gerçekte görevli olmadığı

vekalet ehliyeti taraflara ilişkin; kesin hükmün bulunmaması ve hukuki yarar şartı da dava konusuna ilişkin dava şartlarıdır¹⁶⁹.

Dava şartlarının incelenmesinde kendiliğinden araştırma prensibi geçerlidir, tarafların bu yönde herhangi bir itirazları olmasa dahi hakim tarafından araştırılması gereklidir¹⁷⁰.

Yukarıda sıralanan genel dava şartları dışında, kanunlarda bazı davalar için ek dava şartları da öngörülmüş olabilir. Örneğin, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu m. 15' e göre yetki itirazının incelenmesi için öncelikle dilekçenin Bölge Çalışma Müdürlüğü' ne kaydı zorunludur. Dilekçenin Çalışma Müdürlüğü'ne kaydı şartının yerine getirilip getirilmediği mahkemece araştırılmalı, kaydettirilmemişse mahkeme esasa girmeden davayı reddetmelidir¹⁷¹. Yargıtay da bu işlemi, 2822 sayılı yasanın getirdiği sistem açısından zorunlu ve çok önemli bir koşul olarak gördüğünden, kayıt işlemi yapılmadan verilen dilekçenin reddi gerektiği

halde bu davaları da inceleyip karara bağlayabiliyorsa, bu düzenlemeleri kıyasen söz konusu öneri için de değerlendirmek mümkün görünmektedir. Diğer yandan hakimin dava dosyasını önceden inceleyerek ya da ilk duruşmada görevli olup olmadığını belirleyebilmesi mümkündür, zaten hakimden beklenen de budur. Görevsizlik itirazının en geç ilk celsede yapılabilmesi, tarafları da bu konuda daha duyarlı olmaya sevk edebilir. Yargıtay kararlarına da yansdığı gibi işin esasına girilerek delillerin toplanmasının ardından, davanın açılmasının üzerinden yıllar geçtikten sonra görevsizlik kararı verildiği görülmektedir. Tüm bunlar dava şartlarına ilişkin esaslara aykırı olduğu gibi, kamu vicdanı ve adalet duygularını da rencide etmektedir. Görevsizliğin ilk duruşmadan sonra dikkate alınmaması kabul edilmese dahi, en azından, hakime yapacağı ön incelemede görevsizlik kararı vererek dosyayı resen görevli mahkemeye gönderme yetkisi tanınmalıdır.

¹⁶⁹ **Ansay**, s. 202 vd.; **Kuru, B.**, Dava Şartları, Sabri Şakir Ansay Armağanı' ndan ayrı bası, Ankara 1964., s. 110 vd.; **Berkin**, s. 59 vd.; **Bilge/Önen**, s. 402 vd.; **Önen**, s. 148 vd.; **Kuru**, C.II., s. 1345 vd.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 250 vd.; **Üstündağ**, s. 279 vd.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 269 vd.; **Alangoya**, s. 170 vd.

¹⁷⁰ 6. HD. 7.7.1994 T., 7474 E. 7721 K. (YKD. 1995/1., s. 31). **Önen**, s. 148.; **Postacıoğlu**, s. 196.; **Kuru**, C.II., s. 1344, 1399-1400.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 251.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 272-273.; **Alangoya**, s. 175 vd.

¹⁷¹ **Reisoğlu**, s. 192.; **Günay**, s. 592.; **Berksun/Eşmelioğlu**, s. 335.; **Eyrenci, Ö.**, Karar İncelemesi, İHU, 1984/II, TSGLK 15., No.3.

ve mahkemenin esasa giremeyeceği sonucuna varmıştır¹⁷². O halde, yetki itirazlarıyla ilgili davalarda, dilekçenin Bakanlık veya Bölge Çalışma Müdürlüğü' ne kaydı, özel bir dava şartıdır.

Kanunda sınırlı sayıda yer alan *ilk itirazlar*, davanın esastan incelenmesine engel olursa da, hakim tarafından re'sen araştırılıp incelenmezler. Bunların yargılamanın başında ileri sürülmeleri gerekir¹⁷³. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 187'de sıralanan ilk itirazlar: Türkiye'de ikametgahı bulunmayanlardan teminat talebi (bent 1.), yetki itirazı (bent 2), derdestlik itirazı (bent 4), davaların birleştirilmesi itirazı (bent 5), dava dilekçesinin, cevap layihasının veya davetiyenin tanziminde kanuni noksanlıklar bulunduğu itirazı (bent 7) ile karşılık davanın kabule şayan olmadığı (bent 8) itirazıdır. Görüldüğü gibi bu ilk itirazlardan bazıları sadece davalı tarafça ileri sürülebilirken (Yetki, derdestlik, teminat talebi, dava dilekçesinde noksanlıklar bulunduğu ilk itirazları) bazıları ise davacı tarafından ileri sürülebilir (örneğin; Cevap layihasında kanuni noksanların bulunduğu, karşılık davanın kabule şayan olmadığı ilk itirazları gibi).

Ayrıca ilk itirazlar arasında yer alan, 338 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılan 187. maddenin 6. bend hükmü ise, sulh teşebbüsü itirazına ilişkindi. O dönemde sadece, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.494'de yer alan ve 26.9.1963 tarih 338 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılan "boşanma işlerinde sulh teşebbüsü" ile sınırlı olarak değerlendirilen, sulh teşebbüsünde bulunulmaması ilk itiraz olarak ileri sürülebilirdi¹⁷⁴. Oysa iş mahkemelerindeki davalarda uygulanan sulh teşebbüsü halen yürürlükte ve İş Mahkemeleri Kanun Tasarısı'nda da bu hüküm korunmuştur. O halde iş mahkemelerinde sulh teşebbüsünün yapılmaması bir ilk itiraz olarak ileri sürülebilir mi? Her ne kadar *Karafakih tarafından*, 6. bentle ilgili açıklamalarında, "*sulh teşebbüsünde bulunulması kanunen lazım olan davalarda bu teşebbüsünün yapılmamış olması*", bir ilk itiraz olarak ortaya konulmuş ise de, bu tespit sadece artık yürürlükte olmayan m.494'deki sulh teşebbüsünü kapsamaktadır¹⁷⁵. Dolayısıyla İş Mahkemeleri Kanunu 7. maddesinde de, kanunen

¹⁷² 9. HD. 22.10.1984 T., 9921 E., 8986 K. (Reisoğlu, s. 192); 9. HD. 8.10.1984 T., 9606 E., 8682 K. (İHU, 1984/II, TSGLK. 15, No. 3).

¹⁷³ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 260.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 316.

¹⁷⁴ Karafakih, s. 147.; Ansay, s. 213.

¹⁷⁵ Bkz. Karafakih, s. 147.

bir gereklilik olarak öngörülen sulh teşebbüsünün yapılmamasının, ilk itiraz şeklinde ileri sürülmesinin kabulü güçtür. Her şeyden önce, kanunda tahdidi olarak sayılan ilk itirazlar arasında sulh teşebbüsünün bulunmaması buna engeldir. Ayrıca, ilk itirazlar hakim tarafından re'sen göz önüne alınamayıp, taraflarca ileri sürülmelidir. Oysa iş davaları için öngörülen sulh teşebbüsü, zaten hakimin re'sen harekete geçeceği bir aşamadır. Esasen sulh teşebbüsünde bulunulmadığı yönündeki bir itirazın, ilk itiraz olup olmaması, bizce müessesenin niteliği itibariyle pratik bir değer taşımamaktadır. Zaten taraflar sulh olmak istediklerinde kural olarak bu iradelerini davanın her aşamasında ortaya koyabileceklerdir. Hakim de yarar gördüğü hallerde sulh teşebbüsünde bulunabilmektedir (m.213/1). Sulh teşebbüsü yapılmadığına dair itiraz, bir bakıma taraflardan birinin sulh teklifi ya da her iki yanın davayı sulhle sona erdirmek yönündeki ortak iradelerinin bir göstergesi olabilir. Zira, sulh olmaya dair herhangi bir niyet taşımayan taraf ya da tarafların davanın ilerleyen aşamalarında bu konuda bir itiraz yöneltmeleri de sanırız pek mümkün olmaz. Elbette bu konuda hakimin özenle davranması ve kanunun kendisine yüklediği bir görevi yerine getirmeden yargılamayı sürdürmemesi gereklidir.

1. Sözlü Yargılama Usulünde İlk İtirazların İleri Sürülmesi

Sözlü yargılama usulünde ilk itirazların tümü, ilk celsede davanın esasına girilmeden sözlü olarak ileri sürülür (m.478). Daha sonradan ileri sürülmesi ya da mahkemece dinlenmesi mümkün değildir. Yazılı yargılama usulünde ise, dava dilekçesinin tebliğinden itibaren 10 günlük cevap süresi içinde ilk itirazların da bildirilmesi gerekmektedir (m. 195)¹⁷⁶. Davalının cevap vermesi için mutlaka ilk celseyi beklemesi gerekli olmayıp, duruşmadan öncede yazılı olarak bir cevap layihası sunabilir. Ancak bu dilekçede ilk itirazda bulunmaması, daha sonra ilk celsede, esasa girilmeden önce ilk itirazlarını beyan etmesine engel olmaz¹⁷⁷. Çünkü bu halde de, ilk itirazların ileri sürülmesi için kanunen belirlenen süre geçmiş değildir.

¹⁷⁶ "...iş davaları şifahi muhakeme usulüne tabidir. Olayda Hukuk Usulü Yargılamaları Kanununun 195 nci maddesinin uygulanma yeri yoktur..." 9. HD. 18.10.1968 T., 8108 E., 12950 K. (Çenberci, s. 197).

¹⁷⁷ Ersoy, R., İzahlı-Notlu-İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1976., s. 1064.; Kuru, C.III., s. 3188.

Sözlü yargılama usulünde ilk itirazların bildirilmesi için tanınan süre, emredicidir. Hakim tarafından uzatılamaz. Davalıya, dosyayı incelemesi için mehil verilmiş olması¹⁷⁸ da, ilk itirazların ilk celsede ileri sürülme zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Eğer ilk celsede bu itirazlar bildirilmemişse, mehil alındıktan sonra davaya cevap verilecek diğer celsede ilk itirazlar ileri sürülemez¹⁷⁹. İlk itirazların ileri sürülebileceği süre, hak düşürücü olduğundan, itirazın zamanında yapılmadığı, diğer tarafça ileri sürülmeden hakim tarafından re'sen dikkate alınacağı gibi, bu konuda karşı tarafın muvafakatının da etkisi olmayacaktır¹⁸⁰.

Başterzi, süresinden sonra ileri sürülen ilk itirazların "savunmanın genişletilemeyeceği itirazı ile karşılaşacağı" sonucuna ulaşmaktadır¹⁸¹. Bize göre, süresinden sonra yapılan ilk itirazın geçerli olmayacağını, dinlenmeyeceğini "savunmanın genişletilmesi yasağı" açısından değerlendirmek isabetli değildir¹⁸².

¹⁷⁸ Esasen Yargıtay, haklı bir tespitle, bu tür ek sürelerin verilmesini eleştirmektedir. Yargıtay' a göre, yazılı yargılama usulünde tarafa mehil verilmesiyle ilgili 197 ve 198. maddeler, 478. maddenin özel bir hüküm olması sebebiyle, sözlü usulde uygulanmaz. Üstelik, davaların tezelden bitirilmesini sağlamak üzere konulmuş olan sözlü yargılama usulünde böyle süreler verilmesi, kanuna ve usulün konuluş amacına aykırıdır. HGK. 12.12.1962 T., 4/155 E., 108 K. (Orhaner, A. B., Türk İş Hukuku Yargıtay Emsal Kararları, Ankara 1966, s. 226.).

¹⁷⁹ "Davalı, ilk oturumda davanın...derdesti rüyet olduğu itirazında bulunmayıp, dava hakkında beyanda bulunmak üzere kendisine istediği mehil verildikten sonra ve ikinci oturumda derdesti rüyetlik ilk itirazında bulunmuştur. 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanununun 7 nci maddesine göre iş mahkemelerinde şifahi yargılama usulü uygulanır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 187 nci maddesinin 4 ncü bendi hükmüne göre ikame olunan davanın...derdesti rüyet bulunduğu iddiası, ilk itirazlardan olup, aynı Kanunun 478 nci maddesi gereğince -işbu derdestlik ilk itirazının- ilk oturumda ve esas davaya girilmezden önce ileri sürülmesi gerekir. Bu yasal süre, emredici hüküm niteliğinde bulunup, hakim tarafından dahi uzatılamaz..." 10. HD. 4.6.1976 T., 4403 E., 4369 K. (Uygur, s. 468).; Aynı yönde, HGK. 12.12.1962 T., 155 E., 108 K. (Erdoğan, C., Açıklamalı-İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1973., s. 349); HGK., 18.10.1989 T., 1989/10-404 E., 1989/542 K.; 2. HD. 21.12.1971 T., 7486 E., 7317 K. (Erdemir, s. 1896).; Kuru, Sözlü Yargılama Usulü, s. 915.

¹⁸⁰ Çenberci, s. 195.; Kuru, C.III., s. 3188.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 316.; Başterzi, s. 189.

¹⁸¹ Bkz. Başterzi, s. 189.

¹⁸² "Hak düşürücü süreler doğrudan doğruya kamu düzenini ilgilendirmeleri nedeniyle davanın hangi safhasında olursa olsun mahkemece resen dikkate alınmaları gerekir. Ve bu

Çünkü, bu yasağa tabi olan hususlar; def'iler, savunmaya ilişkin vakıalar ve dava dosyasından anlaşılamayan itirazlardır¹⁸³. Oysa ilk itirazlar bu nitelikte değildir. Üstelik, savunmanın genişletildiği iddiasına karşılık, davalı örneğin ıslah yoluna gidebilecekken (m. 83 vd.), hak düşürücü süre içinde ileri sürülmeyen bir hakkın sonradan ıslaha konu olması yada başka yollarla kullanılması mümkün değildir. Ayrıca, ilk itirazların süresinden sonra ileri sürülmesi, savunmanın genişletilmesi yasağı çerçevesinde değerlendirildiğinde, sanki bu konuda davacı rıza gösterirse, sürenin geçmesine rağmen ilk itirazların beyan edilebileceği gibi bir sonuca ulaşılır. Aynı şekilde davacının herhangi bir itirazı olmazsa, hakimin bunu re'sen dikkate almadan incelemeye geçmesi söz konusu olur. Oysa, ilk itirazların süresinde yapılıp yapılmadığı, mahkemece re'sen araştırılır ve diğer tarafın zımni veya açık rızasının önemi bulunmaz¹⁸⁴.

Sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemelerinde, özellikle yetki itirazının ilk itirazlardan olup olmadığı tartışmalıdır. Yine dava dilekçesinde noksanlıklar bulunduğu iddiası sözlü usulde özellik arz ettiğinden, bu konuların aşağıda ayrı başlıklar altında incelenmesi gereği duyulmuştur.

a) İş Mahkemelerinin Yetkisi ve Yetki İtirazı

İş mahkemelerine ilişkin yetki kurallarının niteliğinin belirlenmesi ile, yetki itirazının bir ilk itiraz mı olduğu yoksa kamu düzenine ilişkin yetki olarak davanın her aşamasında ileri sürülmesinin ve re'sen göz önüne alınıp alınamayacağı belirlenmesi mümkün olabilir.

konuda hak düşürücü süreler yönünden savunmanın genişletildiği yolundaki itiraza itibar olunamaz.” HGK. 20.2.1976 T., 6-103 E., 247 K. (Uygur, s. 483).

¹⁸³ **Üstündağ, S.**, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1967, s. 123 vd.; **Bilge/Önen**, s. 464 vd.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 312 vd.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 327.; **Alangoya**, s. 225.

¹⁸⁴ “...İptidai itirazlar, diğer taraf muvafakat etse bile, yasada gösterilen zamandan sonra ileri sürülemezler ama diğer itirazlar, ancak diğer tarafın açık veya zımni rızasıyla...süresinden sonra ileri sürülebilirler; lakin diğer taraf rıza göstermez ise,...ileri sürülemezler. Usulün 202 nci maddesiyle 187nci maddelerindeki hükümlerin karşılaştırılmasından çıkan sonuç budur.” HGK. 23.9.1964 T., 935/D-4 E., 565 K. (AD., S. 5-6, Mayıs-Haziran 1965., s.691).

İş mahkemelerinin yetkisini düzenleyen İş Mahkemeleri Kanunu m.5' e göre; İş davaları, dava tarihinde davalının ikametgahı mahkemesinde ya da işçinin işini yaptığı işyeri için yetkili mahkemede açılabilir. Bunlara aykırı sözleşmeler geçerli değildir. Davanın işyeri mahkemesinde açılabilmesi, hem genelde işçi açısından ucuzluk ve kolaylık sağlamakta hem de delillere daha çabuk, rahat ulaşılmasıyla doğrudanlık ilkesine hizmet etmektedir¹⁸⁵. 1475 sayılı İş Kanunu'nun 1. maddesine göre; işin yapıldığı yere "işyeri" denir. İşyeri esasına göre yetkili mahkemenin belirlenmesinde, davacı işçinin "dava tarihinde çalışmakta olduğu işyerinin" gözünde bulundurulması gerektiğini ileri sürenler¹⁸⁶ bulunmakta ise de, kanımızca "uyuşmazlık konusu işyerinin" bulunduğu yerdeki mahkemeyi yetkili sayan görüşe¹⁸⁷ üstünlük tanınmalıdır. İlk bakışta işçinin dava tarihindeki işyerinin bulunduğu yerde dava açabilmesi işçi lehine görünmekle birlikte, tanıkların dinlenmesi, keşif, işyeri kayıtlarının incelenmesi gibi birçok işlemin yerine getirilmesinde karşılaşılabilecek zaman kaybı ve masraf sonuçta usul ekonomisine aykırı düşecektir. Bu yüzden ilk görüşün kabulü ile sadece başlangıçta, davanın açılması esnasında sağlandığı düşünülen kolaylık yargılamanın ilerleyen aşamalarında işçi aleyhine bir hal alabilecektir. Ayrıca kanunun lafzında da "işçinin işini yapmakta olduğu işyerinden" değil; "işçinin işini yaptığı işyerinden" söz edilmesi de bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Nitekim Yargıtay da işyeri esasına dayalı yetkiyi, uyuşmazlık konusu işyerini esas alarak yorumlamaktadır¹⁸⁸.

İş Mahkemeleri Kanunu'ndaki bu düzenlemenin yanı sıra, kollektif iş ilişkileri de dahil olmak üzere, iş mevzuatında bazı özel yetki kuralları getirilmiştir. Örneğin, Toplu İş Sözleşmesi Grev Lokavt Kanunu m.12/son fıkraya göre, Bakanlıkça ilan edilen istatistiklerin gerçeğe aykırı olduğu iddiasıyla *Ankara İş Mahkemesi' ne* başvurulabilir. Aynı kanunun m.15/f.1 hükmü uyarınca yetki itirazı için *işyerinin bağlı olduğu bölge müdürlüğünün bulunduğu yerdeki iş davalarına bakmakla görevli*

¹⁸⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 83.

¹⁸⁶ Sancar, s. 32.; Şahlanan, s. 120.; Serim, E., Yargılama Hukuku Bakımından İş Mahkemeleri, Balıkesir Barosu Dergisi, 1981/7., s. 13.; Canbolat, s. 51.; Kurucu, s. 125. Bu yazarlara göre, hüküm işçiyi korumak için getirilmiş, işçiyi yeni çalıştığı işyerinden uzaklaştırmak istenmemiş ve ona kolaylık sağlanmıştır.

¹⁸⁷ Çenberci, s. 65; Uygur, s. 416; Başterzi, s. 108.

¹⁸⁸ HGK. 23.9.1964 T., 1118 E., 575 K. (Çenberci, s. 190, No: 161).; 9. HD. 07.6.1982 T., 4961 E., 5509 K. (Günay, Şerh, s. 216).

mahkeme; eğer toplu iş sözleşmesi birden fazla müdürlüğün yetki alanına giren işyerlerini kapsıyorsa *Ankara iş mahkemesi yetkilidir*. Bunu izleyen 16. madde, tespit davasını düzenleyen 46., yorum davasını düzenleyen 60., grev hakkı ve lokavtın kötüye kullanılmasını düzenleyen 47. maddelerde de aynı yetki kuralı getirilmiştir. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu' na göre, uluslar arası işçi ve işveren kuruluşlarına üyeliğin iptali için açılacak davalarda yetkili mahkeme, *sendika veya konfederasyon merkezinin bulunduğu yerdeki iş mahkemesidir* (m.28/f.3). Bu maddelerdeki yetki halleri, kesin yetki kurallarıdır¹⁸⁹. Davanın hangi yer mahkemesinde açılacağı kesin olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, bu hallerde yetki itirazı bir ilk itiraz olmadığından, taraflar yetki itirazını yargılamanın her aşamasında ileri sürebilecekleri gibi mahkeme de yetkisizliğini davanın her aşamasında re'sen inceleyerek yetkisizlik kararı verebilecektir (m.23)¹⁹⁰.

İş Mahkemeleri Kanunu'ndaki yetki kuralının niteliği hakkında görüş ayrılıkları bulunmaktadır:

Bir görüşe göre, iş mahkemelerinin yetkisi, kamu düzenine ilişkin olmadığından, mutlaka iptidai (ilk) itiraz olarak ilk celsede esasa girilmeden önce ileri sürülmesi gerekir. Hakim tarafından re'sen dikkate alınamaz. Taraflar bu iki yer mahkemesinin yetkisini kaldırmamak kaydıyla, başka bir mahkemenin de yetkisini yetki sözleşmesiyle kararlaştırabilirler.¹⁹¹

Karşıt görüş ise, 5. maddedeki yetkinin, kamu düzeniyle ilgili, emredici ve kesin yetki kuralı olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla, yetki itirazı ilk itiraz değildir. Kanunda yetkili kılınan iki mahkemenin dışında, başka bir yer mahkemesi

¹⁸⁹ "2822 sayılı TİSGLK'nin 15. maddesine göre...Bu kesin yetki kuralının mahkemece kendiliğinden gözetilmesi gerekir". 9. HD. 8.3.1994 T., 3973 E., 3427 K. (Bozkurt, s. 145).

¹⁹⁰ Karafakih, s. 64 vd.; Önen, s. 43.; Bozkurt, s. 145-146; Pekcanitez/Atalay/Özkes, s. 105, 108.; Alangoya, s. 88 vd.

¹⁹¹ Erol, N., Türk İş Hukukunda Mahkemelerin Yer İtibariyle Yetkisi (Selahiyeti) ve Selahiyet Anlaşmaları, IBD., C. 42., 1968 / 5-6., s. 336, 337.; Çenberci, s. 67 vd.; Serim, s. 13.; Sazak, Ö. G., Bireysel Hak İlişkilerinden Doğan Uyuşmazlıklarda İş Mahkemelerinin ve İş Yargılamasının Önemi ve Değerlendirilmesi, İstanbul 1989, s. 67 (Yüksek Lisans Tezi).

sözleşmeyle yetkilendirilemez¹⁹². Madde gerekçesinde de “...kamu intizamı bakımından konulan bu yetki hükmünün hilafına mukavele olunamayacağı” ndan söz edilmektedir¹⁹³.

Yargıtay ise, yetki itirazının ancak ilk itiraz şeklinde ileri sürülmesi gerektiği yönünde kararlar vermektedir. “...5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu’ nun 7 nci maddesine göre İş Mahkemelerinde şifahi yargılama usulü uygulanır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 478 nci maddesine göre ise yetkisizlik ilk itirazının ilk oturumda ve esas davaya girişmezden önce ileri sürülmesi gerekir. Bu yasal süre emredici nitelikte olup hakim tarafından dahi uzatılamaz...”¹⁹⁴.

Buna karşılık Yargıtay, özellikle yetki sözleşmesi yasağıyla ilgili kararlarında, İş Mahkemeleri Kanunu m.5 hükmünün kamu düzeniyle ilgili olduğu tespitine de yer vermektedir: “...5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanununun 5 nci maddesinde...Bunlara aykırı sözleşme muteber sayılmaz. hükmü öngörülmüştür. Kamu düzeni düşüncesiyle kanuna konulan bu hükmün başka bir şekilde yorumlanması ve uygulanması mümkün değildir. Zira, anılan maddede (bunlara aykırı sözleşme muteber sayılmaz) denilmek suretiyle yetki konusunda, madde hükmü dışında sözleşme yapma serbestisi ortadan kaldırılmıştır...”¹⁹⁵.

¹⁹² Kuru, İş Mahkemeleri, s. 19. Ancak Yazar, yetki incelemesinin ancak ilk oturumun sonuna kadar yapılmasını önermektedir (Kuru, İş Mahkemeleri, s. 19). Sarısözen de bu öneriye katılmaktadır (Sarısözen, s. 213); Tunçomağ, s. 476.; Canbolat, s. 51.; Sancar, s. 34.; Kuru, C.V., s. 5632- 5633.; Erdönmez, s. 66.; Şahlanan, F., İş Mahkemeleri ve İş Yargısı, III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi, 14-16 Ekim 1998., s. 121,122.; Başterzi, s. 113.; Günay, Şerh., s. 209.; Birben/Öktem, s. 1122.

¹⁹³ Adalet Komisyonu Raporu, m.5 ' e dair açıklama (TBMM Tutanak Dergisi, S.Sayısı., 131., s. 8).

¹⁹⁴ 10. HD. 8.7.1976 T., 5334 E., 5475 K. (Uygur, s. 439). Aynı yönde 10. HD. 6.6.1977 T., 2072 E., 4330 K., 10. HD. 8.2.1977 T., 1048 E., 820 K. (Uygur, s. 440, 441).; 9. HD. 24.12.1966 T., 12472 E., 11863 K. (Çenberci, s. 194)., HGK. 12.12.1962 T., 155 E., 108 K. (AD., 1963., S.3-4., s.478,479)., HGK., 8.1.1964 T., 4/729 E., 30 K. (İş ve Sigorta, Nisan 1963., S. 13., s. 33 vd.); HGK. 16.1.1963 T., 4/4 E., 7 K. (İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi, Yıl. 3., S. 27., Mart 1963., s. 2017 vd.).

¹⁹⁵ HGK., 27.3.1968 T., 1968/9-198 E., 197 K. (Egemen, E., İş Mevzuatı ile İlgili Örnek Kararlar, İstanbul 1968., s. 224). Aynı yönde 9. HD. 29.4.1974 T., 24172 E., 7987 K. (Uygur,

Bu içtihatların değerlendirilmesi sonucunda, Yargıtay'ın iki hususa ayrı yaklaştığını söylemek mümkündür. Şöyle ki; Yargıtay, İş Mahkemeleri Kanunu 5. maddenin ilk cümlesindeki hükümlerle yetkili kılınan iki ayrı yer iş mahkemesiyle ilgili yetki itirazlarının, ilk itiraz olduğunu kabul etmekte ve bu noktada kamu düzenine ilişkin yetkiden söz etmemektedir. Buna karşılık, yetki sözleşmesinin ele alındığı içtihatlarda, aynı maddenin son cümlesinde yer alan yetki sözleşmesi yasağını kamu düzeniyle ilgili bir hüküm olarak değerlendirmekte ve bu iki yer mahkemesi dışında bir mahkemenin yetki sözleşmesi ile yetkili kılınamayacağına işaret etmektedir. Buna göre, iş mahkemelerinin yetkisi belirleyen kurallar, kamu düzenine ilişkin ancak kesin olmayan özel yetki kurallarıdır¹⁹⁶.

İş mahkemelerinin yetkisine benzer yetki kuralları, boşanma davaları ve hayat sigortası sözleşmelerinden doğan davalar bakımından da düzenlenmiştir. Hayat sigortalarında; dava, sigorta şirketinin bulunduğu yer mahkemesinde açılabilir gibi, sigorta olunan kişinin ikametgahında da açılabilir (m. 19/I). Sigorta sözleşmesine bu düzenlemeye aykırı olarak konan şartların hükmü yoktur (m. 19/III). Aynı şekilde boşanma davalarında; davacı kendi ikametgahındaki asliye hukuk mahkemesinde dava açabileceği gibi, davanın eşlerin son altı aydan beri ikamet ettikleri yer mahkemesinde de açılması mümkündür (HUMK m. 9/III, MK. M. 136). Davacı bu davalar bakımından da, seçme hakkına sahiptir. Kanunla yetkili kılınmış iki yer mahkemesinden dilediği birinde davasını açabilir.

Bir yetki kuralı kamu düzenine ilişkin olmasına rağmen, Yargıtay'ın kabul ettiği üzere, yetki itirazının ilk itiraz olduğuna karar vermek çelişkidir ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' na gerekse İş Mahkemeleri Kanunu' na aykırıdır. Esasen Yargıtay, iş mahkemelerinde yetki itirazının ilk itirazlardan olduğunu kabul ederek, üzerinde hassasiyetle durduğu ve kanunun mutlak hükmüyle getirilen yetki

s. 446);27.3.1968 T.,193 E., 92 K.(İplikçioğlu, s. 355); 9. HD. 10.9.1998 T.,12751 E., 12724 K. (<http://evrak.yargitay.gov.tr/yargitay/se...=4&daire=9+Hukuk+daresi&esasno=981275>).

¹⁹⁶ Burada yetkinin kesin yetki olmayışının sebebi, biri genel yetkili mahkeme olmak üzere, iki tane yetki kuralı getirilmesine ve davacının -mutlaka bu iki yetkili mahkemeden birinde- dava açmak için seçim hakkına sahip olmasına dayandırılmaktadır (Kuru, C.I., s. 552-553.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 161.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 101-104). Yargıtay da davacının yetki bakımından seçim hakkına işaret etmektedir. Bkz. 9. HD. 10.4.1967 T., 2807 E., 3075 K. (İplikçioğlu, s. 355).

sözleşmesi yasağının, bir bakıma fiilen ve zımnen ihlal edilmesine yol açmaktadır. Öyle ki dava yetkisiz mahkemede açıldığında, davalının ilk oturumda yetki itirazında bulunmaması üzerine hakim de bu hususu re'sen araştırmayacağından, esasen 5. maddeye aykırı zımni bir yetki sözleşmesine geçerlik tanınmış olacaktır. Bu sebeplerle, biz de iş mahkemelerinin kamu düzenine ilişkin yetkisinin kabulü ile yetki itirazının davanın her aşamasında ileri sürülebilmesi ve hakimin de re'sen yetkisizlik kararı verebileceği görüşüne katılmaktayız.

b) Dava Dilekçesinde veya Cevap Layihasında Kanuni Noksanlıklar Bulunduğu İlk İtirazı

187.maddenin 7. bendindeki bu ilk itiraz, sözlü yargılama usulünün uygulandığı davalarda ileri sürülmez¹⁹⁷. Örneğin, dava dilekçesinde talep miktarı, davanın konusu açık bir şekilde belirtilmese dahi (m.179/II), bu kanuni noksanlık sebebiyle dava dilekçesinin iptaline karar verilemez. Çünkü davacı ilk celsede davaya konu olan talebini açıklama olanağına sahiptir (m. 479). Bu esastan hareketle Yargıtay da, zorunlu unsurlardan birinin bulunmadığı dava dilekçesinin iptaline karar verilemeyeceğini belirtmiştir¹⁹⁸. Benzer şekilde, cevap dilekçesindeki noksanlıkların da ilk itiraz olarak ileri sürülmesi söz konusu olmayacaktır. Zira, sözlü yargılama usulünde davalı, dava dilekçesinin tebliğinden sonra davaya yazılı olarak cevap vermek zorunda olmayıp cevaplarını ve talebini ilk celsede sözlü olarak beyan edebilmektedir.

2. İlk İtirazların İncelenmesi

İlk itirazlar, hadise gibi çözümlenir (m. 478). Kanun, bu hüküm ile, ilk itirazların incelenmesi konusunda, hadiselerle ilişkin 483 vd. maddelerine atıf yapmıştır. Buna göre, ilk itirazlar hemen ve sözlü olarak incelenerek hükme bağlanır. Esasen kanun, 479. maddede, ileri sürülen ilk itirazların bu ilk celsede çözüme bağlanacağı varsayımından hareket etmektedir. Fakat, hadiselerin

¹⁹⁷ Köprülü, s. 8.; Kuru, Sözlü Yargılama Usulü, s. 913.

¹⁹⁸ Davacı dava dilekçesinde istediği tazminat miktarını belirtmemişse, dilekçe m. 179'a aykırı olduğu halde, dava dilekçesinin iptaline karar verilemez. Davacının istediği tazminat tutarı ilk oturumda kendisine açıklattırılır ve deliller toplanarak esas hakkında karar verilir. 9. HD. 1.2.1965 T., 581 E., 1031 K. (IKİD. Yıl. 5., S. 54., Haziran 1965., s. 3813).;

incelenmesine dair atıf yapılan 484.maddede düzenlendiği üzere, hakim itiraz hakkında bir delile ihtiyaç duyar ve bu delilin hemen sunulma olanağı bulunmazsa, incelemenin tamamlanması başka bir güne ertelenir.

Davalı, öncelikle ilk itirazda bulunmuş, esasa cevap vermemişse bunların incelenip karara bağlanmasına kadar cevap vermek zorunda olmayıp cevaplarını ayrıca bildirebilir¹⁹⁹. Zira kanun, ilk itirazın ileri sürülüp bunların halledilmesi üzerine iki tarafın iddialarını şifahen açıklayacağını belirtmektedir (m.479).

B- İtirazlar ve Def'iler

Maddi hukuka ilişkin savunma araçlarından biri olan def'i, davacının istem konusu bir hakkının bulunduğu, fakat bunu talep hakkı doğmadığının ya da talep hakkının artık ortadan kalktığı ileri sürülmesi; İtiraz ise, def'inin aksine bir hakkın geçerli biçimde doğmadığının yada sona erdiğinin belirtilmesidir²⁰⁰. Örneğin; ödeme hakkın sona erdiğine dair bir itiraz iken, zamanaşımı bir def'idir. Dosyadan anlaşılan itirazlar, hakim tarafından res'en dikkate alındığı halde, def'iyi mutlaka taraf ileri sürmelidir²⁰¹. İtiraz, bir vakıanın ileri sürülmesi, def'i ise, bir hakkın kullanılmasıdır²⁰².

479. maddeye göre sözlü yargılama usulünde davalı ilk oturumda sözlü olarak savunma sebeplerini bildirerek davaya cevap verebilir. Sözlü usulün uygulandığı iş mahkemelerinde de bu esas geçerlidir. İş Mahkemeleri Kanunu m. 7'deki, ilk oturumda tarafların sulhe teşvik edilmelerinin ardından, "*uzlaşamadıkları ve taraflar veya vekillerinden birisi gelmediği takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında hükmü verilir*", ifadesi de ilk oturuma geçerli bir mazeretle katılamayan davalının cevap verme hakkının ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Nitekim Yargıtay, bu hükmü yorumlayan bir içtihadında şu tespitlere yer vermiştir:

¹⁹⁹ Günay, Şerh., s. 235.; Rüzgar, s. 17.; Erdönmez, s. 85.

²⁰⁰ Zevkliler, A., Medeni Hukuk, Ankara 1992., s. 154

²⁰¹ "*Ancak bir def'i ileri sürülmesi...hakim dava dosyasından bu def'in varlığını öğrense bile onu re'sen göz önünde tutamaz. Halbuki bir itiraz davalı tarafından ileri sürülmesi dahi hakim dava dosyasından onun varlığını öğrenince itirazı davadan el çekinceye kadar re'sen nazara almak zorundadır.*" HGK. 15.5.1987 T., 86/14-705 E., 390 K. (YKD., 1988/1., s. 15).

²⁰² Bilge/Önen, s. 455.

“Davalı, yetkisizlik ilk itirazında bulunmuş; mahkemece davalının mazeret bildirerek gelmediği ilk duruşma oturumunda yetkisizlik ilk itirazı incelenerek red ve dava kabul edilmiştir. Yetkisizlik ilk itirazının reddine ilişkin karar davalıya tebliğ olduğu gibi esas hakkındaki karar da aynı duruşma oturumunda verilmiştir. Mahkeme, bu yolda işlem yapmasını 5521 sayılı kanunun 7. maddesinin ilk fıkrasına dayandırmaktadır...Yasa koyucunun anılan fıkranın üçüncü cümlesiyle öngördüğü yön, hakimin özellikle tarafları uzlaştırmaya çalışması ve uzlaşmanın mümkün olmaması halinde yargılamaya devam ederek yargılamadan edindiği sonuca göre bir hüküm tesis etmesidir. Yoksa, esasa cevap vermek imkanının...kaldırılması değildir.”²⁰³

Medeni yargılama hukukunda kural olarak taraflarca getirilme ilkesi esas olduğundan²⁰⁴, itirazlara dayanak olan vakıaları mahkemeye taraflar getirecektir. Kanunun belirlediği istisnalar dışında hakim iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya iddia sebeplerini re’sen nazarı dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek hallerde dahi bulunamaz (m.75/f.1).

187. maddede yer almayan “zamanaşımı def’i”, bir ilk itiraz değildir. Yargıtay’a göre, zamanaşımı def’inin en geç ilk oturumda ileri sürülmesi gereklidir²⁰⁵. Elbette zamanaşımının ileri sürülebileceği bu süre, hakimin kendiliğinden göz önünde tutacağı ve kesin bir süre değildir. Zamanaşımı ilk itiraz olmadığından her zaman ileri sürülebilir fakat savunmanın genişletilmesi yasağı açısından, kabulü diğer tarafın rızasına bağlıdır²⁰⁶.

²⁰³ 9. HD. 24.12.1966 T., 12472 E., 11863 K. (Erciyeş R.B. / Açar O.Ş., İçtihatlarla Uygulamalı İş İşçi İşveren Mevzuatı, Ankara 1967, s. 16.

²⁰⁴ Karafakih, s. 74 vd.; Alangoya, İlkeler, s. 95 vd.; Bilge/Önen, s. 293.; Kuru, C.II., s. 1919 vd.; Üstündağ, s. 243 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özkes, s. 227 vd., 312-313.; Alangoya, s. 165 vd.; 219,220.

²⁰⁵ HGK., 13.2.1963 T., 4/51 E., 19 K.(IKID., Yıl. 3., S. 29., Mayıs 1963., s. 2153 vd.); 20.3.1968 T., 210 E., 151 K. (RKD., 1968., S. 6-7., s. 119,120).; 9. HD. 20.10.1986 T., 8304 E., 9317 K. (YKD. C. XIII., S. 5., Mayıs 1987., s. 724,725).

²⁰⁶ 1. HD. 9.9.1980 T., 9988 E., 10357 K. (YKD., Nisan 1981., s. 408).; Gökalp, Ş., Zamanaşımı Def’i Üzerine Bir İnceleme, Bursa Barosu Dergisi, Yıl. 6., S. 14., Şubat 1982, s. 7). Bkz. aşağıda IV.

İbraname ve ödeme belgeleri ise, maddi hukuk ve usul hukuku açısından etkilidir ve itiraz niteliği taşır²⁰⁷. Borçlar hukuku alanında bozucu yenilik doğuran bir hak olan takas beyanı da bir savunma aracıdır²⁰⁸. Takas ve mahsup talebi bir karşılık dava sayılsa da (m.204/l.), bunların mutlaka karşılık dava şeklinde ileri sürülmesine gerek yoktur²⁰⁹.

C- Sözlü Yargılama Usulünde Karşılık Dava

Karşılık dava (kanundaki adıyla, *davayı müteakibe*) ile ilgili hükümler 203 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Ayrıca sözlü yargılama usulüne ilişkin 480 ve 481. maddelerinde de karşılık davaya yer verilmiştir. Derdest olan asıl davada, davalının yine aynı mahkemede ve aynı dosyada (m. 14) davacıya karşı dava açmasına karşılık dava denir²¹⁰. Takas ve mahsup talebi karşılık dava şeklinde de ileri sürülebilir. Fakat yerleşmiş Yargıtay içtihatlarına göre, karşılık dava açmak şart olmayıp bunlar def'i olarak ileri sürülebilir²¹¹.

Genel mahkemede görülmekte olan bir davaya karşı açılacak karşılık dava, özel bir mahkemenin görevine girmekte ise, genel mahkemede bu karşılık davaya bakılamayacağından, özel mahkemede ayrı bir dava olarak açılması gerekmektedir. Fakat bunun tersi mümkündür. Yani, özel mahkemede görülen bir davaya karşı,

²⁰⁷ **Bozkurt**, s. 332.; "Tediye, hakkı ortadan kaldıran bir savunma aracı olup itiraz niteliğindedir. Bu itibarla itiraz mahkemeye kendiliğinden dikkate alınmalıdır..." 9. HD. 16.01.2001 T., 2000/15826 E., 2001/265 K. (Çimento İşveren, C. 15, S. 2, Mart 2001, s. 69).

²⁰⁸ **Eren**, s. 474.; **Ansay**, s. 245.; **Alangoya**, s. 221. *Alangoya*, "takas beyanıyla bir itirazın ileri sürülmesinden" söz etmekte ise de (bkz. **Alangoya**, s. 221), bu bir defidir. Çünkü davalının bunu açık bir beyanla kullanması gerekmektedir. Hakim, dava dosyasından anlaşılrsa bile bunu re'sen dikkate alamaz (**Üstündağ, S.**, Borçlar Hukuku Hükümlerine Göre Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettiği Özellikler, IHFM., 1959/1-4, s. 221.); **Ansay**, s. 245.; **Postacioğlu**, s. 258.; **Eren**, s. 474.

²⁰⁹ HGK. 12.4.1967 T., 280 E., 195 K. (RKD., 1967., No. 6., s. 87).

²¹⁰ **Onar/Belgesay**, s. 124.; **Berki**, s. 44.; **Ansay**, s. 244.; **Postacioğlu**, s. 257.; **Bilge/Önen**, s. 459.; **Aras, C./Arslan, L./Cesur, N.**, Hukuk Usulünde Davanın Açılmamış Sayılmasına Karar Verilen Haller, AD., Yıl. 76., S. 3., Mayıs-Haziran 1985., s. 708.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 512.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 318.

²¹¹ TD. 27.10.1970 T., 1769 E., 4024 K. (**Dalamanlı**, s. 58).

genel mahkemenin görevine giren bir dava karşılık dava olarak açılabilir²¹². İş Mahkemeleri de özel mahkemeler olduğuna göre, diğer şartlar mevcutsa, iş mahkemesinde görülen bir davaya karşılık dava açılabilmesi ve mahkemenin de bunu inceleyebilmesi her durumda mümkündür. Ayrıca, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.481/f.1 hükmü, sözlü yargılama usulüne tabi olan iş mahkemelerinde uygulama alanı bulmaz²¹³. Çünkü bu hükme göre; karşılık dava miktar veya değeri itibariyle mahkemenin görevini aşıyorsa, davanın tümü görevli mahkemeye gönderilir. Oysa, iş mahkemelerinin görevi, dava değerine göre belirlenmez (İşM. K. m.1).

Karşılık dava, ilk celsede açılabilir (m. 480)²¹⁴. Hatta istisnaen davalıya esasa cevap için mehil verilmiş, yahut ilk itirazların incelenip karara bağlanması ilk celsede mümkün olmamışsa, davalının bu süre içinde de karşılık dava açması düşünülebilir²¹⁵. Çünkü, 479. maddeye göre, iddia ve savunmaların ileri sürülüp açıklanması için önce ilk itirazların incelenmesi gerekmektedir. Mehil verilmesi durumunda da, henüz esasa cevap süresi dolmadığından karşılık davanın ilk celseden sonra da açılabilmesi gerekir. Zira karşılık dava, bir ilk itiraz olmayıp, açılma zamanına ilişkin süre, sözlü yargılama usulünde ilk itirazların tabi olduğu hak düşürücü süreye bağlı değildir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.187/b.8' de – karşılık davanın kabule şayan olmadığı iddiası-nın ilk itirazlar arasında sayılması da, bu olanağı engellememelidir. Çünkü, davacı, bu ilk itirazını karşılık davanın açıldığı celsede veya m.480 uyarınca ertelenen duruşmada yapabilir²¹⁶.

²¹² Tuncay, s. 223.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 513; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 319.

²¹³ Çenberci, s. 79.; Erdemir, s. 1898.

²¹⁴ Ansay, s. 392.; Kuru, Sözlü Yargılama Usulü, s. 922.; Akbayrak, s. 15.; Dalamanlı, s. 80.; Kurucu, s. 843.; Bozkurt, s. 23.

²¹⁵ Üstündağ'ın isabetle belirttiği gibi "Kanunumuz cevap süresine elastikiyet tanıdığı için bu imkanlardan yararlanmak mümkün olan hallerde karşı dava da uzatılan cevap süresi içinde ikame edilebilecektir". Üstündağ, s. 520.

²¹⁶ Bkz. Kuru, B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV., İstanbul 2001, s. 3942-3943.; Ersoy, s. 1065.

Doktrinde, sözlü usulde de karşılık davanın, asıl davaya ilişkin çağrı kağıdının tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde açılması, bu süre içinde açılmazsa karşılık davanın açılmamış sayılması gerektiği görüşü ileri sürülmektedir²¹⁷.

Bu fikre katılmıyoruz. Çünkü, karşılık dava, esasa cevap süresi içinde açılır (m. 203). Bu süre, yazılı yargılama usulünde dava dilekçesinin tebliğinden itibaren 10 gün; sözlü yargılama usulünde ilk celsedir. Bu konuda m.481/f.2 doğrultusunda ortaya koyulan görüşlerin iş mahkemeleri açısından uygulama alanı bulunmamaktadır. Aksi görüş, m.481/f.2 hükmünü, - yazılı usulde olduğu gibi, ilk davanın açıldığı sıradaki asıl dava dilekçesinin davalıya tebliğinden itibaren 10 gün içinde karşılık davanın açılması zorunluluğu- gibi algılamaktadır. Oysa bu hüküm farklı bir konuyu düzenlemektedir ve 1. fıkra hükmünden bağımsız değerlendirilmemelidir. 481/2. fıkra, "karşılık dava ile asıl davanın farklı mahkemelerin görev alanına girmesi sebebiyle, sulh mahkemesinde açılan bu davaların asliye hukuk mahkemesine gönderilmesi üzerine (m. 481/f.1), asıl davanın davacısının asliye mahkemesinden davalıya bir davetiye göndermesini, ve davalının bu davetiyenin tebliğinden itibaren 10 gün içinde karşılık dava açmasını, aksi halde karşılık davanın açılmamış sayılacağını" öngörmekte idi²¹⁸. Ancak, yukarıda belirtildiği üzere iş mahkemelerinin görevinin belirlenmesinde dava değerinin önemi olmadığı gibi, özel mahkeme olan iş mahkemeleri genel mahkemenin görevine giren karşılık davalara da bakabilecektir. Bu sebeplerle, m. 481/f.2. yoluyla asıl dava asliye hukuk mahkemesine gönderilmeyeceğinden karşılık davanın 10 gün içinde açılması da söz konusu olmayacaktır. Nitekim Yargıtay yazılı yargılama usulü ile sözlü yargılama usulünde karşılık davanın açılabilme süresi hakkında farklılığı vurgulayan bir içtihadında "*HUMK 203.maddesine göre davalı mukabil davasını cevap layihası ile birlikte yapabilir. Ancak 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 7. maddesi uyarınca iş mahkemelerinde sözlü yargılama usulü uygulanır. Bu nedenle*

²¹⁷ Günay, Şerh., s. 236.; Erdönmez, s. 87.; Başterzi, s. 194.

²¹⁸ Kuru, Sözlü Yargılama Usulü, s. 922.; Ersoy, s. 1066.; Bu yönde Neuchatel Usul Kanunu'ndaki düzenleme ve emsaller için bkz. Umar, B., Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun Mevaz Neuchatel Kantonundaki Tatbikatı, İstanbul 1967, s. 106., 122. Sulh hukuk mahkemelerinde artık sözlü yargılama usulü uygulanmadığından bu hükmün uygulanma alanı kalmamıştır.

*mütekabil davanın iş mahkemelerinde en geç ilk oturumda yapılması gerekir...*²¹⁹
sonucuna ulaşmıştır.

Doktrinde, sözlü yargılama usulünde karşılık davanın sözlü olarak açılabilceğini ileri sürenlerin²²⁰ yanısıra, diğer görüş ve Yargıtay, yazılı olarak açılması gerektiğini kabul etmektedir²²¹.

Karşılık dava, nitelik itibariyle asıl davadan müstakil bir dava olduğuna göre²²², (asıl) davanın açılmasına ilişkin kuralların burada da geçerli olması gerekir²²³. O halde, karşılık dava ancak yazı bilmeyen karşılık davacı tarafından sözlü olarak açılabilir. Bu arada m. 204. maddede karşılık dava sayılan takas ve mahsup talebi, karşılık dava yoluyla değil de; def'i olarak ileri sürülüyorsa bunların sözlü olarak beyan edilmesinin m. 479' a uygun olduğunu düşünmekteyiz.

Karşılık davanın süresinde açılmadığı yolundaki iddialar, ilk itirazlardandır.

²¹⁹ 9. HD. 2.4.1992 T., 1991/15659 E., 1992/3866 K. (*İş ve Hukuk*, Yıl. 29., S. 241., Haziran-Temmuz 1994, s. 27).; Ancak Yargıtay 1959 yılında verdiği bir kararında aksi görüştedir: "*Karşılık davanın İş Mahkemeleri Kanunu'nun 7 inci maddesi delaletiyle Usulün 481/2 maddesine göre 10 gün içinde açılması lazımdır. Dava arzuhalinin karşılık dava açana 9.1.959 da tebliğ edilip 10 günlük süre geçtikten sonra, 13.2.959 da cevap ve karşılık arzuhalinin verilmiş olmasına göre, mukabil davanın reddi doğrudur.*" 4. HD. 20.6.1959 T., 7580 E., 6728 K. (İplikçioğlu, s. 373).

²²⁰ Çünkü taraflar, ilk oturumda bütün iddia ve savunmalarını sözlü olarak bildirebilirler (m. 479). *Kuru*, C. IV., s. 3942.; *Akbayrak*, s. 15.; *Dalamanlı*, s. 80.

²²¹ *Başterzi*, s. 195.; *Erdönmez*, s. 87.; *Bozkurt*, s. 23.; HGK. 5.3.1975 T., 7/263 E., 279 K. (*Ozanalp*, s.894.).

²²² "*Karşılık dava, müstakil bir davadır. Asıl (ilk) dava ile birlikte görülmesine rağmen, karşılık dava ilk davadan bağımsızdır...*" 9. HD. 24.1.1994 T., 1993/11781 E., 1994/374 K. (*Bozkurt*, s. 25).

²²³ Nitekim Hukuk Genel Kurulu, karşılık davanın açılmasına ilişkin kararında, sözlü yargılama usulünde davanın açılmasına dair m.474'e atıf yaparak, vekilin yazılı isteği bulunmaması sebebiyle karşılık davayla ileri sürülen talebin kabulüne imkan olmadığını belirtmiştir. HGK. 5.3.1975 T., 7/263 E., 279 K. (*Ozanalp*, s. 894).

Süresinde ileri sürülmedikçe mahkemece re'sen dikkate alınamaz²²⁴. Karşılık davanın açılması üzerine hakim, davacının cevap verebilmesi için duruşmayı başka bir güne ertelerse, davacı ilk itirazını bu duruşmada da ileri sürebilir²²⁵. Hukuki dinlenme hakkının kullanılabilmesi için, 480. maddede hakime verilen takdir yetkisinin, davacıya bu sürenin tanınması yönünde kullanılması gereklidir. Yargısal bir temel hak, davanın kısa sürede tamamlanması endişesiyle ihlal edilmemelidir. Bu şekilde karşılık davaya cevap veren davacı (karşı davalı) karşılık davaya yönelik ilk itirazlarını ve esasa ilişkin cevaplarını birlikte beyan etmelidir.

IV. Sözlü Yargılama Usulünde İddia ve Savunmayı Genişletme ve Değiştirme Yasağı

A- Genel Olarak

İddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağı 482. maddede, sözlü yargılama usulüne özgü biçimde düzenlenmiştir. Sözlü yargılama usulünde taraflar iddia ve savunmalarını ilk celsede ileri sürüp açıklayabilirler (m. 479). Bu beyanlar tutanağa geçirilir. Tarafların bildirdikleri iddia ve savunmaların ilk celsede tutanağa geçirilmesiyle, genişletme ve değiştirme yasağı da başlamış olur. Artık bu aşamadan sonra, kanundaki istisnalar (islah, feragat, karşı tarafın rızası, müddeabihin temliki) hariç, zapta geçen iddia ve savunmalar, değiştirilip genişletilemez (m. 482). Davalı, cevap vermek için ilk celseyi beklemeyip daha önce bir cevap layihası sunmuş olsa da, ilk celsede bu cevaplarını değiştirebilir veya yeni vakıalar ekleyebilir, davacı da dava dilekçesinde ileri sürdüğü iddia ve taleplerini değiştirip genişletebilir²²⁶. Fakat iddia ve savunmanın tümünün birlikte ileri sürülmesi gerektiğinden, bir kısım savunma sebeplerinin saklı tutularak, sonradan ileri

²²⁴ 4. HD. 10.10.1936 T., 2289 E., 1823 K. (Köprülü, s. 15).; HGK. 23.9.1953 T., 3/102 E., 105 K. (İplikçioğlu, s. 372).; Önen, s. 175.; Bilge/Önen, s. 462.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 517.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 320.; Üstündağ'a göre, esasa cevap süresi içinde açılmayan karşılık davanın ilk itiraz olarak ileri sürülmesi zorunlu değildir. Çünkü hakim, kanunun belirlediği bu süreyi resen dikkate almalıdır. Üstündağ, s. 521.

²²⁵ Kuru, C.IV., s.3943.; Aras/Arslan/Cesur, s. 710.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 518.; Ersoy, s. 1065.; Bozkurt, s. 24.

²²⁶ Kuru, C.II., s. 1802.

sürüleceğine dair beyanların savunmayı genişletme niteliğinde olduğuna şüphe etmemek gerekir²²⁷

Yazılı yargılama usulünde bu yasak, davacı açısından davanın açılmasıyla (m. 185/II); davalı bakımından ise, cevap dilekçesinin davacıya tebliği ile başlamaktadır (m. 202/2)²²⁸.

Sözlü yargılama usulünde, esasen yasağın başlama anı için önemli olan iddia ve savunmaların “tutanağa geçirilmesi” işlemidir. Kural olarak Kanun 479. maddede iki tarafın iddia ve savunmalarını “ilk celsede” bildirmelerini öngörmektedir. Ancak bunun için öncelikle ilk itirazların hadiseler gibi çözümlenip karara bağlanması gerektiğinden, bu aşama geçirilene kadar taraflar iddialarını ileri sürmeye mecbur değildir (m. 479). Sözlü yargılama usulünde 478 ve 479. maddelerin getirdiği esas uyarınca, ileri sürülen ilk itirazların incelenip karara bağlanmasıyla iddia ve savunmaların ilk (ve aynı) celsede beyan edilmesi gerekmektedir. Bu esasa uygun olmamakla beraber, ilk itirazların incelenmesi ilk oturumda gerçekleşmemişse, iddia ve savunmaların diğer celsede beyan edilerek tutanağa geçirilmesi söz konusu olacağından, iddia ve savunmanın genişletilmesi/ değiştirilmesi yasağı da o celsede başlayacaktır. Bu sebeple, sözlü yargılama usulünde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının mutlaka ilk celsede başladığı yönünde bir genelleme yapmak mümkün olmamaktadır.

İddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı, kural olarak tarafların belli bir usul kesitine kadar tüm iddia ve savunma sebeplerini mahkemeye sunmalarını

²²⁷ “ Dilekçede bir kısım savunmanın yapıp gerisinin mahfuz tutulduğu yolundaki iddia kabule şayan değildir.” HGK. 23.9.1964 T., 935/4 E., 565 K. (İş ve Sigorta, Ocak 1965., S. 22., s. 16, 17). 9. HD. 31.5.1968 T., 13901 E., 8494 K. (IKİD. 1968/93., s. 6387).

²²⁸ Ne var ki, *Günay*, sözlü yargılama usulünde m. 202'yi esas alarak ortaya koyduğu açıklamalarında “Davalı davaya karşı sözlü olarak cevap verse de cevap dilekçesinde ...bütün savunma ile sebeplerini birlikte bildirmeye mecbur bulunmaktadır. Zira, davalı cevap dilekçesini karşı tarafa tebliğ ettirdikten sonra onun izni olmaksızın savunma sebeplerini genişletemez ve değiştiremez. Bunun istisnası iş davaları yönünden sadece ıslah durumudur.” demektedir (*Günay*, Şerh., s. 235). Yazılı yargılama usulünde savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına ilişkin bu maddenin, sözlü yargılama usulünde yeri yoktur. 482. madde hükmü oldukça açık olup, bu görüşe itibar edilemez.

öngören teksif ilkesinin sonucudur²²⁹. Aslında sözlü yargılama usulünde layihalar teatisi yoktur²³⁰ ve yazılı yargılama usulünün aksine, davalının cevap layihasını bölünmüş ve belirli bir usul kesiti içinde vermesi zorunluluğu getirilmemiştir²³¹. Bu esas, *Üstündağ*'ın ifadesiyle²³², sözlü yargılama usulünde “şifahi muhakemenin vahdeti, bölünmemesi kuralının” hakim olması sebebiyle muhakemenin tüm safhalarının aynı değerinde sayılmasının bir gereğidir.

Bu şekilde bölünmüş ve belirli usul kesitleri esasına dayanmamakla birlikte, 482. madde uyarınca teksif ilkesi, sözlü yargılama usulünde de esastır. Bu ilkenin uygulanması bakımından sözlü usulde getirilen kural, ilk celsede iki tarafın iddia ve savunmalarının zapta geçirilme anı olarak belirlenmiştir. Bu ilkenin geçerli olmaması halinde, sürekli yeni vakıaların davaya dahil edilerek davanın gereksiz uzatılması ve sürüncemede kalması sözlü yargılama usulünün işlevine de aykırı olacağından, teksif ilkesi sözlü usulde daha etkin ve önemli bir araçtır.

Iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamı, yazılı yargılama usulünde olduğu gibidir. Dava sebepleri (vakıalar) ile talep sonucunun değiştirilmesi veya genişletilmesi, yasak kapsamındadır²³³. Yeni delil ibrazının yasak kapsamında olmadığı, 482. maddenin son cümlesinde “*Fakat (taraf) tahkikat bitinceye kadar neticeyi iddialarını teyit için yeni delil ibraz ve ikame edebilirler*” hükmüyle ortaya konulmuştur²³⁴. Ancak burada dikkat edilecek husus,

²²⁹ **Karafakih**, s. 77 vd.; **Ansay**, s. 156 vd.; **Üstündağ**, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi, s. 126.; **Berkin**, s. 148 vd.; **Alangoya**, İlkeler, s. 4., **Üstündağ**, s. 525 vd.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 244 vd.; **Alangoya**, s. 167.

²³⁰ **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 911.

²³¹ Yine sözlü usulde ilk itirazların ileri sürülüp incelenmesi, tarafların iddia ve savunmalarını ilk celsede karşılıklı olarak beyan edebilmeleri ve hatta delillerini dahi bu oturumda sunabilmeleri öngörülerek (m. 479) yargılama birbirinden bağımsız usul kesitlerine bölünmemiştir.

²³² **Üstündağ**, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi, s. 88.

²³³ **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 916.; **Berkin**, s. 149 vd.; **Postacıoğlu**, s. 373 vd.; **Bilge/Önen**, s. 467 vd.; **Üstündağ**, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi, s. 50 vd.; **Önen**, s. 159 vd.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 295 vd., 311 vd., 441.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 301-302, 327..

²³⁴ “...*Tevsi keyfiyeti bir davada iddia ve müdafaaya münhasır olup dava intaç oluncaya kadar deliller ikame olunabileceğinden...delillerin kaffesini (tamamını) tetkik etmeden...karar*

yeni delillerin önceden ileri sürülen iddialar ve vakıaların kanıtlanmasına yönelik olmasıdır. Eğer yeni delilin ibrazı ile yeni bir vakıa da yargılamaya katılıyorsa, artık bu yolla iddia ve savunma genişletilmiş demektir²³⁵.

Asıl davadan sadece açılış şekli ve zamanı bakımından farklı olan ancak bağımsız bir davanın tabii olduğu hükümlere bağlı olan karşılık dava için de bu yasak geçerlidir²³⁶.

Yargıtay kararlarıyla ortaya konulduğu üzere, ilk cesede esas hakkında savunmada bulunulduktan sonra, zamanaşımı definin ikinci celsede ileri sürülmesi, savunmanın genişletildiği iddiasıyla karşılanabilecektir²³⁷.

İş Mahkemeleri Kanunu m. 10 uyarınca, idari yoldan davanın açılması halinde; davacı, davanın ve davacılık sıfatının tespiti amacıyla çağrıldığı duruşmada, idari başvuru dilekçesindeki taleplerle yetinebileceği gibi, başvuru dilekçesinde yazılı taleplerle sınırlı olmaksızın yeni taleplerini de bildirebilir²³⁸. Bu esnada davanın değiştirilmesi yada genişletilmesinden söz edilemez. "*İş Mahkemeleri Kanununun 10 uncu maddesine göre idari merciler yolu ile açılan bir davada yargılama sırasında ek isteklerde bulunması iddianın genişletilmesi değildir*"²³⁹. Davacının davasının tespiti ile bu yöndeki beyanı ve talepleri tutanağa geçirilip imzası alındıktan sonra artık davanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı başlar. Tutanağa geçirme işleminin ardından, daha önce idari makam yazısındaki miktar ve kalemlerle bağlı kalan davacı başka bir talep ileri süremeyecek; evrakta yer alan taleplere yenilerini

verilmesi yolsuz görüldüğünden hükmün bozulmasına karar verildi." İİD. 20.7.1951 T., 3792 E., 3809 K. (Köprülü, s. 21).

²³⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 231.; Ayrıca bkz. aşağıda Delillerin İleri Sürülmesi (§ 6., I.).

²³⁶ Üstündağ, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi, s. 224.

²³⁷ HGK. 13.2.1963 T., 51 E., 19 K. (Uygur, T./Dönmez, İ./Kars, B., Tatbikatta Açıklamalı ve İçtihatlı İş Davaları, İstanbul 1974, s. 77.); HGK. 20.3.1968 T., 9-210 E., 151 K. (İplikçioğlu, s. 374.); 2. HD. 5.11.1974 T., 6634 E., 6527 K. (Dalamanlı, s. 46 vd.).

²³⁸ Bkz. §4, I., B.

²³⁹ 9. HD., 14.2.1969 T., 14504 E., 1662 K. (İplikçioğlu, s. 364, 365.). Aynı yönde 9. HD. 9.12.1969 T., 8148 E., 11629 K. (İplikçioğlu, s. 365.); 9. HD. 12.6.1967 T., 5416 E., 5493 K. (Egemen, s. 226, 227.); 9. HD. 21.4.1969 T., 1253 E., 4700 K. (İHD. C.I., S. 6., Haziran 1969., s. 584.); Uygur, s. 580.

ekleyen davacı da bu şekilde zapta geçen taleplerden başkasını isteyemeyecektir²⁴⁰.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, emredici olmayıp hakim tarafından kendiliğinden göz önüne alınmaz. Karşı tarafın iddia veya savunmanın genişletilmesine rıza göstermemesi halinde, ileri sürülen yeni vakıalar inceleme konusu yapılamaz. Kanunda bu husus "iki taraf ittifak etmedikçe..." ibaresiyle hükme alınmıştır. İddia veya savunmanın genişletilmesine diğer tarafın rızası, zımni veya açık olabilir²⁴¹. Belki, kanunda diğer tarafın açık muvafakatı aransa, söz konusu yasağa daha çok riayet edilebilir. Çünkü diğer taraf, kendi lehine olmasına rağmen, bu yasağın ihlal edildiği iddiasını bilgisizlik, dikkatsizlik v.b. sebeplerle ileri sürmeyebilir. Bunun sonucunda iddia veya müdafaanın genişletilmesine / değiştirilmesine zımnen rıza gösterilmiş olacağından yeni vakıalar, talepler yargılamaya katılabilecektir.

B- İddia ve Savunmayı Değiştirme ve Genişletme Yasağının İstisnaları

Feragat (m. 91), ıslah (m. 83 vd.), karşı tarafın rızası ve dava konusunun el değiştirmesi (m.186) halleri, kanunda iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağının istisnaları olarak belirlenmiştir (m. 185, 186, 202, 482).

91. maddenin tanımıyla *feragat*, iki taraftan birinin istem sonucundan vazgeçmesidir. Feragat yoluyla bir talebin genişletilmesi değil, daraltılması ya da ortadan kaldırılması söz konusu olduğundan, bunu niteliği itibariyle zaten iddia ve savunmayı genişletme olarak değerlendirmek olası değildir.

²⁴⁰ "5521 sayılı Kanununun 10 ncu maddesine göre çağrılan davacı evrakta yazılı ihbar ve kıdem tazminatı için davacı olduğunu bildirmiş ve bu kalem istekler dışında herhangi bir isteği bulunduğunu bildirmemiştir. Bundan sonra yargılama sırasında hafta ve genel tatil ücretleri, yıllık ücretli izin...istediğini bildirmiştir. Bu istek davalı tarafça kabul edilmemiştir. Gerçekten anılan istekler iddianın genişletilmesi niteliğindedir..." 9. HD. 21.9.1970 T., 7324 E., 8904 K. (Uygur, s. 586).

²⁴¹ Berkin, s. 149.; Postacıoğlu, s. 391.; Bilge/Önen, s. 472.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 313.; Üstündağ, s. 541 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 328.

Istisnalardan biri olan *ıslah*, davanın her iki tarafınca yapılabilir. Bir tarafın usule ilişkin işlemini düzeltbilmesi için karşı tarafın rızasına ya da hakimin onayına gerek yoktur. Islahın unsurlarını, amacını ve yapılışını ortaya koyan bir tanıma göre “*ıslah, karşı tarafın iznine veya yargıcın onamına bağlı olmaksızın, bir tarafın usule ilişkin olarak yaptığı işlemleri, gerekli giderleri vermek koşuluyla, yasada belirtilen süre içerisinde yöntemine uygun olarak tamamen veya kısmen düzeltilmesini sağlayan hukuksal bir çaredir.*”²⁴² Her taraf davada ancak bir kere ıslah hakkını kullanabilir (m. 83).

83. maddenin ilk cümlesinde açıkça yer verildiği üzere, ıslah edilebilecek işlemler ancak usulle ilgili işlemler olup taraflar maddi hukuka ilişkin işlemleri ıslah yoluyla düzeltmezler. Söz konusu usulü işlemler, kısmen veya tamamen ıslah edilebilirler (m. 83). Bu ayrımda belirleyici olan, davanın bütünlüğü olup, işlemin bütünlüğü değildir. Yani tek bir usul işleminin tümüyle veya kısmen değiştirilmesi değil; dava dilekçesinden itibaren tüm işlemlerin değiştirilmesi, dava dilekçesinin iptali ile yeni bir dava dilekçesi verilmesi söz konusudur ve bu yönüyle tamamen ıslah yoluna sadece davacı başvurabilir²⁴³. Davanın tamamen ıslah edilmesi halinde ıslah olunan dava, ilk dava tarihinde açılmış sayılır ve zamanaşımı da bu tarihte kesilmiş sayılır²⁴⁴.

Islah, iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağının bir istisnası olduğuna göre, bu yasağa tabi olmayan hususlarda ıslah yoluna gitmeye de gerek yoktur. İlk itirazların ileri sürüleceği zaman yasa tarafından hak düşürücü süreyle belirlendiğinden daha sonra ıslah yoluyla ilk itirazlar ileri sürülemez. Deliller ıslah yoluyla değiştirilebilirse de, ikinci tanık listesi verme yasağı ıslah için de geçerliliğini korur (m. 274).

²⁴² **Yılmaz, E.**, Medeni Yargılama Hukukunda Islah, Ankara 1982, s. 27.

²⁴³ **Yılmaz**, Islah, s. 39, 40.; **Erdemir, İ.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C.I., Ankara 1998, s. 687, 688; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 522; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 346; **Alangoya**, s. 237

²⁴⁴ 2. HD. 10.3.1978 T., 1486 E., 1892 K. (**Erdemir, C.I.**, s. 691).

Yürürlükte olduğu sürece eleştirilere uğrayan, ıslah yoluyla müddeabihin arttırılamayacağına dair m.87/c. 4 hükmü Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildiğinden eksik harcın tamamlanması kaydıyla, artık müddeabih arttırılabilecektir²⁴⁵.

Islah, her iki tarafın hazır bulunduğu duruşmada sözlü olarak yapılabilir (m.85). Bu takdirde sözlü ıslah beyanının tutanağa geçirilmesi ve 151. madde uyarınca okunarak ıslah eden tarafça imzalanması gereklidir. Islah duruşma dışında yapılıyor veya diğer taraf duruşmada hazır değilse ıslah, mahkemeye iki nüsha dilekçenin verilmesiyle yapılır ve bir nüsha karşı tarafa tebliğ edilir (m.85). Islahın yapılması, karşı tarafın kabulüne bağlı olmadığından, dilekçenin tebliğ edilmemesi ıslahın geçerliliğini etkilemez.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 88. maddesi, davasını tamamen ıslah eden davacının karşı tarafın hazır bulunduğu oturumda sözlü olarak ıslah beyanını açıklamışsa, açıklamanın yapıldığı tarihten; diğer halde ıslah isteminin karşı tarafa bildirildiği tarihten itibaren 3 gün içinde yeni bir dava dilekçesi vermesini düzenlemiştir. Aynı maddeye göre, bu işlem yerine getirilmezse dava iptal olunur. Davanın iptal olunmasından maksat, ilk dava dilekçesi ve buna bağlı olarak daha sonra yapılan usul işlemlerinin iptalidir. Bir bakıma dava hiç açılmamış sayılır ve davanın açılmasıyla meydana gelen sonuçlar ortadan kalkar²⁴⁶.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 185. maddenin atfıyla m. 186'da düzenlenen *müddeabihin temlik*i (dava konusunun devri), 185. maddenin atfıyla iddia ve savunmayı değiştirme ve genişletme yasağının bir istisnası olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, dava açıldıktan sonra taraflardan biri dava konusu olan malı veya hakkı bir başkasına devrederse, karşı taraf (davacı) dilerse devredenle arasındaki davadan vazgeçerek davasını devralana yöneltir. Ya da, devredenle arasındaki mevcut davayı tazminat davasına çevirir. Kanunen verilmiş bir hakkın kullanılması suretiyle davayı devralana yöneltten davacıya karşı elbette davanın değiştirildiği iddiasında bulunmak mümkün değildir²⁴⁷. Davacının bu seçimlik hakkın kullanılmasıyla davanın devralan yeni davalıya yöneltmesi sonucunda, eski davalı için başlayan savunmayı genişletme yasağı, yeni davalı için

²⁴⁵ 20.7.1999 T., 99/1 E., 99/33 K. (RG. 4.11.2000 T., 24220 S.).

²⁴⁶ Yılmaz, Islah, s. 283 vd.

²⁴⁷ Üstündağ, İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi, s. 193.

de geçerli olmakla beraber, yeni davalı şahsi savunma sebeplerini, def'ileri ileri sürme hakkına sahiptir. Bu yeni savunma sebeplerini kanıtlamaya yarar yeni delillerin de ileri sürülmesi tabiatıyla mümkündür.

Davacının dava olunan şey veya hakkı devretmesi halinde ise, Yargıtay, devralan kişinin önceki davacı yerine geçerek davaya devam edebileceği görüşündedir²⁴⁸.

Iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirmeye ilişkin yasak emredici olmadığından karşı tarafın rızası yada yasağın ihlal edildiğini ileri sürmemesi halinde yeni vakıalar, iddia ve savunma sebepleri davaya dahil edilebilir ve mahkemece incelenir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 185/2'de davacının, karşı tarafın rızası ile davasını değiştirip genişletebileceği düzenlenirken; bu hükme paralel şekilde m. 202 hükmü ile davalının savunma sebeplerini davacının muvafakatı ile değiştirip genişletebileceği öngörülmüştür.

Karşı tarafın rızası açık yada örtülü olabilir. Söz konusu yasak kapsamına giren bir hususun ileri sürülmesine diğer taraf itiraz etmezse, iddia veya savunmanın değiştirilmesine rıza gösterildiği kabul olunur.

Bu yasak kapsamına dahil bir hususun ileri sürülmesi halinde, diğer tarafın buna karşı yönelttiği beyanın neyi ifade ettiği açıklıkla belirlenmelidir. Karşı tarafın itirazı, iddia ve savunmanın değiştirildiğine dair bir itiraz mıdır? Yoksa bu niteliği taşımadan, ileri sürülen vakıanın esasına ilişkin bir cevap ya da itiraz mıdır? Bu durumun mahkemece doğru tahlil edilmesi, hatta davayı aydınlatma ödevi gereğince bunun tarafa açıklattırılması gerekebilir (m.75). Örneğin Yargıtay 4. HD., davacının, "...burada zamanaşımı söz konusu olamaz. Davalının itirazı yersizdir" şeklindeki beyanını, "zamanaşımının ileri sürülmesine davacının muvafakat etmediği" yönünde değerlendirerek hüküm tesis eden mahkeme kararını bozmuştur²⁴⁹.

²⁴⁸ HGK. 29.01.1964 T., 1/26-78 (IKİD 1964/43, s. 3077 vd.); HGK. 25.4.1984 T., 1982/1-267 E., 1984/474 K. (Erdemir, C.I., s. 876); 1. HD. 07.6.1995 T. 7777 E., 8453 K. (YKD. 1996/1, s. 14).; Karşıt görüş, Erdemir, C.I., s. 872, 873.; bu yönde bir karar için bkz. 13. HD. 20.4.1981 T., 1420 E., 2974 K. (YKD. 1982/12, s. 1674)

²⁴⁹ 4. HD. 23.1.1981 T., 1980/11363 E., 1981/451 K. (YKD., C. VII., S.10., Ekim 1981, s. 1268.).

Gerçekten burada davacının, zamanaşımı süresinin dolup dolmadığını tartışarak işin esasına yönelik bir itiraz mı ileri sürdüğü, yoksa zamanaşımı definin süresinde yöneltmediği için savunmanın genişletildiği iddiasında mı bulunduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Oysa her iki ihtimalin sonuçları farklıdır. Davacı, zamanaşımı def'i süresinde yapılmadığından savunmanın genişletilmesine rıza göstermiyorsa, mahkeme davalının bu def'ini inceleyemez ve dikkate alamaz. Eğer "burada zamanaşımı söz konusu olamaz" şeklindeki beyan gerçekte zamanaşımının dolmadığına dair bir cevapsa artık bu, davacının, savunmanın genişletmesine rıza gösterdiği ve sorunu esas itibarıyla tartışmaya geçtiği anlamına geleceğinden mahkeme mevcut delil ve vakıalar doğrultusunda yapacağı değerlendirme ile zamanaşımı süresinin geçip geçmediğini belirleyecek ve bu yönde bir karar verecektir. Bu arada hemen belirtelim ki; davalının ileri sürdüğü zamanaşımı savunmasına karşılık, davacının zamanaşımının dolmadığına dair vakıalar, sebepler ileri sürmesi iddianın genişletilmesi değildir. Elbette bir tarafın ileri sürdüğü iddiaya karşı, diğer taraf savunmaya girişerek cevap verebilecektir.

§ 5. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNDE TAHKİKAT

I. Tahkikatın Yapılması

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun sözlü yargılama usulüne ilişkin 6. Bab'ında 478 ila 482. maddeleri içeren İkinci Kısım, "Tahkikat" a ayrılmıştır. Yazılı yargılama usulünde 213 vd. maddelerinde düzenlenen tahkikat aşamasına, esasen dilekçelerin verilmesi aşaması tamamlandıktan sonra geçilir. Fakat sözlü yargılama usulünde, yazılı usuldeki gibi layihaların teatisi aşaması bulunmamaktadır. Davacının dava dilekçesinin davalıya tebliğinin ardından yazılı yargılama usulündeki gibi belirli bir süre içinde davalının da cevap dilekçesi vererek usule ve esasa ilişkin savunmalarını bildirmesi gerekli değildir. Taraflar belirlenen ilk celsede ilk itirazlarını, iddia ve savunmaları ile delillerini sunabilirler (m. 478-479). Kanunda tahkikat başlığını taşıyan İkinci Kısım'dan ayrı olarak Üçüncü ve Dördüncü Kısımlarda düzenlenen "Hadise" ve "Delillerin İncelenmesi" ile ilgili hükümler de aslında tahkikat aşamasına dahildir. Buna göre tahkikat, iddia ve savunmaların ardından taraflar arasında çekişmeli bulunan hususların hükmün verilebilmesi için aydınlığa kavuşturulması ve bu amaçla delillerin gösterilip incelenmesini içeren ve sözlü

yargılama aşamasına dek süren bir yargılama safhasıdır. Tahkikat boyunca, tarafların ileri sürdükleri vakıaların doğruluğu soruşturulup araştırılır.

Kural olarak sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş yargılamasında İş Mahkemeleri Kanunu m.7'de özel olarak öngörülen zorunlu sulh teşebbüsü de, tahkikat için belirlenen ilk oturumda yapılır ve bunun sonuca ulaşmaması halinde tahkikata geçilir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun ıslahın yapılabileceği süreyi düzenleyen 84. maddesinde "tahkikata tabi dava" ile "tahkikata tabi olmayan dava" ayırımına yer verilmiştir. Yine 183, 213 vd., 375 vd. maddelerinde tahkikat hakiminden söz edilmektedir. Ancak mahkemeler teşkilatımızda hukuk mahkemeleri, asliye ticaret mahkemeleri dışında tek hakimli olduklarından, tahkikat ve yargılama aynı hakim tarafından yerine getirilmektedir. Ticaret mahkemelerinde tahkikatla görevli hakim, tahkikat safhasında iddia ve savunmaları tespit edip, uyuşmazlık konusuna ilişkin olarak tarafların gösterecekleri delilleri toplayıp inceledikten sonra, dosyayı yargılama için kurula (heyete) sevk eder. Tahkikat hakimi, ancak kanunda açıkça görevlendirildiği işleri yapabilir.²⁵⁰

Madde 181/son cümleye göre, tahkikat ve yargılamanın birlikte yürütülmesi mümkündür. Uygulama da bu yöndedir.

II. Oturumlar

A- Genel Olarak

Oturum (celse), mahkeme önünde yapılan tahkikat ve yargılama işlemleri için belirlenmiş zaman dilimi, duruşma ise oturumlarda yapılan işlemlerdir.²⁵¹

Yargılama aleni celsede yapılır (Anayasa m. 141, HUMK m. 149) ve duruşmanın aleni yapıldığı tutanağa yazılır (m. 151/2). Duruşmanın disiplini sağlamak hakime aittir (m. 150/1). Hakim gerektiğinde taraflardan her birini söz

²⁵⁰ Erdemir, C. I., s. 696.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 321.

²⁵¹ Ansay, s. 160; Bilge/Önen, s. 302.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 322; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 332.

söylemekten yasaklayabilir ve duruşma disiplini bozan her şahsı derhal mahkemeden çıkartır (m. 150/2).

Adli tatilde de bakılan işler (m.176) dışında, adli tatilde duruşma yapılmaz (m.81). Kural olarak iş günü ve mesai saatleri dışında duruşma yapılmaz. Ancak mesai saatleri içinde duruşmaların hepsi tamamlanamamışsa mesaiden sonra da duruşmalara devam edilebilir. Keşif ve delil tespiti gibi zorunlu ve acele işler resmi çalışma saatleri dışında yapılabilir (m. 81).

B- Tarafların Duruşmaya Çağrılması

Davanın açılması üzerine, mahkemece taraflar ilk duruşmaya davet edilirler. Davetiyeler, asliye mahkemelerinde yürürlükte olan kurallara göre düzenlenir ve tebliğ edilir (m. 476). Çağrı kağıtlarında tarafların belirlenen günde mahkemede hazır bulunmazlarsa tahkikata yokluklarında devam edileceği bildirilir (m.213/2). 3156 sayılı Kanunla düzenlenen 213. maddedeki bu ihtar ile, gıyap müessesesinin kaldırılması sonucunda, artık gelmeyen tarafa gıyap kararı tebliğ edilmeden tahkikata yokluğunda devam edilebilmesi imkanı sağlanmıştır.

Davalının gerçek veya seçmiş olduğu ikametgâhı, mahkemenin bulunduğu şehirde ise, duruşma günü ile davetiyenin tebliğ tarihi arasında en az iki gün bulunmalıdır (m.477/f.1). Acele hallerde bu süre mahkeme tarafından azaltılabilir (m.477/f.2. ilk cümle). Bu sürelerin yazılı yargılama usulüne nazaran kısa tutulmuş olması çabukluk ilkesinin gerçekleşmesine hizmet eder. Eğer davalı, mahkemenin bulunduğu şehir dışında oturuyorsa, süre bu uzaklık göz önünde tutularak mahkemece belirlenir (m.477/f.2. son cümle).

Sözlü yargılama usulünde, yazılı usulde olduğu şekilde davalının cevap süresi içinde yazılı olarak cevap verme yükümlülüğü bulunmayıp, cevaplarını ve ilk itirazlarını sözlü olarak bu ilk celsede ileri süreceğinden (m.478), ayrıca karşılık davasını da yine bu celsede (m.480) açacağından, hukuki dinlenme hakkının kullanılabilmesi için konuyla ilgili hükümlerin ayrı bir önemi bulunmaktadır²⁵². Aynı

²⁵² "...Kanunun 473 ve devamında yer alan "şifahi usulü Muhakeme"ye ait hükümlere göre ise, taraflara oturum gününü bildirir davetiye tebliğ edilmesi ve bu suretle "duruşma açılması" zorunludur. Taraflara oturum günü tebliğ edilerek duruşma açılmadan, istisna oluşturan

önem, iddialarını etraflıca ilk celsede ortaya koyacak olan davacı açısından da geçerlidir.

Eğer davayı iki taraf birlikte açıyorlarsa, davete gerek yoktur (m. 474/son cümle).

C- Duruşma Tutanaqları

Duruşma tutanaklarının nasıl tutulacağı ve içeriği 151. maddede belirlenmiştir: Tahkikat ve yargılama sırasındaki tüm işlemler hakimin gözetiminde zabıt katibi tarafından tutanağa geçirilir (m. 151/1). Tutanaқта, mahkemenin hakim (hakimlerin) isimleri, tahkikat ve yargılamanın yapıldığı yer, oturumun açıldığı gün ve saat, iki taraf ve vekillerinin adları, yapılan muhakeme ve işlemler, iki tarafın sundukları belgeler, yargılamanın aleni yapıldığı ya da aleniyetin ne sebeple kaldırıldığı, tarafların ikrar, sulh ve kısmen veya tamamen feragata dair beyanları, özetle tarafların iddia ve savunmaları, tanık ve bilirkişi beyanları, uyuşmazlık konusunun keşif ve muayenesi yapılmışsa rapor özeti ve verilen karar ve bu kararın nasıl tefhim edildiği yazılır (m. 151/2). Tutanağa eklendiği açıklanan belge ve dilekçelerin içeriği de duruşma tutanağı metni hükmündedir (m. 151/3). Ayrıca talimat üzerine talimatın yazıldığı mahkeme tarafından tutulan tutanaklar da duruşma tutanağı niteliğinde olup, bunların da her sayfasının hakim ve zabıt katibi tarafından imzalanması gereklidir²⁵³.

Hakim tarafından izin verilmedikçe iki taraf veya vekilleri beyanlarını bizzat dikte ettirerek yazdıramazlar. Hakim (mahkeme başkanı), bu beyanları özetle ve açıkça söyleyerek tutanağa yazdırır (m. 151/4).

Tanıklar ve bilirkişinin ifadeleri ile iki tarafın ikrar, sulh ve feragatine ilişkin kısımlar bu kişilerin huzurunda okunarak kendilerine imzalatılır (m. 151/son f.)

anılan Yasanın 477/3. madde ve fıkrasındaki aranan usuli koşullar da yerine gelmediği halde, evrak üzerinden yapılan inceleme ile yazılı biçimde hüküm kurulması usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.” 10. HD. 8.10.1998 T., 6800 E., 6529 K. (Günay, Şerh, s. 241).

²⁵³ Ertuğrul, M., Duruşma Tutanağı, Mahiyeti ve Önemi, ABD. 1974/3., s. 475.

Sözlü yargılamanın yapılış şekli ancak tutanak ile kanıtlanır (m. 153). Duruşma tutanaklarının delil gücü bulunmaktadır ve m. 151/3'e göre tutanağa eklenen bu tür belgeler de duruşma tutanağıyla aynı delil gücüne sahiptir. Fakat duruşmada beyan edilen bir ifadenin delil olarak kullanılması ya da hükme esas alınarak gerekçe gösterilmesi ancak tutanağın maddede belirlenen şekil şartlarına uyularak tutulmasına bağlıdır. İkrar, sulh, feragat gibi kısımların tarafların huzurunda okunarak imzalatılması da işlemin geçerlik şartıdır²⁵⁴. Duruşma tutanağının kanuni şekil şartlarını taşıması, bunları inceleyen mercie yargılamanın yürütülmesi ve yapılan işlemler konusunda tam, güvenli ve açık şekilde bilgi vermesi bakımından da önemlidir. Oturum sonunda duruşma tutanağı hakim ve zabıt katibi tarafından imzalanır (m. 152). Bu kişiler tarafından imzalanmamış tutanaklar delil niteliği taşımazlar.²⁵⁵

III. Tarafları Sulhe Teşvik

İş Mahkemeleri Kanunu m.7/f.1' e göre, birinci celsede mahkemenin yapacağı ilk iş, tarafları sulhe teşvik etmektir. Yargıtay da, yargılamanın bir parçası olarak ön işlem niteliğindeki bu aşama tamamlanmadan, iddia ve savunmanın ileri sürülmesi dahil, yargılamaya geçilemeyeceğini açıkça ifade etmektedir²⁵⁶.

Sulh teşebbüsü (sulha teşvik), "*davanın esasına girmeden önce uygulanan ve tarafları barıştırıp davalarından vazgeçmeleri gayesine yönelmiş bulunan bir arabulucuk denemesidir.*"²⁵⁷. Sulh teşebbüsü, daima kanun tarafından öngörülür ve zorunlu bir nitelik taşır. Bu özellikler, sulh teşebbüsünü, diğer iki sulh çeşidinden ayıran başlıca unsurlardır²⁵⁸.

²⁵⁴ 15. HD. 21.10.1979 T., 1754 E., 1927 K. (YKD. Ekim 1980, S. 10, s. 1397); 7. HD. 17.3.1970 T., 1450 E., 1511 K. (Erdemir, C. I., s. 799); 1. HD. 12.6.2000 T., 7445 E., 7704 K. (YKD. Kasım 2000, S. 11., s. 1668).

²⁵⁵ Ertuğrul, s. 475.

²⁵⁶ 10. HD. 10.3.1975 T., 681 E., 1274 K. (YKD., 1976/10., C. II., s. 1446 vd.).

²⁵⁷ Önen, E., Medeni Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972, s. 1.

²⁵⁸ Önen, Sulh, s. 1.; Bu çerçevede, 1963 yılında 338 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılan, boşanma işlerindeki zorunlu sulh teşebbüsünü (m. 494-499), Umar, "*bir tür ön tahkim uygulaması*" olarak nitelirmektedir (Umar, B., Hukuk ve Adliye Reformu Sorununun, Medeni

A- Genel Olarak Sulh

Gerek Medeni Kanun gerekse Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nda sulhun tanımı yapılmamıştır²⁵⁹. Doktrindeki benzer tanımlara göre sulh, tarafların karşılıklı rıza ve özverileriyle aralarındaki hukuki uyuşmazlığa veya tereddütlü (şüpheli) durumlara son vermek amacıyla yaptıkları bir sözleşmedir²⁶⁰. Feragat ve kabul ise, sulhten farklı olarak, tarafın tek yanlı irade beyanıyla kullanılırlar (m.91, 92).

Sulhun gerçekleşmesi için aranan şartlar; uyuşmazlığın varlığı, taraflar arasında bir sulh sözleşmesinin yapılması ve kısmi kabul/kısmi feragatla gerçekleşebilecek karşılıklı özveridir²⁶¹. Sulh olunacak hukuki uyuşmazlığın, özel hukuka ait ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri bir konuda olması

Usul Hukuku'nu İlgilendiren Bölümü Üzerine Ön Rapor, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir 2000, s. 127.).

²⁵⁹ Fransız Medeni Kanunu' na göre sulh "*kendisiyle tarafların doğmuş bir çekişmeyi bitirdikleri, veya doğacak bir uyuşmazlığa meydan vermedikleri bir sözleşmedir* (m.2044)". İtalyan Medeni Kanunu' ndaki tanım, "*Sulh bir sözleşmedir ki, onunla taraflar karşılıklı fedakarlık ederek aralarında mevcut veya doğması beklenen bir uyuşmazlığa son verirler.*" şeklindedir. Alman Medeni Kanunu ise sulhü, "*Tarafların bir hukuki ilişki hakkındaki çekişme veya kuşkuğu karşılıklı fedakarlıklarla ortadan kaldırdıkları bir sözleşme*" olarak tanımlamıştır (Ulusan, İ., Maddi Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi, İstanbul 1971., s. 5.). Bir HGK kararındaki tanıma göre "*sulh, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı karşılıklı iradeleri ile bir çözüme bağlamalarıdır. Bu mahiyeti itibariyle de icap ve kabul ile oluşan bir sözleşme niteliği taşır*". HGK. 15.12.1973 T., 6/537-1201 (YKD., 1977/2., s.155 vd.).

²⁶⁰ Thilo, E., Sulh Akdi ve İptali, İzBD., Sene.2, S. 1-5, Temmuz 1936, s. 188 (Çev. Hakmen, S.); Berki, H., Davanın Hitamı ve Sulh, Adliye Ceridesi, Sene. 28, S.4, Ankara 1937, s. 296.; Ansay, s. 184.; Ulusan, s. 6.; Önen, Sulh, s. 23.; Bilge/Önen, s. 356.; Postacıoğlu, s. 421.; Kuru, C.IV., s. 3742.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 499.; Üstündağ, s. 578.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 460.

²⁶¹ Ansay, S.Ş., Sulh, AÜHFD., C. I., 1944/2., s. 203; Önen, Sulh, s. 23 vd.; Ulusan, s. 6 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 460.

gereklidir²⁶². Vekilin sulh olabilmesi için açıkça yetkilendirilmiş olması gereklidir (m. 63).

Taraflar, mahkeme dışında sulh olabilecekleri gibi, sulhun mahkeme önünde yapılması da mümkündür. Hakim de, yargılama esnasında sonuç verileceği umulan hallerde tarafları sulhe teşvik edebilir (m.213/f.1).

Davayı sona erdiren taraf işlemlerinden olan sulh, maddi anlamda kesin hüküm niteliğindedir²⁶³.

Uyuşmazlığın sulh ile çözümlenmesi, yargılamanın hızlı, pratik ve ucuz bir şekilde yapılmasını sağlar. Bu özelliğiyle, yargılamanın hızlandırılmasına ilişkin arayışlarda sulh, çözümler arasında yer almaktadır²⁶⁴.

B- Hakimın Tarafları Sulhe Teşvik Etmesi

Neuchatel Usul Kanunu' nda sözlü yargılama usulünün uygulandığı davalarda, taraflar sözlü olarak uyuşmazlık hakkında açıklamada (m.346/f.1) bulunduktan sonra, hakim tarafları sulhe teşvik eder (m.347/f.1). Bunun sonuca ulaşmaması halinde çekişmeli vakıalar üzerinde yargılama sürdürülür²⁶⁵. Bizde de

²⁶²Sevig, V.R., Mukavelelerin Tasnifi ve Borçlar Kanunu Dışında Bırakılmış Olan Mukaveleler ve Bilhassa Sulh Mukavelesi, AÜHFD., C. VI., S. 2-4., 1949., s. 148.; Ansay, s. 185.; Bilge/Önen, s. 356vd.; Üstündağ, s. 581.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 460.

²⁶³ 4. HD. 30.12.1975 T., 10014 E., 12935 K. (YKD., Ocak 1977, s. 42.); HGK., 18.11.1964 T., 5-656/647 (AD., 1965, S. 6., s. 715 vd.); 3. HD. 22.4.1999 T., 3451 E., 4087 K. (YKD. 2000/2., s. 194). Berki, Sulh, s. 301.; Soner, L.F., Feragat, Kabul ve Sulhe Dair Bazı Sorunlar, ABD., 1977/3., s. 440 vd.; Ansay, s. 184.; Bilge, s. 607.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 502.; Üstündağ, s. 581.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 460-461.; Alangoya, s. 382.; Farklı görüşlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Önen, Sulh, s. 145 vd.

²⁶⁴ Ansay, s. 183.; Ulusan, s. 30 vd.; Yücel, s. 924.; Pekcanitez, H., Yargı Reformu Yapılmasını Gerektiren Nedenler, İzBD., S. 2., Nisan 1995, s.109 vd.; Pekcanitez, Avrupa Usul Hukukundaki Gelişmeler, s. 65.; Nöşatel Medeni Usul Kanunu' nda da sulh daha somut olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda yeni kanunun 181. maddesi sulhün konusunun, davaya yabancı olmakla beraber taraflar veya taraflardan birisi ile üçüncü bir şahıs arasında çekişmeli olan hususlarla ilgili olabileceğini belirtmiştir (Bauer/Öztek, s. 422).

²⁶⁵ Bkz. Bauer/Öztek, s. 435.

genel olarak, hakimin yarar umduğu hallerde tarafları sulhe teşvik edebileceği kanunda önerilmektedir (m. 213/f.1). Fakat özellikle sözlü yargılama usulünde, Neuchatel Medeni Usul Kanunu'nun 347. maddesindeki gibi açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak bu eksiklik, İş Mahkemeleri Kanunu, 7. maddede kanunen öngörülen sulh teşebbüsü ile giderilmektedir. Bu maddeye göre, tarafların sulhe teşvik edilmesi, m. 213/f.1' de olduğu gibi hakime yönelik salt bir öneri değil; aksine yargılamanın başında yerine getirilmesi gereken zorunlu bir aşamadır²⁶⁶.

Tasarruf ilkesi gereğince²⁶⁷, davacı davasından feragat edebilir, isterse davasını takipsiz bırakabilir ya da davayı geri alabilir. Aynı şekilde davalı da davayı kabul ederek davaya son verebilir. Taraflar dilerlerse sulh olabilirler. Kural olarak tüm bu işlemlerde taraf iradesine üstünlük verilmiş olup, davanın sona erdirilmesi konusunda inisiyatifin kullanılmasında, taraflar tasarruf yetkisine haizdirler ve hakimin her hangi bir müdahalesi söz konusu değildir. Ancak tarafların sulhe teşvik edilmeleri, kanunkoyucu tarafından hakime yüklenen bir ödev olup, yargılamanın başında re'sen yapılması gereken bir işlemdir. Bir başka ifade ile, hakim kendiliğinden harekete geçerek tarafları sulh olmaya teşvik edecek, onları tasarruf yetkilerini kullanmaya yönlendirecektir. Elbette sulh olup olmamak tarafların iktidarındadır. Bu yönüyle sulh teşebbüsü, aslında birbirinin aksi olan tasarruf ve re'sen harekete geçme²⁶⁸ prensiplerinin birlikteliğinin, karşılıklı ilişkilerinin bir görünümüdür.

Sulh teşebbüsünün ancak tarafların tasarruf yetkisine sahip olduğu uyuşmazlıklar açısından söz konusu olduğunu unutmamak gerekir. Zira tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri, her iki tarafın arzusuna tabi olmayan

²⁶⁶ Bkz. yukarıda § 5, III.

²⁶⁷ Karafakih, s. 74.; Alangoya, İlkeler, s. 2.; Bilge/Önen, s. 296; Kuru, C.II., s.1917 vd.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 326.; Üstündağ, s. 245.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 224.

²⁶⁸ Bkz. Karafakih, s. 77.; Alangoya, İlkeler, s. 3.; Anıl, Ş.Y., Hukuk Davalarında Hakimin Kendiliğinden Yapacağı İncelemeler, AD., Yıl. 73., Mart-Nisan 1982., s. 331 vd.; Kuru, C.II., s. 1923 vd.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 326-327.; Üstündağ, s. 238 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 232.

işlerde uyuşmazlığın sulh yoluyla çözümünü zaten hakimi bağlamayacaktır²⁶⁹. Örneğin, İş Kanunu m. 14'de yer almayan bir sebeple hizmet akdi sona eren işçinin kıdem tazminatı talebine konu bir davada, davacı işçinin talep miktarını azaltması ve davalı işverenin de bu miktar üzerinden kıdem tazminatı ödemeyi kabul etmesi sonucunda davanın sulh yoluyla çözümlenebildiği sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Çünkü 14. madde kıdem tazminatı sağlayan sebepler açısından sınırlayıcı bir sayıma gitmiş ve aksi davranışı cezai yaptırıma bağlamıştır (1475 sK. m. 98). Böyle bir dava niteliği itibarıyla esasen bir alacak davasıdır ve kural olarak alacak davalarında taraflar sulh olabilirlerse de²⁷⁰; sözkonusu emredici hüküm nedeniyle konu, tarafların serbestçe tasarruf edebildikleri haller dışına çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu tür davalarda hakimin 7.madde uyarınca sulh teşebbüsünde bulunmasından da söz edilemez.

İş yargılamasında asıl amaç, tarafların uzlaşmalarıyla sorunun çözümüdür. İşçi-işveren ilişkilerinin kişisel niteliğinin ön planda olması nedeniyle, uzun süren çekişmeli bir yargılama iş ilişkisine zarar verebilecektir. Ayrıca basit, hızlı ve ucuz bir şekilde sorununun çözüme ulaşması, iş yargısında önem taşımaktadır²⁷¹.

Uyuşmazlığın uzlaşma yoluyla çözümü için; davaya girilmeden önce işçi-işveren temsilcilerinden oluşan bir uzlaştırma bürosunun yardımı öngörülebildiği gibi mahkeme tarafından yargılamanın başında sulh girişiminde bulunulması da kabul edilmektedir. Örneğin Belçika ve Fransa uzlaştırma bürosunun etkinliğini esas almıştır. Buna göre, uzlaştırma usulü zorunlu bir nitelik taşıyıp, uzlaştırma bürosuna

²⁶⁹ Arık, F. K., Mahkeme Önünde Sulh, AÜSBFD. C. IX., Mart 1954, S. 1., s. 145.; Ansay, s. 185; Bilge, s. 314; Berkin, M., Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi, İstanbul 1981, s. 720-721.; Önen, Sulh, s. 44 vd.; Kuru, C. IV., s. 3794.

²⁷⁰ Bkz. Kuru, C. IV., s. 3794.

²⁷¹ Adalet Komisyonu Raporu, TBMM Tutanak Dergisi, C. 23., S.Sayısı. 131., s. 5.; Tolga, M.V., İş Hukuku, İstanbul 1952., s. 198.; Saymen, F.H., İş İhtilafları ve Hal Yolları, İçtimai Siyaset Konferansları, 2. Kitap, İstanbul 1949, s. 106 vd.; Çenberci, s. 80.; Erdönmez, G., İş Mahkemeleri ve İş Mahkemelerinde Yargılama Usulü, Eskişehir 1998, s. 80 (Yüksek Lisans Tezi); Günay, Şerh, s. 238.

davet, dava açma anlamı taşır. Sulh teşebbüsünde bulunulmadan yapılan tüm işlemlerse hükümsüzdür²⁷².

Türkiye' de 3008 sayılı (eski) İş Kanunu' nun yürürlük döneminde, uyuşmazlıkların çözümünde öncelikle bir nevi uzlaştırma kurulu modeli esas alınmıştı (3008 sayılı İş K. m. 77, 79)²⁷³. Ne var ki, İş Mahkemeleri Kanunu m.7/son f., (3008 sayılı) İş Kanunu' nun 79. maddesindeki uzlaşma teşebbüsünün yapılmamasının davanın kabulüne ve görülmesine engel olmayacağı hükmünü getirmiştir.

Böyle bir uzlaştırma bürosu oluşturma yoluna gitmeyen bazı ülke yasalarında da, mahkemece yargılamaya geçilmeden tarafların sulhe teşvik edilmesi esas kanuni bir zorunluluk olarak getirilmiştir. Alman iş yargısındaki ilk aşama, sulh girişimidir. Bu girişim sadece başlangıçla sınırlı olmayıp, mahkeme davanın her

²⁷² **Baltacıgil, A.**, İş Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri, Çalışma Dergisi, Yıl. 1., S. 9., Ağustos 1946., s. 25.; **Artus, A.**, İş Mahkemeleri Hakkında Mukayeseli Bir Tetkik, AD., Yıl. 40., S. 10., Ekim 1949., s. 1391, 1405.; **Çelebi, M.**, Fransız Hukukunda Toplu ve Ferdi İhtilaflar, Grev Hakkı, Uzlaştırma, Arabulucu, Tahkim, İş Mahkemesi, Paris 1968., s. 38 vd.; **Karakaş, M.**, Fransa' da İş Mahkemelerinin Kuruluş ve İşleyişleri, ABD., 1971 / 6., s. 847.

²⁷³ Buna göre, iş uyuşmazlığıyla ilgili olarak, işçi, iş saatleri dışında, birinci temsilci işçiye durumu iletir. Temsilci, İş İhtilaflarını Uzlaştırma ve Tahkim Nizamnamesi' nin 24.maddesine uygun olarak işveren veya vekilini, uzlaştırma yoluyla sorunu çözmek üzere belirli gün ve saatte davet eder ve diğer temsilci işçilere bildirir. Böylelikle, tüm temsilciler, işveren veya vekili ile gerektiğinde ilgili işçi bir araya gelerek uzlaşma heyetinin katkısıyla sorun çözülmeye çalışılır. Eğer bu yolla bir çözüme ulaşılamazsa, işçi (veya işçiler) mahkemeye başvururlar (3008 sayılı İş K. m.79). Öncelikle uzlaşma girişimi, kanunda öylesine önemli görülmüştür ki, adı geçen Nizamname' nin 34. maddesi gereğince, mahkemeye başvuran işçi veya işverenin dava dilekçesi ile birlikte, uyuşmazlığın uzlaştırma ile çözümlenemediğine ilişkin zabıt suretinin de mahkemeye ibrazı emredilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Tolga, M.V.**, Çalışma Hayatımızla İlgili Hukuk İhtilaflarının Hallinde Takip Edilecek Usul ve Bunların Hal Mercileri, İBD., Yıl. XXIII., S. 2., Şubat 1949., s. 73, 75 vd.; **Saymen**, s. 106 vd.; **Süral, N.**, İş Hukukunda Barışçı Çözüm Yolları, Ankara 1982., s. 126,127 (Doktora Tezi).

safhasında tarafları uzlaştırmaya çalışmalıdır (ArbGG m. 57/2)²⁷⁴. Sulh girişiminin yapılacağı celseye iki taraf da gelmezse, mahkeme dosyayı işleminden kaldırır.²⁷⁵

Bir yandan sulh teşebbüsünün kanunen öngörülen zorunlu bir aşama olduğu açıkken, diğer yandan tarafların sulhe teşvik edilmemesini bozma nedeni olarak kabul etmemek²⁷⁶ ilk bakışta bir çelişki gibi görünmektedir. Fakat, yargılamanın tamamlanarak hükmün verilmesinin ardından, temyiz incelemesinde kararın bu sebeple bozulmasını öngörmek de sulhun niteliği ve işlevi ile bağdaşmayacak, amacının aksine yargılamayı uzatan bir unsur haline dönüşecektir. Tarafların çekişmeli olarak iddia ve savunmalarını kanıtlarıyla ortaya koydukları, nihayet leh veya aleyhlerine bir karar aldıkları süreçten sonra tarafların sulhe teşvik edilmesinden söz etmek, kararın bu sebeple bozulmasını kabul etmek mantıklı değildir. Kanımızca burada önemli olan, yargıcın sulhe teşvik konusunda bilinçli ve dikkatli davranarak, yasal zorunluluğu göz ardı etmemesidir. Ancak bununla yetinmeyip, sulhe teşvik, bu derece önemli bir ön aşama olarak değerlendirildiğine göre; bunun temel bir ilke olarak yerleşmesini sağlamak ve ihlal (ya da göz ardı) edilmesini radikal bir yolla önlemek amacıyla, sulh teşebbüsünün yapılmaması bir bozma sebebi olarak kabul edilebilir. Nitekim, yukarıda belirtildiği üzere, bazı ülkelerde sulh teşebbüsünde bulunulmadan yapılan tüm işlemlerin hükümsüzlüğü kabul edilebilmiştir.

İş Mahkemeleri Kanunu'na göre, tarafların uzlaşamadıkları ve taraflar veya vekillerinden birisi gelmediği takdirde, yargılamaya devam olunarak esas hakkında hüküm verilir (m.7/f.1/son c.). Hükümde yer alan "**taraflar veya vekillerinden birinin gelmemesi durumunda yargılamaya devam olunur...**" ibaresini, her iki tarafın gelmemesi halinde de yargılamaya devam olunur şeklinde anlamamak gerekir. Çünkü kastedilen, taraflardan birinin (veya vekillerinden birinin) gelmemesidir²⁷⁷. Eğer her iki taraf da, usulüne uygun olarak davet edildikleri duruşmaya gelmezlerse,

²⁷⁴ **Blomeyer, W.**, Die Arbeitgerichtsbarkeit in Deutschland, III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi, 14-16 Ekim 1998., s. 97.; **Erdönmez**, s. 80.; Şili, Portekiz ve Romanya da, davaya başlamadan önce sulh girişimini kabul etmiştir (**Baltacıgil**, s. 25).

²⁷⁵ **Blomeyer**, s. 97.

²⁷⁶ **Uygur**, s. 459.; **Birben/Öktem**, s. 1096.

²⁷⁷ **Kuru, C.V.**, s. 5640.

dava dosyasının işlemden kaldırılmasına karar vermek gerekir (m. 409)²⁷⁸. İstisnaen davaya tarafların yokluğunda, evrak üzerinden incelemeyle devam edilebilmesi, ancak m. 477'deki her iki tarafın birlikte başvurarak dava açmalarında, tarafların duruşmaya gelmemesi ya da evrak üzerinden inceleme talep etmeleri halinde mümkündür²⁷⁹. Ancak böyle bir durum sulh teşebbüsünün yerine getirilmesi bakımından sorun oluşturabilir. Kanımızca, eğer taraflar daha sonraki celselere katılırlarsa, o celsede sulh girişiminde bulunmayı engelleyici bir hüküm yoktur. Bilakis gerek İş Mahkemeleri Kanunu m.7, gerekse Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 213/f.1, bunu destekleyen hükümlerdir. Ancak, evrak üzerinden inceleme talebiyle müşterek dava açılmış ise, sulh teşebbüsünde bulunmadan evraklara göre inceleme yapılacağını teorik açıdan söylemek mümkündür.

Sulh teşebbüsünde bulunacak olan hakim, her şeyden önce davaya bakmakla görevli ve yetkili olmalıdır²⁸⁰. Özellikle sulh teşebbüsünde bulunmakla kanunen görevli kılınmış iş mahkemelerinin özel mahkemeler olması görev ve yetkili olma şartını beraberinde getirmektedir. Çünkü özel mahkemelerin görevleri konu ve şahıslar bakımından sınırlandırılmıştır ve bunun dışında genel mahkemenin görevine giren bir davaya kesinlikle bakamayacağından, sulh teşebbüsünde bulunamaz²⁸¹. Ayrıca, İş Mahkemeleri Kanunu'nda öngörülen ve zorunlu niteliği ile diğer sulhtan ayrılan sulh teşebbüsü, bu haliyle iş mahkemeleri için öngörülen ve ancak bu özel mahkemelerin görevi ile sınırlı davalar açısından hükme bağlanmıştır. Sulh teşebbüsünde bulunmadan önce hakim görevli olup olmadığını araştırmalı, tarafların görev ya da yetkiye ilişkin itirazları varsa öncelikle bu konuyu incelemelidir. Eğer davanın kendi görev ve yetki alanına girmediği sonucuna ulaşırsa, gecikmeksizin görevsizlik ya da yetkisizlik kararı vermelidir. Diğer yandan, sulh içeriği itibariyle uyuşmazlığın esasına yönelik bir müessesedir. Mahkemenin dava şartlarını, usule ilişkin hususları incelemeden davanın esasına yönelerek sulh girişiminde bulunması da doğru olmaz.

²⁷⁸ 4. HD. 21.2.1957 T., 158 E., 865 K. (Çenberci, s. 203).; 9. HD. 28.2.1966 T., 1966/1555-1747 (Bozkurt, s. 65).; HGK. 10.12.1975 T., 12-57 E., 1603 K. (Uygur, s. 497).

²⁷⁹ Kuru, C. III., s. 3183.; 10. HD. 8.10.1998 T., 6800 E. 6529 K. (Günay, Şerh., s. 241).

²⁸⁰ Sulhta görev ve yetki konusunda geniş bilgi için bkz. Önen, Sulh, s. 89 vd.; Ulusan, s. 41-42.

²⁸¹ Hatta o konuda yapılan bir sulhu kabul edemez (Önen, Sulh, s. 92)

Sulh teşebbüsünün sonuca ulaşmasında, hakimin arabuluculuk yeteneğinin etkisi ve tarafların özellikle hangi hususlarda çekişmeli olduklarının bilinmesi önemlidir. Ancak; henüz iddia ve savunmalar dahi ortaya konulmadan sulh teşebbüsünde bulunulması kanımızca, zamanlama açısından pek uygun değildir. Çünkü, hakimin sulh teşebbüsünü amacına ulaştırabilmesi için her şeyden önce tarafların taleplerini, iddia ve savunmalarını, hangi hususların çekişmeli olduğunu, ileri sürülenlere karşılıklı olarak hangi noktada karşı çıktıklarını açıklıkla belirleyebilmesi, öğrenmesi gereklidir. Ancak böyle bir zemin üzerinde hakim, daha aktif bir tutumla sulh girişiminde bulunabilir. Bu sebeple, yargılamada çabukluk ve basitlik ilkeleri zedelenmeden, sulha teşvikten önce genel olarak tarafların iddia ve savunmaları dinlenebilir. Bu aşamada ayrıntılı bir incelemeye girişilmesi, delillerin sunumu ve tetkiki, ilk itirazların veya hadiselerin ileri sürülmesi gibi yargılamaya yönelik işlemler yapılmayacağından, kanuni düzenlemeye aykırılık da söz konusu olmayacaktır.

Özellikle, tarafların mahkemeye birlikte başvurusu ve müşterek dilekçe ile davanın açılması ihtimalinde bu imkan daha rahat elde edilebilir. Bu yolla, henüz duruşma açılıp, tarafları sulha teşvik etmeden hakim iddia ve savunmaları ana hatlarıyla da olsa görebilmektedir. Bu veriler üzerine hakim, tarafların uzlaşmalarına yardımcı olacak bir model sunabilir. Üstelik taraflar uyuşmazlığa düştüklerini kabul edip, bir çözüm arayışıyla mahkemeye geldiklerine göre, sulhun sağlanması için daha olumlu bir tavır içinde olmaları da muhtemeldir. Kendi başlarına sağlayamadıkları uzlaşmayı belki de hakimin yardımıyla yakalayabileceklerdir.

İş Mahkemeleri Kanunu tasarısında, hakimin davaya hazırlanması doğrultusunda, tarafların dilekçeleri ile birlikte delillerini sunmalarının öngörülmesi, sulh teşebbüsüne işlerlik kazandıracak bir düzenlemedir²⁸². Tasarıda, sulh teşebbüsü korunurken (m.14/f.1), mevcut düzenlemeye benzer şekilde taraflardan birinin bulunmaması halinde yargılamaya devam olunacağı belirtilmektedir (m.14/f.2). Bu haliyle, sulh teşebbüsünün zorunlu olmadığı sonucuna ulaşılabilirdiğinden, zorunluluğun açıkça ifade edilmesi gereğine işaret

²⁸² Sarısözen, s. 226.; Baştırzi, s. 186.; Eleştiriler ve görüşler için bkz. Bozkurt, A., İş Mahkemelerinin Kuruluşu, Görevleri ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun Tasarısı İçin Öneri ve Eleştiriler, ABD. 1994/3., s. 441 vd.

edilmektedir²⁸³. Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre, 1999 yılında İş Mahkemelerin' de karara bağlanan 76989 davanın 128'i sulh yoluyla çözülmüştür²⁸⁴. Bu sayı, esasen kanunun, sulh girişimini ön plana çıkararak ulaşmak istediği amacın yerleşmediğini, bu hükümden yararlı bir sonuç alınmadığını göstermektedir. Elbette çözüm, bundan vazgeçmek değil, uygulamaya işlerlik kazandırmak olmalıdır²⁸⁵.

Sulh görüşmeleri sırasında salona dinleyici alınmayarak gizli celse yapılması da önerilmektedir²⁸⁶. Gerçekten, bu aşamada aleniyet ilkesinden vazgeçilmesinin herhangi bir sakıncası olmamalıdır. Aksine tarafların herhangi bir dış etkiye açık olmamaları yararlıdır. İki tarafın iş ilişkilerine dair bir uyuşmazlığın çözümü amacıyla, tarafların uzlaşma çabalarının, hangi hususta kimin ne ölçüde fedakarlık yaptığının, aleni celsede kolektif olarak kontrol edilmesine, izlenmesine gerek yoktur.

Uyuşmazlığın sulh yoluyla çözümlenmesi adına, sulhun hizmet ettiği amacın sınırları aşarak, yargılamayı geciktirici ya da davanın niteliğini değiştiren bir hale dönüştürülmemesine özenle dikkat edilmelidir. Sunulan teklif kabul edilmediğinde hakim yeni, farklı önerilerle ısrarcı olmamalı, taraflar arasında hakkaniyete uygun, en elverişli olabilecek bir sulh teklifinde bulunduktan sonra miktar v.b. konularda pazarlığa girilen bir tutum sergilememelidir²⁸⁷. Taraflar sulh olmazlarsa, gecikmeksizin yargılamaya devam olunmalıdır. Öncelikle dava şartları, varsa ilk itirazlar incelendikten sonra esasa geçilmelidir²⁸⁸.

²⁸³ Sarısözen, s. 228.; Başterzi, s. 186.

²⁸⁴ www.adli-sicil.gov.tr/istatistikler Ayrıca bkz. Ek I.; Oysa Fransa' da Uzlaştırma Kurulu' na gelen uyuşmazlıkların büyük kısmı uzlaşmaya çözümlenerek, sadece %10'u mahkemeye intikal etmiştir (Perrot, R., Institutions Judiciaires, Paris 1995., s. 130 vd., Erdönmez, s. 80'den naklen). Almanya' da oran %40'a kadar ulaşmaktadır (Erdönmez, s. 80.; Blomeyer, s. 98).

²⁸⁵ Türkiye' de iş yargısının tümüyle daha iyi işlemesi açısından olduğu kadar, sulh teşebbüsünün başarıya ulaşmasında da yargıçların uzman kişi olarak yetişmeleri önemli bir faktördür (Konuyla ilgili görüşleri için bkz. Soyer, P., Yorum, III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi, 14-16 Ekim 1998, s. 134, 136.).

²⁸⁶ Kuru, İş Mahkemeleri, s. 23.; Sarısözen, s. 228.

²⁸⁷ Ansay, s. 183.; Önen, Sulh, s. 106.

²⁸⁸ Kuru, İş Mahkemeleri, s. 24.

IV. Ön Sorun – Bekletici Sorun

A- Ön Sorun (Hadise)

Sözlü yargılama usulünü düzenleyen 6. Bab'ın, Üçüncü Kısım (m. 483-485) "Hadise" ye ayrılmıştır. Bu maddelerde hadise tanımlanmamıştır. Ancak 222. madde yardımıyla kavramın belirlenmesi mümkündür. Buna göre hadise (ön sorun²⁸⁹), davanın doğal akışı dışında kalmakla beraber görülmekte olan davayla ilgili olan, davaya devam edilebilmesi ve karara bağlanabilmesi için öncelikle çözümlenmesi gereken sorunlardır²⁹⁰.

İlk itirazların öncelikle çözümlenmesi davaya devam edilebilmesi açısından belirleyici olduğuna göre, bütün ilk itirazlar birer hadisedir. Örneğin, yetki ilk itirazında bulunulduğunda, mahkeme öncelikle yetkili olup olmadığını inceleyecektir ki, davaya devam edebilsin. Aynı şekilde hakimin ya da bilirkişinin reddi; müdahale talebine itiraz; eski hale getirme talebi; tanıklıktan çekinme de hadisedir²⁹¹.

"Tahkikat sırasında davaya ilişkin bir sorun hakkında, tahkikat hakiminden bir karar almayı gerektiren hallerde, bunun hadise şeklinde çözümlenmesi gerektiğini belirten Yargıtay, hadiselerin müstakil bir dava olarak değil mevcut bir davada bir aşama olarak düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir²⁹².

Yazılı yargılama usulünde hadiselerin incelenmesi, duruşma esnasında sözlü olarak yada duruşma haricinde iki nüsha dilekçe ile talep edilir (m. 222). Sözlü yargılama usulünde ise daha basit bir ve çabuk bir şekilde hadiseler daima sözlü olarak ileri sürülür (m. 483). İlk itirazların sözlü olarak beyan edileceğini hükmeden 478. madde de bu doğrultudadır.

²⁸⁹ Önen ve Pekcanitez, kavramı "ara sorun" diye adlandırmaktadırlar (Bkz. Önen, s. 188,189; Pekcanitez, H., Bekletici Sorun, EÜHFD., 1980/1, s. 252).

²⁹⁰ Onar/Belgesay, s. 118.; Berkin, s. 144.; Önen, s. 188.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 444.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 339.

²⁹¹ Onar/Belgesay, s. 118; Berkin, s. 144.; Ansay, s. 215.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 444, 445.

²⁹² 11. HD. 4.4.1974 T., 700 E., 1157 K. (YKD., 1975/11., s. 72 vd.).

Kanun, sözlü yargılama usulünde sahtelik hadisesini de yazılı yargılama usulünden farklı ve özel olarak düzenlemiştir (m. 484). Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 316. maddeye göre, asliye mahkemelerinde dava sırasında sahtelik iddiasının dilekçe ile beyanı ve bunun bir suretinin karşı tarafa tebliği öngörülmekte iken; sözlü yargılama usulünde, sahtelik iddiasının şifahen bildirilmesi yeterlidir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 484. maddede hadiselerin nasıl inceleneceği düzenlenmiştir. Buna göre, hadiseler hemen ve sözlü olarak incelenip hükme bağlanır. Yargıç, hadise hakkında kanıt gösterilmesine gerek görür ve bu kanıtın hemen gösterilmesi olanağı bulunmazsa, incelemenin tamamlanması için duruşma başka bir güne ertelenir. Kanımızca, özellikle sahtelik iddiasının incelenmesi sırasında, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 308. vd. maddelerinde ayrıntılı olarak gösterilen esasların uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda hakim, sahte olduğu iddia edilen senedin veya imzanın bilirkişi aracılığıyla incelenmesine ve gerektiği takdirde tanık dinlenmesine karar verebilir²⁹³.

Hadiselerin incelenip bir karara varılmasının ardından, hadise hakkındaki karar, katibe yazdırılır veya kısa süre içinde yargıç tarafından yazılarak mahkeme kalemine verilir (m. 485/f.1).

B- Bekletici Sorun (Meselei Müstehire)

Esasen, bekletici sorun da hadiseler gibi davaya devam edilip karar verilebilmesi için öncelikle sonuçlanması gereken hususlardır. Ancak bekletici sorun hadisenin aksine, davaya bakan mahkeme tarafından değil, başka bir mahkemenin kararı ile çözümlenmekte ve bu karar beklenmektedir²⁹⁴. Örneğin iş mahkemesinde görülmekte olan kıdem ve ihbar tazminatına ilişkin bir davada, akdin fesih sebebi üzerinde çekişmeli bir hususun çözüme bağlanması için, davacı işçinin sanık sıfatıyla yargılandığı ceza davası sonucunun iş mahkemesince bekletici sorun yapılması gibi. Ceza mahkemesinde görülmekte olan dava, iş davası ile bağlantılı bulunduğundan (yani ceza yargılaması sonucunda verilecek mahkumiyet veya beraat kararı, akdin haklı sebeple feshi konusunda belirleyici olduğundan) mahkeme

²⁹³ Erol, N., Hukukta Deliller ve İkameleri, Ankara 1969., s. 101.

²⁹⁴ Pekcanitez, Bekletici Sorun, s. 252; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 340.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 447.; Üstündağ, s. 186 vd.

ceza mahkemesi kararını bekletici sorun yapabilir. Görüldüğü gibi burada yargılamanın devamı açısından önem taşıyan sorunun çözülmesi iş mahkemesinin değil; ceza mahkemesinin görevine girmektedir. Eğer ortaya çıkan öncelikli sorun asıl davaya bakan mahkemenin (örnekte iş mahkemesinin) görevine giren bir husus olsaydı, artık bunun bekletici sorun yapılması gerekmeyecekti²⁹⁵.

Buna göre, davanın çözümünün öncelikle, ortaya çıkan diğer sorunun çözümüne bağlı olması ve bu sorunun da başka bir mahkemenin görevine girmesi halinde mahkeme kararı ile bekletici soruna karar verilebilecektir.

Bekletici sorun, niteliği gereği medeni yargılama usullerine göre farklı hükümlere tabi bir konu değildir. O itibarla hadiselerin aksine, sözlü yargılama usulü için yazılı usulden farklı bir düzenleme getirilmemiştir²⁹⁶.

İş yargısında, iş mahkemesi, başka bir iş mahkemesinin ya da ceza mahkemesinin kararını bekletici sorun yapabilir. Bazı durumlarda ise iş mahkemesinin uyuşmazlığı çözümleyebilmesi için, bu davada ön sorun teşkil eden bir problemin çözülmesi gerekebilir. Bu durumda mahkeme ön sorunun ayrı bir davayla çözülmesi kanaatine ulaşırsa, davayı açması gereken tarafa (davacıya) önel verir. Taraf, süresi içinde davayı açarsa, iş mahkemesince bu yeni davanın sonucu beklenir. Eğer dava açılmazsa, iş mahkemesi davacının davasını reddeder. Önel tanınan ve dava açmayan davalıysa, o takdirde mahkemenin davaya mevcut delillere göre devam edip, karar vermesi mümkündür.²⁹⁷

²⁹⁵ **Pekcanitez**, Bekletici Sorun, s. 252, 253.

²⁹⁶ Burada, sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemelerince bekletici sorun yapılması gereken halleri kısaca belirtmekle yetineceğiz.

²⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Berkin**, s. 75; **Bozkurt**, s. 357 vd.; "...davacı ana-baba gelir sağlanması için Sigorta Kurumu'na başvurmuşlar ise de, Kurumca olay iş kazası sayılmayarak gelir bağlanmamıştır...Ancak davacıların Kurum'un bu işlemine itiraz hakları vardır...Bu yola gitmeden işverenin aleyhine açmış oldukları davada hak sahiplerine itiraz haklarını kullanmaları için mehil verilmek gerekir. O halde, davacılara bu konuda mehil tanımak ve gelir bağlandığı takdirde maddi tazminatlarından mahsup edilmelidir. Bu yolda işlem yapılmadan hüküm tesisi doğru değildir. 9.HD. 17.2.92 T., 91/13609 E., 92/1457 K. (**Bozkurt**, s. 357).

Yine iş mahkemelerinde, bazı prosedürlerin tamamlanması da bekletici sorun olabilir. Örneğin, SSK ya da Bağ-Kur tarafından resen hesaplanan prim borcuna karşı işverenin öncelikle Kurum'un ilgili ünitesine itiraz etmesi, İtiraz komisyonu kararına karşı da iş mahkemesinde dava açması gerekmektedir. Eğer davacı hem dava açmış hem de komisyona itiraz etmişse komisyon kararı iş mahkemesince bekletici sorun yapılıır²⁹⁸.

V. Davaların Birleştirilmesi

Aynı mahkemede görülmekte olan bağlantılı davaların birleştirilmesine davanın her aşamasında istek üzerine veya re'sen karar verilebilir (m. 45/1). 45. maddenin ikinci fıkrasında ayrı mahkemelerde açılan davaların da birleştirilebilmesine olanak tanınmıştır. Hangi hallerde davalar arasında bağlantı bulunduğu 43. maddede düzenlenmiştir. Buna göre;

Dava konusu hak veya borcun ortak (müşterek)²⁹⁹ olması veya ortak bir işlemden doğması (bent I) ile davaların birbirine benzer vakıa, hukuki sebeplere dayanması ve konularının da aynı nitelikte olması (bent II)³⁰⁰ hallerinde davacılar birlikte dava açabilirler. Davaların aynı sebepten doğması veya biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte bulunması halinde davalar arasında bağlantı bulunduğu varsayılır (m. 45/3).

Bu şekilde bağlantılı, birbirine benzeyen davaların ayrı ayrı görülmesi zaman, emek kaybına yol açacaktır. Tahkikat aşamasında keşif, tanık dinlenmesi, bilirkişi

²⁹⁸ **Bozkurt**, s. 360 vd.; Benzer şekilde "Çalışma Bakanlığınca her yıl Ocak ve Temmuz aylarında yayınlanan istatistik rakamlarına itiraz edilmiş ise, bu dava çağrıda bulunan sendikanın yetki tespiti davasında mes'elei müstehire (Bekletici mesele) olarak dikkate alınmak icab eder." 9. HD. 25.10.1993 T., 14019 E., 15082 K. (İş ve Hukuk, Yıl. 28, S. 238, Aralık 1993 Ocak 1994, s. 33).

²⁹⁹ Hükümde her ne kadar "iştirak"ten söz ediliyorsa, bu sözcük Medeni Kanun anlamında "iştirak" olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü bu anlamda bir iştirak zorunlu dava arkadaşlığını beraberinde getirir. Oysa 43 vd. maddelerinde ele aldığımız hükümlerde, dava arkadaşlığı ihtiyari olup, birbirinden bağımsız davalar ve davacılar vardır.

³⁰⁰ Bkz. **Kuru**, C. III., s. 3342.

incelemesi gibi işlemlerin her dava için tekrar tekrar yinelenmesi usul ekonomisine aykırıdır.

İş yargılamasında da, davaların birleştirilmesi, yargılamanın daha süratli ve basit yürütülmesi için önemli bir araçtır. Örneğin aynı işyerinde çalışan ve hizmet akitleri feshedilen işçilerin her birinin işveren aleyhine açtıkları alacak davalarında, davanın aynı sebepten doğması nedeniyle, işçiler birlikte dava açabilmeli ya da davaların birleştirilmesine karar verilmelidir³⁰¹. Özellikle toplu işten çıkarmalarda onlarca işçi tarafından açılan çok sayıda dava, birbirini izleyen dosya numaraları ile ayrı ayrı görülmektedir. Esasen uygulamada bu ayrılığın bir bakıma sanal bir ayrılık olduğunu ve fiilen davaların birleştirilerek tahkikat aşamasının ortak yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Öyle ki, topluca işten çıkarılan bu işçiler genellikle birlikte hareket ederek aynı avukat aracılığıyla davalarını açmakta ve neredeyse birbirinin aynı içeriğe sahip iddia ve savunmalar mahkemeye sunulmaktadır. Mahkemede tahkikat aşamasında da örneğin tanık tek/aynı celsede bir kez dinlenmekte ve davacı işçilerin isimlerini vererek, içlerinde özel, farklı bir durumu olanlar varsa onları da açıklayarak beyanda bulunmaktadır. Aynı duruşma tutanağının suretleri de her bir dava dosyasına konulmaktadır. Bilirkişi incelemesinde de bu dosyalar aynı bilirkişiye birlikte gönderilmekte, bilirkişi raporları da kıdem süresi, ücret v.b. farklılıklara göre değişen hususlar hariç olmak üzere, tek tipte hazırlanmaktadır. Böylelikle, aslında fiilen davalar birleştirilmiş olmaktadır. Hal böyleyken, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 43 vd. maddelerine göre davaların birleştirilmesine karar verilmesi usul kurallarına daha uygun olacaktır. Hatta kanımızca bu gibi hallerde ihtiyari dava arkadaşı olarak davacıların birlikte dava açmalarına da engel bir hüküm bulunmamaktadır.

Aynı mahkemede görülen davalar, davanın her safhasında istek üzerine veya mahkemece kendiliğinden birleştirilebildiği halde (m. 45/1); ayrı mahkemelerde açılan davaların birleştirilmesi istemi ancak ikinci davanın açıldığı mahkemede ilk itiraz olarak ileri sürülebilir (m. 45/2)³⁰². Birleştirme talebi yazılı veya duruşmada sözlü olarak yapılabilir (m. 48).

³⁰¹ Kuru, İş Mahkemeleri, s. 26-27; Sarısözen, s. 234-235; Birben/Öktem, s. 1136-1137.

³⁰² "Bir yargı çevresi içinde kurulmuş bulunan aynı düzeyde, birden fazla mahkeme, davaların birleştirilmesi açısından aynı mahkeme sayılır." 14.2.1992 T., 91/3 E., 92/2 K. sayılı İBK

Sözlü yargılama usulünün uygulandığı bir davada, ayrı mahkemelerde görülmekte olan bir davanın birleştirilmesi, ilk celsede esasa girilinceye kadar istenebilir (m. 478, 45/2). Ancak “ayrı mahkemelerde” görülen davaların birleştirilmesi bakımından; sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemelerinin “özel” bir mahkeme olması, Yargıtay’ın görüşü doğrultusunda, davaların birleştirilmesine olanak tanımamaktadır³⁰³.

Bize göre de, ayrı yargılama usullerine tabi davaların birleştirilmesi, öncelikle davaların birleştirilmesine ilişkin düzenlemelerin ruhuna aykırıdır. Nitekim, 46. maddede, “ yargılamanın iyi bir şekilde yürütülmesini sağlama” amacına işaret edilmektedir. Oysa farklı usullere tabi davaların birleştirilmesi halinde bu amaca ulaşmak mümkün olamayacaktır. Aksi görüşün kabulü, usul işlemlerinin yapılış şekli ve süresinin farklı şekilde düzenlendiği iki yargılama usulünü aynı yargılamada bağdaştırmaya çalışmak anlamını taşımaktadır. Ayrıca özel mahkeme olan iş mahkemeleri kanunda belirtilen davalar bakımından münhasıran görevlendirilmiştir. O itibarla iş mahkemesinde açılan bir davanın aynı yargı çevresindeki ayrı mahkemede görülen bir dava ile birleştirilmesi kabul edilemez. Diğer yandan iş mahkemelerinin yetkisi açısından konu değerlendirildiğinde, gerek İş Mahkemeleri Kanunu gerekse Toplu İş Sözleşmesi Grev Lokavt Kanunu gibi yasalarda iş mahkemelerinin yetki alanları kesin olarak belirlendiğinden davaların birleştirilmesi bu yetki kurallarına da aykırılık oluşturabilecektir. Bu sebeplerle biz, iş mahkemesinde görülen bir davanın kural olarak “aynı mahkemede” görülen bir dava ile birleştirilebileceği kanaatindeyiz.

(RG.1.5.1992 T., S. 21215). Buna göre İzmir 2. İş Mahkemesi ile 4. İş Mahkemesi aynı mahkeme sayılır.

³⁰³ “...İcra Tetkik Mercisinde, basit yargılama usulüne göre rüyet ve hallolunacak...Böyle bir davanın, ...umumi mahkemelerde açtığı ve başka usule tabi bir dava ile birlikte görülmesine imkan yoktur...” İİD. 19.1.1971 T., 710 E., 525 K. (Kuru, C. III., s. 3425).; Aynı görüşte, **Alangoya**, s. 122; **Bilge/Önen**, s. 261.; Kuru ise, iki davanın özel mahkemede birleştirebilmesinden yanadır (Bkz. Kuru, C. III., s. 3424-3425.).

VI. TAHKİKATIN SONA ERMESİ

Tüm bu aşamaların tamamlanması ve aşağıda ele alacağımız³⁰⁴ delillerin ileri sürülüp incelenmesinin ardından; tarafların isteği üzerine veya hakim tarafından re'sen, kısa bir süre içinde tarafların birer dilekçe sunmalarına karar verilebilir. 488. maddede yer alan “emir edebilir” ifadesi hakimin buna kendiliğinden karar verebileceğini, “müsaade edebilir” ifadesi de tarafların bu konuda istemde bulunmalarını ifade etmektedir. Elbette hakim tarafların layiha vermelerine müsaade etmek zorunda değildir. Sözlü usulde tahkikatın sona ermesini düzenleyen 488. maddede “iddia ve savunmaların yazılı olarak bildirilmesi”nden söz edilmekle beraber, yazılı yargılama usulünde konuyu düzenleyen 375. maddede bu dilekçenin “iddia sonuçlarını açıklayan, ortaya koyan bir dilekçe” olarak nitelenmesi kanımızca daha doğru bir tercihtir. Öyle ki, bu dilekçe sadece iddia ve savunmaların yinelenildiği bir dilekçe olmayıp, taraflar bununla tahkikat aşamasında incelenen delillerin kendi iddialarını ne derece doğruladığını, ulaştıkları sonuçları, tahkikat ile ilgili tespit ve değerlendirmelerini ortaya koymaktadırlar.

488. madde “her iki tarafın veya birinin vekili olduğu takdirde” hakimin taraflara layiha için süre verebileceğini hükmetmiştir. Buna göre Kanun, son beyanların yazılı olarak bildirilmesini sadece avukat aracılığıyla yürütülen davalar için öngörmüş olup, vekilsiz davalarda taraflar, son beyanlarını sözlü olarak bildirirler³⁰⁵. Nöşateli Medeni Usul Kanunu da bu yönde bir düzenlemeye sahiptir (m. 352). Buna göre; sözlü yargılama usulünde, tarafların tahkikatın bitiminde layiha vermeleri, kural olarak mümkün değildir. Ancak, tarafların vekille temsil edildiği davalarda ve davanın niteliği ve güçlüğü gibi sebeplerle durumun gerektirdiği hallerde yazılı olarak beyanda bulunmalarına izin verilebilir³⁰⁶.

³⁰⁴ Bkz. aşağıda § 6.

³⁰⁵ **Ansay**, s. 393.; **Postacıoğlu**, 1975, s. 663.; **Erdoğan**, s. 348.; Aksi görüşte **Kuru**, C. III., s. 3196. **Bilge/Önen** ise bu ifadeyi, vekille takip edilmeyen davalarda layiha için izin verilmeyeceği şeklinde sınırlayıcı bir anlayışla değil; özellikle vekille takip edilen davalarda buna müsaade edilebileceği anlamında güçlendirici bir yaklaşımla değerlendirmektedir (**Bilge/Önen**, s. 737; ayrıca bkz. **Bilge**, s. 639.).

³⁰⁶ **Bauer/Öztek**, s. 436.

488. maddenin açık hükmü ve Nöşatel Medeni Usul Kanunu'nda benimsenen esaslar çerçevesinde, kanımızca da tahkikat sona ermeden önce tarafların layiha verebilmeleri istisnaen tarafların bir avukat tarafından temsil edilmeleri haliyle sınırlıdır. Özellikle yazılı yargılama usulünde tahkikatın sona ermesiyle ilgili olarak böyle bir düzenleme bulunmazken, sözlü yargılama usulünde bu ayrıma gidilmesi de bu tespiti desteklemektedir. Bize göre, söz konusu özel düzenlemeyi temelde sözlü usulün basitlik ve yargılamayı süratlendirmeyi esas alan sistem ve işlevi içinde değerlendirmek gerekmektedir. Bunun yanısıra, sözlü usulün ağırlıklı olarak sözlülük ilkesinin egemen olduğu karakteri tahkikatın sona ermesinde de prensip itibariyle korunmalıdır. Hukuk bilgisi olmayan taraflardan, delilleri tartışarak iddia ve savunmalarının ne derece kanıtlandığını, bunlardan sonuç çıkarmalarını ve tahkikat aşamasına dair değerlendirmelerini içeren bir dilekçe vermelerini istemek basitlik ilkesine aykırı olduğu gibi yargılamayı geciktirecektir. Oysa avukat aracılığıyla takip edilen bir dava da bunun daha kolay ve kısa sürede yerine getirilmesi mümkün olabilir. Belirtmek gerekir ki, silahların eşitliği prensibi gereğince, bu hüküm Nöşatel Usul Kanunu'nda olduğu gibi her iki taraf da avukat tarafından temsil edildiği takdirde uygulanmalıdır.

Ş 6. SÖZLÜ YARGILAMA USULÜNDE DELİLLERİN İLERİ SÜRÜLMESİ VE İNCELENMESİ

I. Delillerin İleri Sürülmesi

Delil ikamesi, *“tarafların kendi iddialarının doğruluğunu veya karşı tarafın iddiasının asılsızlığını isbat etmek için, bu amaçları gerçekleştirmeye elverişli araçlara (delillere) dayanarak giriştikleri yargııcı inandırma (ikna etme) işidir”*³⁰⁷. Medeni yargılama hukukunda taraflarca getirilme ilkesi, vakıaların yanı sıra deliller için de geçerlidir. Kural olarak hakim, taraflarca ileri sürülmemiş delilleri araştıramaz ve inceleyemez. Tarafa belli bir delili hatırlatamaz³⁰⁸. Ancak hakim bilirkişi ve keşif

³⁰⁷ Umar,B./Yılmaz, E., İsbat Yükü, Büyükçekmece 1980., s. 32.

³⁰⁸ “...hakimin delil sormaya yetkisi usulün 75 inci maddesi uyarınca varsa da belli bir delili hatırlatma yetkisi bulunmamaktadır.” HGK. 3.6.1970 T., 66/3-1535 E., 288 K. (Alangoya, İlkeler, s. 165).; “Tarafların iddia ve savunmalarının dayanağı olan olayları ve bunların delillerini hazır etme ve bildirme yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülük hukuk sistemimizce kabul edilen taraflarca hazırlama ilkesinin sonucudur. Taraflarca hazırlama ilkesi delilleri de

deliline kendiliğinden başvurabildiği (m. 275, m. 363) gibi, isticvaba da re'sen karar verebilir (m. 230/f.1).

Sözlü yargılama usulünde deliller kural olarak ilk celsede sunulur. 479. maddede bu husus "...iki taraf iddialarını şifahen izah ederler ve netice iddialarını teyit için ilk celsede vesikalarını ibraz ederler." hükmüyle düzenlenmiştir. 486. maddenin ilk cümlesi de, iki tarafın iddialarını beyan etmelerinin ardından ispat sebeplerini söylemeye davet olunacakları hükmünü içermektedir.

Tarafların 474. madde uyarınca birlikte başvuruları durumunda; eğer mahkemeye kendileri gelmeyip iddia ve savunmalarını içeren bir dilekçe gönderiyorlarsa bu takdirde delillerini de dilekçeye eklemeleri gerekmektedir (m. 474, 477/son). Çünkü, iki taraf veya taraflardan biri belirlenen günde duruşmaya katılmazsa hakim evrak üzerinden incelemeyle karar verebilmektedir (m.477/son).

Sözlü yargılama usulünde delillerin ileri sürülme zamanı konusunda, ilk bakışta tarafların birinci celsede delillerini sunmaları öngörülmekte iken (m. 479, 486/f.1), sonraki maddelerde (m. 482, 486/son), hakim delillerin ibrazı için taraflara süre vermesi, tahkikat sona erene dek tarafların yeni delil gösterebilmeleri hükmüne bağlanmaktadır. Aynı durum yazılı yargılama usulü için de geçerlidir. Öyle ki, 180. maddeye göre davacı dava dilekçesine; 202. maddeye göre de davalı cevap dilekçesine delillerini eklemek zorundadır. Bu yapılmadığı takdirde hakim ilk celsede taraflara 10 günlük süre vererek eksikliğin giderilmesini isteyecektir. Ancak, kanunun 75, 217, 244, 378. maddeleri bu süreye bağlı olmaksızın yeni delil gösterilmesine olanak tanıyan hükümler içermektedir.

kapsar. Kural olarak deliller taraflarca gösterilir. Hakim kendiliğinden delile başvuramaz ve kendiliğinden topladığı delillere dayalı olarak hüküm kuramaz." 8. HD. 5.10.1998 T., 913 E., 9733 K. (YKD. 1998/11., s. 1638). ; Belgesay, M.R., Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller, İstanbul 1940., s. 22.; Karafakih, s. 74, 75.; Ansay, s. 148, 149.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 328.; Tutumlu, M.A., Medeni Yargılama Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi, Ankara 2000.; Üstündağ, s. 241.; Pekcanıtez/Atalay/Özkes, s. 230.

Doğaldır ki; yargılamanın sürüncemede bırakılmaması gereği ve maddi gerçeğe ulaşma amacını da taşıyan medeni yargılama hukuku³⁰⁹, tarafların iddia ve savunmalarını dayandırdıkları vakıaları kanıtlama araçlarının mahkemeye getirilmesini katı kurallarla sınırlamaktan kaçınır. Aksi durum, hak arama özgürlüğü, hukuki dinlenilme hakkı gibi temel kavramları içeren adil yargılanma hakkına aykırı sonuçlar doğurur. Sözlü yargılama usulünün çabukluk ilkesine yönelik kuralları da, maddi hakların tam olarak gerçekleşmesi ve icrasına engel olmamalıdır. Bu noktadan hareketle delillerin sadece ilk celsede bildirilerek daha sonra yeni delil ibrazının yasaklanması kabul edilmemiştir. Hukuk düzenince bireylerin kendiliğinden hak almaları yasaklandığına göre, hukuki korunma talebine konu olan hakkın, dolayısıyla iddia ve vakıaların kanıtlanmasına olanak tanınır³¹⁰. Bu bakımdan ispat hakkı, hak arama özgürlüğü ve hukuki dinlenilme hakkının ayrılmaz parçasıdır.

Delillerin ileri sürülmesinde taraflar arasında ayırım yapılmadan, adil ve eşitlik ilkesine uygun davranılmalıdır. Bu amaç, "silahların eşitliği" ilkesiyle gerçekleşebilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinin unsurları arasında yer alan silahların eşitliği prensibi ile; taraflar verilecek karara eşit olarak etki edebilme, dengeli ve rasyonel bir ölçekte, iddia ve savunmaları çerçevesinde vakıalar ile bunları kanıtlamaya yönelik delillerini mahkemeye sunabilme, bunların incelenmesini talep edebilme hakkına sahip olmaktadır³¹¹.

Delillerin prensip olarak belli bir sürede ibrazı, hiç olmazsa tarafların başlangıçta ellerinde olan delillerin mahkemeye getirilmesini, özellikle davayı uzatma kastıyla sürekli yeni delil ileri sürülmesini önlemeye yönelik bir tedbirdir³¹².

³⁰⁹ **Berkin**, s. 13.; **Alangoya**, İnkeler., s. 76., 86 vd.; **Yıldırım, M.K.**, Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990., s. 32 vd.; **Taşpınar, S.**, Medeni Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu, Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999., s. 766 vd.; **Tutumlu**, s. 35.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 42.; **Alangoya**, s. 20 vd.

³¹⁰ **Yıldırım**, s. 99 vd.; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 247-248.

³¹¹ **Yıldırım**, s. 98 vd.; **Pekcanitez, H.**, Medeni Yargıda Adil Yargılama, İzBD., S. 2., Nisan 1997., s. 46.; **Schroeder, F.C.**, Der Grundsatz des "fair trial" im Strafverfahren, İstanbul Barosu Adil Yargılama Semineri, İstanbul 1999, s. 97.

³¹² **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 388.

Hakim delillerin ibrazı için taraflara süre verebilir (m. 486/f.2). Esasen sözlü yargılama usulünde taraflar tahkikat bitinceye kadar yeni delil ibraz edebilirler (m. 482/son c.)³¹³. Hakim de gerekli gördüğü takdirde, davanın her aşamasında, tarafların iddialarıyla sınırlı olmak üzere, delil sunmalarını emredebilir (m. 75/son).

Tarafların yeni delil gösterebilme imkanları, özellikle iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı ile ikinci tanık listesi verme yasağıyla sınırlıdır. Taraflar ancak iddia ve savunmalarını dayandırdıkları vakıalar hakkında yeni delil gösterebilirler. Tarafın sunduğu delil yeni bir vakıanın davaya dahil edilmesi sonucunu doğurmamalıdır. Yine 274. maddenin emredici hükmü gereğince tanık dinletecek tarafın tanıkların ad-soyad ve adreslerini içeren tanık listesini mahkemeye ibrazı gerekir. Mahkemece ancak bu tanık listesinde yer alan tanıklar dinlenebilir ve ikinci bir tanık listesi verilemez. Mahkemenin maddi gerçeğe ulaşmak için 378. maddeye göre yeni delil ibrazına karar vermesi halinde dahi 274. maddedeki ikinci tanık listesi verme yasağı geçerliliğini korur. Her iki maddede emredici bir düzenlemeye konu olan bu yasağın, hakim tarafından re'sen dikkate alınır. Yargıtay, ıslah yoluyla da ikinci tanık listesi verilebilmesine olanak görmemektedir³¹⁴.

Ancak Yargıtay'ın bazı kararlarında³¹⁵, "ikinci tanık listesi verilmesine diğer tarafın muvafakatı ya da başkaca tanık dinletme hakkının açıkça veya dolaylı olarak

³¹³ "Sözlü yargılama yönteminin uygulandığı Tapulama Yasası ile ilgili uyuşmazlıklarda taraflar soruşturma bitinceye kadar "netice-i iddialarını doğrulamak için yeni delil gösterebilirler." HGK. 5.11.1980 T., 1978/7-1113 E., 1980/2326 K. (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu' nun 10 Yıllık Emsal Kararları, 1975 – 1985, Ankara 1985.; "...tahkikat sona erinceye kadar delil gösterme hakları var ise de, olayda soruşturma sona ermiş ve davacılar esas hakkında savunma için önel istemişlerdir. Artık bu evreden sonra yeniden delil ikamesi kabul edilemez. Bu nedenle tahkikatın sona ermesinden sonra davacı tarafından sepkeden tanık dinlenme isteğinin mahkemece red edilmiş olması da isabettir." 7. HD. 13.6.1978 T., 9396 E., 8792 K. (Uygur, s. 483).

³¹⁴ HGK. 30.12.1992 T., 2-582 E., 775 K. (Erdemir, C.II., s. 1167); 8. HD. 15.2.1982 T., 444 E., 1681 K. (Sınmaz/Karataş, s. 469).; Aksi görüşte Yılmaz, Islah, s. 217; Tutumlu, s. 101.

³¹⁵ "Tanık listesinde, başkaca tanık dinletme hakkı açıkça yada dolaylı olarak saklı tutulmadıkça ek tanık listesi verilemez (HUMK. 274). Olayda, ilk liste ile az önce açıklanan şekilde saklı tutulmuş bir hak yok iken..." 2. HD. 8.5.1978 T., 2238 E., 3622 K. (Uygur, s. 483); "H.U.M.K.nun 274. maddesi gereğince karşı tarafın kabulü olmadıkça yeni bir tanık listesi verilemez ve bu tanıklar dinlenemez." HGK. 15.6.1988 T., 2-197 E., 468 K. (Erdemir,

saklı tutulması” hallerinde ek liste verilebileceği yönünde değerlendirmelere rastlanmaktadır ki, bu kararlara katılma olanağı yoktur. Kanun’ da aynı vakıa için ikinci tanık listesi verilebilmesi açıkça yasaklanmıştır. Hakim yeni delil ibrazını emrettiği hallerde bile geçerliliğini koruyan (m. 378) bu emredici ve kamu düzeniyle ilgili kuralın karşı tarafın rızası ile ya da listeye konan bazı çekincelerle bertaraf edilmesi hukuken mümkün olmamalıdır.³¹⁶

Davaların sürüncemede kalmasını önlemek, yargılamanın kötüniyetle uzatılmasının önüne geçmek ve mahkemelerin iş yükünü azaltmak amacıyla getirilen ek tanık listesi verme yasağı, aynı vakıaların kanıtlanması açısından söz konusudur. Aynı vakıaların veya ortaya çıkan yeni vakıaların kanıtlanması için ikinci tanık listesi verilebilir³¹⁷. Yine mahkemeye verilen ilk tanık listesinde yer alan tanıkların, tanık olarak dinlenmesi yasak ise veya bu listedeki tanıklar, çekinme haklarını kullanmışlarsa (m. 245-246) ikinci tanık listesi verilebilir³¹⁸. Aslında bu gibi hallerde, ikinci kez tanık listesi mahkemeye sunulmuş olmakta ise de, bu liste bir bakıma ilk (ve tek) tanık listesi gibi değerlendirilebilir. Çünkü vakıa hakkında henüz tanık dinlenememiştir. Dolayısıyla aynı vakıa hakkında ikinci kez başka tanık dinletilmesi söz konusu olmadığından yasağa aykırılık bulunmamaktadır.

Hakim, tahkikatın geniş bir kısmını oluşturan delillerin ileri sürülmesi esnasında da yargılamanın olabildiğince hızlı yürütülmesine özen göstermelidir (m. 77, AHS m. 6). Taraflar açısından ise dürüstlük kuralı ve doğruyu söyleme ödevi bir yükümlülüktür. Usul ekonomisine uygun bir yargılama, bu yükümlülüklerle uymakla

C. II., s. 1168); “Usulün 274. maddesi, ek tanık listesi verilmesine engeldir. Ne var ki olayda davacı vekili tanık listesini vermiş ve bu listenin alt kısmına (*sonradan adresini tespit edeceği tanıkları da bildireceğini*) ilave etmiştir. Böyle bir ihtirazi kayıt geçerlidir. 2. HD. 16.10.1979 T., 7087 E., 7346 K. (İBD. 1979/7-9, s. 600-601).

³¹⁶ Ayrıca bkz. Kuru, C. III., s. 2588.

³¹⁷ “Usulün 274. maddesi hükmünce, davadaki vakılardan birisi hakkındaki şahit dinlendikten sonra, aynı vakıa hakkında yeniden şahit dinlenmesi yasak edilmiş ise de, tatil günleri çalışmış olmak vakıası ile diğer günler 8 saatten fazla çalışmış olmak vakıası birbirinin aynı olmadığından tatil günlerine ait iddia hakkında şahit dinletme isteğinin reddi usule aykırıdır.” 4. HD. 18.6.1958 T., 11326 E., 4259 K. (Erdemir, C. II., s. 1170); Aynı yönde 7. HD. 12.11.1970 T., 6984 E., 6402 K. (Erdemir, C. II., s. 1169).

³¹⁸ HGK. 4.12.1971 T., 1-811 E., 716 K. (İKİD. 1973/145, s. 1755 vd.); HGK. 8.4.1964 T., 116 E., 289 K. (Erdemir, C. II., s. 1168).

sağlanabileceğinden hakim tarafından re'sen gözetilmelidir. Bu doğrultuda, davayı uzatma niyeti taşıyan yeni delil talepleri kabul edilmemelidir. Sözlü yargılama usulünde yargılamanın hızlı yürütülmesi açısından, hakimin gerekli gördüğü delilleri ilk oturumda taraflara bildirerek, delillerin tümünün ikinci duruşmaya getirilmesini emretmesi ve gerektiği takdirde keşfin iki celse arasında yapılması önerilmektedir³¹⁹.

II. Delillerin İncelenmesi

Tarafların sundukları delillerin incelenip değerlendirilmesi hakime aittir: İki tarafın bildirdikleri deliller hakim tarafından kabul veya red olunur. Kabulüne karar verilen deliller hemen incelenir (m. 486/f.1).

Taraflar 479. madde uyarınca ilk celsede ibraz edilebilecek delillerini getirmemişlerse, hakim taraflara süre verebileceğinden (m. 486/f.2), ikinci celsede öncelikle bu deliller incelenir. Bu yönüyle ikinci celse, ilk celsenin tamamlayıcısı niteliğindedir³²⁰. Sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemelerinde, ilk celsede, henüz esasa girmeden sulh girişimi aşaması da dikkate alındığında hemen ilk duruşmada tüm bu işlemlerin tamamlanması ve delillerin ibrazı ile incelenmesinin gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Öyle ki, ilk celsede hem sulh teşebbüsünün yapılması, iddia ve savunmalar varsa ilk itirazların bildirilmesi ve çözümlenmesi hem de delillerin sunulması hatta incelenmesi neredeyse olanaksızdır. Dolayısıyla sözlü yargılama usulünde, her durumda yargılamanın büyük oranda tek ya da ilk celsede tamamlanacağı beklenmemelidir. Esasen, kanımızca önemli olan yargılamanın tek celsede bitirilmesi değil, makul sürede adil bir yargılama yapılmasıdır. Elbette yargılamanın gecikmesini önlemek amacıyla sözlü usulün kendine özgü kurallarına riayet edilmeli, hakim ve taraflar da bu konularda özenle davranmalıdır.

Sözlü yargılama usulünde delillerin incelenmesi yazılı usulde (m. 236 vd.) olduğu gibidir. Yalnız burada m. 217/f. 2.nin aksine, delillerin diğer tarafa tebliğine gerek yoktur (m. 487). Ancak yargılama sırasında, bir kanıtın tarafın incelemesine, beyanına sunulmadan değerlendirilmesi, hakkaniyete uygun yargılama ilkesine

³¹⁹ Kuru, Sözlü Yargılama Usulü, s. 916, 917.; Kuru, C.III., s. 3195.; Akbayrak, s. 15.

³²⁰ Kuru, Sözlü Yargılama Usulü, s. 917.; Akbayrak, s. 15.

aykırıdır³²¹. Kanımızca, özellikle davaya bir tarafın yokluğunda devam edildiği hallerde, önceki duruşmada ileri sürülen delilin tarafın bilgisine sunulması ve beyanının alınmasına gereklidir.

Taraf ifadeleri, tanık beyanları, bilirkişi düşüncesi, keşif işlemi ve 367. maddeye göre yapılan işlemler³²² özet olarak tutanağa geçirilir (m. 487).

Delillerin takdiri mahkemeye ait olup, hakim delilleri serbestçe takdir eder (m. 240). Elbette tarafların ikame ettikleri tüm delillerin kabul edilmesi gibi bir hakları yoktur³²³. Fakat delil ikamesi talebinin red edilmesi, adil yargılanma hakkının ihlaline yol açabileceğinden, tarafların iddia ve savunmasının etkisini azaltabilecek, zedeleyecek bir sonuca sebep olunmamalıdır. Hakim, delileri değerlendirirken gerekçelendirmek mecburiyetindedir. Delillerin üstün tutulma sebepleri, bir delilin hangi nedenle red veya kabul olduğu gerekçeleriyle gösterilmelidir (Anayasa m. 141/f.3, HUMK m. 388/f.1.b.III)³²⁴. Bu yolla kararın denetimi sağlanabilecek, taraflar delillerinin niye kabul edilmediğini de öğrenebileceklerdir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 243/f.1' e göre, deliller mümkün olduğunca aleni celsede incelenir. Bu hüküm, aleniyet ilkesini (m. 149) işaret etmenin yanısıra, "delillerin olabildiğince aynı (tek) celsede incelenmesi gereğine" de yer vermektedir³²⁵. Öyle ki, aynı maddenin 2. fıkrasında "Bu suretle incelemenin tamamlanması mümkün olmazsa, incelemenin tamamlanması için gerekli celseleri hakim belirler" hükmü getirilmiştir.

³²¹ **Gölcüklü, F.**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Doğru Yargılama, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Kişisel Haklar Semineri, Mart-Haziran 1995, s. 34.

³²² Bu işlemler, çekişme konusu nesnenin duruşma esnasında, duyularla kontrolü veya gözlenmesine yöneliktir. Değiştirilmesi istenen ayakkabının rahatsızlık verici bir ses çıkarıp çıkarmadığının duruşmada giyilerek denenmesi gibi.

³²³ **Schroeder**, s. 115.

³²⁴ 3. HD. 8.3.1951 T., 5197 E., 2676 K. (**Köprülü**, s. 27).

³²⁵ Nitekim, Kaynak Nöşateli Usul Kanunu m. 218' de bu husus ifade edilmektedir (bkz. **Kuru, B./Arslan, R./Yılmaz, E.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1997, s. 96.); **Erdemir**, s. 1141.

Delillerin incelenmesinde geçerli ilkelerden biri de, doğrudanlık ilkesidir. Gerçekten 241. madde, kanunun belirlediği istisnalar dışında delillerin hakim huzurunda dinlenip inceleneceği hükmü ile doğrudanlık ilkesine yer verilmiştir. Bundan başka, delilin mümkün olduğunca olaya yakın olması da gerekmektedir. "Maddi doğrudanlık"³²⁶ olarak adlandırılan bu prensibe göre; tanık yerine keşif deliline, vakıaları başkasından duyarak aktaran tanık yerine olayı bizzat gören tanığın ifadesine başvurulması, mümkün olduğunca tercih edilmelidir³²⁷. Bu tür deliller uyumsuzluğa daha yakın ve doğrudan olmaları sebebiyle temsililik ve güvenilirlik açısından daha yoğundur³²⁸.

Delillerin değerlendirilmesinde önem taşıyan bir başka esas, ikame olunan delillerin tüketilmesi gereğidir. Hak arama özgürlüğü ve hukuki dinlenilme hakkıyla yakından ilgili bu kurala aykırı davranış, Yargıtay tarafından savunmayı kısıtlayıcı bir usul hatası olarak değerlendirilmektedir³²⁹.

§7. SÖZLÜ YARGILAMA VE HÜKÜM

I. Sözlü Yargılama

Sözlü yargılama, tahkikat ile hükmün verilmesi arasında yer alan bir aşama olup, bu yolla taraflar tüm yargılama hakkında görüşlerini belirtmek, vakıalar ve deliller üzerinde toplu değerlendirmeye lehlerine sonuç çıkarma olanağı bulurlar³³⁰. Ancak sözlü yargılama safhasında, artık tahkikat sona ermiş olduğundan tarafların yeni delil ibraz etmeleri mümkün değildir (m. 482/son c.).

Tahkikatın tamamlanmasının ardından taraflara layiha için süre verilmişse, diğer oturumda; aksi takdirde hemen aynı celsede sözlü yargılamaya geçilir³³¹. Sözlü usulde sözlü yargılamanın icrası bakımından 376. maddeye atıf yapılmıştır

³²⁶ Yıldırım, s. 93.

³²⁷ 2. HD. 8.6.1988 T., 4410 E., 6136 K. (Manisa Barosu Dergisi, Ekim 1988, s. 17).

³²⁸ Bkz. Konuralp, s. 10 vd.

³²⁹ 2. HD. 16.12.1985 T., 9562 E., 10691 K. (Yasa Hukuk Dergisi, 1986/11, s. 1575).

³³⁰ Onar/Belgesay, s. 127.; Berkin, s. 206.; Önen, s. 266.; Pekcantez/Atalay/Özekes, s. 354.

³³¹ Akbayrak, s. 15

(m. 489). Buna göre hakim taraflara ikişer defa söz verdikten sonra, dava hüküm için yeterince aydınlanmışsa yargılamanın sona erdiğini bildirir.

Sözlü yargılama usulüne özgü bir husus olarak; taraflar evrak üzerinden incelemeye karar verilmesini isteyebileceklerinden, bu yönde bir talebin olduğu davalarda sözlü yargılama aşamasından bahsedilemeyecektir. Nitekim 489. maddede bu ihtimal ayrı tutulmuştur.

II. Hükümün Verilmesi ve Tefhimi

Sözlü yargılamanın yapıldığı oturumda, hakim tarafların son sözlerini dinledikten sonra yargılamanın sona erdiğini bildirerek kararını tefhim eder (m. 489/1). Hakim hükmün tefhimi için başka bir oturum günü belirleyerek, hükmü o oturumda da açıklayabilir. Kural, gerekçeli kararın tefhimi ise de, zorunlu hallerde bunun mümkün olmaması durumunda en azından 388. maddede yer alan hüküm sonucunun (kısa kararın) duruşma tutanağına geçirilmesi gerekmektedir. Bu ihtimalde, gerekçeli kararın tefhim tarihinden itibaren 15 gün içinde yazılması gerekir (m. 489/f.2, 3).

26.2.1985 T., 3156 sayılı Kanunla değiştirilen 489. madde, bu haliyle 381. maddeye paralel olarak düzenlenmiştir. Hüküm sonucunun tutanağa geçirilmesi zorunluluğu ile artık, “*ekli karar okundu*” şeklinde tutanağa geçen ifadeler kabul edilmeyecektir³³².

³³² Kartal, S., Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İlgili Diğer Kanunlarda Yapılan Değişiklik Sonucu Uyulması Gereken Usul Hükümleri, AD. Yıl. 81., S. 2., Mart-Nisan 1980, s. 13.; “*Bir mahkeme hükmünün hukuksal varlık kazanabilmesi için, onun bildirilmesi (tefhimi) gerekir. Duruşma tutanağına –ekli karar bildirildi- diye yazmakla, hüküm bildirilmiş olmaz. Zorunlu nedenlerle hükmün gerekçesi ile birlikte yazılmadığı durumlarda, hükmün sonucu, duraksamaya (tereddüte) yer bırakmaksızın açık bir şekilde tutanağa geçirilmek suretiyle bildirilmelidir.*” HGK. 18.3.1987 T., 2-16 E., 209 K. (YKD. C. XIV., S. 5., Mayıs 1988, s. 603 vd). Bu kanun değişikliğinden daha önceki dönemlerde de, hükmün tefhimi ve gerekçeli kararın uzunca bir süre sonra yazılmasıyla ilgili olarak; Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, 6.12.1957 T., Genel 53, Özel 26/16216 sayılı bir genelge yayımlayarak, hakimın yargılamayı bitirdiği celsede hüküm yazılı değilse, hükmün tefhimi için başka bir gün belirlemesi, o güne kadar gerekçeli hükmünü yazıp imzaladıktan sonra taraflara tefhim etmesi gereğine işaret edilmişti (bkz. ABD. Yıl. 1958, S. 4., s. 232 vd.). 3156 sayılı kanunla

Tefhim edilen kısa karar ile gerekçeli kararın birbirine uygun olması gereklidir. Kısa kararla gerekçeli karar arasında çelişki olması bozma nedenidir³³³.

Taraflar evrak üzerinden inceleme talebinde buldukları (m. 477/3) için, mahkeme dosya üzerinden inceleme yaparak karar verdiğiğinde, hükmün tefhimi için tarafların duruşmaya çağırılması gerekli olmayıp, hüküm taraflara tebliğ edilir³³⁴.

Hükmün verileceği duruşmaya taraflardan biri gelmezse, hüküm bu tarafın yokluğunda tefhim edilir³³⁵. 3156 sayılı kanunla gıyapla ilgili hükümler (dolayısıyla hükmün özetinin tebliği ile ilgili 407. madde de) kaldırıldığından, dava yokluğunda sonuçlanan tarafa hüküm özeti değil, gerekçeli kararın tebliği gerekmektedir³³⁶. Eğer iki taraf da mahkemede hazır bulunmamışlarsa, hüküm tefhim edilemez. Bu durumda, dosyanın işlemde kaldırılmasına karar verilir (m. 409/1).

Sözlü yargılama usulünde de geçerli olan 382. madde gereğince hüküm alenen tefhim edilir. Kararın tefhim edildiğinin duruşma tutanağına yazılması gerekmektedir (m. 151/2). Çünkü hükmün tefhim edilip edilmediği duruşma tutanağı ile kanıtlanır³³⁷. Karar, hakim ve zabıt katibi tarafından imzalanır. Sözlü yargılama usulünün uygulandığı davalar sonucunda verilen hükümler de, 388. maddede belirlenen unsurları içerir. Bunun yanı sıra, kararın mahkemede saklanmasıyla ilgili 391. madde; müdahilin yargılama giderlerinden sorumluluğuna dair 420. madde ile kötüniyetli tarafın mahkum olacağı yargılama giderleri ve para cezasına ilişkin 421. ve 422. maddeler, sözlü yargılama usulünde de uygulanır (m. 490).

getirilen değişiklikten önceki uygulamaya yönelik eleştiriler için bkz. **Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü, s. 918 vd.

³³³ İBK. 10.4.1992 T., S. 7/4 (RG. 10.6.1992 T., S. 21254).

³³⁴ **Kuru**, C.III., s. 3197.

³³⁵ Belirtmek gerekir ki, eğer hüküm sözlü yargılamanın yapıldığı celsede verilecek ve bu celsede herhangi bir tahkikat işlemi yapılmışsa, hükmün gelmeyen tarafın yokluğunda tefhim edilmesi mümkün değildir. Çünkü taraf, geçerli bir mazeret bildirerek, yokluğunda yapılan işlemlere, m. 377/2'nin atfıyla m. 213/son fıkra uyarınca itiraz edebilecektir (ayrıca bkz. **Ulukapı**, s. 52.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 426).

³³⁶ **Erdemir**, s. 1905.

³³⁷ 2. HD. 24.4.1986 T., E. 4097, K. 4339 (İBD., C. 60, 1986/4-5-6, s. 341, 342.).

Yargılama giderleri de, hangi tarafın hangi oranda sorumlu olduğu açıklanarak, kararda gösterilir (m. 491).

III. Hüküm Yerine Geçen Taraf İşlemleri

Kural olarak bir dava mahkemenin yaptığı yargılama sonucunda verdiği hükümle sona erer. Ancak tasarruf ilkesinin bir sonucu olarak taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı mahkemenin vereceği hükmü beklemeksizin kendi iradeleriyle yargılamanın her aşamasında sona erdirebilirler. Tasarruf ilkesi sadece davanın açılmasında değil, sona erdirilmesinde de taraf iradesini esas almaktadır. Hakim iki taraftan birinin -ya da her iki tarafın (m. 474)- talebi olmaksızın kendiliğinden bir davayı inceleyemediği gibi, aynı şekilde taraflardan birinin istem sonucundan vazgeçmesi (m. 91) veya bir tarafın diğerinin istemini kabul etmesi (m. 92) ya da tarafların sulh olmaları hallerinde de kural olarak pasiftir. Davayı feragat, kabul veya sulh yoluyla sona erdirmek tarafların tasarruf yetkisindedir.

Kanun'da feragat ve kabul ayrı bir Fasılda (m. 91-95) düzenlenmişken sulha bu şekilde yer verilmemiştir. Ancak bazı maddelerde (m. 63, 151/III, 213/I, 236/III), sulha işaret edilmiştir.

Feragat ve kabul kesin bir hükmün sonuçlarını doğurur (m. 95/I). Şarta bağlı olarak yapılan sulh dışında, sulh de bu niteliktedir³³⁸.

A- Feragat

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 91'deki tanıma göre feragat, iki taraftan birinin neticei talebinden vazgeçmesidir. Kanun'daki ifadeden her iki tarafın da davadan feragat edeceği anlamı çıkmakta ise de, esasen feragatin davacı (ya da karşı davada karşılık davacı) açısından söz konusu olacağı açıktır³³⁹. Öyle ki, davalının neticei talebinden feragati aslında davanın kabulü anlamındadır.

³³⁸ Şarta bağlı hüküm verilemeyeceğinden, şarta bağlı bir sulh kesin hükmün sonuçlarını doğurmaz (Berki, H., s. 299; Pekcanitez/Atalay/Özokes, s. 461).

³³⁹ Bkz. Postacıoğlu, s. 417; Soner, s. 439; Kuru, C. IV., s. 3550.

Feragat, davayı sona erdiren diğer taraf işlemlerinin aksine, kural olarak tarafların serbestçe tasarruf edemedikleri davalarda da geçerlidir. Nitekim, yargılama sonucunda mahkemece verilecek bir hükme bağlanması kanunen zorunlu olan bu gibi hallerde feragatin değil; kabulün hukuki bir sonuç doğurmayacağı 95. madde hükmünden açıkça anlaşılmaktadır. Yargıtay³⁴⁰, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur'un da taraf olduğu tespit davalarında, sosyal sigortalar hukukunun kamu hukukuna dahil olması ve doğrudan kamu düzenine ilişkin kurullarla şekillenen anayasal sosyal güvenlik sisteminin ihlali sonucunu doğuracağından, davacının davasından feragat edemeyeceğine karar vermiştir.

Feragat beyanı dilekçe ile ya da duruşmada sözlü olarak yapılır (m. 93). Feragat eden taraf, davası reddedilmiş gibi yargılama giderlerini ödemekle yükümlüdür (m. 94/1). Kısmi feragat söz konusu ise yargılama giderleri bu kısma göre belirlenir (m. 94/son).

Yargıtay, 95. maddede belirtilen kesin hükmün, şekli anlamda kesinlik olduğu görüşündedir³⁴¹.

Doktrine göre³⁴² ise; davadan feragat maddi anlamda kesin hüküm teşkil eder. Çünkü feragat beyanı ile dava kendiliğinden değil, ancak mahkemenin feragat

³⁴⁰ 10. HD. 1.6.1992 T., 301 E., 6164 K. (Bozkurt, s. 397); Aynı yönde 10. HD. 1.2.1985 T., 223 E., 418 K. (Bozkurt, s. 399).

³⁴¹ HGK. 11.12.1991 T., 2-550 E., 631 K. (Erdemir, C. I., s. 744 vd.). Bu kararda belirtildiği üzere *şekli anlamda kesinlik*, bir mahkeme kararına karşı kanun yollarına başvurunun kapalı olduğunu ifade eder. *Maddi anlamda kesinlik* ise, mahkeme kararlarına tanınan kanuni gerçeklik özelliğini yansıtır. Çünkü (maddi anlamda) kesinleşmiş bir karar yargısal bir gerçeği yansıtır ve artık hiçbir yerde ve hiçbir biçimde yeniden tartışma konusu yapılamaz. Nitekim Anayasa'nın 138. maddesinde temel alınan düşünce de, bu ilkenin doğal sonucudur. Dolayısıyla kesin hüküm ancak mahkeme kararlarına tanınmış bir yargısal gerçektir. Oysa feragat ile sonuçlanan davalarda bir mahkeme kararı (işlemi) söz konusu olmadığından ve dava doğrudan tek yanlı taraf iradesiyle (işlemyle) sona erdiğinden HUMK.nun 95. maddesinde sözlü edilen kesinlik sadece ve tamamen şekli anlamda kesinliktir.; Aynı yönde HGK. 6.5.1992 T., 2-226 E., 306 K. (IKİD 1993/428., s. 11995 vd.)

³⁴² Kuru, C. IV., s. 3612 vd.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 492.; Erdemir, C. I., s. 744; Alangoya, s. 377; Ayrıca bkz. Önen, E., Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez, ABD. 1976/1., s. 26 vd.

nedeniyle davayı red kararının kesinleşmesi üzerine son bulmaktadır. Bunun sonucunda, usul muamelesi şekline bürünmüş fakat esasen bir maddi hukuk işlemi olan feragatin ancak Borçlar Kanunu'ndaki irade sakatlığı hallerine dayalı olarak feshi söz konusu olabilir.³⁴³ Bize göre de, feragatle sona eren davadaki hüküm maddi anlamda kesin hüküm teşkil eder. Esasen, feragatten dönülemeyeceği kuralı da bu sonuca ulaşmayı gerektirir. Aksi görüşün kabulü, bir bakıma uyuşmazlığın yeniden dava konusu yaparak feragatten dönülmesi anlamına gelebilir. Oysa feragat taraflar arasındaki uyuşmazlığı ortadan kaldırdığından, artık aynı konuda ve aynı taraflar arasında yeni bir dava açılmaz. Böyle bir ihtimalde dava, kesin hüküm sebebiyle red edilir. Aynı taraflar arasında aynı uyuşmazlığın yeniden dava konusu yapılamaması ise ancak maddi anlamda kesin hükümle sağlanır. Zira şekli anlamda kesinlik uyuşmazlığın değil, sadece görülmekte olan davanın sona ermesidir.³⁴⁴

Feragatla ilgili bir sorun, kolektif iş hukukunda, toplu iş sözleşmesi otonomisi sonucunda akdedilen toplu iş sözleşmelerindeki "işçilerin işverene karşı açmış oldukları davalardan feragat ettikleri, bu davalardan vazgeçmiş olduklarının kabulüne dair hükümler" in geçerli olup olmadığıdır. Bu tür hükümlerin hak sahibi işçileri bağlamayacağı Yargıtay³⁴⁵ ve doktrin³⁴⁶ tarafından ortaya konulmuştur. Bizim de isabetli bulduğumuz bu görüşler özellikle hak arama hürriyeti, sendikaların üyelerini temsil ehliyetleri ve iş hukukunun işçiyi işverene karşı koruma amacı gibi çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' na göre vekilin dahi feragatte bulunabilmesi için ayrıca ve açıkça yetkilendirilmesi gerekmektedir (m. 63). Ayrıca Sendikalar Kanunu m. 32'de sıralanan haller dışında bir sendikaların üyelerini ferdi nitelik taşıyan bir davada temsil edebilmeleri, davada taraf olabilmeleri ya da üyeleri (veya mirasçıları) adına dava açabilmeleri ancak ilgilinin sendikaya yazılı olarak başvurmasına, bu konuda sendikayı

³⁴³ **Bilge**, s. 310; **Berkin**, s. 166; **Postacıoğlu**, s. 418; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 493; **Üstündağ**, s. 569; **Alangoya**, s. 377; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 458.

³⁴⁴ Bkz. **Kuru**, C. V., s. 4981.

³⁴⁵ 9. HD. 23.9.1971 T., 14646 E., 20165 K. (IHU 1976, TSGLK 1. No. 5); Aynı yönde 9. HD. 26.6.1970 T., 6739 E., 6972 K. (**Uygur/Dönmez/Kars**, s. 786-787).

³⁴⁶ **Tuncay, C.**, Toplu İş sözleşmesinde Yer Alan Davadan Feragat Şartı İşçiyi Bağlar Mı?, İBD. 1972/9-10, C. XLVI, s. 889 vd.; **Narmanlıoğlu, Ü.**, Toplu İş Sözleşmesi İle Davadan Feragat, Karar İncelemesi, İHU 1976, TSGLK 1., No.5., **Birben/Öktem**, s. 1093-1094.

yetkilendirmesine bağlıdır.³⁴⁷ Dava açılmasında üye işçinin sahip olduğu tasarruf hakkı, aynı esasla davadan feragat için de söz konusu olmalıdır. O itibarla eğer toplu iş sözleşmesindeki feragat ile ilgili hüküm işçi tarafından ayrıca imzalanarak bu yöndeki irade beyanı açıklanmamışsa davacı işçinin görülmekte olan davadan feragat ettiği sonucuna ulaşamaz³⁴⁸.

B- Kabul

Kabul, Kanun' daki tanımıyla " iki taraftan birinin, diğerinin netice talebine muvafakat etmesidir" (m. 92). Oysa kabul, davalının davacının talep sonucuna rıza gösterdiğini beyan etmesi, açıklamasıdır³⁴⁹. Kabul de, feragat gibi niteliği itibariyle mahkemeye yönelik ve tek taraflı bir irade açıklaması olup, karşı tarafça kabulüne ihtiyaç yoktur³⁵⁰. Kabul beyanı dilekçe ile veya yargılama sırasında sözlü olarak yapılabilir (m. 93). Kabul beyanının duruşmada sözlü olarak yapılması halinde; bu beyanın tutanağa geçirilmesi ve davalı huzurunda okunarak imzalatılması gerekmektedir (m. 151).

Kural olarak, davayı kabul eden davalı, davayı kaybetmiş gibi yargılama giderlerini ödemeye zorunludur (m. 94/1). Ancak davalı aleyhine dava açılmasına sebebiyet vermemiş ve ilk duruşmada da davacının iddiasını kabul etmişse aleyhine yargılama giderine hükmedilemez (m. 94/2). Kısmi kabul halinde, yargılama giderleri kabul edilen kısma göre belirlenir (m. 94/son). Harçlar Kanunu m. 22'ye göre, davalı ilk oturumda davayı kabul etmişse, kendisinden karar ve ilam harcının 1/3'i alınır.

³⁴⁷ **Esener, T.**, İş Hukuku, Ankara 1978, s. 309 vd.; **Narmanlıoğlu, Ü.**, İş Hukuku II, Toplu İş İlişkileri, İzmir 2001, s. 234; **Çelik**, s. 390, dn. 4a.; 9. HD. 25.9.1995 T., 8821 E., 27947 K. (**Kılıçoğlu**, s. 265);

³⁴⁸ Yargıtay kararlarında da sözkonusu feragat şartının işçiyi bağlaması, ancak davacı işçinin toplu iş sözleşmesinde imzasının bulunup bulunmadığına, işçinin bu şarta ayrıca muvafakat edip etmediğine göre değerlendirilmektedir (bkz. yukarıda dn. 345'de anılan kararlar).

³⁴⁹ **Jauernig, O.**, Zivilprozessrecht, 24. Auflage, München 1993, s. 172; **Tanriver, S.**, Mahkeme Huzurunda Yapılan Kabuller, AÜHFD, C. 44., 1995/1-4, s. 221; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 494.; **Üstündağ**, s. 573.

³⁵⁰ **Jauernig**, s. 173; **Guldener, M.**, Schweizerisches Zivilprozessrecht, Zürich 1979, s. 400.; **Pekcantez/Atalay/Özekes**, s. 459.

Davanın kabul edilmesi, yargılamanın daha kısa sürede sonuçlanmasını sağlayacağı gibi, bu yolla örneğin tanık, bilirkişi ücretleri, keşif giderleri gibi masrafların yapılmasına da gerek kalmayacaktır.

Kabulün kesin bir hükmün hukuki sonuçlarını doğuracağı m. 95/1'de hükme bağlanmıştır. İlam niteliğinde olması sebebiyle ilamların icrası yoluyla takip edilebilir (İİK. m. 38).

Feragatten farklı olarak kabul, ancak tarafın üzerinde tasarruf yetkisine sahip olduğu uyuşmazlık ve davalar hakkında mümkündür. Serbestçe tasarruf edilemeyen, iki tarafın arzusuna tabi olmayan davalarda davanın kabul yoluyla sona erdirilmesi mümkün değildir. Bir başka ifadeyle böyle bir davadaki istem davalı tarafça kabul edilse dahi, geçerlik taşımayacağından dava kabul ile sona ermez ve mahkemenin yargılamayı sürdürerek sonucuna göre bir hüküm vermesi gerekir.³⁵¹ Kanunda bu husus "bilbeyyine hükme raptı kanunen mecbur olunan haller" ifadesiyle işaret edilmektedir (m. 95/2). Bu ifade, ancak hakimin davayı delillere dayandırarak karara bağlamasının kanunen zorunlu olduğu haller anlamındadır³⁵².

Kural olarak iş davalarında kabul geçerli olmakla birlikte³⁵³, sigortalı hizmetlerin tespitine ilişkin davalar gibi bazı iş davaları tarafların tasarruf yetkisi dışında olduğundan davalı işçinin talep ettiği süre boyunca sigortalı olduğunun işverence kabulü halinde dahi, dava kabulü sonuçlanamaz³⁵⁴. Aynı şekilde hizmet

³⁵¹ Karafakih, s. 235; Ansay, s. 182; Bilge/Önen, s. 355; Postacıoğlu, s. 417.; Guldener, s. 400; Tanrıver, s. 223; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.498.; Üstündağ, s. 574 ; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 458-459.

³⁵² "Bilbeyyine hükme raptı kanunen mecburi olan (HUMK. 95) yani delil ile ispatı zorunlu bulunan hallerde kabul, hukuki sonuç doğurmaz. Nesebin reddi ve babalık gibi konular, kamu düzenine ilişkin bulunduğu için bu tür davalarda sırf karşı tarafın kabulüne dayanılarak isteğe uygun karar verilemez. İddianın usulünce isbatlanması zorunludur. İşte az önce belirtilen usul ve hükmü, bunu ifade ve emreylemektedir. 2. HD. 1.2.1983 T., 535 E., 584 K. (YKD. Ağustos 1983, s. 1152).

³⁵³ Kuru, B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. VI., İstanbul 2001, s. 5951.; Birben/Öktem, s. 1092.

³⁵⁴ "Davada tespiti istenilen sürelerin davacıya ait bulunduğu davalılardan...işveren tarafından kabul edilmişse, bu tür davalarda Mücerret kabul hukuki sonuç doğurmayacağından iddia doğrultusunda gösterilen ve mahkemeye bildirilen davacı tanıkları yönteminde dinlenip varsa

akdinin 1475 sayılı İş Kanunu m.14.de sıralanan kıdem tazminatına hak kazandıran sebepler dışında bir sebeple sona ermesi halinde, davalı işveren kıdem tazminatı talebini kabul etse dahi bu kabul hukuki sonuç doğurmaz ve mahkemece talebin reddi gerekir. Zira bu maddedeki sebepler sınırlı sayıdadır ve aksi davranış aynı Kanun'un m. 98/D bendi ile cezai yaptırıma bağlanmıştır. Kanunla saptanan kıdem tazminatı miktar ve tavanı ile ilgili düzenlemeye göre de taraflar bu tavanın aşarak kıdem tazminatı ödenmesini kararlaştıramazlar. Davacı işçinin bu tavanı aşan miktardaki talebinin davalı tarafından kabul edilmesinin de hukuki geçerliliği bulunmamaktadır (İş K. m.14, 98).

C- Sulh

Feragat ve kabul gibi davayı sona erdiren taraf işlemlerinden biri olan sulh, iki taraflı bir sözleşme olmasıyla diğerlerinden ayrılır. Genel olarak sulh, iş yargılamasında sulhün önemi ve kanunla öngörülen zorunlu sulh teşebbüsünü daha önce incelemiştik³⁵⁵. Burada ise ağırlıklı olarak davanın sulhla sonuçlanmasının hüküm ve sonuçları ile Avukatlık Kanunu m. 35/A'da düzenlenen uzlaşma sağlama konuları ele alınmaya çalışılacaktır.

Sulhun kabul ve feragat gibi davaya son verebilmesi, usuli işlem biçimine dönüşmüş olmasına bağlıdır. Mahkeme dışı yapılmış bir sulh, buna ait belgenin mahkemeye sunulmasıyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 151/3 çerçevesinde tutanağa geçirilmelidir. Aksi halde usuli işlem niteliğinden söz edilemez. Yine esasen bir maddi hukuk sözleşmesi olan sulh akdinin geçerliliği, konusunun belirli ya da belirlenebilir olması ile mümkündür. Bu geçersizlik durumu bir def'î değil, itiraz niteliğinde olduğundan mahkemece re'sen dikkate alınmalıdır.³⁵⁶ Sulhun bir akit olmasının sonuçlarından bir diğeri, diğer tarafın muvafakatı olmaksızın bundan

sair deliller de toplandıktan sonra birlikte değerlendirilip oluşacak sonuç çerçevesinde karar verilmek gerekir..." HGK. 30.11.1988 T., 10-724 E., 969 K. (Erdemir, C.I., s. 747).; Aynı yönde HGK. 7.12.1994 T., 10-468 E., 808 K. (Ertürk, E., Sosyal Sigortalar Kanunu Uygulaması, Ankara 1999, s. 554).

³⁵⁵ Bkz. yukarıda §5, III.

³⁵⁶ 9. HD. 11.7.1967 T., 2597 E., 6490 K. (Bozkurt, s. 401).

dönülemeyeceği, ancak sulh şartlarının yerine getirilmemesi veya irade sakatlığı hallerinde sulh akdinin feshedilebilmesidir³⁵⁷.

Sulhun davayı sona erdiren bir işlem olması tartışmasız bulunmakla beraber, davanın sulhla ve o anda kediliğinden mi sonuçlandığı yoksa buna ilişkin mahkeme kararına ihtiyaç olup olmadığı konusu yeterince açık değildir.

Doktrindeki bir görüş, sulhun tek başına ve kendiliğinden davayı sona erdiren bir işlem olmadığı, davanın sulh sözleşmesini esas alan bir mahkeme hükmü ile sona ereceği yönündedir³⁵⁸.

Diğer görüş ise, tarafların iradeleriyle bağitlanan sulhun yargılamaya ve uyuşmazlığa doğrudan doğruya son veren bir işlem olduğunu ve mahkemenin sadece bunu tespit etmekle sınırlı bir işlem yaptığını ileri sürmektedir³⁵⁹.

Yargıtay'ın her iki görüşü de emsal olabilecek kararlarına rastlanmaktadır. İlk görüş doğrultusunda verilen bir kararda "Sulh bir sözleşme olduğuna göre, tarafların anlaşmaları üzerine hüküm verilmesi gerekir. Bu yön gözetilmeden sadece (sulhün tasdikine ve davanın reddine) sözleri ile verilen karar bozulmalıdır." yargısına ulaşılmıştır³⁶⁰. Yargıtay bazı kararlarında ise, sulh ile davanın kendiliğinden sona ereceği ve davanın sona ermesi için mahkemenin bir karar vermesine gerek bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır³⁶¹.

³⁵⁷ **Bilge**, s. 314.; **Ansay**, s. 184.; **Önen**, Sulh, s. 172 vd.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 502.; **Üstündağ**, s. 579.; **Alangoya**, s. 381.

³⁵⁸ **Berki**, s. 28.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 501-502.; **Kuru**, C. IV., s. 3758.

³⁵⁹ **Berkin**, s. 168.; **Ansay**, s. 184.; **Ansay**, Sulh, s. 200-209.; **Önen**, Sulh, s. 133, dn. 21, 134-135.; **Belgesay**, s. 722.; **Alangoya**, s. 381.

³⁶⁰ 4. HD. 2.7.1968 T., 8089 E., 5677 K. (**Renda,N./Onursan,G.**, Dördüncü Hukuk Dairesi'nin Emsal Kararlarıyla Borçlar Hukuku, C.I., 1971, s. 792-793'den nakleden **Kuru**, C.IV.,s.3763).

³⁶¹ 4. HD. 30.12.1975 T., 10014 E., 12935 K. (YKD. 1977/1., s. 42-43).; "Sulh tarafların rızası ile uyuşmazlığı sona erdiren bir akit olduğundan ve sulh ile uyuşmazlık ortadan kalkacağından, karar ittihazına mahal olmadığı şeklinde karar verilmek gerekirken yazılı şekilde işin esası hakkında karar tesisi kanuna aykırıdır". TD. 25.2.1971 T., 4426 E., 1408 K. (RKD. 1971/5., s.155-156).

İcra ve İflas Kanunu m. 38'e göre mahkeme önünde yapılan sulhler ilam niteliğinde sayılan belgelerdendir. İlamların icrası hakkındaki hükümlere göre takibe konulabilirler.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda değişiklik yapan 02.5.2001 Tarih, 4667 sayılı Kanun'la avukatlar ile müvekkillerinin karşılıklı iş ve davalarda "uzlaşma sağlama" ve uzlaşma tutanağı düzenleme" yetkisine sahip olduğu belirtilerek, bu tutanakların İcra ve İflas Kanunu m.38 anlamında ilam niteliğinde olduğu hükme bağlanmıştır (Av. K. m. 35/A). Bu maddeye göre;

"Avukatlar dava açılmadan veya dava açılmış olup da henüz duruşma başlamadan önce kendilerine intikal eden iş ve davalarda, tarafların kendi iradeleri ile istem sonucu elde edebilecekleri konulara inhisar etmek kaydıyla, müvekkilleri ile birlikte karşı tarafı uzlaşmaya davet edebilirler. Karşı taraf ve bu davete icabet eder ve uzlaşma sağlanırsa, uzlaşma konusunu, yerini, tarihini, karşılıklı yerine getirmeleri gereken hususları içeren tutanak, avukatlar ile müvekkilleri tarafından birlikte imza alınır. Bu tutanaklar 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 38 inci maddesi anlamında ilam niteliğindedir."

Bu madde uyarınca uzlaşma sağlanması ve uzlaşma tutanağı düzenlenebilmesi zaman itibariyle sınırlanmıştır. Söz konusu uzlaşma tutanağı, dava açılmadan veya dava açılmış olsa da ilk duruşma yapılmadan önce düzenlenebilecektir. Oysa, genel olarak sulh yargılamanın her aşamasında mümkündür.

35/A maddesindeki uzlaşma da, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri konularla sınırlı olarak yapılabilir. Tarafların tasarruf yetkisi dışında kalan uyuşmazlıklarda genel anlamda sulh yapılamadığı gibi bu madde uyarınca sulhtan söz etmek de mümkün değildir.

Avukatlık Kanunu'ndaki bu düzenleme, sulhün yapılış şekli itibariyle esasen mahkeme dışı sulhtur. Taraflar mahkemede duruşma esnasında sulh olmamakta, uzlaşma tamamen mahkeme dışında sağlanmaktadır. Ancak bu özel düzenlemeye göre gerçekleşen sulh; niteliği, hüküm ve sonuçları itibariyle mahkeme dışı sulhtan

tümüyle ayırır³⁶². Öyle ki, mahkeme dışı sulh dava devam ederken yapılırsa bile görülmekte olan davayı kendiliğinden etkilemez. Bunun için mahkeme dışı sulhün mahkeme içi sulhe dönüşmesi, yani tarafların kendi aralarında yaptıkları sulh sözleşmesini mahkemeye vermeleri, bu hususun hakim tarafından tutanağa geçirilerek taraflara okunması ve imzalatılması gerekmektedir.³⁶³ Aynı şekilde mahkeme içi sulhün de tutanağa geçirilme zorunluluğu 151. maddenin emredici hükmüdür. Oysa 35/A maddesi uyarınca sağlanan uzlaşmalarda tutanağın düzenlenmesinde mahkemenin herhangi bir etkisi bulunmayıp, bu yetki tamamen avukatlar ile müvekkillerine aittir. Ancak söz konusu tutanağın şekli aynı maddede geçerlik şartı olarak öngörülmüştür. Buna göre, tarafların uzlaşma sağlamaları üzerine düzenlenecek tutanak; uzlaşma konusu, yer, tarih, tarafların karşılıklı olarak yerine getirmeleri gereken hususları içermeli ve bu tutanak avukatlar ile müvekkilleri tarafından imzalanmalıdır. Bu şekilde hazırlanan tutanağın mahkemeye sunulması, onaylatılması söz konusu değildir. Bu şekil şartlarına uygun düzenlenen tutanak, ilam niteliğine haiz bir belgedir.

Avukatlık ücretleri konusunda Avukatlık Kanunu' nun 168. maddesi uyarınca Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca, baro yönetim kurullarının teklifleri de gözönüne alınmak suretiyle uygulanacak tarife o yılın Ekim ayı sonuna kadar hazırlanarak Adalet Bakanlığı' na gönderilir. Buna göre Türkiye Barolar Birliği'nce hazırlanıp 04.12.2001 tarihinde yürürlüğe giren Asgari Ücret Tarifesi'nin Uzlaşma Tutanağı'nın Hazırlanmasında Ücret başlıklı 16. maddesine göre "Avukatlık Kanunu'nun 35/A maddesinde sözü edilen uzlaşma tutanağının hazırlanmasında konusu itibarıyla görevli mahkemeler için, bu tarifenin ilgili kısımlarında belirlenen ücretin 1/2si uygulanır"³⁶⁴. Zira daha önce de Avukatlık Asgari Ücret Tarifeleri m. 7 uyarınca, anlaşmazlığın sulh sebebiyle, delillerin toplanmasına ilişkin ara kararı gereğinin yerine getirilmesinden önce giderilmesi halinde Tarife hükümleriyle belirli ücretlerin yarısına hükmolunacağı esası benimsenmişti. İncelediğimiz madde hükmü gereğince de bu şekilde uzlaşmanın sağlanması, en geç ilk duruşmanın yapılmasından önce mümkün olduğuna göre, avukatlık ücreti de aynı esasla belirlenmektedir. Sözleşme özgürlüğü çerçevesinde tarafların avukatlık ücretini

³⁶² Bkz. Pekcanitez/Atalay/Özkes, s. 462-463.

³⁶³ Bkz. Kuru, C. IV., s. 3798.; Önen, Sulh, s. 114 vd.

³⁶⁴ TBB Asgari Ücret Tarifesi RG. 04.12.2001 T., 24603 S.

serbestçe kararlaştırabilmeleri mümkündür³⁶⁵. Alman Hukuku'nda vekil, davadan önceki faaliyetleri nedeniyle ek bir tazminata hak kazanabilir ve sulhün akdedilmesinde (hatta sulh görüşmelerinin yapılmasında) yardımda bulunan, etkinliği olan avukatın müvekkiliyle kararlaştırdığı ücretin tamamını elde etmesi esastır.³⁶⁶ Avukatlık ücreti, yargılama giderleri arasında yer alır. Ancak bu maddeye göre uzlaşma sağlanması halinde bir yargılama bulunmadığından, kanımızca karşı taraf vekalet ücretinin ödenmesi yükümlülüğünden de söz edilemez. Elbette sulh sözleşmesinde karşı tarafın rızaen bu yönde bir edim üstlenmesine de engel bulunmamaktadır.

Uyuşmazlıkların bu yeni düzenleme uyarınca uzlaşma sağlanarak çözümlenmesinin hukuk sistemimizin aksayan yönlerini giderme konusunda katkı sağlayacağı açıktır. Sulh müessesesi bu yolla yaygınlaşabilecektir. Gerek taraflar açısından uyuşmazlığın çok daha kısa sürede çözümlenmesi gerekse mahkemelerin iş yükünün azalmasıyla yargılamanın hızlandırılması mümkün olabilecektir. 35/A maddesine göre sağlanan uzlaşma sonucunda hazırlanan tutanağa, herhangi bir mahkeme onayı v.b bir işlem gerekmeksizin ilam niteliği tanınmasının da müesseseye etkinlik kazandıran bir düzenleme olduğu kanısındayız.

§8. KANUN YOLLARI

Kanun yolu, bir yargısal kararın, davanın tarafı / taraflarının talebi ile bir üst mahkeme tarafından tekrar incelenmesi, değiştirilmesi ve hukuka uygunluğun denetlenmesi amacıyla yönelik bir hukuki yoldur. Aleyhine kanun yoluna başvuru kararın kesinleşip kesinleşmediği ayrımına dayalı olarak kanun yolları, *olağan (adi/normal)* ve *olağanüstü (fevkalade)* kanun yolu olmak üzere ikiye ayrılır. Henüz kesinleşmeyen kararlara karşı başvuru "temyiz" ve "karar düzeltme" olağan kanun yolu; kesinleşen hükümlere karşı gidilen kanun yolu ise "yargılamanın iadesi (yenilenmesi)" dir.³⁶⁷

³⁶⁵ Önen, Sulh, s. 170.

³⁶⁶ Bauer/Öztek, s. 418; Önen, Sulh, s. 169.

³⁶⁷ Karafakih, s. 249 vd.; Ansay, s. 342 vd.; Berkin, s. 212.; Üstündağ, S., Medeni Yargılama Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim, İstanbul 1971, s. 24 vd.; Postacıoğlu, s. 596.; Yılmaz, E., Hukuk Davalarında Yasayollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın

I. Temyiz

Sözlü yargılama usulü açısından, genel olarak temyiz sebepleri ile başvuru şartları arasında yer alan hukuki yarar, konu ve taraf şartları her hangi bir özellik arz etmemektedir. Ancak geçmiş dönemde, sözlü yargılama usulü ve sulh mahkemelerinde temyiz süresine ilişkin şart, doktrinde görüş ayrılıklarına yol açtığı gibi, İçtihadı Birleştirme Kararı' na ve yasal değişikliğe konu olmuştur. Bu sebeplerle temyiz süresi ayrıca incelenmeye çalışılacaktır. Bunun yanında, sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemeleri kararlarının temyizi ile ilgili olarak İş Mahkemeleri Kanunu ve iş mevzuatındaki diğer kanun hükümlerine de yer verilecektir.

A- Sözlü Yargılama Usulünde Temyiz Süresi

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda sözlü yargılama usulünde verilen kararlara karşı temyiz süresinin başlangıcı ve süresiyle ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Oysa 18.8.1981 tarihinden önce yürürlükte olan 490. madde uyarınca sözlü yargılama usulünde yüze karşı (vicahen) verilmiş kararlara karşı temyiz süresi tefhimden itibaren başlamaktaydı. Ancak bu hüküm 2494 sayılı kanunla getirilen değişiklik sonucunda yasadan çıkarılmıştır.

Sulh mahkemelerinde temyiz süresinin başlangıcında kararın tefhim edildiği tarihin mi, yoksa tebliğ tarihinin mi esas alınacağı, bu mahkemelerde sözlü yargılama usulü yerine basit yargılama usulünün uygulanmasını öngören 1711 sayılı kanun değişikliğinin ardından gerek doktrinde gerekse Yargıtay içtihatlarında uyuşmazlık konusu olmuştur³⁶⁸.

Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu, TBBD., S. 1., Mart 1988, s. 131.; **Kuru, C.V.**, s. 4484.; **Akcan, R.**, Usul Kurallarına Aykırılığa Dayanan Temyiz Nedenleri, Ankara 1999, s. 7 vd.; **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 572. vd; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 487 vd.

³⁶⁸ Bir görüşe göre, 1711 sayılı kanunla sözlü yargılama usulü kaldırılmadığından ve basit yargılama usulünün özelliklerine aykırı düşmeyen sözlü yargılama usulü hükümleri sulh mahkemelerinde de uygulanabileceğinden, temyiz süresi karar tefhim edilmişse tefhimden aksi halde tebliğden itibaren işlemeye başlar (**Postacıoğlu**, 1975, s.663-664).; Aynı yönde 3. HD. 18.2.1975 T., 977 E., 1039 K. (**Kuru**, Sulh Hukuk Mahkemesi Kararlarının Temyizi, s. 727 vd.). Karşıt görüş ise, söz konusu boşluğun yazılı yargılama usulü kurallarına göre

İçtihadı Birleştirme Kararı' ndan yaklaşık 6 yıl sonra, 18.8.1981 tarihinde yürürlüğe giren 2494 sayılı kanunla getirilen değişikliğe göre, sulh mahkemesi kararlarına karşı temyiz süresi, ilamın taraflara **tebliğinden** itibaren sekiz gündür (m. 437), hükmü ile sorun açıklığa kavuşturulmuştur.

Bu maddenin değişikliğinden önceki dönemde sulh hukuk mahkemeleri kararlarına karşı temyiz istemi dilekçeyle ya da sözlü olarak yapılabilmekteydi. Sözlü (şifahi) temyiz istemcinin başvurusuyla; mahkemece, temyiz dilek ve nedenleri bir tutanağa geçirilip, okunarak imzalatılması suretiyle yapılırdı. Ancak 2494 sayılı yasayla, daha önce sulh hukuk mahkemesi kararlarına karşı mevcut olan sözlü temyize başvurma olanağı da ortadan kalkmıştır.

Mevcut durumda, sulh hukuk mahkemelerinde temyiz süresinin ne zaman işlemeye başlayacağı konusu 437. madde uyarınca açıklığa kavuşmuş olmakla birlikte, **sözlü yargılama usulünün uygulandığı davalarda temyiz süresinin başlangıcıyla ilgili olarak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nda hüküm yoktur.** Ancak sözlü yargılama usulü, bugün sadece iş mahkemelerinde uygulanmakta olup, İş Mahkemeleri Kanunu 8. maddesinde de "*İş mahkemesinin nihai kararları tefhimi*

doldurularak, sulh mahkemesi kararı tefhim edilmiş dahi olsa temyiz süresinin kararın tebliğinden itibaren başlaması gerektiğini ileri sürmekte idi (Kuru, B./Arslan,R., 1711 Sayılı Kanunun Kanun Yolları Bakımından Getirdiği Değişiklikler ve Bunların Değerlendirilmesi, Sempozyum, İstanbul 1976, s. 176; Kuru, Sulh Hukuk Mahkemesi Kararlarının Temyizi, s. 734.; Erman, s. 293, 297.; Üstündağ, S., 1711 Sayılı Kanunun Kanun Yolları Bakımından Getirdiği Değişiklikler ve Bunların Değerlendirilmesi, HUMK' nu Değiştiren 1711 Sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu Hakkında Sempozyum, İstanbul 1976, s. 160.). Aynı yönde 2. HD. 3.7.1974 T., 4354 E., 4733 K. (Erman, Temyiz Süresi, s. 198). Bu karşıt görüşlerin ardından 1975 yılında verilen İçtihadı Birleştirme Kararı' nda; "...1711 sayılı Kanunla değiştirilen sulh hukuk mahkemelerinde sözlü yargılama yerine basit yargılama usulünün uygulanmasını öngören 507 ve 176/10. maddelerinin bu mahkemelerde 490. maddeye göre işlem yapılmasını ortadan kaldırmadığına, bu mahkemelerden yüze karşı verilen hükümlerin, taraflara ayrıca tebliği gerekmediğine, Usulün 437. maddesindeki 8 günlük temyiz süresinin yüze karşı verilen hükmün tefhimini izleyen günden başlayacağına...karar verilmiştir . 1975/4-4 sayılı İBK. (RG. 10 Haziran 1975 T., S. 15261). Henüz bu dönemde yukarıdaki paragrafta sözü edilen 490. madde hükmü yürürlükte olduğundan, konuya ilişkin görüşler bu maddeyi de esas almaktadır.

tarihinden itibaren sekiz gün içinde temyiz olunabilir” hükmü yer aldığından mevzuatta bu konuda herhangi bir boşluk bulunmamaktadır.

B- İş Mahkemesi Kararlarının Temyizi

İş mahkemesinin nihai kararları...temyiz olunabilir (İşM. K. m.8/1.c.1). Usulün 427. maddesine göre de, mahkemelerden verilen nihai kararlara karşı temyiz yoluna başvurulabilir. Bu bakımdan iş yargısında farklılık bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde (Meksika ve İskandinav ülkeleri gibi), iş mahkemesi kararlarına karşı bir üst mahkemeye müracaat olanağı yoktur. İstinaf mahkemelerinin kurulu bulunduğu Almanya’ da ise, istinaf mahkemesine başvuru olanağı olmakla beraber, temyize gidilip gidilemeyeceği konusunda istinaf mahkemesinin kararı gerekmektedir. Genellikle davanın niteliği itibariyle önem arz etmesi veya hükmün yüksek federal mahkemenin kararıyla çelişmesi gibi durumlarda temyize başvuru imkanı tanınmaktadır.³⁶⁹

Türk hukukunda, iş mahkemelerinin bazı kararları kesin nitelikte olduğundan temyize gidilemez³⁷⁰. Bunların kesin kararlar olduğu ilgili maddelerde açıkça belirtilmiştir. Kural, mahkeme kararlarına karşı temyiz yolunun açıklığı olduğuna göre, temyiz edilememe hali istisnaidir. İstisnaların, kıyas veya yorumla genişletilmesi mümkün değildir. Bu sebeple, yasada kararın kesin olduğuna dair açıklık yoksa, verilen karar kesin değildir ve temyiz yoluna gidilebilir³⁷¹.

Örneğin; sendikaya üyelik başvurusunun reddi üzerine açılan davalarda verilen iş mahkemesi kararları kesindir (SK m. 22/3). Üyenin sendika veya konfederasyondan çıkarılma kararına karşı alınan kararlar (SK m. 25/3), sendika tüzük ve belgelerinde kanuna aykırılık bulunması sebebiyle açılan davalarda alınan kararlar kesindir (SK. m. 54/1,2). Toplu İş Sözleşmesi Grev Lokavt Kanunu m. 15/2

³⁶⁹ Artus, s. 1409 vd.; Blomeyer, s. 99.

³⁷⁰ Ancak bu tür kesin kararlar hakkında “kanun yararına temyiz” yoluna gidilebilir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, kararın hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle temyiz edilebilir (m. 427/6). 9. HD. 28.6.1976 T., 11198 E., 15684 K. (ABD. 1976/5., s. 931, 932).

³⁷¹ Uygur, T., İş Mahkemelerinden Verilen Kararlarda Kanun Yolları (Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi, S. 7., Ağustos 1975., s. 21.; Bozkurt, s. 433.; Günay, Şerh, s. 249.;

uyarınca, maddi hata ve süreye ilişkin itirazları mahkeme kesin olarak karara bağlar. Aynı kanunun m.36/2 hükmüne göre grev oylaması sonucuna itiraz, m. 39/2' ye göre greve katılamayacak işçilerin tespitine itiraz ve işin durdurulması, işyerinin kapatılması kararına karşı itiraz üzerine verilen kararlar da kesindir (1475 s. İK m75/C).

Bu özel hükümler dışında genel olarak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 427/2' de yer alan temyiz edilebilirlik sınırı da dikkate alınacaktır. Buna göre “Miktar ve değeri kırk milyon lirayı geçmeyen taşınır mal ve alacak davalarına ilişkin kararlar kesindir.” Bu sınırın uygulanmasında hükmün genel veya özel mahkemece verilmesi fark yaratmaz³⁷². Yargıtay' ın kısmi davalarda bu sınırın belirlenmesiyle ilgili içtihatları zamanla değişmiştir. Yargıtay önceleri, söz konusu miktara ilişkin sınır, dava değerine göre belirleneceğinden, fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması yoluyla dava açıldığı takdirde de bu sınırın uygulanacağına karar vermekteydi³⁷³. Yani alacağın saklı tutulan kısmı, temyiz edilebilirlik sınırını aşsa dahi, dava konusu yapılan meblağ bu sınırın altında olduğu sürece, hüküm kesin olup temyiz edilemeyecektir. Daha sonraki kararlarda ise, “şimdilik kaydıyla açılan” alacak davalarında, dava edilen miktar m. 427'deki sınırın altında olsa bile, buna ilişkin mahkeme kararının kesin olmayıp temyiz edilebileceği belirtilmektedir³⁷⁴. Elbette kısmi dava açıldığında da, dava değerinin alacağın saklı tutulan kısmı ile toplam kırk milyon lirayı geçmesi gerekmektedir. Aksi halde dava değeri kanuni temyiz edilebilirlik sınırının altında kalacağından verilen hüküm temyiz edilemeyecektir.

³⁷² İş Mahkemelerinin miktar veya değeri ikibin (bugün için kırk milyon) lirayı geçmeyen alacak davalarına ilişkin kararları kesindir. Temyiz edilemez. 6.6.1975 T., 6/8 S. İBK (RG. 18.7.1975 T., S. 15299).

³⁷³ HGK. 5.7.1978 T., 10 – 3523 E., 727 K. (Tunçomağ, s. 484).

³⁷⁴ Yargıtay bu görüşünü, 427. maddedeki sınırın hakkın özü ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilmesi gereğine dayandırmaktadır. “...davada, değer, bilirkişi raporunda da belirtildiği gibi, dava dilekçesinde yazılı olan miktarı aşkındır. Davacı avukatı bu değeri belirtmeden alacağın tamamına ilişkin talep hakkını saklı tutarak **şimdilik kaydı ile kesin yargı kararı içinde kalacak bir miktarını istemiştir. Alacağın tamamı çekişmeli olup bir kısmı istenildiğinden ve diğer kısımları için dava ve talep hakkı saklı tutulmuş olduğundan olayda kesin yargı kararından söz edilemez...**” HGK. 15.2.1980 T., 9-73 E., 186 K. (Uygur, s. 540). Esasen, kesinlik sınırının değer itibarıyla yüksek olmaması sebebiyle, kısmi dava da açılrsa, dava edilen miktarın bu değer üstünde kalacağı kuvvetle muhtemeldir. Yine de konuya prensip itibarıyla yaklaşmak zorunludur.

Kanımızca, Yargıtay'ın şimdiki görüşü isabetlidir. Çünkü, dava konusu alacağın tamamı çekişmelidir³⁷⁵. Fakat dava açılırken bunun bir kısmı dava edilmekte ve fazlaya (alacağın geri kalan kısmına) ilişkin talep hakkından vazgeçilmeyip saklı tutulmaktadır. Gerçekten işçi alacaklarının, dava açılırken davacı tarafından miktar itibarıyla tam olarak belirlenebilmesi güçtür. Öyle ki; kıdem-ihtar tazminatları, ücret alacağı, ulusal bayram genel tatil, fazla çalışma, yıllık izin ücreti gibi çok sayıda kalemden oluşan ve hesaplanması büyük ölçüde teknik bilgi gerektiren alacakların işçi tarafından belirlenip dava değerinin ortaya konması çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Tüm bu alacak miktarları, yargılama esnasında bilirkişi raporuyla hesaplanabilmektedir. O açıdan, tahmini bir değerle dava açan ve hesaplama sonucunda ortaya çıkacak alacaklarını saklı tutan davacı işçinin temyiz yoluna başvurma olanağı engellenmemelidir. Üstelik, büyük oranda ekonomik güçlüklerle yargıya başvuran işçiler, yüksek dava harcı ödememe kaygısıyla talep miktarlarını sınırlamakta ve fazlaya ilişkin haklarını saklı tutmaktadırlar. Dolayısıyla bu tür kısmi davalarda kesinlik sınırının esasen tümü çekişmeli olan alacağın tamamına göre belirlenmesi gerekmektedir. Bu hususta Yargıtay'ın işaret ettiği hakkın özü kavramı, doğru bir hareket noktasıdır.

Mahkemelerin bazı kararlarının bu şekilde kesin olduğunun kabulü, Anayasa Mahkemesi'nce, Anayasa'ya aykırı bulunmamıştır. Anayasa Mahkemesi Kararı'na göre; *"...Anayasamız bütün mahkeme kararlarının ayrıksız olarak üst mahkemeden geçmesinin şart olduğunu belirten bir hükmü de kapsamamaktadır. Zaten yargı denetiminde sonsuzluk hiçbir zaman söz konusu olamaz. Onun bir yerde kesilmesi gerekir. Nitekim Usul Kanunlarında da Kanun yolları gereklere göre düzenlenmiş ve bazı kararların kesin olduğu belirtilmiştir..."*³⁷⁶.

³⁷⁵ Nitekim, kısmi davada mahkemenin görevinin belirlenmesiyle ilgili 4. madde de bu konuda aynı noktadan hareket etmektedir. Alacağın tümü çekişmeli ve dava olunan kısım alacağın son kısmı olmadığı takdirde, görev alacağın tamamı dikkate alınarak belirlenir (m.4/2). Bu hüküm, kesinlik sınırının belirlenmesinde de esas olmalıdır (Uygur, Kanun Yolları, s. 23).

³⁷⁶ 27.9.1967 T., 336 E., 29 K. sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı (RG. 19.10.1968 T., S. 13031).

1. Temyiz Süresi ve Temyiz Yoluna Başvurulması

İş mahkemelerinden verilen kararlar, tefhim tarihinden itibaren 8 gün içinde temyiz olunabilir (İşM. K. m.8/1). Temyiz süresinin tefhimle başlaması için, kararın usulüne uygun olarak tefhim edilmesi gerekmektedir. Hükmün tefhiminin Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nun 489. maddesinin yollamada bulunduğu 388. maddedeki unsurları içermemesi halinde yasada öngörülen 8 günlük temyiz süresinin işlemeye başlamasından ve geçtiğinden söz edilemez³⁷⁷. Kanuni gerek ve zorunluluk olmadığı halde kararın ayrıca tebliğ edilmesi ise, temyiz talebinde bulunan tarafa yeni bir hak sağlamaz ve sürenin başlangıcında yine tefhim tarihi esas alınır³⁷⁸. Ancak tarafın yokluğunda verilen hükmün, bu tarafa tebliğ edilmesi gerektiğinden 8 günlük temyiz süresi, usulüne uygun tebligatın yapılmasından itibaren başlar³⁷⁹.

İş mahkemelerinin görevine giren bir davaya, o yerde iş mahkemesi kurulu bulunmaması sebebiyle, asliye hukuk mahkemesi tarafından bakılması halinde; Yargıtay' a göre temyiz süresi yine 8 gündür³⁸⁰. Ancak doktrinde bazı yazarlarca, asliye hukuk mahkemesinin davaya iş mahkemesi sıfatıyla baktığını kararında belirtmesi şartıyla 8 günlük sürenin uygulanacağını, eğer asliye mahkemesi bunu açıkça belirtmemişse temyiz süresinin 15 gün olup, hükmün tebliği tarihinden itibaren başlaması gerektiğini öne sürmektedirler. Bu görüşe göre, eğer davaya iş mahkemesi sıfatıyla bakıldığı belirtilmemişse, artık karar bir asliye hukuk mahkemesi kararıdır ve tarafların mağdur olmaması için tebliğden başlayacak 15

³⁷⁷ 21. HD. 25.1.1996 T., 173 E., 158 K. (YKD. C.22., S. 7., Temmuz 1996, s. 1124 vd).

³⁷⁸ HGK. 6.7.1966 T., 936 E., 219 K. (RKD. 1966/10, s. 201).; 9. HD. 11.09.1997 T., 13568 E., 15123 K. (Günay, Şerh, s. 265).

³⁷⁹ İİD. 11.7.1967 T., 5744 E., 7013 K. (RKD. 1967/11, s. 281, 282).; 9. HD. 9.3.1984 T., 1150 E., 2552 K. (YKD. 1984/8., s. 1201). Tebligat Kanunu' nun 11. maddesine göre, vekil aracılığıyla takip edilen işlerde tebligat vekile yapılacağından, kararın asile tebliğ edilmiş olması halinde temyiz süresi işlemez. Bkz. TD. 13.10.1952 T., 4824 E., 4433 K. (İplikçioğlu, s. 384).

³⁸⁰ 10. HD. 1.2.1974 T., 416 E., 318 K. (YKD. 1976/3., s. 338).; Aynı görüşte Birben/Öktem, s. 1133., dn. 231.

günlük sürenin kabulü gerekir. Bu hususun bildirilmemesinin külfeti taraflara yüklenemez.³⁸¹

Kanımızca, kural olarak davaya iş mahkemesi sıfatıyla bakıldığı ayrıca belirtilmese dahi, temyiz süresi 8 gün olmalıdır. Tarafların, davaya iş mahkemesi sıfatıyla değil de, asliye hukuk mahkemesi sıfatıyla bakıldığını düşünmeleri ve bu durumdan habersiz olmaları pek mümkün değildir. Öyle ki, zaten davacı (veya taraflar), iş mahkemesi bulunmayan bir yerde, davayı iş mahkemesi sıfatıyla asliye hukuk mahkemesinde açacaklardır. Üstelik, baştan sona yargılama, sözlü yargılama usulü ve İş Mahkemeleri Kanunu'nda belirlenen esas ve usullere göre kendine özgü kurallarla yürüdüğünden, davaya asliye hukuk mahkemesi sıfatı ve yazılı yargılama usulüne göre bakılmadığı açıktır. İş Mahkemeleri Kanunu m. 1/f.3'ün açık hükmü uyarınca, iş mahkemesi kurulmamış olan yerlerde bu davalara o yerde görevlendirilecek mahkeme tarafından,...bu kanundaki esas ve usullere göre bakılır. Bir bakıma, davaya bakan asliye hukuk mahkemesi artık özel bir mahkeme (iş mahkemesi) gibidir. O itibarla yargılama sonucunda verilen karar da asliye hukuk mahkemesi kararı değil, iş mahkemesi kararıdır ve temyiz süresi de kanunda belirlenen 8 gündür.

Elbette bu gibi hallerde durumun aydınlığa kavuşması ve özellikle tarafların usule ilişkin hak ve yükümlülüklerini kesinlikle bilmeleri açısından, mahkemenin davaya "iş mahkemesi sıfatıyla" bakıldığını bildirmesinde yarar vardır. Bu durumda, mahkemeden beklenen, davanın iş mahkemesinde görülecek işlerden olduğu ve davaya 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nda yazılı usul ve esaslara göre bakılacağını ara kararlarla tespit ederek belirtmesidir³⁸². Temyiz süresinin 15 gün olarak kabul edilmesi görüşünü, sadece davanın asliye hukuk mahkemesinde, "iş mahkemesi" değil de, "asliye hukuk mahkemesi sıfatıyla" açılması ve mahkemenin de hangi sıfatla davaya baktığı hususunda hiçbir tespit getirmediği hallerle sınırlı olarak kabul etmek menfaatlerin korunması bakımından gerekli olabilir.

Sözlü yargılama usulünün uygulandığı iş mahkemelerinde, katılma yoluyla temyiz olanağının bulunup bulunmadığı da tartışmalı olup bu konuda görüş birliği yoktur. Katılma yoluyla temyiz (*karşı tarafa bağlı temyiz*) 2494 sayılı Kanunla Hukuk

³⁸¹ Kuru, C.V., s. 5595.; Canbolat, s. 51.; Başterzi, s. 251

³⁸² 10. HD. 24.10.1977 T., 2082 E., 6585 K. (Uygur, s. 404).

Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 433/2.c.2' de kabul edilmiş bir müessesedir³⁸³. *Katılma yoluyla temyiz, aleyhine temyiz olunan (cevap veren) karşı tarafın, hükmü süresinde temyiz etmemiş olsa bile, temyiz dilekçesinin kendisine tebliğinden itibaren on gün içinde vereceği cevap dilekçesinde hükme ilişkin itirazlarını bildirerek temyiz isteğinde de bulunmasıdır (m. 433/2).*

İş mahkemelerinde ise, temyiz dilekçesi karşı tarafa tebliğ edilmediğinden, katılma yoluyla temyize iş yargısında yer verilmediği ileri sürülmektedir³⁸⁴. Yargıtay kararları da bu yöndedir.³⁸⁵ Yargıtay bu kararlarında, özel bir yasa olan İş Mahkemeleri Kanunu' nda temyiz hakkı ve süresiyle ilgili özel düzenleme bulunduğundan aynı kanunun 15. maddesi yoluyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerinin bu konuda uygulanamayacağı belirtilmektedir. Yargıtay' a göre aksi görüşün kabulü, temyiz dilekçelerinin tebliği kanunda öngörülmemesine rağmen bunların tebliğini gerektirecek, bu da, iş davalarının görülmesine egemen olan çabukluk, kolaylık ve ucuzluk ilkelerine açık bir şekilde aykırılık oluşturacaktır. Diğer yandan katılma yoluyla temyiz iş davalarında kabulü, kanunda esas kararın temyizi için 8 günlük süre getirildiği halde bu sürenin 10 güne çıkarılması sonucunu doğurur ki; bu durum kanun koyucunun yetki alanına giren yasa hükümlerinin değiştirilmesi anlamına gelir.

Yargıtay kararlarında yer verilen iş yargılamasının özelliği gereği ucuzluk, çabukluk ve kolaylık ilkelerine dair kaygılar bize göre de haklıdır. Gerçekten, katılma yoluyla temyiz kabul edildiğinde, öncelikle mahkemenin temyiz dilekçesini diğer tarafa tebliğe çıkarması ve tebliğ edilmesini beklemesi gerekir. Ardından, tebliğ

³⁸³ Hükümet gerekçesi için bkz. **Kuru, C. V.**, s. 4605.

³⁸⁴ **Günay, Şerh**, s. 249.; **Bozkurt**, s. 447. Aksi görüşte, 9. HD. 18.5.1995 T., 2323 E., 2464 K. sayılı içtihadına karşı oy yazısı ile Üye E. Doğu (bkz. **Günay, Şerh**, s. 249, dn. 15); **Kuru, C. V.**, s. 5649.; **Başterzi**, s. 254, 255. İş mahkemesi kararlarının katılma yoluyla temyizini mümkün gören bu görüş sahipleri, İş Mahkemeleri Kanunu m. 15 yoluyla, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 433 hükmünün uygulanması gerektiğini ileri sürerken, İş Mahkemeleri Kanunu' nda bu konuda herhangi bir düzenleme olmadığı ve bu kanunun 8. maddesindeki süre ile katılma yoluyla temyiz için öngörülen 10 günlük sürenin birbiriyle çelişmediği gerekçesine dayanmaktadırlar.

³⁸⁵ 9. HD. 9.3.1984 T., 1150 E., 2552 K. (**Bozkurt**, s. 445).; Aynı yönde 10. HD. 18.4.1985 T., 2323 E., 2464 K. (YKD. 1985/7., s. 1002,1003); 9. HD. 18.5.1995 T., 1129 E., 16875 K. (**Günay, Şerh**, s. 249., dn. 15).

tarihinden itibaren temyize cevap için 10 günlük sürenin geçmesinden (ya da bu süre içinde cevap verildikten) sonra dosyayı dizi listesine bağlı olarak Yargıtay' ın görevli dairesine göndermesi gerekecektir (m. 433/3). Buna ek olarak, karşı taraf cevap dilekçesini hükmü veren mahkemeye gönderilmek üzere başka bir mahkemeye de verebileceğinden (m. 433/2), bir de dilekçenin bu mahkemeden, hükmü veren mahkemeye gelmesi beklenecektir. Tüm bunların söz konusu ilkelerin gerçekleşmesini aksatacağı tabiidir. Temyiz süresinin başlaması açıdan bile kanunda kural olarak, tefhim tarihi esas alınarak, kararın tebliğ edilmesi benimsenmemiştir. Yargıtayca incelemenin iki ay içinde tamamlanıp karara bağlanmasının öngörülmesi de (İşM. K. m. 8/2) sürelerle ilişkin hassasiyetin göstergesidir. Katılma yoluyla temyiz kabul edilmesiyle, temyiz dilekçesinin tebliği zorunluluğunun getirilmesi ve söz konusu aşamaların geçirilmesi, kanımızca iş yargılaması için kanunun öngördüğü sistemle bağdaşmamaktadır. Usul Kanunu'ndaki genel hükümlerin, özel kanunda açıklık bulunmayan hallerde uygulanması, bu hükümlerle çelişmeme, aykırılık taşımama halinde mümkündür. Ayrıca, karara karşı tefhimden itibaren 8 gün içinde temyiz talebinde bulunulması kanunun getirdiği açık bir hükümdür ve tarafların buna uygun olarak, istemlerini süresinde yerine getirmeleri beklenir. Her durumda karşı tarafın da temyiz talebinde bulunacağı dahi belli değilken, yargılamanın uzamasına yol açacak bu müessesenin sözlü yargılama usulü ve özel usul kurallarıyla şekillenen iş yargılamasının işlevini zedeleyecek yönü, katılma yoluyla temyiz sağlayacağı yararın ötesindedir.

2. Temyiz İncelemesi ve Sonuçları

Kanunda Yargıtay'ın temyiz incelemesini tamamlayıp karar vermesi için 2 aylık süre öngörülmüştür (İşM. K. m.8/2). Bu hüküm de yargılamayı çabuklaştırmaya yöneliktir. Uygulamada gerçekten bu 2 aylık süreye bağlı kalınmaktadır. 1999,2000 istatistiklerine göre 9. Hukuk Dairesi'nde ortalama görülme süresi 2 ayın altında, ortalama 34 gün olarak tespit edilmiştir. 10. Hukuk Dairesi'nde bu süre önceki yıl 31 güne düşmüştür³⁸⁶. Temyiz incelemesi kural olarak dosya üzerinden yapılır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 438. maddede sınırlı sayıdaki uyuşmazlıklara ait kararlar için duruşma istemiyle temyiz yoluna gidilebilir. Yargıtay' da duruşma

³⁸⁶ <http://www.adli-sicil.gov.tr/Istatistikler/1996/yarhukkargorsurqr.htm> Bkz. Ek II, III, IV.

talebinde bulunabilmek için hükmün genel veya özel mahkemece verilmesinin herhangi bir etkisi yoktur³⁸⁷.

Yargıtay' da duruşma yapılması davaları uzatacağı ve masraflı olacağı gibi, Yargıtay' ın da iş yükünü arttıracığından, iş yargılamasında, temyiz incelemesinin duruşmalı olarak yapılmasına ilişkin hükümlerin kaldırılması önerilmektedir³⁸⁸.

Yargıtay, temyiz incelemesi sonucunda onama, düzelterek onama veya bozma kararı verebilir. Bozma kararı verilmesi halinde, kural olarak mahkeme tarafları dinledikten sonra bozma kararına uyulup uyulmayacağına karar verir (m. 429/2). Ancak iş mahkemeleri, özellikle toplu iş hukuku alanında kanunen belirlenen bazı kararlar açısından, direnme kararı veremez. Çünkü bu gibi hallerde Yargıtay' ın kararı kesindir. Örneğin Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu m. 12' ye göre, Yargıtay' ın işkolu tespitine ilişkin kararları kesindir. Bu kesinlik, ya mahkeme kararını, uygun bulunduğu onaylayıp kesinleştirme ya da bozma kararıyla eski kararın kaldırılması ve Yargıtayca kesin bir karar verilmesini ifade eder³⁸⁹. Bu durumda Yargıtay davayı esastan karara bağlamaktadır. Yoksa dosyanın ilk derece mahkemesine geri gönderilerek işlem yapılması yönünde bir karar veremez³⁹⁰. Yargıtay'ın kesin olarak karar vermesinin anlamı, uyuşmazlığı yeniden mahkemeye göndermeden çözmesidir³⁹¹. Yine aynı kanunun 15. maddesi uyarınca, "*işçi ve üye üye sayılarının tesbitine maddi hatta iddiasıyla süreye ilişkin itirazları mahkeme altı*

³⁸⁷ Kuru, C. V., s. 4637.; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 591.

³⁸⁸ Kuru, İş Mahkemeleri, s. 29.; Sarısözen, s. 239.

³⁸⁹ Günay, s. 450., 609.

³⁹⁰ Taşkent, S. Toplu İş Sözleşmesi ve Toplu İş Uyuşmazlıkları Açısından Yargıtay' ın 1987 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, Milli Komite, İstanbul 1989, s. 193.; Yargıtay'ın kesin inceleme yaptığı durumlarda, kararı usulden bozması kabul edilebilirse de; esastan bozarak dosyayı mahkemeye göndermesi kanuna tamamen aykırıdır (Reisoğlu, s. 201). Tunçomağ ise, kanunen Yargıtay' a böyle bir görev verilmesinin usulün temel esaslarına aykırı olduğunu düşünmektedir (Tunçomağ, K. ., İş Hukukunun Esasları, İstanbul 1989, s. 375.).

³⁹¹ Oğuzman, s. 47, dn. 336.; 2822 sayılı Kanun'un 15. maddesi çerçevesinde Yargıtay'ın uyuşmazlık konusunu "kesin kararlar" çözmesi gerekmektedir. Yargıtay'ın nihai karar vermeyip, İş Mahkemesi kararını bozması ve "mahkemece işin esasına girilerek...iddia ve savunma incelenip sonucu uyarınca karar verilmesi" için dosyanın iş mahkemesine geri göndermesi, yetki uyuşmazlığının kısa sürede çözülmesini amaçlayan kanun hükmüyle bağdaşmamaktadır. Oğuzman, K., Karar İncelemesi, İHU, 1984/II, TSGLK. 3., No. 2.

işgünü içinde duruşma yapmaksızın karara bağlar. Bunların dışındaki itirazlar için mahkeme duruşma yaparak karar verir. Duruşma sonunda verilecek karar temyiz edildiği takdirde Yargıtay'ca 15 gün içinde kesin karara bağlanır.” Yasa koyucu burada açıkça “Yargıtay'ca kesin karara bağlanır” demek suretiyle bozma kararına karşı direnme yolunu kapsayış (kapatmış) bulunmaktadır. O halde Özel Daire Bozma kararına bu nedenle uyulmak gerekirken önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır. Direnme kararı bozulmalıdır.”³⁹² Aynı durum 2821 sayılı Sendikalar Kanunu m. 4 'de düzenlenen işkolunu belirleme kararına itiraz açısından da geçerlidir³⁹³.

Çelik e göre -Yargıtay'ın kesin bir karar vermesi- sadece mahkemenin direnme kararı verememesini değil; her şeyden önce Yargıtay'ın artık bozma kararı verme yoluna da gitmeksizin itirazı sonuçlandırarak karara bağlamasını ifade etmektedir. Yargıtay'ın takdir yetkisini kullanarak toplu iş sözleşmesi akdetme yetkisinin bu sayede bir an önce belirlenebilmesi, amaca uygun bir yoldur. Belirtmek gerekir ki, yazar bu görüşünü Yargıtay'ın uyuşmazlığı esastan bozarak mahkemeye göndermemesi, esasa ilişkin olarak kesin karar vermesiyle sınırlı olarak ileri sürmektedir. Buna karşılık usule ilişkin kuralların mahkemece eksik ya da yanlış uygulanması söz konusu ise, Yargıtay'ın bozma kararı vererek bu aksaklıkların giderilmesini sağlaması gerekmektedir³⁹⁴. Gerçekten ilk derece mahkemesindeki yargılama esnasında usul kurallarının hatalı, noksan uygulanması, tarafların iddia ve savunma haklarının ihlali, eksik delil toplanması, tarafların ileri sürdüğü bazı taleplerin hukuka aykırı olarak reddedilmesi gibi durumlarda Yargıtay'ın bozma kararı vererek dosyayı mahkemeye geri göndermesini kabul etmek gereği vardır. Öyle ki, tüm bu usule ilişkin aykırılıkların Yargıtay tarafından yerine getirilmesi, giderilmesi söz konusu olamayacağına göre, bozma ilamında işaret edilen hususlar yönünde işlem yapılması için dosyanın mahkemeye gönderilmesi gereklidir. Aksi takdirde açıkça kanuna ve usule aykırılık pahasına Yargıtay'ın mevcut dosya içeriğine göre bir karar vermesi sonucuyla karşılaşılır. Bu ise, gerçekte yetkisiz

³⁹² HGK. 13.3.1985 T., 1984/9-834 E., 1985/201 K. (Günay, s. 340,341).; Aynı yönde 9. HD. 11.9.1990 T., 9694 E., 9258 K. (Kurucu, s. 540).

³⁹³ Berksun, A. / Eşmelioğlu, İ., Açıklamalı – Gerekeçeli - İçtihatlı Sendikalar Kanunu, Ankara 1989, s. 162.; Kılıçoğlu, s. 71,72.; Bozkurt, s. 453.

³⁹⁴ Çelik, N., Karar İncelemesi, İHU 1987, TSGLK 15, No. 5.; Çelik, N., İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2000, s. 437.; Aynı görüş, Reisoğlu, bkz. yukarıda dn. 390.

sendikanın toplu iş sözleşmesi akdetmesi gibi, uyuşmazlığın kısa sürede çözümlenememesinden çok daha ağır sonuçlara yol açabilir.

Başterzi' ye göre; Yargıtay' ın uyuşmazlığı esastan çözen kesin karar vermesi, normal bir temyiz incelemesi olmayıp Yargıtay' a hukuki denetim sınırını aşan bir denetim gücü tanınmasıdır³⁹⁵. Gerçekten, Yargıtay bir hüküm mahkemesi değildir. Temel işlevi, yerel mahkemenin kararını hukuka uygunluk bakımından denetleyerek somut olayda adaletin ve hukuki birliğin sağlanmasıdır³⁹⁶. Oysa uyuşmazlığın Yargıtay' ca esastan incelenerek kesin sonuca varıldığı durumlarda Yargıtay, kanuni bir görevle, hüküm mahkemesi gibi davranmaktadır. Bu halde, inceleme sonucunda tespit edilen hukuka aykırılıkların giderilmesi için artık, bozma kararıyla dosya yerel mahkemeye gönderilmemekte, Yargıtay ilk derece mahkemesi yerine geçerek karar vermektedir. Yasa koyucu söz konusu uyuşmazlıkların çözümlenmesini sadece yerel mahkemenin kesin kararına bırakarak, Yargıtay yolunu kapatmaktan sakınmıştır. Temyiz incelemesi gerekli görülmüş ise de, uyuşmazlığın olabildiğince kısa sürede çözümünü sağlamak üzere, dosyanın tekrar mahkemeye gönderilmesi yerine, Yargıtay' da sonuçlandırılması esası benimsenmiştir. Yargıtay'ın uyuşmazlığı kesin olarak çözmesi ve bu karara uyulma zorunluluğunun öngörülmesi, uyuşmazlığın uzun zaman sürüncemede kalmaması ve en kısa sürede sonuca gidilmesi amacına yöneliktir³⁹⁷.

II. Karar Düzeltme

Karar düzeltme (tashihi karar), temyiz kararını veren özel daire ya da Hukuk Genel Kurulu' nun kanunda belirtilen sebeplerden kaynaklanan hatalı kararından dönebilmesi ve kararın tekrar incelenmesi olanağı sağlayan bir kanun yoludur³⁹⁸.

³⁹⁵ *Başterzi*, s. 260.

³⁹⁶ *Akcan*, s. 14 vd.

³⁹⁷ Milli Güvenlik Konseyi' nin Sosyal Güvenlik İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu Raporu' nda bu amaca yer verilmiştir (MGKTD. S.Sayısı. 973, s. 7).; *Reisoğlu*, s. 162.; *Günay*, s. 450.

³⁹⁸ *Gürdoğan, B.*, Medeni Yargılama Hukukunda Tashihi Karar Müessesesi, Ahmet Esat Arsebük' ün Aziz Hatırası' na Armağan, Ankara 1958, s. 285 vd.; *Ansay*, s. 359 vd.; *Berkin*, s. 223 vd.; *Ozanoğlu, T.İ.*, İş Davalarında Karar Düzeltme Yoluna Duyulan İhtiyaç, AD. S. 3., Mart 1972, s. 238.; *Bilge, N.*, Medeni Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme, Ankara 1973,

Temyiz incelemesinde ilk derece mahkemesinin kararı bir üst mahkemede denetlenip karara bağlanırken, karar düzeltmede yine kararı veren makam (Yargıtay özel dairesi veya Hukuk Genel Kurulu) inceleme yapmaktadır. Bu özelliği ile, karar düzeltme, “temyiz yolunun devamı niteliğinde kendine özgü bir kanun yolu” olarak nitelendirilmektedir³⁹⁹.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.440/III' de 4 bent halinde, karar düzeltme yoluna gidilemeyecek kararlar sıralanmıştır. Bunun dışında konumuzla ilgisi bakımından önem taşıyan İş Mahkemeleri Kanunu m.8/son fıkraya göre, iş mahkemesi kararları hakkındaki Yargıtay kararlarına karşı karar düzeltme yoluna başvurulamaz. Her ne kadar kanun tasarısında, karar düzeltme yolunun kapatılmasına dair hüküm gerekçelendirilmemişse de, iş yargısının genel esasları doğrultusunda amacın, yargılamayı çabuklaştırmak olduğu söylenebilir⁴⁰⁰.

Doktrinde, bir görüş karar düzeltme yolunun önemine inanarak iş davalarında karar düzeltme yoluna ihtiyaç olduğunu ileri sürerken⁴⁰¹, karşıt görüş sahipleri, 8. maddedeki hükmün korunmasını hatta karar düzeltme yolunun tümden kaldırılması gerektiğini düşünmektedirler⁴⁰².

s. 1 vd.; **Üstündağ**, Kanun Yolları, s. 75.; **Kuru**, C.V., s. 4851. ; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 509 vd.

³⁹⁹ 10.5.1965 T., 1/1 sayılı İBK. (RG. 7.7.1965 T., S. 12042, s. 19, 20).

⁴⁰⁰ Buna karşılık, yargılamanın hızlandırılmasına yönelik özel usul kuralları ve sözlü yargılama usulünün benimsendiği eski Tapulama Yasası' nın 66. maddesinde karar düzeltme yolunu kapatılmamıştı. Yine özel yargılama usulü olarak basit usulün uygulandığı Kadastro Mahkemesi hükümlerine karşı da karar düzeltme yoluna başvurulabilmektedir (KK. m. 32).

⁴⁰¹ **Köseoğlu**, H., İş Davalarında Kanun Yolları, ABD. 1968/3, 482 vd.; **Ozanoğlu**, s. 241 vd.; **Uygur**, Kanun Yolları, s. 25.; **Sarisözen**, s. 242.; **Canbolat**, s. 51, 52.; **Sancar**, s. 54.; **Şahlanan**, s. 130.; **Erdönmez**, s. 106.; **Başterzi**, s. 269).

⁴⁰² Bu görüş, temelde, karar düzeltme yolunun davaları gereksiz yere uzatması, davanın karşı tarafını rahatsız etme aracı olarak kullanılabilmesi ve Yargıtay' ın iş yükünü artırması gibi nedenlere dayanmaktadır. (**Kuru**, İş Mahkemeleri, s. 29.; **Üstündağ**, s. 74,75). Ayrıca Yargıtay kararının hatalı olması karşısında bu hataların yerel mahkemenin direnme kararı ile düzeltilebilme olanağı bulunmaktadır (**Bilge**, Karar Düzeltme, s. 134).

İş yargılamasında karar düzeltme yolunun açılmasına dair beklentiler, bu kanun yolunun adaleti sağlama konusunda taraflara tanınmış bir güvence olmasından kaynaklanmaktadır. Yargılamanın uzamasını önleme amacı ile adil ve doğru bir karar elde edilmesi esası çatıştığı anda ise “*adaletin süratle tercih edilmesi, işçinin mağduriyetini önlemeye çalışırken, onun hakkını kaybetmesine yol açmamalıdır.*”⁴⁰³. Özellikle hak arama özgürlüğü açısından, yasa yollarına başvurunun sınırlandırılması ya da kararların kesin olarak verilmesi çok tehlikeli bir boşluktur⁴⁰⁴.

Yargılamanın uzamasını engelleyecek unsurların kaldırılması, adil yargılanma hakkının temel unsurlarından olan makul sürede yargılama prensibinin gereğidir (AİHS. m. 6., Anayasa m. 141., HUMK m. 77). Ancak makul sürede tamamlanmış bir yargılama sonucunda da olsa, hukuka aykırı biçimde hatalı bir kararın verilmesi devletin temel fonksiyonlarından adalet dağıtma işlevini zedeler. Karar gerçekte hukuka uygun olsa da, bunun denetime tabi kılınmadan kesinleşmesi karşısında, tarafların tereddütleri olabilir. Dolayısıyla, daha uzunca bir sürede elde edilmiş olmakla birlikte, hukuka uygun ve adil bir kararın hukuki denetimden geçtikten sonra ortaya çıkması önemli bir güvencedir. Adalet hizmetinin çabuk gerçekleştirilmesi adına, Yargıtay kararlarının yanlıgsız verileceği gibi bir varsayımdan yola çıkılarak karar düzeltme yolunun kapatılması isabetsizdir⁴⁰⁵. Üstelik, iş yükünün yoğunluğu sebebiyle çok sayıda dosyanın kısa bir sürede inceleyip karara bağlanması, hata olasılığını artıran bir faktördür. Kanımızca, yargılamanın hızlandırılmasının yolu, bu şekilde birtakım yolların kapatılarak hak arama özgürlüğünün kanunen sınırlandırılması olmamalıdır.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.440’ da yer alan karar düzeltme sebeplerine bakıldığında; karar düzeltme yolu sayesinde oldukça önemli eksiklik ve hataların düzeltilebilmesine olanak sağlandığı görülmektedir. Öyle ki; temyiz itirazlarının cevapsız bırakılması, kararda birbirine aykırı fıkralar bulunması, hükmün esasını etkileyen belgelerde bir hile veya sahtekarlığın ortaya çıkması, Yargıtay kararının usul ve yasaya aykırı bulunması, karar düzeltme sebepleridir. Buna göre, örneğin bir karar tarafın/tarafların temyiz itirazlarını cevaplamasa, kararda çelişkiler

⁴⁰³ Köseoğlu, s. 482.

⁴⁰⁴ Yılmaz, s. 142.

⁴⁰⁵ Sarısözen, s. 242.

bulunsa⁴⁰⁶ ya da hükmün sahte bir belgeye dayalı olarak verildiği ortaya çıksa bile, karar düzeltme yoluna gidilemeyeceğinden, yargılamanın böyle bir kararla sonuçlanması ve tarafların da bundan tatmin olmaları beklenmektedir.

İş davalarında karar düzeltme yolunun kapalı olması sebebiyle Yargıtay da güçlüklerle karşılaşmakta ve bu durumu yasa hükümlerini zorlayarak gidermeye çalışmaktadır. Örneğin; süresinde temyiz edilmediği için kesinleşen bir hükmeye karşı, sonradan davacının temyiz yoluna başvurması sonucunda, Yargıtay Özel Dairesi, bu durumu fark etmeden hükmü bozmuş, bunun üzerine bu kez davalı tavzih talebinde bulunmuştur. Bu talep karşısında Yargıtay⁴⁰⁷ “...Anılan hükmün süresinde temyiz edilmeyerek kesin hüküm niteliği ve gücünü kazandığı açıktır. Kesinleşen hükmün ise, kanunen ayırık tutulmuş halleri dışında yeniden inceleme konusu yapılması mümkün değildir. Anayasanın 132 nci maddesinin dayandığı temel ilke ve HUMK’unun (Kanun Yolu)’ na ilişkin hükümleri, buna kesin olarak cevaz vermemektedir. Şu duruma göre **Yargıtay bozma ilamını yok saymak, zorunludur. 5521 sayılı Kanunun (Karar Düzeltme) yolunu kabul etmemesi, bu zorunluluğu başkaca artırmaktadır.**

2- Böyle bir zorunluluğun kabul edilmemesi halinde şu sakıncalar baş gösterecektir. Mahkeme, Yargıtay bozma ilamına ya uyacak, ya da direnecektir. Uyması durumunda, kesin hüküm çiğnenerek yeni bir hüküm tesisi hali söz konusu olacaktır. Direnmesi durumunda ise, var olan yanlışlık Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca düzeltilecek, fakat bu arada beyhude nice emek, para ve zaman kaybedilecektir. Hakimi, usule ve yasaya aykırı işlem yapmaya sevk etmek, caiz olmaz.

3- ...Dilekçe sahibi tarafından vaki istek, güttüğü amaç itibarıyla bir tavzih değil, var olan bir yanlışlığın haber verilmesi niteliğindedir. Esasen olayda HUMK.’

⁴⁰⁶ HUMK m. 455’ e göre hükümlerin tavzihi (açıklanması) yoluyla, hüküm fıkrasındaki çelişkinin giderilmesi sağlanabilir. Ama her durumda tavzih müessesesi işlemeyeceğinden ve daha önemlisi m. 455 yoluyla, sonucu karar düzeltme olan bir tavzih isteminde bulunulamayacağından (Çenberci, s. 88; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 606), karar düzeltme yolunun boşluğu doldurulamayacaktır.

⁴⁰⁷ Bu içtihatla Yargıtay’ ın konuya ilişkin görüşleri ve karşılaşılan sorunlara dair tespitler yer aldığından, metni ayrıntılı olarak vermeyi gerekli görüyoruz.

nun 455 ve ardından gelen maddelerinde öngörülen (Tavzih) durumu da söz konusu değildir. Diğer taraftan Yargıtay'ın haber aldığı bu tür yanlışlığı düzeltmesine de kanuni bir engel yoktur...Kaldı ki, Yargıtayca verilecek karar, önceki kararın kaldırılması anlamında olmayıp o kararın hukuken yok sayılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle öğrenilen yanılma üzerine bozma ilamının hukuken yok sayılmasına karar verilmelidir..."⁴⁰⁸

Görüldüğü üzere, bu içtihadta Yargıtay, hükmün hukuken yok sayılmasına karar vermiştir. Oysa Yargıtay'ın verebileceği kararlar arasında böyle bir karar türü bulunmamaktadır⁴⁰⁹. Esasen, Yargıtay kararına konu olan hükmün, teknik anlamda "yok hüküm" olarak değil; "etkisiz hüküm" olarak nitelenmesi kanımızca daha uygundur. Çünkü yok hüküm, hükme varlık kazandıran dış unsurlarından yoksundur. Kararın mahkeme olarak kabul edilmeyen bir organ tarafından verilmesi, mahkemenin yargı gücünü kullanmadan karar vermiş olması ve hükmün tefhim edilmemiş olması gibi hallerde, yok hükümden söz edilir⁴¹⁰. Buna karşılık etkisiz hükümde, yok hükme sebep olacak hallerin aksine, kararı veren makam ve hükmün ortaya çıkması bakımından temel unsurlarda bir eksiklik taşımamaktadır. Fakat karar kısmen veya tümüyle beklenen etkiyi doğuramaz. Hükmü etkisiz kılan başlıca sebeplerden biri, yürürlükteki hukuka aykırı, mevcut hukuk kurallarına göre geçerli olmayan ve tanınmayan bir karar verilmesidir⁴¹¹.

Söz konusu Yargıtay kararı açısından bakıldığında, kararın ortaya çıkışıyla ilgili temel unsurlarda; mahkeme olmayan bir makamca karar verilmesi,

⁴⁰⁸ 9. HD. 13.2.1967 T., 1057 E., 1095 K. (Egemen, s. 225, 226).; Bundan başka Yargıtay, bazı hallerde karar tavzihi adı altında karar düzeltme yoluna gittiği gibi (9. HD. 4.3.1971 T., 12686 E., 2742 K. Bkz. Ozanoğlu, s. 246 vd.), bazen de, karar düzeltme yolunun kapalı olmasına rağmen, açıkça karar düzeltme talebini kabul etmek zorunda kalmıştır. Örneğin 9. HD. 3.6.1971 T., 14065 E., 13280 K. (Ozanoğlu, s. 249 vd.). Fakat Yargıtay tavzih taleplerinin değerlendirilmesi açısından yine de temkinli davranmaktadır. Nitekim bir içtihadında Yargıtay, "İş davalarında tashihi karar tanınmamıştır. Tavzih (açıklama) yoluyla Yargıtay bozma kararının kaldırılarak direnme kararının onanmasını hedef tutan istek, tashihi karar niteliğinde olduğundan kabul edilemez" sonucuna ulaşmıştır . HGK. 29.11.1967 T., 9/685 E., 582 K. (İplikçioğlu, s. 386).

⁴⁰⁹ Ozanoğlu, s. 245.

⁴¹⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 466-467.; Özekes, s. 670 - 685.

⁴¹¹ Özekes, s. 687, 691.

mahkemenin yargı erkini kullanmadan karar vermesi gibi yok hükmü sonuçlayan bir durum bulunmamaktadır. Ancak Yargıtay Hukuk Dairesi kesinleşmiş bir kararı inceleyerek yürürlükteki hukuka tamamen yabancı, mevcut düzenlemeler itibariyle kabul edilmeyen bir karar vermiştir. Bu yönüyle de karar beklenen etkiyi doğurmayacaktır.

Bize göre, Yargıtay' ın yaptığı esas itibariyle bir karar düzeltme incelemesidir. Öyle ki, Yargıtay ilk olarak, kesinleşen bir hükmü temyizden inceleyip bozma kararı vermiştir. Bu karar, usul ve yasaya aykırıdır. Yargıtay kararının usul ve yasaya aykırı olması da 440. maddeye göre bir karar düzeltme sebebidir. Nitekim, Daire' nin ikinci incelemesinde bu karar düzeltilmiştir. Ancak, İş Mahkemeleri Kanunu 8. maddesinin açık hükmü karşısında "karar düzeltme" yerine; "hükmün yok sayılması" ifadesi tercih edilmiştir. Oysa, karar düzeltme yolu açık olsaydı, Yargıtay, karar düzeltme talebini kabul ederek, bozma ilamının kaldırılmasına ve davacının temyiz dilekçesinin reddine karar verebilecekti.

Bu durum karşısında, karar düzeltme yoluna gereksinim duyulduğu bir gerçektir. Ortaya çıkan boşluk çeşitli şekillerde doldurulmaya, haklı taleplere Yargıtayca yanıt verilmeye çalışılmaktadır.

Başterzi, ye göre karar düzeltme yolu, yalnız direnme kararı verilemeyen durumlar için ve belli bir süreyle sınırlı biçimde uygulanabilmelidir⁴¹².

Biz de karar düzeltme yolunun açılmasından yana olmakla beraber, karar düzeltmenin yerel mahkemenin (iş mahkemesi) direnme kararı veremediği durumlara hasredilmesi kanımızca isabetli değildir. Çünkü, Yargıtay' ın uyuşmazlığı esastan çözümleyerek kesin karar verdiği hallerde⁴¹³, mahkeme dahi, tarafları dinledikten sonra direnme kararı veremez. Buna rağmen, tarafların karar düzeltme yoluna başvurmaları suretiyle, dolaylı olarak karara direnmeleri kanunun öngördüğü esasa ve direnme yasağına aykırı olacaktır. Zaten bu durumlarda karar düzeltme mümkün olabilseydi, buna hiç gerek kalmadan daha en başta Yargıtay kararındaki eksikler ya da hukuka aykırılıklar ileri sürülerek karara direnme olanağının tanınması daha doğru olabilirdi. Bize göre karar düzeltme yolunun kabulü, esasen direnme

⁴¹² Başterzi, s. 269.

⁴¹³ Bkz. § 8, I, B, 2.

kararı verilemeyen haller dışında söz konusu olabilir. Gerçi, yazarın bu önerisinde konunun direnme kararı verilemeyen durumlarla sınırlı görülmesi, sanırız hatalı kararın giderilebilme olanağının bulunup bulunmaması açısından değerlendirilmiştir. Yani, eğer mahkeme Yargıtay kararına direnme olanağına sahipse, zaten hukuka aykırı, eksik ya da yanlış hususlar tartışılıp düzeltme imkanı doğabilecektir. Fakat, Yargıtay kararı kesin olduğu için mahkeme direnme kararı veremiyorsa karar düzeltme yoluyla bunun sağlanması mümkün görülmektedir. Ancak belirttiğimiz sebeplerle, Yargıtay'ın kesin kararlarına karşı direnme yasağının getirildiği hallerde karar düzeltme yoluna da gidilemeyeceği, görüşünderiz.

Karar düzeltme yolunun kabulünün bir gereklilik olmasının yanında, bu yolun yargılamanın uzamasını engelleyici tedbirlerle düzenlenmesini de göz ardı etmemek gereklidir. Bu bağlamda, temyiz yoluna başvuru ve inceleme süresi için kanunda kabul edildiği gibi kısa sürelerin getirilmesi, iş davalarında karar düzeltme talebinin özel koşullarla düzenlenmesi, gereksiz ve kötü niyetli başvuruların önlenmesi için dava değerine/konusuna göre değişen miktarda para cezası (m. 442/3) yaptırımını kabul edilebilir⁴¹⁴.

III. Yargılamanın Yenilenmesi

Sözlü yargılama usulü ile ilgili maddelerde yargılamanın yenilenmesi özel olarak düzenlenmediğinden, kanunun 445 ila 454. maddeleri sözlü yargılama usulünde de uygulanır. İş Mahkemeleri Kanunu'nda, temyiz ve karar düzeltmenin aksine, yargılamanın yenilenmesiyle ilgili herhangi bir hüküm bulunmadığı için, iş mahkemelerinde de Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanabilir (İşM. K. m. 15).

Yargılamanın yenilenmesi (kanundaki ifadesiyle *iadei muhakeme*), "kesin olarak verilen veya kesinlik kazanmış olan bir kararın ya ağır (ciddi) biçimsel (usulî) eksiklikler, yahut karara temel olan bilgi ve belgelerin ağır yanlışlıklar taşıması, yahutta tarafları, konusu ve hukuksal sebebi aynı olan bir uyuşmazlık hakkında kesinlik kazanmış birbiriyle çelişen iki kararın ortaya çıkması nedeniyle ve kanunda sınırlı olarak sayılmış bulunan koşullar altında ilk yargılamanın –son halde ikinci

⁴¹⁴ Köseoğlu, s. 483, 484.; Ozanoğlu, s. 255.; Sarısözen, s. 242, 243.; Başterzi, s. 269.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 515-516.

yargılamanın- aynı mahkemede, belirli bir süre içinde tekrar edilmesini (yenilenmesini) sağlayan bir olanaktır (kurumdur)⁴¹⁵

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 445 ve 446. maddelerinde yargılamanın yenilenmesi sebepleri sınırlı sayıda belirlenmiştir.

Yargılamanın yenilenmesi, davanın esası hakkındaki kesin hükümlere karşı⁴¹⁶ tanınmış olup, Yargıtay'ın mutad temyiz incelemesi sonucunda verdiği onama, bozma, düzelterek onama kararlarına karşı yargılamanın yenilenmesi istenemez⁴¹⁷.

İş mahkemelerinden verilen ve kanunda kesin olduğu belirtilen hükümlere karşı, temyiz yoluna gidilemese de olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi talep edilebilir⁴¹⁸. Yargıtay'ın uyuşmazlığı esastan çözen ve mahkemenin direnme kararı veremediği kararları da esasa ilişkin kesin hüküm niteliğinde olduğundan, şartları varsa bunlara karşı da yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilir.

Yargılamanın yenilenmesi, hükmü veren mahkemeden dilekçe ile istenir ve orada incelenir (m. 448/1). Talep hakkında evrak üzerinden inceleme yapılamaz, taraf teşkili gereklidir. Bu haliyle yargılamanın iadesine ilişkin dava, ilk davanın devamı sayılır⁴¹⁹.

Yargılamanın yenilenmesi, kural olarak hükmün icrasını ertelemez. Eğer

⁴¹⁵ Arslan, R., Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 1977, s. 14.

⁴¹⁶ 25.11.1942 T., 41/23 sayılı İBK (RG. 26.1.1943 T., S. 5314).

⁴¹⁷ Üstündağ, Kanun Yolları, s. 83.; Arslan, s. 69.; Kuru, C.V., s. 5170; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 517-518.

⁴¹⁸ Çenberci, s. 96.; Sarısözen, s. 243.; Kuru, C.V., s. 5170-5171.; Başterzi, s. 271. Bu kesin karara karşı yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesi sonucunda verilen karar da kesindir. 9. HD. 19.9.1968 T., 12527 E., 10838 K. (Uygur, s. 568).

⁴¹⁹ 2. HD. 30.5.1978 T., 4006 E., 4342 K. (Uygur, s. 572); 4. HD. 20.12.1979 T., 1191 E., 14355 K. (YKD. 1981/3., s.290 vd.).

hüküm daha önceden icra edilmemişse mahkeme hükmün niteliğine ve diğer hususlara bakarak, talep bulunması halinde, teminat karşılığında hükmün icrasının ertelenmesine karar verebilir (m. 449).

SONUÇ

Yargılama usulü, objektif hukuk kurallarının somut olaya uygulandığı yargılama esnasında tarafların ve hakimin uymakla yükümlü bulunduğu usuli kurallar bütünüdür. Hukuk sistemi içinde bütün uyuşmazlıkların tek bir yargılama usulü ile çözümlenmesi kabul edilmemektedir. Bu sebeple, dava konusunun niteliği, değeri ya da özellikleri göz önüne alınarak bu tür uyuşmazlıkların farklı ve özel yargılama usulleri ile çözümlenmesi esası benimsenmektedir. Bir mahkemede ya da bir uyuşmazlık hakkında hangi yargılama usulünün uygulanacağı kanunla belirlenir. Bu esas, Anayasa' da mahkemelerde uygulanacak yargılama usulleri kanunla düzenlenir, hükmüyle işaret edilmektedir. Yargılama usullerinin kanuniliği olarak adlandırılan bu ilke gereğince, tarafların iddia ve savunma haklarını ne şekilde kullanacakları, hakimin davaya hangi esas ve usullere göre bakacağı önceden kanun tarafından gösterilmektedir. Bu konuda mahkemenin ya da tarafların seçim hakkı bulunmamaktadır. Tarafların kendi iradeleriyle, aralarındaki uyuşmazlığa uygulanacak yargılama usulünü önceden belirleyebilmeleri de mümkün değildir.

Ancak bu ilkenin katı bir biçimde uygulanması yerine, medeni usul hukukunda yargılamanın iyileştirilmesi ve gecikmesinin önlenmesine ilişkin çözüm arayışlarında yeni bir eğilim; uyuşmazlığın niteliğine göre, genel veya özel yargılama usulünün uygulanması konusunda hakime takdir hakkı verilmesi yönündedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi' nin Tavsiye Kararları' nda da bu prensibe yer verilmektedir. Hukuki dinlenilme hakkının kullanılabilmesi, uygulanan yargılama usulü ile yakından ilgili bulunduğu tarafların bu konuda önceden bilgi edinmeleri zorunludur. Taraflar yargılamaya ancak uygulanan usulün gerektirdiği süre ve kurallarla katılabilirler. İddiaların, itirazların, delillerin ileri sürülmesi, taraf usul işlemlerinin yapılması yine yargılama usulünün öngördüğü şekilde gerçekleşmelidir. Uygulanacak yargılama usulü önceden bilinmediğinde ise, yargılamanın adil bir yargılama olduğundan söz edilemeyecek, bireylerin hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilmiş olacak ve sürpriz kararlar verilebilecektir. Oysa hukuk devleti, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma hakkının tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlamalıdır.

Hakime yargılama usulünü belirleyebilme yetkisinin tanınması gerçekten bazı sorunların giderilmesini sağlayabilir. Öyle ki; önüne gelen davanın somut özelliklerini, tarafların durumunu v.s. değerlendiren hakim, uyuşmazlığa uygun

yargılama usulünü takdir ederek yargılamayı daha etkin yürütebilir. Ancak bu önerinin benimsenmesi halinde de taraflara, belirlenen yargılama usulünün bildirilmesi zorunludur. Tasarruf ilkesi gereğince, hakim uyuşmazlıktan ancak davanın taraf iradesiyle açılması sonucunda haberdar olabilir. Söz konusu uyuşmazlığa genel ya da özel yargılama usulünün uygulanmasının takdiri de ancak davanın açılması suretiyle yargılamanın başlamasının ardından gerçekleşebilecektir. Davalının davaya cevap vererek, savunma hakkını kullanılabilmesi için dava dilekçesinin tebliği gerekmektedir. Davalının davaya cevap süresi ve şekli de uygulanan yargılama usulüne göre değişiklik arz ettiğinden, kanımızca dava dilekçesi ve duruşma gününün tebliği esnasında, uygulanacak yargılama usulünün de bildirilmesi düşünülebilir. Aynı şekilde, davacının da duruşma günüyle beraber, yargılama usulünden haberdar edilmesi gerekmektedir. Ancak bu noktada, özellikle davacının iddialarını sunabilmesi konusunda bazı sorunlar yaşanabileceğini düşünmekteyiz. Çünkü, yazılı yargılama usulünün uygulandığı bir davada, davacı tüm iddialarını ve bunlara dayanak olan vakıaları, dilekçenin davalıya tebliğinden sonra kural olarak değiştiremez. Buna karşılık sözlü yargılama usulünde iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ilk celsede iddiaların tutanağa geçirilmesiyle başlar. Hal böyle olunca, hakimin davanın açılmasından sonra belirleyeceği yargılama usulüne göre, davacının tüm iddialarını ileri sürebilme olanağının kabul edilmez bir şekilde sınırlanması tehlikesi doğabilecektir. Buna benzer sorunları çoğaltmak mümkündür. Dolayısıyla, söz konusu takdir yetkisinin, kural olarak genel yargılama usulünün uygulandığı bir davada hakimin özel yargılama usulünü uygulama hususunda takdir yetkisine sahip olabilmesi, yönünde değerlendirmek kanımızca daha doğrudur.

Önemle belirtmek gerekir ki, hakime tanınması önerilen bu geniş takdir yetkisi, kanunda özel bir yargılama usulünün açıkça öngörüldüğü davalar açısından söz konusu olamaz. Zaten bu tür davaların nitelikleri yasa koyucu tarafından dikkate alındığı için, özel yargılama usulünün uygulanması kesin olarak belirlenmiştir. Buna rağmen, hakimin takdir yetkisinden söz edilerek genel yargılama usulünü uygulaması elbette düşünülemez. Öyle ise, kanunda özel bir yargılama usulünün benimsenmediği uyuşmazlıklarda, hakimin uyuşmazlığın niteliğini, dava değerini veya tarafların durumunu gözeterek özel yargılama usulünü benimseyebilmesi, tarafların bundan derhal haberdar edilmesi şartıyla, kabul edilmelidir.

Tezimizin konusunu oluşturan sözlü yargılama usulü, medeni yargı alanında usul ekonomisini gerçekleştirmeye yönelik, özel bir yargılama usulüdür. Yargılamanın basit, ucuz ve makul sürede tamamlanması ilkelerini kapsayan usul ekonomisi, sözlü yargılama usulünün kendine özgü kurallarıyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Sözlü yargılama usulü, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nun 6. Bab'ında 473 ila 494. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu hükümlerde, davanın açılması, iddia ve savunmanın bildirilmesi, ilk itirazların ileri sürülmesi, karşılık dava, hadiseler, delillerin hasredilmesi ve incelenmesi gibi pek çok konuda özel usul kuralları getirilmiştir.

Sözlü yargılama usulü, terimden de anlaşılacağı üzere, yargılamanın yürütülmesi ve usul işlemlerinde sözlülük ilkesini ön plana çıkarmıştır. Nitekim bu usulde, yazı bilmeyen davacı ya da tarafların iddia ve savunmalarını, talepleri ile delillerini mahkemeye sözlü olarak bildirebilmeleri, bu yolla dava açılması mümkündür. Yargılama esnasında da, iddia ve savunmalar, ilk itirazlar ve hadiseler duruşmada sözlü olarak ileri sürülür. Tüm bunların yazılı hale getirilip mahkemeye sunulması yerine, şifahen açıklanabilmesi taraflar açısından kolaylık sağlamaktadır.

Sözlü yargılama usulüne özgü bir başka durum, her iki tarafın mahkemeye birlikte başvurarak, aralarındaki uyuşmazlığın giderilmesini isteyebilmeleridir. Bu sayede, taraflara duruşma gününü bildirir davetiye çıkarılmadan ve dava dilekçesinin tebliğine gerek kalmadan hemen yargılamaya geçilebilmektedir. Hakim, tarafların sundukları dilekçede yer alan vakıalar ve delillerin değerlendirilmesi ile kısa sürede yargılamayı sonuçlandırabilecektir. Alman hukukunda sözlü yargılama usulüne tabi davalarda öncelikle sulh teşebbüsünde bulunulması ilkesi benimsendiğinden her iki tarafın mahkemeye birlikte başvurmaları yönündeki düzenleme, temelde sulh teşebbüsünün daha kolay gerçekleşebilmesine dayanmaktadır. Nitekim, Türk hukukunda da benzer şekilde, sözlü yargılama usulünün benimsendiği iş yargılamasında zorunlu sulh teşebbüsü öngörülmüştür. Her ne kadar, bu yolla dava açılması uygulamada hemen hiç görülme de, bu düzenlemenin basitlik ve çabukluk ilkelerini sağlamaya yönelik işlevini göz önüne alarak, prensip itibarıyla korunması gerektiği kanısındayız.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 474. maddede düzenlenen tarafların birlikte başvurusu ile davanın açılması, hukuki nitelik itibarıyla kanaatimizce bir usuli

muvafakat-mutabakat beyanıdır. Öyle ki, bu kavramın özünde var olan tüm unsurlar 474.maddeye göre birlikte başvuru yönteminde de mevcuttur. Usuli muvafakat-mutabakat beyanı ile kastedilen, tarafların yargılama sürecini işletmeyi veya yönlendirmeyi amaçlayan birbirine paralel irade beyanlarını mahkemeye karşı yöneltmeleridir. Burada usuli alanda yetkilerin kullanılması hakkında tarafların birbirlerine karşı yönelttikleri icap ve kabulleri ile kurulan bir usul sözleşmesinden söz etmek kanımızca müesseseyi tam olarak karşılamamaktadır. Her iki tarafın uyuşmazlığın mahkeme önünde çözülmesi gereğine ilişkin bir mutabakata varmaları ve bu iradelerini mahkemeye karşı beyan etmeleri söz konusudur. Bu yöntemde, usul hukukuna egemen olan tasarruf ilkesinin tanıdığı, en azından davanın açılması aşamasında kural olarak taraflardan birine (davacıya) ait olan tasarruf yetkisinin her iki tarafça ve eş zamanlı olarak kullanılması söz konusudur. Usul yasamızın 72. maddesinde "Hakim *iki taraftan birinin talebi* olmaksızın re'sen bir davayı tetkik ve halledemez" hükmüyle normlaştırılan tasarruf ilkesi, Kanun'un 474. maddesinde "*iki taraf rızalarıyla her vakit davalarının faslı zımında...müracaat edebilir*" hükmüyle, davanın açılması aşamasında, her iki tarafa teşmil edilmiştir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 474. maddeye göre taraflar, mahkemeye gelmelerine dahi gerek kalmadan, iddia ve savunmaları ile delillerini, yargılama gideri ile birlikte mahkemeye göndererek evrak üzerinden inceleme talep edebilirler. Elbette bu olanak, yazılı delillerin bulunması halinde gerçekleşebilecektir. Bu şekilde dava açılması ve evrak üzerinden gerçekleştirilecek inceleme ile karara varılması sayesinde, tanık ücreti, keşif gideri gibi birtakım yargılama giderlerinin de yapılmaması sayesinde yargılamanın ucuz yürütülmesi sağlanabilecektir. Aynı zamanda tarafların duruşmaya katılma gereğinin bulunmaması ve çeşitli usul işlemlerinin bizzat taraflarca yerine getirilmemesi basitlik ilkesine de uygundur. Tarafların duruşmaya gelmemesi halinde, dosyanın işlemde kaldırılmasına karar verilmeksizin, hakim evrak üzerinden incelemeyle kısa sürede hüküm verebilmektedir.

Sözlü yargılama usulü, 1711 sayılı kanundan önce sulh hukuk mahkemelerinde uygulanan bir yargılama usulü iken, bu kanunun getirdiği değişiklik sonucu artık sulh mahkemelerinde basit yargılama usulü uygulanmaktadır. Bugün için sözlü yargılama usulü, 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu' nun 7. maddesi uyarınca sadece iş mahkemelerinde uygulanmaktadır. İş mahkemesi bulunmayan

yerlerde, bu mahkemelerin görevine giren uyuşmazlıkların çözümünü asliye hukuk mahkemesinin görev kapsamındadır. Asliye hukuk mahkemeleri de işbu davalara İş Mahkemeleri Kanunu'ndaki esas ve usullere göre bakacaklarından, bu takdirde sözlü yargılama usulünün asliye hukuk mahkemelerinde de uygulanması gerekmektedir. Bu sebeple sözlü yargılama usulünün uygulanma alanı, kural olarak iş mahkemelerinin görev alanına bağlıdır. Zira kanunda ayrı bir yargılama usulünün öngörülmediği birkaç istisna haricinde, gerek kollektif gerekse bireysel iş uyuşmazlıklarının çözümünde sözlü yargılama usulü uygulanmaktadır. Ayrıca, İş Mahkemeleri Kanunu' nun 1. maddesi ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu m. 134 ve 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu' nun 70. maddesi gereğince sosyal güvenlik hukuku alanındaki uyuşmazlıkların çözüm yeri de iş mahkemeleri olduğundan sözlü yargılama usulü tüm bu davalarda da uygulanmaktadır. O itibarla, sözlü yargılama usulü sadece iş mahkemelerinde uygulansa da, bu mahkemelerin baktıkları davaların oldukça geniş bir alana yayılması sebebiyle medeni yargıda bu usul, halen önemini korumaktadır.

İş mahkemelerinde uyuşmazlığın taraflarından biri ağırlıklı olarak işçidir. İşçilik haklarının güvence altına alınabilmesi, bu alandaki uyuşmazlıkların yargılamanın gecikmesine tahammülü bulunmaması ve iş barışının korunması gibi sebep ve amaçlar, bu mahkemelerde uygulanan yargılama usulünün de özel olarak düzenlenmesini gerektirmiştir⁴²⁰. Sözlü yargılama usulü, bu amaçları gerçekleştirmeye yarayacak bir usul olarak iş mahkemelerinde kabul edilmiştir. İş yargısı temelde sözlü yargılama usulüne dair hükümlerle şekillenmekte ise de, bunun yanında İş Mahkemeleri Kanunu' nda özel usul hükümleri de bulunmaktadır. Bunlar; tarafların öncelikle sulhe teşvik edilmeleri, idari mercilerce yapılacak başvurunun davaya çevrilmesi, temyiz başvurusu ve inceleme süresi ile karar düzeltme yolunun kapalı oluşu gibi düzenlemelerdir.

İş yargılamasının karakteristik bir özelliği, genelde iş uyuşmazlıklarında tarafların tam manasıyla mahkeme önünde çekişme içinde bulunmalarından ziyade, aralarında çözüme kavuşturamadıkları bir sorunun mahkeme bünyesinde uzlaştırma çabası gibi değerlendirilmektedir. İş uyuşmazlıklarının sulh yoluyla çözümlenmesi,

⁴²⁰ İş Mahkemeleri'nde ortalama yargılama süresi için bkz. Ek V (<http://www.adli-sicil.gov.tr/Istatistikler>).

gerek iş barışının korunması gerekse yargılamanın her iki tarafı da tatmin eden bir sonuçla ve çok daha kısa sürede tamamlanması yönüyle önem taşımaktadır. Kanunun açık ifadesiyle beraber Yargıtay içtihatları da, uzlaştırma girişiminin zorunlu olduğu ve bu aşama tamamlanmadan, iddia ve savunmaların dinlenmesi dahil, yargılamaya geçilemeyeceği merkezindedir. Mahkemenin de sulh girişimini, herhangi bir formalite gibi değerlendirmeksizin, gerçekten sonuca ulaşma çabasıyla yaklaşması gerekmektedir. Bize göre, yargıcın kabul edilebilir bir sulh teklifinde bulunabilmesi için öncelikle tarafların mevcut uyuşmazlığa yaklaşımlarını anlayabilmesi gereklidir. Tarafların hangi hususlarda anlaşmazlık içinde olduklarını belirlemeden o konuda sulh teklifinde bulunması pratik bir fayda sağlamayacaktır. Hakim, dava dilekçesinde davacının taleplerini, iddialarını dayandırdığı vakıaları görebilse de, davalının bunların arasında kabul ettiği veya itiraz ettiği hususları ancak onun cevabını aldıktan sonra öğrenebilecektir. Bu sebeple, genel olarak tarafların iddia ve savunmaları dinlendikten sonra sulh girişiminde bulunulmasının daha yararlı olabileceği kanısındayız. Yine iş mahkemelerinde, bu alanda uzman hakimlerin görev almaları, sadece sulh girişiminin değil, tüm yargılamanın etkin ve bilinçli kararlarla kısa sürede tamamlanmasında yararlı olacaktır.

Özellikle, sözlü yargılama usulünün imkan tanıdığı şekilde tarafların mahkemeye birlikte başvurmaları halinde, uyuşmazlığın sulh yoluyla çözümüne bir adım daha yaklaşıldığını düşünmekteyiz. Zira bu ihtimalde, taraflar sorunlarını kendi aralarında çözemeyip, yargı yoluna gitmeyi birlikte kararlaştırdıklarına göre temelde makul bir çözüm beklentisi içinde oldukları söylenebilir. Deneyimli ve farklı bakış açıları sunabilen bir hakimin arabuluculuğu ile sorunun çözüme kavuşması mümkündür. Üstelik, birlikte başvuru halinde taraflar iddia ve savunmalarını içeren bir dilekçeyi de hakime sunduklarından uyuşmazlığın esasen hangi noktada yoğunlaştığı da hemen anlaşılabilir ve somut olaya özgü bir çözüm bulunabilecektir. Ancak uygulamada bu şekilde birlikte dava açılmasına hemen hiç rastlanmamaktadır. Bize göre, bunun temel sebeplerinden biri söz konusu olanağın varlığından haberdar olunmamasıdır. Bireylerdeki genel kanı, alışlageldiği üzere, davacının dava açmasıdır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nun yüzlerce hükmü arasında birkaç özel hükümlerle düzenlenen bu yöntemin hukuk eğitimi almamış kişilerce bilinmemesi de gayet doğaldır. Bu konuda baroların, Adalet Bakanlığı' nın danışma büroları, adli hizmet-yardım servislerinin katkısı ve yönlendirmesi de önemli olabilir. Nasıl ki, uyuşmazlığa düşen taraflar alternatif bir

yol olarak birlikte hakeme başvurmayı kararlaştırabiliyorlarsa, mahkemeye gelerek müştereke dava açma isteğinde bulunmaları da pekala mümkündür. O itibarla, biz sözlü yargılama usulüne özgü bu düzenlemenin korunması ve işlerlik kazanmasından yanayız.

Avukatlık Kanunu m. 35/A ile hukuk düzenimiz içinde yerini alan avukatların müvekkilleriyle birlikte karşı tarafı uzlaşmaya davet ederek uzlaşma tutanağı düzenleme yetkisiyle donatılması sulh müessesinin yaygınlaşması açısından önemli bir adımdır. Bu hüküm bir çok hukukçu ve barolar tarafından reform olarak değerlendirilmektedir. Gerçekten uyuşmazlığın daha basit, çabuk ve ucuz şekilde çözümlenmesini sağlayabilecek bu uygulama mahkemelerin iş yükünü azaltma işlevi bakımından da memnuniyetle karşılanmalıdır.

Sözlü yargılama usulünde sözlü dava açma olanağı sadece yazı bilmeyenler için tanınmıştır. Bu takdirde iddia ve deliller hakime söylenerek tutanağa geçirilir. Sözlü dava açma olanağının da özenle uygulanması ve hatta iş mahkemelerinde genelleştirilmesi uygun olacaktır. Basitlik ve çabukluk ilkesine uyan bu yolla aynı zamanda dava için önem taşıyan hususların iddia ve taleplerin tutanağa geçirilmesi esnasında hakim tarafından sorularak açıklığa kavuşması mümkündür.

Sözlü yargılama usulünde, yazılı yargılama usulünün aksine layihalar safhası yoktur. Yargılama, iddia ve savunmaların bildirilmesinden, delillerin ileri sürülüp incelenmesine, hadiselerin beyanı ve tetkikine kadar bir çok konuda duruşma esnasında cereyan eder. Duruşmada sözlü olarak belirtilen tüm hususların hakim tarafından, özenle tutanağa geçirilmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, sözlü yargılama usulünün uygulandığı davalarda hakimin yerine getirmesi gereken işlemler daha yoğundur ve zaman almaktadır. İş yargılamasının gerektirdiği şekilde sulh girişimi de göz önüne alındığında, bu usulün uygulandığı davalarda bir duruşmaya ayrılması gereken sürenin daha uzun olması gerektiği tabiidir. Ne var ki, uygulamada duruşmalar genellikle birkaç dakikayı geçmemektedir. Neredeyse taraflar duruşmada sadece durmakta ve yeni duruşma günü belirlenmesiyle celseye son verilmektedir. Sözlü usule tabi davalarda da, yargılama büyük oranda yazılı dilekçeler üzerinden yürütülmektedir. İş yükü, personel ve alt yapı yetersizliği... gibi yıllardır sıralanan olumsuzluklarla, bu davalar da yargı sisteminin bütününde olan sorunların dışında kalmamaktadır.

Kanımızca kanun, özel bir yargılama usulünün gerektirdiği şekilde, davaların basit ve gecikmeksizin sonuçlanmasına dair hükümleri içermektedir. Üstelik sözlü yargılama usulü, basit ve seri yargılama usullerinin aksine kanunda çok daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında sözlü yargılama usulü, yargılama esasları konusunda büyük ölçüde kendine özgü yeterli bir sistem olarak düzenlenmiştir. Sözlü yargılama usulünün kanunda öngörülen esaslar doğrultusunda layıkıyla uygulanması sonucunda, amaca ulaşılacağı kanısındayız.

KAYNAKLAR

- AKBAYRAK M.**, Özel Yargılama Usullerimiz Hakkında Bir İnceleme, Konya Barosu Dergisi, S.10, 1976.
- AKCAN R.**, Usul Kurallarına Aykırılığa Dayanan Temyiz Nedenleri, Ankara 1999.
- AKMUT A.**, Yargılama Usullerinin Kanuniliği Sorunu, YD., C. 11., S. 3., Temmuz 1985.
- ALANGOYA Y.**, Anayasanın Medeni Usul Hukukuna Etkisi, MHB. S. 2., 1981.
- ALANGOYA Y.**, Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979 (**Alangoya, İlkeler**).
- ALANGOYA Y.**, Medeni Usul Hukuku Esasları I., İstanbul 2000
- ANIL Ş.Y.**, Hukuk Davalarında Hakimın Kendiliğinden Yapacağı İncelemeler, AD., Yıl. 73, Mart-Nisan 1982.
- ANSAY S.Ş.**, Hukuk Yargılama Usulleri, Ankara 1960.
- ANSAY S.Ş.**, Sulh, AÜHFD., C. I., S. 2., 1944.
- ARAS C. / ARSLAN L. / CESUR N.**, Hukuk Usulünde Davanın Açılmamış Sayılmasına Karar Verilecek Haller, AD., Yıl. 76., S. 3., Mayıs-Haziran 1985.
- ARIK F. K.**, Mahkeme Önünde Sulh, AÜSBFD. C. IX., Mart 1954, S. 1.
- ARSLAN R.**, Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 1977.
- ARSLAN R. / TANRIVER S.**, Yargı Örgütü Hukuku, Ankara 2001.
- ARTUS A.**, İş Mahkemeleri Hakkında Mukayeseli Bir Tetkik, AD., Yıl. 40, S. 10, Ekim 1949.
- ATALAY E.**, Yargısal Temel Haklar, Şükrü Postacıoğlu'na Armağan, İzmir 1997.
- BALTACIGİL A.**, İş Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri, Çalışma Dergisi, Yıl. 1., S. 9., Ağustos 1946.
- BAŞTERZİ F.**, İş Yargısı, Ankara 1999 (Yüksek Lisans Tezi)
- BAUER A. / ÖZTEK S.**, Yeni Nöşateli Medeni Usul Kanunu, Facultatis Decima Anniversaria, İstanbul 1993.
- BELGESAY M.R.**, Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller, İstanbul 1940.
- BELGESAY, M.R.**; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İstanbul 1940
- BERKİ H.**, Davanın Hitamı ve Sulh, Adliye Ceridesi, Sene. 28, S. 4., Ankara 1937.
- BERKİ Ş.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Ankara 1959.
- BERKİN N. M.**, Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 1969.
- BERKİN N. M.**, Noterlik Mevzuatında ve Hukuk Yargılama Usulünde Değişiklik Yapan Kanunlar, İÜHFM., C. XXXVIII., S. 1-4., 1973.

- BERKİN N. M.**, Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi, İstanbul 1981.
- BERKSUN A. / EŞMELİOĞLU İ.** Açıklamalı-Gerekçeli-İçtihatlı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, Ankara 1989.
- BERKSUN A. / EŞMELİOĞLU, İ.**, Açıklamalı-Gerekçeli-İçtihatlı Sendikalar Kanunu, Ankara 1989.
- BİLGE N.**, Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1967.
- BİLGE N.**, Medeni Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme, Ankara 1973 (**Bilge**, Karar Düzeltme).
- BİLGE N. / ÖNEN E.**, Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1978.
- BİLGİÇ M.**, Türkiye’de Çekişmesiz Yargı Sorunu, TBB’nin Düzenlediği 1. Türk Hukuk Kongresi’ ne Sunulan Tebliğler, Ankara 1971.
- BİR BEN E. / ÖKTEM S.**, İş Yargılamasının Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Bakımından Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Nuri Çelik’e Armağan, C. II, İstanbul 2001.
- BLOMEYER W.**, Die Arbeitgerichtsbarkeit in Deutschland, III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi, 14-16 Ekim 1998, TÜHİS Yayınları, No. 36.
- BOZKURT A.**, İş Yargılaması Usul Hukuku, Ankara 1999.
- BOZKURT A.**, İş Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun Tasarısı İçin Öneri ve Eleştiriler, ABD., 1994/3.
- CANBOLAT T.**, İş Yargılaması ve Özellikleri, Argumentum, C.I, S.4., Kasım 1990.
- COŞKUN E.**, Karar İncelemesi, İHU 1975, (TSGLK. 11, No.3).
- ÇATALKAYA C. / TARIKOĞULLARI A. / ÖZCAN M.H.**, Yeni İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1965.
- ÇELEBİ M.**, Fransız Hukukunda Toplu ve Ferdi İhtilaflar, Grev Hakkı, Uzlaştırma, Arabulucu, Tahkim, İş Mahkemesi, Paris 1968.
- ÇELİK N.**, Karar İncelemesi, İHU 1987, (TSGLK 15, No. 5).
- ÇELİK N.**, Karar İncelemesi, İHU 1984/II, (TSGLK 15 No.1).
- ÇELİK N.**, İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2000.
- ÇELİKSULAR A.**, Özel Yargılama Usulleri, ABD., S. 5, Eylül-Ekim 1975.
- ÇENBERCİ M.**, İş Mahkemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 1969.
- ÇENBERCİ M.**, Toplu İş Sözleşmesi Yetkisinin Tespitinde Uyuşmazlıkların Çözümü, İtiraz, İşveren Dergisi, C. IX., S. 9., Haziran 1971.
- DALAMANLI L.**, İçtihatlı Hukuk Usulü, Ankara 1980.
- DEVRES D.**, İş Mahkemelerinde Dava Açılması, İş ve Hukuk Dergisi, 1969/10.
- EGEMEN E.**, İş Mevzuatı ile İlgili Örnek Kararlar 1966-1968, İstanbul 1968.

- ERCİYEŞ R.B. / AÇAR O.Ş.**, İçtihatlarla Uygulamalı İş İşçi İşveren Mevzuatı, Ankara 1967.
- ERDEMİR İ.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. I., Ankara 1998 (Erdemir, C. I.).
- ERDEMİR İ.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. II, Ankara 1998. (Erdemir, C. II.).
- ERDOĞAN C.**, Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1973.
- ERDÖNMEZ G.**, İş Mahkemeleri ve İş Mahkemelerinde Yargılama Usulü, Eskişehir 1998 (Yüksek Lisans Tezi)
- EREM F.**, Ceza Usulü Hukuku, Ankara 1970.
- EREN F.**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C. III, Ankara 1991.
- ERKÜN E.**, İş Mahkemeleri Kurulurken Bazı Düşünceler, İçtimai Siyaset Konferansları, İkinci Kitap, İstanbul 1949.
- ERMAN E.S.**, Sulh Mahkemesi Kararlarında Temyiz Süresi, ABD., S. 2, Mart- Nisan 1975 (Erman, Temyiz Süresi).
- ERMAN E.S.**, Sulh Mahkemelerinde Yargılama Usulü ve Temyiz Müddetinin Başlangıç Tarihi, AD., C.66, S.3-4., 1975.
- EROL N.**, Türk İş Hukukunda Mahkemelerin Yer İtibariyle Yetkisi ve Selahiyet Anlaşmaları, İBD., C. XLII, 1968/5-6.
- EROL N.**, Hukukta Deliller ve İkamesi, Ankara 1969.
- EROL N.**, İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarından Doğan Hukuk Davaları, 1975.
- ERSOY R.**, İzahlı-Notlu-İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1976.
- ERTUĞRUL M.**, Duruşma Tutanağı, Mahiyeti ve Önemi, ABD 1974/3.
- ESENER T.**, İş Hukuku, Ankara 1973 / 1978.
- EYRENCİ Ö.**, Karar İncelemesi, İHU 1984/II, (TSGLK 15., No.3).
- GÖKALP Ş.**, Zamanaşımı Def'i Üzerine Bir İnceleme, BBD., Yıl. 6., S. 14., Şubat-1982.
- GÖLCÜKLÜ F.**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' ne Göre Doğru Yargılama, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Kişisel Haklar Semineri, Mart-Haziran 1995.
- GÖZÜBÜYÜK Ş.**, Yönetim Hukuku, Ankara 1998.
- GULDENER M.**, Schweizerisches Zivilprozessrecht, Zürich 1979
- GÜNAY C.İ.**, İş Mahkemelerinin Görevi, ABD., 1999/2-3.
- GÜNAY C.İ.**, İş Mahkemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2000. (Günay, Şerh).

- GÜNAY C.İ.**, Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Hukuku, Ankara 1999.
- GÜRDOĞAN B.**, Medeni Yargılama Hukukunda Tashihi Karar Müessesesi, Ahmet Esat Ersebük'ün Aziz Hatırası' na Armağan, Ankara 1958.
- GÜRSEL M.**, Şehir Kadastro Davaları, 2613 Sayılı Kanun, İstanbul 1970.
- GÜRSEL M. / DÖNMEZ İ.**, 509 Sayılı Tapulama Kanunu Tatbikatı ve İlgili Mevzuat, İstanbul 1965.
- ILDIR G.**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler, İzmir 2001, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- IŞIK R.**, Türk Toplu İş Sözleşmesi Hukukunda Ehliyet ve Yetki, Ankara 1977.
- İPLİKÇİOĞLU İ.H.**, Tatbikatta İş Davaları, İstanbul 1980.
- İSTANBULLU T.**, Hukuk Usulünde Sürat ve Basitlik, Adliye Dergisi, 35 inci Sene, 1944/7.
- İZVEREN A. / AKI E.**, İş Hukuku, Bireysel İş Hukuku, C.I., İzmir 1999.
- JAUERNIG O.**, Zivilprozeßrecht, 24. Auflage, München 1993.
- KARAFAKİH İ.H.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları, Ankara 1952.
- KARAHACIOĞLU A.İ.**, Tapulama Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara 1982.
- KARAKAŞ M.**, Fransa' da İş Mahkemelerinin Kuruluş ve İşleyişleri, ABD, 1971/6.
- KARSLI A.**, Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler, İstanbul 2001.
- KARTAL S.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İlgili Diğer Kanunlarda Yapılan Değişiklikler Sonucu Uyulması Gereken Usul Hükümleri, AD., Yıl. 81, S. 2, Mart-Nisan. 1990.
- KILIÇOĞLU M.**, Sendikalar Hukuku ve Toplu İş Uyuşmazlıkları, Ankara 1999.
- KONURALP H.**, Medeni Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, Ankara 1999.
- KÖPRÜLÜ Ö.**, Hukukta Sözlü Yargılama Usulü, İstanbul 1952.
- KÖSEOĞLU H.**, İş Davalarında Kanun Yolları, ABD., 1968/3.
- KUNTER N.**, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1989.
- KURU B.**, Nizasız Kaza, Ankara 1961 (**Kuru**, Nizasız Kaza).
- KURU B.**, Sözlü Yargılama Usulü, AD., S.9-10., 1963 (**Kuru**, Sözlü Yargılama Usulü).
- KURU B.**, Dava Şartları, Sabri Şakir Ansay Armağanı'ndan ayrı bası, Ankara 1964.
- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 3. Baskı, Ankara 1974 (**Kuru**, 3. Baskı).
- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, İstanbul 1990.
- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.I, İstanbul 2001 (**Kuru**, C.I).
- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, İstanbul 2001 (**Kuru**, C. II).

- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, İstanbul 2001 (**Kuru**, C. III).
- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, İstanbul 2001 (**Kuru**, C. IV).
- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. V, İstanbul 2001 (**Kuru**, C.V).
- KURU B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. VI, İstanbul 2001.
- KURU B.**, Sulh Hukuk Mahkemesi Kararlarına Karşı Temyiz Süresi Tebliğ ile İşlemeye Başlar, Prof. Dr. Mahmut Koloğlu' ya Armağan, Ankara 1975 (**Kuru**, Sulh Hukuk Mahkemesi Kararlarının Temyizi).
- KURU B.**, İş Mahkemeleri, TBB'nin Düzenlediği 1.Türk Hukuk Kongresinde Sunulan Tebliğ, Ankara 1971 (**Kuru**, İş Mahkemeleri).
- KURU B. / ARSLAN R.**, 1711 Sayılı Kanunun Kanun Yolları Bakımından Getirdiği Değişiklikler ve Bunların Değerlendirilmesi, HUMK'nu Değiştiren 1711 Sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu Hakkında Sempozyum, İstanbul 1976.
- KURU B. / YILMAZ E.**, 1711 Sayılı Kanuna Göre Gıyap ve Davanın Yenilenmesi Rejimi, HUMK'nu Değiştiren 1711 Sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu Hakkında Sempozyum, İstanbul 1976.
- KURU B. / ARSLAN R. / YILMAZ E.**, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 1999.
- KURUCU O.**, İçtihatlarla İş Yargısı, Ankara 1994.
- MİMAROĞLU S.K.**, Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi, Ankara 1964.
- NARMANLIOĞLU Ü.**, Toplu İş Sözleşmesi ile Davadan Feragat, Karar İncelemesi, İHU 1976 (TSGLK 1. No. 5).
- NARMANLIOĞLU Ü.**, İş Hukuku, Ferdi İş İlişkileri I, İzmir 1998.
- NARMANLIOĞLU Ü.**, İş Hukuku II, Toplu İş İlişkileri, İzmir 2001.
- OĞUZMAN K.**, Karar İncelemesi, İHU, 1984/II (TSGLK. 3., No. 2).
- OĞUZMAN M. K.**, Hukuki Yönden İşçi İşveren İlişkileri, C. I., İstanbul 1984.
- ONAR S.S. / BELGESAY M.R.**, Adliye Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul 1944.
- ORHANER A.B.**, Türk İş Hukuku Yargıtay Emsal Kararları, Ankara 1966.
- OZANALP N.**, Tapulama Kanunu Şerhi, Ankara 1971.
- OZANALP N.**, Tapulama Kanunu Şerhi, Ankara 1976 (**Ozanalp**, 1976).
- OZANOĞLU T. İ.**, İş Davalarında Karar Düzeltme Yoluna Duyulan İhtiyaç, AD., S. 3., Mart 1972.
- ÖKTEM İ.**, Temyiz Mahkemesi 7. Hukuk Dairesi Emsal Kararları ve Usul Hakkında Birkaç Söz, Ankara 1953.
- ÖKTEMER S.**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu' nunda Değişiklik Getiren 1711 Sayılı Kanununun Tahlil ve Tenkidi, ABD., 1973/3.

- ÖNEN E.**, Medeni Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972 (Önen, Sulh).
- ÖNEN E.**, Medeni Yargılama Hukuku, Ankara 1979.
- ÖZBUDUN E.**, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 1990.
- ÖZEKES M.**, Medeni Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm, YD. C. 26, S. 4, Ekim 2000.
- ÖZTEK S.**, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Adaletin İşleyişini İyileştirmeye Yönelik Medeni Usul İlkeleri" Konulu Tavsiye Kararı, Hukuk Araştırmaları, C. I., S. 1., Ocak-Nisan 1986.
- ÖZTÜRK B.**, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 1995.
- PEKCANITEZ H.**, Bekletici Sorun, EÜHFD., 1980/1 (Pekcanitez, Bekletici Sorun)
- PEKCANITEZ H.**, Medeni Yargıda Adil Yargılama, İzBD., S. 2, Nisan 1997.
- PEKCANITEZ H.**, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2000.
- PEKCANITEZ H.**, Yargının Hızlandırılmasına İlişkin Avrupa Usul Hukukundaki Gelişmeler, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir, Ekim 2000 (Pekcanitez, Avrupa Usul Hukukundaki Gelişmeler).
- PEKCANITEZ H.**, Yargı Reformu Yapılmasını Gerektiren Nedenler, İzBD., S. 2., Nisan 1995.
- PEKCANITEZ H./ATALAY O./ÖZEKES M.**, Medeni Usul Hukuku – İcra ve İflas Hukuku Temel Bilgiler, Ankara 2001.
- POSTACIOĞLU İ. E.**, Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1970.
- POSTACIOĞLU İ.**, Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975 (Postacioğlu, 1975).
- REİSOĞLU S.**, 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu Şerhi, Ankara, Ağustos 1986.
- RÜZGAR O.**, İş Mahkemelerinin Görevi ve Yargılama Usulü, Bursa Barosu Dergisi, Yıl. 15, S.39., Şubat 1991.
- SANCAR M.**, Özel Mahkemelerde Uygulanan Özel Yargılama Usulleri, Diyarbakır 1987 (Yayınlanmamış YL Tezi).
- SARISÖZEN İ.**, İş Mahkemelerinde Uygulanan Yargılama Usulü Hakkında Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Akif Erginay'a Armağan, Ankara 1981.
- SAYMEN F. H.**, İş İhtilafları ve Hal Yolları, İçtimai Siyaset Konferansları, 2. Kitap, İstanbul 1949.
- SAZAK Ö. G.**, Bireysel Hak İlişkilerinden Kaynaklanan Hukuki Uyuşmazlıklarda İş Mahkemelerinin ve İş Yargılamasının Önemi ve Değerlendirilmesi, İstanbul 1989 (Yüksek Lisans Tezi).

- SCHROEDER F. C.**, Der Grundsatz des "fair trial" im Strafverfahren, İstanbul Barosu Adil Yargılama Semineri, İstanbul 1999.
- SERİM E.**, Yargılama Hukuku Bakımından İş Mahkemeleri, Balıkesir Barosu Dergisi, 1981/7
- SEVİĞ V. R.**, Mukavelelerin Tasnifi ve Borçlar Kanunu Dışında Bırakılmış Olan Mukaveleler ve Bilhassa Sulh Mukavelesi, AÜHFD., C.VI., S. 2-4, 1949.
- SİTTİ S.**, İş Davalarında Kesin Önel, İzBD., Temmuz 1991, S.3.
- SONER L. F.**, Feragat, Kabul ve Sulhe Dair Bazı Sorunlar, ABD., S. 3., 1977.
- SOYER P.**, Yorum, III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi, 14-16 Ekim 1998, TÜHİS Yayınları, No: 36.
- SOYSAL M.**, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, İstanbul 1990.
- SÜRAL N.**, İş Hukukunda Barışçı Çözüm Yolları, Ankara 1982 (Doktora Tezi).
- ŞAHLANAN F.**, İş Yargılaması, İHFM, 1976/1-4., III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi, 14-16 Ekim 1998, TÜHİS Yayınları, No: 36.
- TANRIVER S.**, Mahkeme Huzurunda Yapılan Kabuller, AÜHFD, C. 44., 1995/1-4
- TAŞKENT S.**, Toplu İş Sözleşmesi ve Toplu İş Uyuşmazlıkları Açısından Yargıtay'ın 1987 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi, Milli Komite, İstanbul 1989.
- TAŞKIN A.**, Hakem Sözleşmesi, Ankara 2000.
- TAŞPINAR S.**, Medeni Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu, Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999.
- TAŞPINAR S.**, Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri, Ankara 2001.
- THILO E.**, Sulh Akdi ve İptali, İzBD., Sene. 2., S. 1-5, Temmuz 1936 (Çev. Hakmen, S.).
- TOLGA M. V.**, Çalışma Hayatımızla İlgili Hukuk İhtilaflarının Hallinde Takip Edilecek Usul ve Bunların Hal Mercileri, İBD. Yıl. XXIII, S. 2., Şubat 1949.
- TOLGA M.V.**, İş Hukuku, İstanbul 1952.
- TUĞ A.**, Türk Hukukunda Toplu İş Sözleşmesi, Ankara 1996.
- TUNCAY C.**, Toplu İş sözleşmesinde Yer Alan Davadan Feragat Şartı İşçiyi Bağlar Mı?, İBD. 1972/9-10, C. XLVI,
- TUNCAY A.C.**, İş Mahkemelerinin Görev ve Yetkisi Üzerine Düşünceler, İBD., 1988/4-6.
- TUNÇOMAĞ K.**, İş Hukuku, C. II., Kırklareli – Vize 1980.
- TUNÇOMAĞ K.**, İş Hukukunun Esasları, İstanbul 1989.
- TURHAN A. / ÖZDEMİR E.** Kalem Mevzuatı, Ankara 1997.
- TUTUMLU M. A.**, Medeni Yargılama Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi, Ankara

2000

ULUKAPI Ö., Medeni Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, Konya 1997.

ULUSAN İ., Maddi Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi, İstanbul 1971.

UMAR B., Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun Mevaz Neuchatel Kantonundaki Tatbikatı, 1967.

UMAR B., Hukuk ve Adliye Reformu Sorununun, Medeni Usul Hukuku' nu İlgilendiren Bölümü Üzerine Ön Rapor, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir 2000.

UMAR B. / YILMAZ E., İspat Yükü, İstanbul-Büyükçekmece 1980.

UYGUR T., İş Mahkemelerinden Verilen Kararlarda Kanun Yolları, TNBD 1975/7 (Uygur, Kanun Yolları).

UYGUR T., İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Temel Kavramlar, Yargılama, Ankara 1980.

UYGUR T. / DÖNMEZ İ. / KARS B., Tatbikatta Açıklamalı ve İçtihatlı İş Davaları, İstanbul 1974.

ÜSTÜNDAĞ S., Borçlar Hukuku Hükümlerine Göre Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettiği Özellikler, İHFM, 1959/1-4.

ÜSTÜNDAĞ S., İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1967 (Üstündağ, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi).

ÜSTÜNDAĞ S., Medeni Yargılama Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim, İstanbul 1971 (Üstündağ, Kanun Yolları).

ÜSTÜNDAĞ S., 1711 Sayılı Kanunun Kanunyolları Bakımından Getirdiği Değişiklikler ve Bunların Değerlendirilmesi, HUMK'nu Değiştiren 1771 Sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu Hakkında Sempozyum, İstanbul 1976.

ÜSTÜNDAĞ S., Medeni Yargılama Hukuku, C. I – II., İstanbul 2000.

YILDIRIM M. K., Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990

YILDIRIM M. K., İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku, İstanbul 1999.

YILMAZ E., Sadeleştirilmiş Metinleriyle Notlu Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara 1975/1976.

YILMAZ E., Medeni Yargılama Hukukunda İslah, Ankara 1982. (Yılmaz, İslah).

YILMAZ E., Hukuk Davalarında Yasa Yollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu, TBB Dergisi, 1988/1.

YILMAZ E., Hukuk Sözlüğü, Ankara 1992.

YILMAZ Z., Hukukta Yargılama Harç ve Giderleri ile Vekâlet Ücreti, Ankara 2000.
YÜCEL T., Avrupa Konseyinin Adalet Reformu Dosyası, ABD., 1990/6.
ZEVKLİLER A., Medeni Hukuk, Ankara 1992.

EKLER

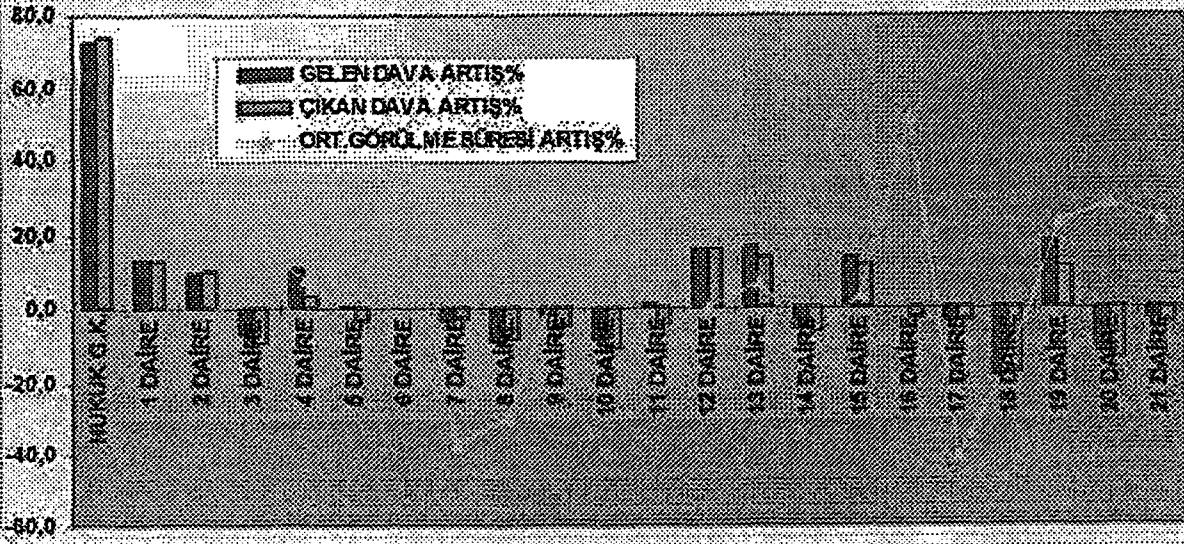
GEÇEN YILDAN KALAN	ASLIYE TİCARET	ASLIYE HUKUK	SULH HUKUK	KADASTRO	İŞ	İCRA HUKUK	TÜRKİYE	TÜRKİYE GENELİ%
32213	302312	103360	48849	52359	25667	564760	32.8	
YENİ GELEN	36102	442036	431531	17435	73595	1116062	64.9	
BOZULARAK GELEN	1450	22353	4014	3791	5262	40042	2.3	
TOPLAM	65765	766701	538905	70075	131216	1720864	100.0	
DAVANIN AÇILMAMIŞ SAYILMASI	8875	75299	36286	381	5439	17754	142984	12.3
DAVANIN BİRLEŞMESİ	1197	17155	1779	7271	6735	943	32080	2.8
DAVANIN AYRILMASI	46	258	101	39	11	18	473	0.0
ZAMAN AŞIMI	82	604	435	5	75	466	1667	0.1
YETKİSİZLİK	734	4263	3237	68	534	2033	10869	0.9
GÖREVSİZLİK	498	5943	3871	1068	325	425	12130	1.0
SUBUT BULMADIGINDAN	4959	50997	17450	9961	5755	31518	120640	10.4
FERAGAT SEBEBİYLE	1529	20492	7513	1551	3536	2631	37252	3.2
TAMİ KABUL	9141	204698	352069	10631	24533	49445	650517	56.1
KISMEN KABUL KISMEN RED	5825	78836	22552	3664	29918	5170	145965	12.6
SULH OLMA	99	1899	1666	79	128	236	4107	0.4
TOPLAM	32985	460444	445909	31718	76989	116139	1158684	100.0
GÖRÜLMEMEKTE OLAN	34024	277446	82212	38382	52493	26763	511290	
İŞLEMDEN KALDIRILAN	2756	28811	10784	5	1734	6800	50890	
TOPLAM	36780	306257	92996	38357	54227	33563	562180	
GEÇEN YILDA GELENLER	473	601	827	453	587	767	673	
M	362	297	80	593	246	93	175	

M : ORTALAMA YARGILAMA SÜRESİ (GÜN) : DAVANIN MAHKEMEYE GELİŞİ İLE KARAR VERİLMESİ ARASINDA GEÇEN

DAİRELER	GELENLER				ÇIKANLAR										M
	GEÇEN YILDAN KALAN	YENİ GELEN	TOPLAM	ONAMA	BOZMA	BİR BÖLÜMDE ONAMA BİR BÖLÜMDE BOZMA	RED	GERİ ÇEVİRİLEN	İLGİLİ DAİREYE BELİRTİLEN	YARGI YERİ BELİRTİLEN	DAVANIN BAŞKA YERE AKTARILMASI	TOPLAM	DEVİR		
HUKUK GENEL KURULU	20	1860	1870	232	1208	4	216	81	112	0	0	1861	19	15	
1.HUKUK	459	16337	16796	2222	1628	0	2667	633	4137	0	0	16186	611	66	
2.HUKUK	1471	16407	17878	3374	4194	159	2712	1214	676	0	0	16328	1550	42	
3.HUKUK	286	12189	12484	7866	1039	0	611	700	1715	0	0	11921	533	40	
4.HUKUK	1248	12977	14225	4319	2420	64	1119	471	3597	0	0	11990	2235	119	
5.HUKUK	1288	22305	23593	14491	2840	0	1640	1969	629	0	0	21369	2224	34	
6.HUKUK	204	10962	11166	8034	1815	186	1018	927	967	0	0	10967	199	24	
7.HUKUK	307	9130	9437	3030	864	176	966	711	438	0	0	6177	260	30	
8.HUKUK	613	10010	10623	6497	1563	167	863	481	524	0	0	10095	528	31	
9.HUKUK	1251	20000	21251	14052	3649	0	846	298	689	0	0	19534	1717	34	
10.HUKUK	262	8866	9118	6913	1466	0	110	523	737	0	0	8648	470	31	
11.HUKUK	1128	11109	12237	4146	2213	54	1669	301	2189	0	0	10462	1776	95	
12.HUKUK	706	20830	21536	11924	3761	1	3056	936	1002	0	0	20666	870	23	
13.HUKUK	383	12074	12457	4942	1867	0	1386	702	2831	0	0	11728	729	68	
14.HUKUK	337	8886	9223	3687	1420	0	1127	274	2378	0	0	8786	437	74	
15.HUKUK	780	5923	6713	1987	1351	0	1003	313	1049	0	0	5703	1010	97	
16.HUKUK	19	5646	5665	3261	541	40	896	224	408	0	0	5372	193	21	
17.HUKUK	92	6051	6143	3321	507	77	1063	669	439	0	0	6063	80	19	
18.HUKUK	926	13486	14412	7680	2837	0	1367	1208	764	0	0	13876	536	30	
19.HUKUK	1100	9468	10568	3278	1726	3	866	316	2808	0	0	8787	1781	126	
20.HUKUK	668	11312	11980	5302	1787	0	1029	1904	801	334	0	10957	1023	38	
21.HUKUK	179	9464	9643	6814	1317	0	296	404	633	0	0	9364	279	20	
DAİRE TOPLAMI	13686	260332	264018	132927	40782	929	26211	14668	28827	334	0	244978	19040	48	
TOPLAM	13706	262182	266888	133169	41886	933	26427	15049	28936	334	0	246829	19040	48	
GENEL KURUL %	1.1	98.9	100.0	12.5	65.2	0.2	11.7	4.4	6.1	0.0	0.0	100.0			
DAİRELER TOPLAMI %	6.2	94.8	100.0	64.3	16.6	0.4	10.7	6.1	10.8	0.1	0.0	100.0			

M: ORTALAMA GÖRÜLME SÜRESİ (GÜN); DAVANIN DAİREYE GELİŞİLE DAİREDEN ÇIKIŞI ARASINDA GEÇEN ZAMAN OLARAK HESAPLANMIŞTIR.

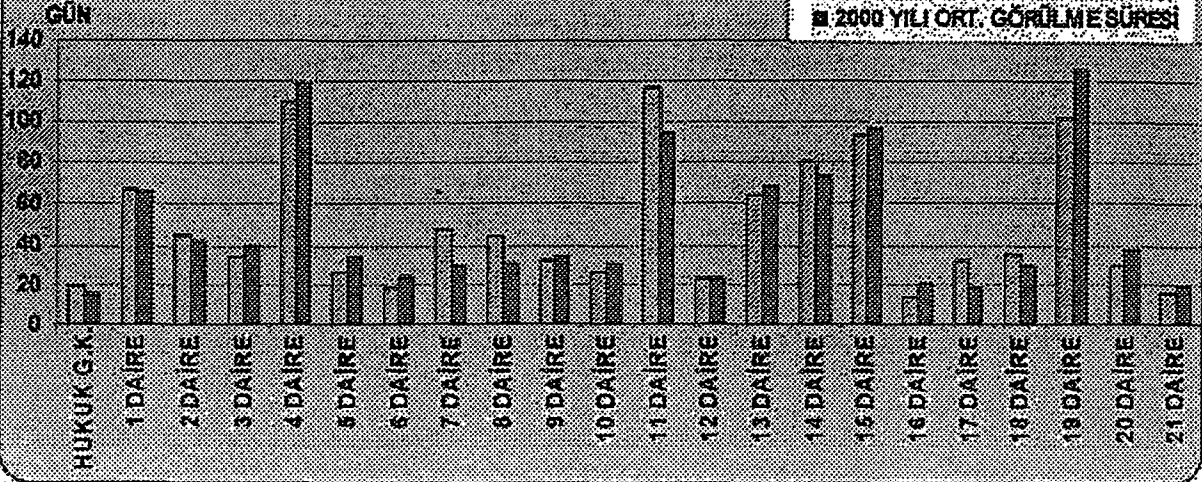
YARGITAY HUKUK GENEL KURULU VE HUKUK DAİRELERİ GELEN, ÇIKAN İŞTEN ARTIŞLAR İLE
ORTALAMA GÖRÜLME SÜRESİNDEN ARTIŞLAR

YARGITAY HUKUK GENEL KURULU VE HUKUK DAİRELERİ KARŞILAŞTIRMALI GÖRÜLME SÜRESİ

(1999-2000)

■ 1999 YILI ORT. GÖRÜLME SÜRESİ
■ 2000 YILI ORT. GÖRÜLME SÜRESİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

HUKUK MAHKEMELERİNDE ORTALAMA YARGILAMA SÜRESİ (GÜN)
(1986-2000)

MAHKEME TÜRÜ	Y I L L A R														
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ASLİYE TİCARET	252	210	119	225	234	233	229	210	224	289	342	301	201	352	372
ASLİYE HUKUK	291	285	265	285	293	276	253	256	258	255	262	250	234	237	241
SULH HUKUK	149	147	133	124	109	110	91	78	70	63	74	81	82	80	75
KADASTRO	905	996	816	727	734	654	745	754	628	661	679	676	636	593	590
İŞ	285	263	272	216	238	233	291	318	248	232	279	261	258	246	274
İCRA HUKUK	117	118	111	117	113	101	100	88	90	97	70	88	88	93	104